

ATATÜRK'ÜN
TÜRK OCAKLARI'NI ZİYARETLERİ
ve
YAPTIĞI KONUŞMALAR

DR. Eren AKÇIÇEK - Dr. Mehmet KARAYAMAN

Yazışma Adresi:
Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürlüğü
Kampus/Bornova/İZMİR

Tel:0 232 388 40 00 / 2076 Belgegeçer : 0 232 342 91 56

E-posta: i.eren.akcicek@ege.edu.tr / mehmet.karayaman@ege.edu.tr

ISBN:

Kapak Fotoğrafi:
Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, 24 Kasım 1929 Tarihinde Ankara Türk
Ocağı Binasını Ziyareti

İzmir
2007

İÇİNDEKİLER

SÖZBAŞI	V
GİRİŞ	7
TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRK OCAKLARI .7	
I. BÖLÜM	
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK OCAKLARI	17
A- TÜRK OCAKLARI'NIN GELİŞİMİ	17
1-Türk Ocakları'nın Etkinlikleri	25
2-Türk Yurdu Dergisi.....	29
3-Türk Ocağı Başkanları	32
B-TÜRK OCAKLARI'NIN KAPATILMASI	35
II. BÖLÜM	
GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA VE TÜRK OCAKLARI	51
A-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TÜRK OCAKLARI'NA OLAN İLGİSİ	51
B-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ANKARA TÜRK OCAĞI'NA YAPTIĞI ZİYARETLER.....	55
C-TÜRK OCAĞI KURULTAYLARI VE GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA	61
III. BÖLÜM	
GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1923-1924 YILLARINDAKİ YURT GEZİLERİ VE TÜRK OCAKLARI'NDA YAPTIĞI KONUŞMALAR	67
A-14 OCAK - 21 ŞUBAT 1923: BATI ANADOLU GEZİSİ.....	68
1-Akhisar Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	68
2-Uşak Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	70
B-13-25 MART 1923: ANADOLU GEZİSİ	72
1-Adana Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	72
2-Mersin Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	88
3-Tarsus Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma	90
4-Konya Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	92
5-Afyon Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	102
C-31 ARALIK 1923-23 ŞUBAT 1924: İZMİR GEZİSİ	106
D-29 AĞUSTOS - 18 EKİM 1924 DÜMLUPINAR VE ANADOLU GEZİSİ ...	107
1- Sarıkamış Türk Ocağı'nı Ziyareti	107
2- Kars Türk Ocağı'nı Ziyareti	108
3-Şebinkarahisar Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	111

IV.BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1925 YILINDA ÇIKTIĞI YURT GEZİLERİ VE TÜRK OCAKLARI'NDA YAPTIĞI KONUŞMALAR 113

A-1 OCAK -2 ŞUBAT 1925: KONYA – ADANA GEZİSİ.....	113
1-Adana Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	113
2-Silifke Türk Ocağı'na Yapılan Konuşma	113
B-23 AĞUSTOS – 1 EYLÜL 1925: KASTAMONU-İNEBOLU GEZİSİ.....	115
İnebolu Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma	115
C-20 EYLÜL - 22 EKİM 1925: BURSA-İZMİR KONYA GEZİSİ.....	122
1-Bursa Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	122
2-Akhisar Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	125
3-Kemalpaşa Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma	130
4-Uşak Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	131
5-Konya Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	133
6-Afyon Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	133
D- 7 MAYIS – 10 TEMMUZ 1926: BATI ANADOLU GEZİSİ	134

V.BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1930-1931 YILLARINDAKİ YURT GEZİLERİ VE TÜRK OCAKLARINDA YAPTIĞI KONUŞMALAR.....137

A-26 ŞUBAT -13 MART 1930: İZMİR VE ANTALYA GEZİSİ.....	137
B-17 KASIM 1930 - 6 OCAK 1931: İNCELEME GEZİSİ	137
1-İstanbul Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma	139
2-Kırklareli Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	140
C-25 OCAK – 3 MART 1931: İNCELEME GEZİSİNİN TAMAMLANMASI ..	145
1-İzmir Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	145
2-Aydın Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	150
3-Balıkesir Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	152
4-Malatya Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	153
5-Adana Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	154
6-Konya Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma.....	159

DEĞERLENDİRME.....161

KAYNAKÇA 171

EKLER.....HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

A-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TÜRK OCAKLARI'NI ZİYARETLERİ SIRASINDA
ÇEKİLMİŞ FOTOĞRAFLAR ..... **HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.**

B-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ZİYARET ETTİĞİ TÜRK OCAKLARI ... **HATA! YER
İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.**

C-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE TÜRK OCAKLARI ARASINDAKİ YAZIŞMALAR
..... **HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.**

DİZİN .....HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

SÖZBAŞI

Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinin hızlandığı 19. ve 20. yüzyıl, Türkçülük düşüncesinin geliştiği bir dönem olmuştur. Yüzlerce yıl Osmanlı Devleti içerisinde birlikte yaşamış olan unsurların devletten kopmaları, kaybedilen savaşlar ve sonrasında yaşanan toprak kayıpları ve göç hareketleri, Türklük düşüncesinin gelişmesini sağlamıştır. Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları ve Rusya'dan gelen Türklerin faaliyetleri ile etkinliğini artıran Türkçülük hareketi, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte örgütlenmeye ve düşüncelerini geniş halk kitlelerine ulaştıracak yayınlar yapmaya başlamıştır.

Askeri Tıbbiyeli öğrenciler tarafından 3 Temmuz 1911 tarihinde kurulan Türk Ocakları, Türkçülük düşüncesini savunan örgütler içerisinde en uzun süre faaliyet gösteren cemiyettir. Balkan Savaşlarında alınan yenilgi ve sonrasında çekilen sıkıntıların, Türk aydınları ve gençlerinde yarattığı ümit ve azmin birer sembolü haline gelen Türk Ocakları, işgallere karşı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde başlayan Milli Mücadele hareketinin yanında yer alarak, Türk halkının bağımsızlığını korumasında önemli bir rol oynamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği desteği Cumhuriyet Döneminde de sürdüren Türk Ocakları, devrimlerin en büyük destekçileri olmuşlardır. Kadın haklarının gelişimi, Medeni Kanununun hazırlanması, devrimlerin halka anlatılması, cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve halkçılık fikirlerinin yaygınlaştırılması yolunda mücadele eden Türk Ocakları, düzenlediği kurslar, konferanslar, gösteriler ve yayınladığı kitap ve dergilerle devrimlerin halka yerleşmesinde etkili olmuşlardır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocaklarına büyük bir ilgi göstermiş, Türk Ocakları'nın fahri başkanlığını kabul ederek, Ocakların ülke geneline yayılması için maddi ve manevi desteğini eksik etmemiştir. Yurt geziler sırasında gittiği her yerde, eğitim ve sağlık kurumlarının yanında, Türk Ocaklarını da ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, en önemli açıklamalarını, devrimler hakkındaki fikirlerini Ocaklarda yaptığı konuşmalarda ifade etmiştir. "*Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunda en çok Türk Ocakları'na güvendiğini*", belirten Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ocakların çalışmalarını yakından takip etmiştir.

Çalışmamızın amacı, 1931 yılında kapatılarak yerini Halkevlerine bırakan Türk Ocakları'nın, Cumhuriyetin kurulması, devrimlerin yerleşip kökleşmesi ve yaygınlaştırılması sırasındaki işlevini bir kere daha ortaya koymaktır. Fikir yönünden cumhuriyet idaresiyle uyum içerisinde olan, sahip oldukları aydın, dinamik üye yapısı ve devrimlerin

yaygınlaştırılması yolundaki faaliyetleri nedeniyle, Takdir edilen Türk Ocakları ile Gazi Mustafa Kemal Paşa arasındaki karşılıklı güven ve sevginin kaynağını incelemektir.

Çalışmamızın diğer bir amacı da, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, Türkiye'nin modernleşme sürecinde önemli bir yer tutan devrim hareketleri içerisinde, Türk Ocakları'nda yaptığı konuşmaları değerlendirmektir. Pek çok ideolojinin tarih çöplüğüne atıldığı günümüzde, çağdaş ve evrensel düşünceleri ile dimdik ayakta duran Atatürk'ü ve O'nun düşüncelerini daha iyi anlamak için "*satır aralarını*" iyi okumak gerekmektedir. Atatürk'ün, pek çoğumuz tarafından ezbere bilinen veciz sözlerinin nerede, ne zaman ve hangi koşullar altında söylendiğini bilmek ve konuşmanın tamamını göz önüne alarak değerlendirme yapmak, bizce Atatürk'ü doğru anlamının temel koşuludur.

Buradan yola çıkarak, Atatürk'ün Türk Ocakları'nda yaptığı konuşmaları, her hangi bir özetlemeye veya kısaltmaya gitmeden, olduğu gibi vermeye çalıştık. Farklı eserlerdeki konuşma metinlerini karşılaştırarak, en doğru olanını vermeye ve mümkün olduğu kadar günümüz Türkçe'sine uyan metinleri tercih etmeye çalıştık. Anlam ve bütünlüğü bozulacağı endişesiyle, Atatürk'ün üstün hitap yeteneğinin bir ürünü olan konuşmalarının tamamını günümüz Türkçe'sine çevirmeyerek, metni olduğu gibi vermeyi uygun gördük. Cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılan Rumi takvimden kaynaklanan tarihler ve ay isimlerini Miladi tarihe göre vermeye çalıştık.

Çalışmalarımız sırasında, kaynaklara ulaşmamızda bize büyük kolaylık sağlayan İzmir Milli Kütüphanesi ile Ahmet Piriştina İzmir Kent Arşivi idareci ve çalışanlarına, Türk Ocakları ile Gazi Mustafa Kemal Paşa arasındaki yazışmalara ait telgraf metinlerini kullanmamızı sağlayan Cumhurbaşkanlığı Arşivi Müdürlüğüne, hazırladığımız eseri okuyarak değerli görüşlerini bizimle paylaşan Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Engin Berber'e teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca çalışmamızın yayınlanmasında emeği geçen, başta Dr. Eray Aybar olmak üzere Türk Ocakları Genel Merkezi ve bütün Türk Ocağı camiasına teşekkür ederiz.

Eren AKÇİÇEK-Mehmet KARAYAMAN

İzmir, 2008

GİRİŞ

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

ve

TÜRK OCAKLARI

1299 yılında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti, kısa sürede gelişerek, farklı din, mezhep ve etnik kökenden olan halkları içinde barındıran bir imparatorluğa dönüşmüştür. Farklı din, dil, kültür ve coğrafyaya sahip toplumları uzun yıllar egemenliği altında tutan Osmanlı Devleti, sahip olduğu hoşgörülü ve adaletli yönetim anlayışı sayesinde, uzun yıllar gücünü korumayı başarabilmiştir. 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilalinin Avrupa'ya yaydığı milliyetçilik düşünesi, diğer kozmopolit imparatorluklarda olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da ayaklanmalara, iç karışıklıklara ve toprak kayıplarına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde yaşanan gerilemeye mani olmak, toprak kayıpları ve iç isyanlarla birlikte mali yönden de çöküşe geçen devleti kurtarmak amacıyla pek çok reform yapılmış, eğitim, yönetim, hukuk ve iktisadi düzeni değiştirilmeye çalışılmıştır. Devleti kurtarmak amacıyla, 19. yüzyılın ilk yarısında Nizam-ı Cedid, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı ile hızlanan Batılılaşma hamleleri, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkileri yeniden düzenleyen hukuk kuralları ve azınlıklara tanınan haklar, Osmanlı Devleti'ndeki çözülmeyi daha da hızlandırmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Genç Osmanlılar hareketi ile parlamenter monarşiye geçen Osmanlı Devleti'nde, birliği sağlamak amacıyla çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bunların başında da Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük fikirleri gelmekteydi.

Osmanlıcılık fikri, farklı din ve milliyetten olan insanları “*Osmanlı*” kimliği etrafında birleştirmeyi, parlamenter sistem ve azınlıklara tanınacak temsil hakkı ile onların devlete olan bağlılıklarını artırmayı amaçlamakta, devletin kurtuluşunu bu yönde görmekteydi. Başında, Namık Kemal, Ali Suavi, Şinasi gibi düşünürlerin bulunduğu Genç Osmanlılar tarafından bir ideoloji olarak geliştirilen Osmanlıcılık fikri, Osmanlı vatanı ve Osmanlı hanedanına bağlılık temeli üzerinde bir Osmanlı milleti yaratmayı amaçlamaktaydı¹.

---

¹ Yusuf Sarınoy, “20.Yüzyıl Başlarında Türk Milliyetçiliği, Milliyetçi Teşkilatlanmalar ve Etkileri”, **Türk Ocakları Yüzyıllığı**, Hazırlayan: Yücel Hacaloğlu, Ankara, 2000, s.35.

İslamcılık fikrinde olanlar ise, devletin kurtuluşunun İslam birliğinde olduğunu, bütün Müslümanları Halifenin etrafında toplayan, ümmetçilik anlayışına dayalı yeni bir birlikteliğin gerektiğini savunmaktaydılar. Arnavutların ayaklanması ve Arap dünyasında yayılan milliyetçilik, İslamcılık fikrinin gerçekleşme şansının olmadığını göstermiştir.

Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Süleyman Nazif gibi aydınların başını çektiği Batıcılık akımı ise, imparatorluğun gerileme sebebi olarak bilgisizliği görüyor ve ülkenin kalkınması için modern eğitime, kadın haklarına, laikliğe önem verilmesi gerektiğini, Latin harflerine geçilmesi fikrini savunuyordu².

Devleti kurtarmaya yönelik siyasi akımlardan en son gelişeni Türkçülük akımıdır. Zira Osmanlı devlet yöneticileri, azınlıkların devletten kopmalarına, azınlıklar arasında milliyetçilik akımının kuvvetlenmesine neden olacağı gerekçesiyle, Türk kavramına, Türkçülüğe ve Türk milliyetçiliğine karşı çıkmış, en ufak bir kıvılcımı şiddetle cezalandırmıştır. Bu durum, 20.yüzyılın başlarında değişmiş, azınlıkların bir bir devletten kopmaları ve Balkan Savaşları sonunda, Rumeli'deki toprakların büyük oranda kaybedilmesi nedeniyle, azınlıkların pek çoğu sınırların dışında kalmış ve devletin temel yapısı tekrar sorgulanır hale gelmiştir.

Türk milliyetçiliği, Türk münevverlerinin Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğunu anladıkları bir dönemde, devletin çeşitli din ve milliyetten meydana gelen kozmopolit yapısı içerisinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade Türkçülük olarak adlandırılmıştır³. Ziya Gökalp'in "*Türk Milletini yükseltmek*"⁴ olarak tanımladığı Türkçülük akımının gelişmesinde, Avrupa'da Türkoloji konusunda yapılan araştırmaların rolü büyük olmuştur. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka'da, Fransa'da, İngiltere'de bir çok bilim adamının Türklere, Hunlara ve Moğollara dair tarihi ve arkeolojik araştırmalar yaparak, Türklerin çok eski bir halk olduğunu, yaşam alanlarının genişliğini, çeşitli zamanlarda büyük devletler ve medeniyetler kurmuş olduğunu ortaya koyan eserler kaleme almıştır. Joseph de Guignes'in, "*Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarihi*", Arthur Lumley Davids'in, "*Türk Dili Grameri*",

---

² Yusuf Sarıncay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, İstanbul, 1994, s.83.

³ Sarıncay, **a.g.e.**, s.25.

⁴ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, 2004, s.16.

Polonya asıllı Mustafa Celaleddin Paşa'nın, "*Eski ve Modern Türkler*", Leon Cahun'un, "*Asya Tarihine Giriş*" adlı eserleri, Osmanlı münevverlerini derinden etkilemiştir⁵.

Batıdaki gelişmelere paralel olarak Türk münevverlerinde, eski Türklerin tarihine ve Osmanlı Devleti dışında yaşayan Türklere olan ilgi artmıştır. Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliğinin ilk kıpırdanmaları 19.yüzyılda görülmeye başlanmış, ilk Osmanlı meclisi başkanı olan Ahmet Vefik Paşa, Türklerin ve dillerinin Osmanlı'dan ibaret olmadığını, Pasifik'ten bütün Asya'ya kadar uzanan büyük ve eski bir familyanın Batı kolu olduğunu ifade etmiştir. Süleyman Paşa, Şemsettin Sami, Necip Asım, Şinasi, Ziya Paşa, Mustafa Celalettin Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Şeyh Cemalettin Efgani, Veled Çelebi, Emrullah Efendi, Bursalı Mehmet Tahir, Raif Paşazade Mehmet Fuat Bey'in çalışmaları, Türkçülük düşüncesine büyük katkılar sağlamıştır.

Avrupalıların Türk sanatkarlığına olan hayranlığı ve Lamartine, Pierre Loti ve diğer Avrupalı yazarların Türk gelenek ve göreneklerinden övgü ile söz etmesi, Max Müller gibi Batılı dilcilerin Türk dilinin gramerine ve uyumlu yapısına olan hayranlığı, Türk aydınlarının milli sanatlara ve Türkçe'ye bakışlarını değiştirmiştir⁶. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nde başlayan ilk Türkçülük hareketi, daha ziyade ilmi sevide kalmış, dil ve tarih çalışmalarıyla Osmanlı Devleti'ndeki Türk münevverleri arasında Türklük bilincinin uyanmasını sağlamıştır⁷.

1853 yılında başlayan Kırım Savaşından sonra, İngiliz-Rus rekabetinden etkilenen Orta Asya Türklerinin Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi nedeniyle, Orta Asya Türkleri ile Osmanlı Devleti arasında siyasi ilişkilerin artması, Türkçülüğün canlanmasında etkili olmuştur⁸. Çarlık yönetiminden kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınan Türk aydınları, kültürel ve siyasi Türkçülüğün gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Yüksek eğitim seviyelerine sahip bu kişiler, özellikle Balkan Savaşları sonrası Panславizm'e karşı oluşan tepkilerin de tesiriyle, Osmanlı düşünce hayatında etkili olmuşlardır. Turancılık veya Pantürkizm'i gerçekleştirme düşüncesi, başta Kırımlı İsmail Gaspıralı olmak üzere pek çok Rusya kökenli Türk aydınlarının temel uğraşısı olmuş, başta kültürel alanda başlayan Turancılık faaliyetleri kısa süre sonra siyasal bir harekete dönüşmüştür.

---

⁵ Ziya Gökalp, **a.g.e.** s.6.

⁶ Uriel Heyd, **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**, Ankara, 1979, s.125.

⁷ Sarıay, *20.Yüzyıl Başlarında...*, s.39.

⁸ Sarıay, *20.Yüzyıl Başlarında...*, s.41.

Avrupa'daki gibi sosyolojik gelişmelerin organik bir sonucu olarak değil, Osmanlı Devleti'nin neredeyse Türklerden başka sadık tebaasının kalmaması sonucunda, azınlık milliyetçiliklerine karşı bir savunma refleksi olarak doğan Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde⁹, Avrupalı büyük güçlerin ve gayrimüslimlerin devleti yıkmak için giriştikleri faaliyetler, ekonomik ve siyasi baskıların sonucu olarak ortaya çıkan gurur kırıcı davranışlar karşısında, Türklerin devleti ayakta tutma gayretleri, yaşanan büyük toprak kayıpları ve bunun sonucu olarak Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan yaklaşık 5 milyon insanın Anadolu'ya göç etmesi, göç esnasında yaşanan trajediler, ekonomik ve siyasi baskılar sonucu ortaya çıkan gurur kırıcı uygulamalar etkili olmuştur¹⁰.

20.yüzyılın başlarında Türkçülük çerçevesinde faaliyet gösteren bir dizi sivil toplum örgütü kurulmuştur. Bunların başında da "*Türk Derneği*" gelmektedir. Türk Derneği, 1908 yılında Necip Asım, Veled Çelebi ve Akçuraoğlu Yusuf Beyler tarafından kurulmuştur. Nizamnamesinde, kültürel ve bilimsel amaçla kurulduğu belirtilen Dernek, amacını gerçekleştirmek için kurslar açmış, konferanslar düzenlemiş, "*Türk Derneği*" adında bir de dergi çıkarmıştır. Kısa sürede Rusçuk, İzmir, Kastamonu ve Peşte'de şubeler açan Dernek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden de yardım görmüş, ancak uzun ömürlü olamamıştır.

Bir diğer Türkçü dernek, 1911 yılında kurulan "*Türk Yurdu Derneği*"dir. Türk Yurdu isminde bir dergi de yayımlayan Derneğin kurucuları arasında Mehmet Emin (Yurdakul), Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Dr. Akil Muhtar (Özden), Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali, Akçuraoğlu Yusuf Beyler yer almaktaydı. İlk olarak, öğrencilere yardım sorunuyla ilgilenen Dernek, yayın faaliyetlerine önem vermiştir. Uzun süre faaliyetlerine devam edemeyen Dernek, çıkardığı Türk Yurdu Dergisi'ni, 1917 yılında Türk Ocağı Derneği'ne devrederek faaliyetlerine son vermiştir¹¹.

1911 yılında, Selanik'te Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından yayınlanmaya başlanan Genç Kalemler Dergisi de Türk milliyetçiliği ve dilin sadeleştirilmesi konusunda İstanbul'daki dernek ve şahıslarda aynı çizgide yayın yapmaktaydı. Aynı zamanda İttihat ve Terakki Fırkası merkez kurulu üyesi olan Ziya Gökalp, İstanbul'a gelip yerleştiğinde,

⁹ Selim Somçağ, *Kanunî'den Vahdettin'e Osmanlı ve Batı*, İstanbul, 2007, s.138.

¹⁰ Faruk Aydın, "*Atatürk ve Milliyetçilik*", *Askeri Tarih Dergisi*, Yıl:24, Sayı:46, Şubat 1999, s.5-6.

¹¹ Rafael Muhammetdin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul, 1998, s.70.

Genç Kalemler Dergisini devam ettirmeyip, Türk Ocağı'na katmış, bu sayede Türk Ocakları, Türkçülük hareketinin merkezi durumuna gelmiştir¹².

Avrupa'ya eğitim amacıyla giden Türk gençleri, Osmanlı Devleti içerisinde, Türk milliyetçiliği düşüncesine dayanarak kurulan derneklere benzer dernekler kurmuştur. Türk Yurdu adı altında kurulan derneklerin en önemlileri Lozan, Cenevre, Nöşatel, Paris ve Berlin'de kurulmuştur¹³. Bu örgütlenmeler, Avrupa'da okuyan Türk gençleri arasında Türklük bilincinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bunlarında dışında *Türk Bilgi Derneği* (1913) ve *Türk Gücü Derneği* (1914) gibi Türkçü dernekler de kurulmuştur.

Askeri Tıbbiye öğrencileri arasında yapılan gizli toplantılarda milliyet esasına dayanan bir cemiyet kurma düşüncesi ortaya çıkmış ve hazırlanan bir program, 11 Mayıs 1911 tarihinde “*190 Tıbbiyeli Türk Evladı*”, başlıklı bir bildiri ile bütün Türkçü aydınlara duyurulmuştur¹⁴. Bildiride, “*Türk Milletinin milletçe tekâmülüne hizmeti kendileri için bir ideal yapmış olan insanları bir araya toplayarak, Türk Milletinin maarif ve mekteplerine hizmet etmeyi, siyasi ihtilallerle, hukuki statüleri değiştirmekle, devlete yeni yeni şekiller vermekle Türk Milletine hizmet edeceklerini ileri sürenlerden tamamıyla ayrı hedefi, gayesi, vasıtası tamamı ile bambaşka bir sistemle gayri resmi bir halk kalkınma hareketinin lüzumundan bahsediyorlardı. Ayrıca, ziraat, ticaret ve sanayi ile kazanılmış bir hakimiyet-i içtimaiyeyi, kuru bir hakimiyet-i siyasiye tercih ettiklerini belirtiyorlardı*”¹⁵.

Bu amaç doğrultusunda çalışacak milli ve içtimai bir cemiyetin kurulması için oluşturulan heyette: Mahmud, Refet, Hâşim, Celâl, Behçet, Edhem, Hüseyin Fikret, Hüseyin Cahid (Baydur), Hüseyin Ragıp, Muhsin Neşet, Lütfi, Süleyman, Habib, Remzi Osman, Hüseyin Bakî, Tevfik Fikret ve Osman Senâî gibi isimler yer almıştır. Heyet, Dr. Fuad Sâbit'in başkanlığında 20 Haziran 1327 (3 Temmuz 1911) tarihinde bir toplantı yapmış, bu toplantıda, Mehmet Emin, Akçuraoğlu Yusuf, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent ve Ahmet Ağaoğlu hazır bulunmuştur.

---

¹² Muhammetdin, **a.g.e.**, s.70.

¹³ Sarıнай, *20.Yüzyıl Başlarında...*, s.39

¹⁴ Yusuf Sarıнай, “*İmparatorluktan Milli Devlete Dönüşüm Sürecinde Türk Ocakları*”, **XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999), Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:III, Kısım:II, Ankara, 2002, s.894.

¹⁵ Hasan Ferit Cansever, “*Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler*”, **Türk Yurdu**, Cilt: 6, Sayı: 10-340, Ekim 1967, s.29.

Dr. Fuad Sâbit'in teklifi üzerine, kurulacak cemiyete “*Türk Ocağı*” adı verilmesi uygun görülmüştür. Daha sonra bir çalışma programı hazırlanarak, Kütahya Mebusu Ahmet Ferid'in görüşleri alındıktan sonra, İstanbul Mebusu Ahmet Nesimi Bey'in başkanlığında ikinci bir toplantı daha yapılmıştır. Akçuraoğlu Yusuf Bey, 20 Haziran 1327 (3 Temmuz 1911) tarihinde yapılan toplantının, Türk Ocağı'nın fiili kuruluş tarihi olduğunu belirtmiştir. Ocağın kurucuları: Mehmet Emin, Ahmet Ferid, Ağaoglu Ahmet, Fuad Sâbit Beyler olup, Türk Ocağı'nın geçici kurulunda başkanlığa Mehmet Emin, ikinci başkanlığa Akçuraoğlu Yusuf, umumi katipliğe Mehmet Ali Tevfik, veznedarlığa Dr. Fuad Sabit Beyler seçilmiştir¹⁶.

20 Haziran 1911 yılında yapılan toplantıda esasları tespit edilen ve 1913 yılında İstanbul'da basılan Ocak tüzüğüne göre, Derneğin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmiştir; “*Türklerin millî terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakkisi ve itilası ile Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak*”. Asla politikaya karışmayacağı ve siyasi partilere hizmet etmeyeceğini belirten dernek, amaçlarına ulaşabilmek için “*Okullar yaptırarak, kendi adını taşıyan kulüpleri açarak, buralarda dersler, konferanslar, halka açık toplantılar düzenleyecek, kitaplar ve dergiler yayınlayacak, milli serveti korumak ve çoğaltmak maksadı ile milli iktisada ve ziraata yol gösterecek ve bu alandaki kuruluşların doğup yaşamalarına yardımcı olacaktı*”¹⁷.

Milli varlığı tehlikede görerek, imparatorluktan çok, Türkleri kurtarmak gerektiğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının çabasıyla kurulan Türk Ocakları¹⁸, kurulduğu günden itibaren II. Meşrutiyet döneminin kısır siyasî çekişmelerinden uzak, ülkenin birliği ve vatanın geleceği için çalışmayı amaç edinmiştir. Türk Ocakları, kısa süre ülke geneline yayılmış, şube sayısı 1914 yılında 16, 1916 yılında 25'e, üye sayısı da 3.000'e ulaşmıştır¹⁹. Türk Ocakları yalnız Osmanlı Devleti içersinde faaliyet göstermekle kalmamış, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ifadeleriyle, “*En eski Türk memleketlerinde, Uzak Doğu'nun, Çin'in, bizim için hemen hemen unutulmuş kısımlarında, zulmün eli gelip*

---

¹⁶ Hüseyin Tuncer, Yücel Hacıoğlu, Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji)**, Cilt:I (1912-1931), Ankara, 1998, s.9.

¹⁷ Sarıay, **a.g.e.**, s.137-138.

¹⁸ Sarıay, **a.g.e.**, s.120.

¹⁹ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara, 1992, s.13.

maddeten kapısını çalınmaya kadar, yalnız hars için çalışma üzere bir çok Türk Ocağı açılmıştır”²⁰.

Türk Ocakları'nın kuruluşunda, Askeri Tıbbiyeli öğrencilerin etkili olmasının nedeni; örgütlenme geleneğinin yanı sıra, tıbbiye öğrencilerinin modern eğitim görmesi ve müspet ilim zihniyetiyle yetişmeleri nedeniyle, karşılaşılan siyasi ve sosyal meselelere rahatlıkla teşhis koyabilmeleri ve harekete geçmeleridir. Ayrıca, okulda Türk olmayan unsurların beraber hareket etmelerine tepki olarak birleşme gereğini hissetmiş olmaları da etkili olmuştur²¹. Türk Ocakları'nın kuruluşunda etkili olan diğer bir unsur da, Jön Türklerin izlemiş olduğu politikanın iflas ettiğine ve Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için Türk unsuruna dayanmak gerektiğine inanan aydınların refleksidir²².

Uzun yıllar Türk Ocakları başkanlığı yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk Ocakları'nın kuruluş amacını ve Türk Ocağı'na karşı gösterilen tepkiler hakkında şu bilgileri vermektedir; *“Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde ne kadar unsur varsa derunî toplanmasını yapmış, kendisini sıyanet için ayrı bir yol tutmuş, hususi bir istikbale doğru gidiyordu. Tıbbiye'nin gençleri, Mülkiye'nin gençleri, Mühendis Mektebi'nin gençleri, ordumuzun bir takım genç zabıtları ile baytarları birleşerek ilk Türk Ocağı'nı tesisi ettiler. Onun en büyük düşmanı hilafet ve saltanat müessesesi idi. Çünkü saray ve hanedan hala bütün unsurlarının bir Osmanlılık akidesi içinde birleşecekleri zannettiren ümidini terk etmemişti. Umuyordu ki, asırların mirası olan imparatorluk müessesesi her tarafta görülen ayrılma hareketlerine rağmen kendini kurtarmak, birliğini muhafaza etmek çaresini bulacaktı. Türk Ocağı, cami ve medrese kininin vaiz ve telkinlerinden bir gün uzak bırakılmadı. Onun aleyhinde bütün din medreseleri daima tehlikeli, küfür ve bid'at istinadı yaptı. Türk kalem adamlarının bir kaçı müstesna olmak üzere ekseriyeti Türk mazisinde milliyetperverliğe istinat noktası olabilecek hiç bir şey yoktur, diyorlar ve emir ile vücuda geldiğini iddia ettikleri bu sun'i cereyanın yaşayamayacağını söylüyorlardı”²³.*

---

²⁰ Hamdullah Suphi Tanrıöver, **Dağ Yolu**, Cilt:1, Yayına Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, Ankara, 1987, s.98.

²¹ Sarıнай, *İmparatorluktan...*, s.894.

²² François Georgeon, **Osmanlı – Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul, 2006, s.40.

²³ Hamdullah Suphi, *“Türk Ocağı'nın Tarihçesi ve İftirallara Karşı Cevaplarımız”*, **Türk Yurdu**, Cilt: 5-25, Sayı: 36-230, Aralık 1930, s.2.

Kuruluşundan itibaren Türk Ocakları'nın sayısı hem İstanbul'da hem de diğer il merkezlerinde hızla artmış; birçok ileri gelen edebî simalar harekete katılarak, Türk Yurdu Dergisi'nde yazı yazıp, Ocağa ait faaliyet kollarında görev almışlardır.

Balkan yenilgisini izleyen sıkıntılı dönemlerde, milliyetçilik düşüncesinin gelişmesinde Türk Ocakları'nın rolü büyük olmuştur. Türk Ocakları, Balkan savaşlarında alınan yenilgi ve sonrasında çekilen sıkıntıların Türk aydınları ve gençlerinde yarattığı ümit ve azmin birer sembolü olarak ortaya çıkmış ve İmparatorluk içinde Türklüğe dönüşü hızlandırmıştır²⁴. II. Meşrutiyet Döneminden sonra, Türk unsurunun Osmanlı politikası nedeniyle içine düştüğü kimlik bunalımından kurtulmasına ve milliyetçilik bilincinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunmuş olan Türk Ocakları, aynı zamanda kendilerine “*Ocaklı*” diyen ve aralarında akrabalıktan daha öte samimi ilişkiler kuran yeni bir seçkinler gurubunu yaratmıştır²⁵.

Her ne kadar Ocak tüzüğünde siyasetle uğraşılmayacağı belirtilmişse de, Ocak ile İttihat ve Terakki Fırkası arasında her zaman yakın ilişki kurulmuştur. Balkan Savaşları yenilgisi sonrasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Türklük politikasına ağırlık vermesi ile Türk Ocakları'nın faaliyetleri ivme kazanmıştır. Türk Ocakları milli duygulardan kaynaklanan milliyetçilik fikrini heyecan ve telkin yoluyla uyandırmaya ve canlandırmaya çalışmış, başta İstanbul Türk Ocağı olmak üzere, Ocaklarda yürütülen konferans, toplantı, sohbet, konser gibi faaliyetler, ülkede Türklük-Türk milliyetçiliği düşüncesine sahip insanların yetişmesinde etkili olmuştur. Nitekim Milli Mücadeleyi yürüten ve Cumhuriyeti kuran kadroların pek çoğu, Türk Ocağı ve çevresindeki düşünce atmosferi içinde yetişmiştir²⁶.

Çanakkale Savaşları sırasında göstermiş olduğu üstün başarılarından dolayı, çıkarmış olduğu Yeni Mecmua'nın Çanakkale Özel Sayısına tam sayfa olarak Mustafa Kemal Paşa'nın resmini basan ve Ruşen Eşref (Ünaydın) Beyin, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülakatı yayınlayan Türk Ocakları²⁷, Milli Mücadelede de Mustafa Kemal Paşa'yı yalnız bırakmamıştır. Milli Mücadelede, Türk ocaklarında yetişen veya

---

²⁴ Sarıncay, *İmparatorluktan...*, s.895.

²⁵ Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul, 1997, s.62.

²⁶ Sarıncay, *İmparatorluktan...*, s.896.

²⁷ İbrahim Karaer, “*Atatürk ve Türk Ocakları*”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı:332, Aralık 1990, s.715.

görev alan kişilerin yaptığı hizmetlerin rolü büyük olmuş, Türk Ocakları işgallere karşı ilk tepkilerin verildiği, halkın aydınlatıldığı ve mücadele ateşinin yakıldığı yerler olmuştur. Örneğin Türk Ocakları İzmir şubesi, gerek İzmir halkını işgale karşı uyarmak için Maşatlık mitinginin düzenlenmesinde gerekse işgale karşı tepkilerin ortaya konulmasında etkin rol oynamıştır²⁸. Duvar ilanları, protesto telgrafları ve beyannameler yayınlayarak İzmir'in işgalini protesto eden Ocaklılar, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Redd-i İlhak Cemiyetinin kuruluşunda etkili olmuşlar, Türk Ocağı'nda Mustafa Necati Bey ilk kez silahlı direnişten bahsetmiştir²⁹.

Türk Ocağına mensup olanlar, Çanakkale Savaşlarında olduğu gibi Kurtuluş Savaşı sırasında da ön cephede savaşmışlardır. Sakarya Meydan Muhaberesi'nde, Türk Ocaklılar tarafından oluşturulan "Sakarya Oymağı" ismindeki birliğin neredeyse tamamı şehit olmuştur³⁰.

Türk Ocakları'nın milliyetçilik anlayışının temelinde, milli kültürü yaratarak seçkin bir millet oluşturma isteği yatmaktadır. Yeni bir kimlik arayışını içeren milliyetçilik düşüncesi, ulusal kimliğin temeli olarak tarihe, kültüre ve etnik aidiyete önem veren romantik ulusçuluk ideolojisine dayanmaktaydı. Bu kimlik arayışı bir yandan Türk tarihinin yeniden keşfedilmesine diğer yandan da Batı yayılcılığı önünde küçük düşmeye karşı bir savunma mekanizmasının geliştirilmesine neden olmuştur³¹.

Türk Ocakları'nın izlediği Türkçülük düşüncesinin amacı, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Türkleri, her yönden gelişmiş ve sağlam bir millet haline getirerek güçlendirmek, daha sonra da değişik bölgelerde yaşayan Türkler arasında bir kültür birliği kurmaktır. Türk Ocaklarının izlediği Türkçülük düşüncesini, Ziya Gökalp şöyle

---

²⁸ Zeki Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları**, Ankara, 1991, s.27-30, 59.

²⁹ **Mustafa Necati Bey**, 1894 yılında İzmir'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de, yapan Mustafa Necati Bey, İstanbul Hukuk Mektebini bitirmiş, İzmir'de avukatlık ve çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Mütareke Döneminde halkı teşkilatlandırmış, bazı derneklerin kurulmasında bizzat görev yapmıştır. Milli Mücadeleden sonra, I.Dönem Saruhan, II. ve III. Dönem, İzmir milletvekilliğine seçilmiştir. Bayındırlık ve İskan, Adalet ile Milli Eğitim Bakanlığı yapan Mustafa Necati Bey, 1929 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Mustafa Eski, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Ankara, 1999, s.1-3,12.

³⁰ Abdülkadir Yuvalı, "*Milli Mücadele ve Türk Ocakları*", **Türk Yurdu**, Cilt:17, Sayı:122, Ekim 1997, s.17.

³¹ Günay Göküsü Özdoğan, "**Turan**"dan "**Bozkurt**"a Tek Parti Döneminde **Türkçülük (1931-1946)**, İstanbul, 2001, s.40-41.

tanımlamaktadır; “Türkçülük, siyasi bir parti değildir. Başka bir deyimle, kültürel bir çalışma ve yenileşme yoludur. Bu sebeptendir ki Türkçülük, şimdiye kadar, bir parti şeklinde siyasi mücadele hayatına atılmadı. Bundan sonra da şüphesiz atılmayacaktır. Bununla beraber, Türkçülük büsbütün siyasi mefkûrelere bîgâne de kalamaz. Çünkü Türk kültürü, başka mefkûrelerle beraber, siyasi mefkûrelere de sahiptir. Mesela, Türkçülük hiçbir zaman klerikalizmle, teokrasi ile, istibdatla bağdaşamaz. Türkçülük modern bir akımdır ve ancak modern mahiyette bulunan akımlarla ve mefkûrelerle bağdaşabilir”³².

Tanzimat Fermanının ilanından sonra uygulamaya sokulan “İttihad-ı anasır” düşüncesinin iflas ettiğini düşünen ve Türklük düşüncesi etrafında birleşen Türk Ocaklılar arasında, izlenmesi gereken yöntem konusunda farklılıklar bulunmaktaydı. Farklılığın temelinde Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Türkçülerin devletin kurtuluşuna, Rusya’dan gelenlerin ise Rusya’da yaşayan Türklerin bağımsızlığına ve bir Türk birliği kurulması fikrine öncelik vermesi yatmaktaydı³³.

Osmanlı Türkçüleri daha çok kültürel alanda milliyetçiliği savunurken, temel amaçları yeni bir devlet kurmak değil, çökmek üzere olan Osmanlı Devleti’ni, Türk-Müslüman benliği etrafından yeniden kuvvetlendirmektir. Bu nedenle Osmanlı Türkleri başta Osmanlılık daha sonra da İslamcılık düşüncesiyle, milliyetçilik akımını harmanlamaya çalışmışlardır. Ortaya koymaya çalıştıkları milliyetçilik anlayışının Osmanlılık ve İslam’ın zararına olmadığını, bir Türk ve İslam devleti olan Osmanlı’nın ayakta kalabilmesi için milli benliğe sahip bir Türklüğün, Osmanlı Devleti’nin merkezinde yer alması gerektiğini savunmuşlardır. Ziya Gökalp, kaleme aldığı “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” isimli eserinde bu düşüncüyü formüle etmiştir³⁴.

Rusya’dan gelen Türkçüler, Türk milliyetçiliğinin daha çok siyasi yönüyle ilgilenmişler, Osmanlı Devleti’ni Türklerin çıkarlarını koruyacak bir araç olarak görmüşler ve Rusya Türklerinin birlik sağlama isteği ile Osmanlı Devleti’ni kurtarma çabalarını bir senteze ulaştırmaya çalışmışlardır.

---

³² Ziya Gökalp, **a.g.e.**, s.182.

³³ Sarıay, *İmparatorluktan...*, s.897.

³⁴ Sarıay, *İmparatorluktan...*, s. 897-898.

I.BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK OCAKLARI

A- TÜRK OCAKLARI'NIN GELİŞİMİ

I.Dünya Savaşını izleyen dönemde zor günler geçiren Türk Ocakları, İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İngilizler tarafından işgalinden hemen önce kapatılmıştır. Bunun Üzerine Hamdullah Suphi Bey ve arkadaşları Türk Ocağı'nı bir hafta sonra İstanbul Binbirdirek'te, çalışmalarına son veren Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin merkezinde tekrar açmışlar, ancak işgal güçleri kısa süre sonra Türk Ocağı'nı yine kapatmıştır. Bu nedenle Ocak, faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır³⁵.

Anadolu'da faaliyet gösteren Türk Ocakları, Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra başlayan işgallere karşı halkın tepkilerini dile getiren, halkı işgallere karşı mücadele etme çağıran kuruluşların başında gelmiştir.

Türk Ocakları, Cumhuriyetin ilanından hemen önce, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde örgütlenmeye başlamış ve 1922 yılı sonuna kadar 19 Türk Ocağı açılmış; Ocak sayısı 1924'de 125'e, 1925'de 135'e, 1927'de 257'e, üye sayısı ise 30.000'e ulaşmıştır³⁶. Türk Ocakları'nın Ankara Merkez Şubesi, Hamdullah Suphi Bey tarafından Anafartalar Caddesi ile Denizciler Caddesi arasındaki Yahudi Mahallesi'nde bulunan Şengül Hamamı yanındaki eski bir okul binasında, 23 Nisan 1923 tarihinde açılmıştır.

Ahmet Ağaoğlu³⁷, Türk Ocakları şubelerinin ve üye sayısının hızla artmasının nedeni şöyle izah etmektedir; "*Acaba Türk Ocakları bu*

³⁵ Halim Serarslan, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Ankara, 1995, s.46.

³⁶ Karaer, **a.g.e.**, s.7-18.

³⁷ **Ahmet Ağaoğlu**, 1869 yılında Karabağ, Şuşa şehrinde doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Şuşa şehrinde, lise eğitimini Tiflis'te bitirmiş, Paris'te Hukuk ve College de France'da, tarih, hukuk ve siyaset eğitimi almıştır. 1984 yılında Azerbaycan'a dönerek Rusya'daki Müslümanların birliği ve gelişimi için mücadele vermiştir. 1909 yılında İstanbul'a göç ederek İttihat ve Terakki Cemiyetine katılmış, Meclis-i Mebusan'da Afyonkarahisar milletvekili olarak görev yapmıştır. Mütareke Döneminde Ankara'ya geçerek Milli Mücadeleye destek vermiş, 1923-1931 yılları arasında Kars milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. 14 kitap yazan, pek çok dergi ve gazetelerde yazıları yayınlanan Ahmet Ağaoğlu, 19 Mayıs 1939 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Bkz Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-II.Dönem (1923-1927)**, Cilt:III, Ankara, 1995, s.473-475.

*hayat yüzündeki membarını nereden alıyor? Türkçülük cereyanı alelumun ve bu cereyanın şahsi bir şekilde ifadesinden ibaret olan Türk Ocakları bilhassa Türk Milletinde hadis olan maddi ve manevi, tarihi ve ruhi bir ihtiyaçtan mütevellittir. Bunlar Türk Milletinin dâhil olduğu son tarihi devrin en bariz ve en şümüllü ifadesinden başka bir şey değildir. İşte bunların hayatîyet ve zindeki sebepleri, işte bunlar âsâra celp ettikleri geniş ve derin memba”*³⁸.

Türk Ocaklarının zaferden sonra kısa bir sürede ve çok sayıda şubelerinin açılmasında, Ocak mefkûresinin çok önceden Anadolu’ya yayılmış olmasının yanında en önemli etken, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Ocaklara sahip çıkma tutum ve davranışdır. Savunduğu ilkelerin Türkiye Büyük Millet Meclisinin etkinliğini oluşturan temel değerlerle uyumlu olması ve Ocaklıların Mili Mücadelede etkin bir şekilde savaşmaları nedeniyle, Ankara Hükümetinin verdiği destek sayesinde Türk Ocakları’nın sayısı hızla artmıştır³⁹. Adana, İzmir, Bursa, Konya, Giresun, Ödemiş ve Salihli’de Türk Ocakları şubeleri faaliyete geçmiştir. Bazı Ocaklar, değişik adlar altında faaliyet gösteren derneklerin Türk Ocağına dönüşmesi ile kurulmuştur. (Adana Türk Gücü, Bergama Birlik Yurdu, Buldan Bilgi Yurdu, Simav Gençler Çalıştırma Yurdu, Söke Fikir ve İdman Yurdu). Bu gibi derneklerin Türk Ocağı’na dönüşmesinde Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın teşvikleri etkili olmuştur⁴⁰.

Lider kadrolarıyla Milli Mücadeleye ve cumhuriyetin kuruluşuna destek veren Türk Ocağı, yapılan devrimlere olan bağlılığını her fırsatta dile getirmiştir. Hamdullah Suphi Bey, 1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi’nde yaptığı açılış konuşması sırasında şunları ifade etmiştir;

*“Türk Ocakları üzerine diğer kutsi bir vazife daha almışlardır. Türk Ocakları inkılâplarımızın bekçisidir. Bilâkayt ve şart millet hâkimiyeti, Türk Milletinin benimsediği bir hayat ve istikbal düsturu olmuştur. Fırka siyaseti yapmayan ve yapmayacak olan Türk Ocağı, kurulduğu günden beri sadık kaldığı millet ve milliyet siyasetine ve onun yeni bir ifadesi olan millet hâkimiyetine sadık kalacak ve vatanın her köşesinde onun bekçiliğini ifa edecektir”*⁴¹.

³⁸ Ağaoğlu Ahmet, “Türk Ocakları Kongresi Nedeniyle”, **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Nisan 1925.

³⁹ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.41.

⁴⁰ **Türk Ocakları ve Atatürk**, Ankara, 1993, s.4.

⁴¹ **Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, Ankara, 1341 (1925), s.10.

Milliyetçilik, toplumsal modernleşme, cumhuriyet idaresinin getirilmesi, kadınların toplumsal hayatta daha fazla söz sahibi olması gibi fikirleri savunmuş olan Türk Ocakları, Atatürk devrimlerine destek vermiş, devrimlerin yaygınlaştırılması, halka öğretilmesi için mücadele etmiştir. Bu amaçla taşra şubelerinde reformları halka açıklamak ve kabul ettirmek için “*İrşad Heyetleri*” kurulmuş, yeni alfabenin halka öğretilmesi için kurslar düzenlenmiş, laiklik karşıtlarıyla mücadele edilmiştir⁴².

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları’nı sadece milliyetçilik düşüncesinin yaygınlaştırılmasında değil, Türk devriminin halkçılık ilkesinin hayata geçirilmesinde de kullanılabilecek birer vasıta olarak görmüştür. Türk Ocakları çevresindeki aydınların, milliyetçilik anlayışında da halkçılığa doğru bir yöneliş söz konusu olmuş, aydınlara halk arasındaki uçurumu kaldıracak olan halkçılık anlayışı geniş oranda kabul görmeye başlamıştır. Yusuf Akçura’nın, devletin ayakta kalabilmesi için milli bir burjuva sınıfının yaratılması gerektiği düşüncesiyle, Ziya Gökalp’in sosyalist ve liberal çözümlere alternatif olarak ortaya attığı tescinleşme ve içtimai halkçılık anlayışı genç Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmiştir. Diğer taraftan çağdaşlaşma, kadın hakları, din ve devlet işlerinin ayrılması, dilin sadeleştirilmesi, edebiyat ve tarihi başta olmak üzere Türk kültürüne yönelik çalışmaların artırılmasında Türk Ocakları öncü rol oynayarak, devrimlerin şekillenmesinde etkili olmuş, Türkiye Cumhuriyeti’ne pek çok açıdan ideolojik bir temel teşkil etmiştir⁴³.

Devrimlerin gelişmesi ve halkın aydınlatılması amacıyla Türk Ocağı bünyesinde çeşitli uzmanlık kurulları oluşturulmuştur. Bunlarında başında 1930 yılında kurulan ve içerisinde Mehmet Emin (Yurdakul), Reşit Saffet (Atabinen), Ağaoğlu Ahmet, Veled Çelebi, Akçoraoğlu Yusuf, Sadri Maksudî (Arsal), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Falih Rıfkı (Atay), Necip Asım (Yazıksız) ve Semih Rifat Beylerin faaliyet gösterdiği İlim ve Sanat Heyeti ile Türk Tarihi Tetkik Encümeni gelmektedir⁴⁴.

Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk Ocağı bünyesinde oluşturulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin temeli, 23 Nisan 1930 tarihinde yapılan VI.Türk Ocakları Kurultayında atılmıştır. Ankara Türk

⁴² Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.66.

⁴³ Sarıay, **İmparatorlukta...**, s.901-902.

⁴⁴ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul, 1999, s.309.

Ocağı'nın yeni binasında yapılan Kurultayda, Aksaray delegesi ve Musiki Muallim Mektebi Tarih Öğretmeni Afet (İnan) Hanım, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın de hazır bulunduğu 28 Nisan 1930 tarihindeki oturumda söz alarak, Türk tarihinin eskiliğinden, Türk Milletinin kurduğu büyük medeniyetlerden bahseden bir konuşma yapmış ve Türk Ocakları Nizamnamesinin ikinci ve üçüncü maddelerinin açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Medeniyetin menşesinde Türklerin yeri nedir ve ne olmalıdır? Sorusunun cevaplanması amacıyla kırk imzalı bir takrir vermiştir⁴⁵. Takrirden, "*Türk tarih ve medeniyetinin ilmi bir surette tetkiki için hususi ve daimi bir heyetin teşkili*" istenmiş ve bu doğrultuda Nizamnamenin 84. maddesine, "*Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarihi Heyeti teşkil eder*", şeklinde bir metin eklenmiştir⁴⁶. Türklüğün ulusal özgüvenini tekrar kazanmak ve Anadolu'yu Türk milli vatanı olarak tespit etmek amacıyla Türk Ocağı bünyesinde oluşturulan ve 4 Haziran 1930 tarihinde ilk toplantısını yapan "*Türk Ocakları Türk Tarih Heyeti*"⁴⁷, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkasına intikal etmesi nedeniyle, 12 Mart 1931 tarihinde yaptığı toplantıda, hukuki bir temelini kalmadığını belirterek yeni bir isim ve cemiyet altında yeniden teşekkül etmek için Hükümete müracaat etme kararı almıştır. Yapılan müracaat sonunda Heyetin ismi, "*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*" olmuş ve 26 Nisan 1931 tarihindeki toplantısını bu isim altında yapmıştır.

1927 yılında, Türk Ocakları Yasasının 2.maddesinde yapılan değişiklikle, "*Türk Ocakları'nın fiilen iştilgal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhiline münhasırdır*"⁴⁸, denilerek, Pantürkist ülküleri bir tarafa bırakılmaya çalışılan ve faaliyetleri Türkiye ile sınırlandırılan Türk Ocakları ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki bağlar, 1925 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 1927 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayında, Türk Ocağı Yasası'nda değişiklik yapılarak Ocak, Cumhuriyet Halk Fırkası ile ilişkilendirilmiştir. Bu değişikliğe göre, "*Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkûrelerini takip eden Türk Ocağı, mefkûreleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraber*" olacaktı. Böylece, kuruluştaki "*Asla siyasetle uğraşmama*" ilkesinden sapılmıştır. Yapılan değişiklik ile

⁴⁵ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1984, s.193.

⁴⁶ Afetinan, **a.g.e.**, s.198-199.

⁴⁷ Ahmet Yıldız, "**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**" **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İstanbul, 2001, s.162.

⁴⁸ **Türk Ocakları Yasası**, Ankara, 1928, s.1.

Cumhuriyet Halk Fırkasının, Türk Ocakları üzerinde daha etkili olması sağlanmıştır⁴⁹. Gazi Mustafa Kemal Paşa verdiği bir beyanatta, Türk Ocakları ve Cumhuriyet Halk Fırkası arasında ilişkiyi şöyle izah etmiştir;

“Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın hars şubesidir. Fırka, millete mürebbilik yapacaktır; ilim, iktisat, siyaset, güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir. Ocaklar, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın programlarını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkûrelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde de bu cihet sarahaten ifa edilmiştir. Bu yol üzerinde milleti hemâhenk olarak beraber yürütmekten ibarettir⁵⁰”.

---

⁴⁹ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Yıl: 12, Sayı:23, Mayıs 1999, s.264.

⁵⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: II, Ankara, 1989, s.300.

Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu
(1888-1982)

Yönetim merkezinin Ankara olarak belirlenmesinden sonra Türk Ocakları için daha büyük bir bina yapılması gündeme gelmiş, Türk Ocağı Merkez Heyetinin 3 Mayıs 1926 tarihindeki toplantısında, Türk Ocağı için bir bina inşa edilmesine karar verilmiştir. Günümüzde, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ni içinde barındıran Ankara Türk Ocağı binası, Namazgâh Tepesi'nde inşa edilmiştir. 21 Mart 1927 tarihinde inşaatına başlanan bina⁵¹, Yüksek Mimar-Mühendis Arif Hikmet Koyunoğlu⁵² tarafından inşa edilerek 1930 yılında tamamlanmıştır. Atatürk'ün suluboya resminden

beğenip onayladığı binanın inşaatında, Kayserili Hakkı ve Hüseyin Usta gibi taş işçisi ustalar çalıştırılmıştır⁵³. Atatürk, binada Türk süslemelerinin kullanılmasını istemiş ve yalnızca Türk işçilerinin çalışmasını emretmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Türk taşçı ustalarının önemli bir bölümü cephede öldüğünden mezar taşı ustalarından yararlanılmış ve Marmara Adası'ndan bin bir güçlkle mermerler getirilerek, 23 Nisan 1930 tarihinde yapılan törenle hizmete açılmıştır⁵⁴.

Meclis Başkanı Kazım Özalp tarafından açılışı yapılan Türk Ocağı binasını ziyarete gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, "Buradaki bronz, mermer işlerine bayıldım", diyerek, Salih ve Sabri Karagöz Ustaları yanına çağırılmış ve onları tebrik etmiştir. Daha sonra Ocak içinde yapılan tiyatroyu ve Türk Salonunu ziyaret ederek, şöminenin

⁵¹ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara, 1988, s.465.

⁵² Arif Hikmet Koyunoğlu: (1888-1982) İstanbul'da doğan Arif Hikmet Bey, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mimar Cuilio Mongeri'nin öğrencisi olmuş, İstanbul Beyoğlu'ndaki Saint-Antoine Kilisesi'nin yapımında Mongeri'ye yardım etmiştir. I.Dünya Savaşı'na katılan ve işgal altındaki İstanbul'da gazetelerde foto muhabirliği yapmış, Milli Mücadele sırasında Ankara'ya geçmiş ve 1922 yılında, Evkaf Vekâleti Heyeti Fenniyesi'nde mimar olarak görev yapmıştır. Yapıtları arasında Çocuk Esirgeme Kurumu, Etnografya Müzesi, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Adliye, Büyük Otel, eski Gazi ve Latife Hanım Okulu binaları başta gelmektedir. Mimarimizde,

yanındaki kanepeye oturup, “*Yapan eller sağ olsun. Hikmet (Koyunoğlu) çok muvaffak olmuşun, Allah razı olsun, buraya oturduğum zaman eski anılar hayalime geliyor, tam istediğim gibi bir yer olmuş. Ayrılmak istemiyorum buradan*”, demiştir⁵⁵.

Türk Ocağı'nın girişteki şeref salonuna, Latin harfleriyle, taş işçileri tarafından mermer bir pano üzerine işlenen Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi asılmıştır. Harf İnkılâbından bir yıl önce, 20 Ekim 1927 tarihinde gerçekleşen olayı, Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu şöyle anlatmaktadır; “*Atatürk, Latin harfleri ile Gençliğe Hitabe'yi bir kâğıt üzerine yazmış ve bunun mermere işlenmesini bize emretmişlerdi. Hiç kimse Latin harfi bilmediği için her harf kopya edilerek yazılmıştı. Bir gün Atatürk, yakın arkadaşları ile inşaata geldiğinde yazılmasına devam edilen mermerde ne yazıldığını sormuşlardı. Mustafa Necati bir şey söylemeye çalıştı ama okuyamadı. Mustafa Kemal, bir yıl sonra anlarsınız, dedi, kendileri de okumadı. Bir yıl sonra harf devrimi yapıldığı zaman mermerde yazılan Gençliğe Hitabe'nin ne demek istediğini hepimiz çok iyi anlamıştık*”⁵⁶.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, ilhamını eski Ankara evlerinden almasını öğütlediği Türk Odası, tavan boyası ve kartonpiyerlerin kalıplarına kadar Arif Hikmet Bey'in elinden çıkan bina⁵⁷, 601.411 lira harcanarak, 3 yılda tamamlanmıştır. II. Meşrutiyet Devrinde başlayan milliyetçilik hareketinin Türk mimarisindeki tesirlerini taşıyan Türk Ocağı binasının⁵⁸ inşası hakkında Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu şu

---

Neo-klasik devrin önde gelen isimlerinden biri olan Arif Hikmet Bey, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ve Türk Yurdu Dergisinde, Türk mimarisi üzerine yazılar kaleme almıştır. Bkz. Neslihan Sönmez, “*Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi*”, **Taç (Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını)**, Cilt:1, Sayı: 2, Mayıs 1986, s.74-78; Selçuk Pehlivanlı-Güven Birkan, “*Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi*”, **Mimarlık**, Yıl:15, Sayı:150, 1977, s.8-16.; “*Arif Hikmet Koyunoğlu*”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul, 1985, s.1950.

⁵³ **Vakit**, 22 Mart 1930.

⁵⁴ A.Hikmet Koyunoğlu, hatıralarında, Türk Ocağı binasının 28 Şubat 1930 tarihinde, Başbakan İsmet İnönü, Meclis Başkanı Kazım Paşa ile milletvekilleri ve elçilerin katıldığı bir törenle hizmete açıldığını ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın de açılış törenine katıldığını belirtmektedir. Bkz. Nurcan İnci Fırat, **Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek: Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası (Devlet Resim ve Heykel Müzesi)**, Ankara, 1998, s.82.

⁵⁵ Nazmi Kal, **Atatürk'le Yaşayanlar Anılar**, Ankara, 2003, s.131.

⁵⁶ Fırat, **a.g.e.**, s.68.

⁵⁷ İnci Aslanoglu, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938)**, Ankara, 2001, s.194.

⁵⁸ Kenan Akyüz, “*Türk Ocakları*”, **Bellekten**, Cilt:I, Sayı: 196, Nisan 1986, s. 206.

bilgileri vermektedir; “*Bu yapıda Türk sanatının belli başlı elemanlarını kullanmaya özen gösterdim. Taş süslemeciliği hakkında oldukça geniş bilgim vardı. İç süsleme ve dekor için eski Ankara evlerini gezdim. Binanın bütün süsleme motiflerini kendim çizdim. İşçilik, Hüseyin Avni ustanındır. Türk Odasındaki tavan motiflerini sırt üstü yatarak kendim çizdim ve boyadım. Abajur ve avizeleri de eski Türk motiflerini esas alıp, hazırladığım modellere göre Almanya’da yaptırdık. Dış kapılarda gümüşle karışık bronz kullanmıştık*”⁵⁹.

İnşaatı tamamlanan Türk Ocağı binasında düzenlenen ilk etkinlik, Ressamlar Cemiyeti tarafından düzenlenen resim sergisidir. Ankara’da düzenlenen ilk resim sergisine ev sahipliği yapan Türk Ocağı binasına gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, binanın tamamlanması hakkında şunları ifade etmiştir; “*Cumhuriyetimizin ilk kültür ve sanat merkezini açmaktan çok mutlu oldum. Anadolu’nun ortasında nur saçacak, ışık saçacak ve milletimizin feyiz alacağı bu güzel binayı 18 ay gibi kısa bir zamanda tamamlayan mimar, usta ve işçilerimizi tebrik ederim. Güzel bir yapı oldu. Hele mermer ve taş işçiliği, Türklerde bu sanatın yaşamakta olduğunu gösteren bir belgedir. Türk salonu tam düşündüğüm gibi olmuştur. Buradan ayrılmayı istemiyorum, yapan eller sağ olsun*”⁶⁰.

Türk Ocakları bünyesinde “*Merkez*” ve “*Taşra*” teşkilatları bulunmaktadır. Taşra örgütlenmesinde, üyelerden oluşan bir “*Dernek*”, dernek tarafından bir yıllığına seçilen ve Ocak yönetimiyle görevlendirilen 7 kişilik bir “*İdare heyeti*” ve mali sorunlarla ilgilenen bir “*Murakabe heyeti*” bulunmakta, dernek her yıl mart ayında, Merkez Heyeti’ne sunulacak faaliyet raporunu hazırlamak ve Ocak delegesinin Kurultay’a sunacağı şube önerilerini hazırlamak üzere, genel toplantı yapmaktaydı.

Merkez örgütlenmesine gelince, merkezi örgütlenmenin ilk birimi her Ocağın bir delegeyle katıldığı “*Kurultay*” olup, kurultay bir anlamda Türk Ocakları’nın en yüksek kurumudur. 1928’e kadar her yıl, sonra bir yıl arayla 1930’da toplanan altı Kurultay, yerel şubelerden gelen delegelerin, karşılaştıkları bütün sorunları olanca içtenlikleriyle ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Her yıl Ankara’da, 23 Nisan tarihinde toplanan Kurultay, şubelerin genel faaliyetini gözden geçirir, delegelerin eleştirilerini ve önerilerini inceler, yasada gerekli gördüğü değişikliklere gider ve Merkez Heyeti’ni seçerdi. Merkez Heyeti, Türk Ocakları’nın

⁵⁹ Sevim Kırdar, “*Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme*”, **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı: 4, Mayıs 1980, s.53-54.

⁶⁰ **Tarihi Türk Ocağı Binası İnşaat ve Onarımına Ait Anılar**, 1983, s.7-8.

yürütme organı olup, kurultay tarafından seçilen 11 üyeden oluşmakta ve yerel şubeleri denetlemekte, raporları inceleyerek alınacak önlemleri belirlemekteydi. Merkez Heyeti'nin başkanı Türk Ocakları'nın bir anlamda en üst düzey yetkilisi durumundaydı. Yine Kurultay tarafından seçilen Murakabe Heyeti, örgütün bütün hesaplarını denetlemekteydi. Hars Heyeti'nde ise, kurultay tarafından hayat boyu atanan ve Türklük için yaptıklarına ve şöhretlerine göre seçilen 10 ilâ 40 üye yer almaktaydı. Heyet, Türk kültürüne ilişkin eserler yayımlamak ve "*Bütün Türk âleminde*" propaganda faaliyetleri yürütmekle yükümlüydü. Heyetin asıl görevi ise, Ocaklar arasındaki bağlantı organı ve örgütün Türkiye'nin dışındaki Türk halkları arasında, propaganda aracı olan "*Türk Yurdu Dergisi*"ni çıkarmaktı.

Türk Ocakları, mali düzeyde özerkliğini korumaya çalışmıştır. Elindeki mali kaynaklar, üyelerin verdiği aidatlar (aidat miktarı 4 lira olarak saptanmıştı), düzenlediği kültürel gösterilerden elde edilen gelirler, yerel şubelerin gelirlerinden alınan %5 pay, bağışlar ve çeşitli mali desteklerden oluşmuştur⁶¹.

1-Türk Ocakları'nın Etkinlikleri

Türkiye'de yaşayan farklı unsurları, milliyetçilik iddiasında bulunmadıkça Türk kabul eden ve ortak bir kültürün geliştirilmesine çalışan Türk Ocakları, Türkçe'nin geliştirilmesi, sadeleştirilmesi için mücadele etmiştir. Düzenlenen konferanslarda, tarih, eğitim, içtimaiyat, Türk dili, milliyet, Türk kadını, sağlık ve milli kültüre dair konular işlenmiştir. Türk Ocakları'nda müsamereler, konserler, kurslar düzenlenmiştir.

Anaerkil Türk kültüründe kadının toplumda etkin bir rol oynadığını belirten Türk Ocakları, kadının toplumsal hayatta daha fazla söz sahibi olması gerektiğini savunmuş, kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik hayata katılmasını sağlayacak faaliyetlere öncelik vermiştir. Bu doğrultuda halka açık konferanslar düzenlenmiş, özellikle erkeklerin kadın konferanslarına ya da kadınların yalnızca erkeklerin bulunduğu konferanslara konuşmacı olarak katılması sağlanmıştır. Halide Edip (Adıvar), Müfide Ferit (Tek), Fatma Aliye ve Nakiye Hanımlar,

---

⁶¹ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.42.

erkeklerin de dinleyici olarak bulunduğu ortamlarda konferanslar vermişlerdir⁶².

Türk kadınının sorunlarına yönelik olarak düzenlenen ve kadınların konuşmacı olarak katıldıkları konferanslara ilk olarak İstanbul Türk Ocağı'nda başlanmıştır. Çeşitli çevreler tarafından kuşku ile karşılanan ve kötü neticeler vereceği düşünülen konferanslar hakkında Türk Ocakları'nın kurucularından olan Dr. Hasan Ferit Bey şunları ifade etmektedir;

“Türk Ocağı salonunda, polisin, İçişleri Bakanlığı'nun endişelerine rağmen yüzlerce kişilik bir kalabalık huzurunda, Türk hanımlarına sahnede temsil yaptırmak, nutuklar söylemek ve nihayet Türk hanımları tarafından konserler verdirmek cesaretini yalnız Türk Ocağı'nın göstermiş olduğu düşünülecek olursa, bugünkü içtimai hayatımızda Ocağın yaptığı hizmetin ehemmiyeti tebarüz eder”⁶³.

Batılılaşma hareketlerini destekleyen, çarşaf ve peçe kullanılmasına karşı çıkan çalışmaları destekleyen, kadın haklarının tanıtılmasında ve benimsenmesinde önemli rol oynayan Türk Ocakları, Medeni Kanuna hazırlık niteliğindeki Aile Yasası Tasarısının hazırlanması sırasında, kadın haklarının tartışıldığı önemli bir zemin olmuştur. 1924 yılında, Türk Ocağında düzenlenen kadınlarla ilgili toplantıda Nezihe Muhittin Hanım, kadın hakları konusunda bir konferans vermiştir⁶⁴. Kadın hakları meselesinde yapılan çalışmalarda Türkçülük düşüncesinin fikri ve siyasi etkisi olmuş, kadın haklarını “Türk-İslam-Batı” sentezinde değerlendiren Türk Ocakları, ülkemizde kadın haklarının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır⁶⁵.

Kadınlara siyasi hakların tanınması gerektiğine dair ilk konferansların verildiği Türk Ocakları'nda, kadınların sosyal hayatta daha fazla yer alması için yapılan mücadele hakkında Ahmet Ağaoğlu şu bilgileri vermektedir; “Kerpiçten bir okulu, galiba bir Rum okulu imiş, Hamdullah Suphi, Türk Ocağı'na çevirmişti. Gazi Mustafa Kemal ilk defa arkadaşlarını hanımları ile oraya davet etti. Hâlâ gözümün

---

⁶² Şefika Kurnaz, **II.Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, İstanbul, 1996, s.62-63; Üstel, **a.g.e.**, s.65-66;.

⁶³ Tezer Taşkıran, **Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadın Hakları**, Ankara, 1973, s.55.

⁶⁴ Ayşegül Baykan-Belma Ötüş-Baskett, **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını (1931)**, İstanbul, 1999, s.153-156.

⁶⁵ Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Sıyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara, 1998, s.162.

önündedir. Salonun bir tarafında kadınlar, bir tarafında da erkekler toplu olarak oturmuşlardı. Ayakta yalnız birkaç uyanık hanım vardı. Kadınlar büfeye gidip bir şeyler yemek için bile kııldamıyorlardı. Hiç kimse kimseye ailece takdim edilmiyordu. Kadınlar erkeklerin göz hapsinde idiler. Gazi Mustafa Kemal bize;

--Çocuklar, ayaktaki hanımlara saygı gösteriniz. İkrâm ediniz. Oturanları kışkırdırım. Yavaş yavaş hepsi kalkar, diyordu.

Yavaş yavaş hepsi, fakat o akşam değil, bir iki yıl içinde yerlerinden kalktılar ve topluluğa karıştılar”⁶⁶.

Türk Ocakları tüzüğünde, Ocakların Türk toplumu için yapması gereken işler şöyle ifade edilmiştir: Ulusal bilincin güçlendirilmesi, Türk kültürünün öne çıkarılması, uygarlığın ve sağlık bilgisinin ilerletilmesi, ulusal ekonominin geliştirilmesi için çalışmak. Ayrıca her şube mümkünse haftada bir kez, cuma günleri çok çeşitli konularda halkın eğitilmesine yönelik konferanslar düzenlemelidir, ekonomik sorunlar, yolculuklar, tarih, coğrafya, yerel araştırmalar, güzel sanatlar gibi konular anlatılmalı, halka açık ve özellikle Türklükle ilgili eserlere yer veren bir kitaplık oluşturmalı, Türkiye'nin doğa manzaralarını, insan tiplerini, köylülerin çalışmalarını ve gündelik yaşamlarını anlatan fotoğraf koleksiyonları oluşturmalı, gazete ve dergilerin bulunacağı bir okuma salonu olmalı ve her Ocak, sanat eserlerinin ve yerel zanaat ürünlerinin yer alacağı sergiler düzenlemeli, Türk kültürünü unutulmaktan ya da yok olmaktan kurtarmaya katkıda bulunmalı, bunun için gelenekleri derlemeli, lehçe biçimlerini incelemeli, masalları, atasözlerini, türkülerini, halk müziğini kaydetmeli, yerel dansları betimlemeli, mezhepler, göçebeler, gibi konularda belge toplamalı, her şube geleneksel nesnelere, giysileri, araçları, tarım araçlarını gibi toplayarak küçük bir müze kurmaya çalışmalı, Türk Ocakları'nda çalışan doktorlar, civardaki köylere gidip orada halkı muayene etmeli, ilaç dağıtmalı, her merkez ücretsiz bir dispanser kurmaya çalışmalı, Ocaklar küçük bir sağlık müzesi kurmalı, yerel üretimi iyileştirmek ve Trabzon ya da Mersin gibi büyük dış ticaret merkezlerinde ticaret teknikleri ve yabancı dil kursları açmak için uzmanlara başvurulmalıdır⁶⁷.

Bu doğrultuda çalışan Türk Ocakları, konferanslar, müsamereler, ticaret, muhasebe, daktilo, biçki-dikiş kursları, sağlık, ziraat, yabancı dil dersleri, kütüphaneler ve okuma salonları, sinema, müze, sergi, spor,

⁶⁶ Fethi Tevetoğlu, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Ankara, 1986, s.126.

⁶⁷ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.52-53.

Türk dilinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, millî ekonominin teşviki, ile 1912-1931 yılları arasında Türk fikir hayatına ve toplum hayatına katkıda bulunmuştur.

Türk Ocakları'nın önem verdiği konulardan biri de köylerin ve köylülerin kalkındırılması meselesidir. Köycülük hareketi, Türk Ocakları içindeki halka doğru hareketini fiilen uygulama safhasına koymak amacıyla başlatılmış, başta doktorlar olmak üzere milliyetçi aydınların Anadolu içlerine hizmet için gitmeleri teşvik edilmiştir. Hareketin fiilen öncüsü Dr. Reşit Galip idi. 9 Nisan 1919 tarihinde Dr. Reşit Galip, Dr. Hasan Ferid (Cansever), Dr. Fazıl Doğan, Giritli Dr. Mustafa'dan oluşan dört kişilik bir doktor grubu Tavşanlı'ya giderek köycülük hareketini fiilen başlamışlardır⁶⁸. Daha sonra Ocaklı Hayati Bey, Tavşanlı'ya Nahiye Müdürü olmuş, Dr. Fazıl Doğan ve Giritli Mustafa, Emet'e yerleşmişlerdir. Evlerini küçük bir dispanser haline getiren Ocaklı Doktorlar, bir yandan köylüleri muayene ve tedavi ederken diğer yandan da millî fikirleri köylülere aşlamaya çalışmışlardır⁶⁹. Köylülere, başta sağlık hizmeti olmak üzere, bir çok konuda yardımcı olmaya ve yol göstermeye çalışan bu gençler, Tavşanlı'nın örnek bir köy haline getirilmesi için çalışmışlardır. Bir yıllık bir çalışmadan sonra Reşit Galip Bey tarafından kaleme alınan raporda, Osmanlı Devleti'nin, Türk nüfusunun geri kalmışlığına son vermesi için, “*İçtimai köycülük*” hareketini başlatılması gerektiği, köylere gidilerek, köy kurumunu otopsi masasına yatırıp zayıf noktalarını, “*hastalıklarını*” bulmak, teşhis koymak ve ilaçlar önermek gerektiği ifade edilmiştir⁷⁰. Türk Milleti'nin temeli olarak görülen köylülerin sağlık koşullarını iyileştirmek amacıyla, bazı Türk Ocakları bünyesinde dispanserler açılarak, halka ücretsiz sağlık hizmeti verilmiştir.

Türk Ocakları'nın yaptığı ilklerden biri de soyadı ile ilgilidir. Türkiye'de soyadı, Soyadı Kanunu çıkmadan önce, ilk defa Türk Ocakları'nda kullanılmıştır. Soyadı Kanunu'ndan önce, Ocağın başkanı Hamdullah Suphi'nin Ocak'taki soyadı “*Özkul*”, Ocağın üyesi olan İsmet İnönü'nün soyadı ise “*İnan*”dır⁷¹.

Sadece gayrimüslim unsurları değil gayri Türk Müslüman unsurları da hedef alan ve ülkede dil birliğinin sağlanmasını, Türkçe'nin

---

⁶⁸ Gün Soysal, “*Hasan Ferid Cansever*”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt:4, Milliyetçilik**, İstanbul, 2002, s.250.

⁶⁹ A.Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Ankara, 1955, s.19.

⁷⁰ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.56.

⁷¹ Serarşlan, **a.g.e.**, s.49.

yaygınlaştırılmasını amacıyla başlatılan “*Vatandaş, Türkçe Konuş!*” kampanyası, Türk Ocağı himayesinde yürütülmüştür⁷². Türk Ocakları Merkez Heyeti desteği ile Ocaklılar tarafından, “*Türkçe Konuşurma ve Yayma Cemiyeti*” kurulmuştur⁷³.

2-Türk Yurdu Dergisi

25 Mart 1912 tarihinde kurulan Türk Ocakları, Türk Yurdu Cemiyeti ve Dergisini de bünyesinde barındırmıştır. 24 Kasım 1911 tarihinde Türk Yurdu Derneği tarafından “*Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak*” amacıyla Türk Yurdu dergisi çıkarılmıştır. Siyasal, ekonomik ve kültürel alanda fikirler üreten Dergi, Türk Ocağı’nın yayın organı haline gelmiştir. İttihat ve Terakki’ye bağımlı olmaksızın, kendi doğruları ölçüsünde Türklük dünyasına hizmet vermeye çalışan Türk Yurdu Dergisi⁷⁴, 1911-1931 yılları arasında toplam 233 sayısı çıkmıştır.

Türk Yurdu Dergisi’nin 1911-1917 yılları arasında yöneticiliğini Yusuf Akçura⁷⁵ yapmıştır. Osmanlı Devleti’nin kurtuluşunun, “*Coğrafi ve kültürel açıdan Asya’ya yönelerek, Türklüğün başına geçmekte olduğunu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun ulusal bir burjuvazi temelinde oturtularak, ulusal burjuvazinin gelişmesi için çaba harcanması gerektiğini*” savunan Yusuf Akçura, fikirlerini ilk kez 1904 yayınladığı “*Üç Tarz-ı Siyaset*”te ortaya atmıştır⁷⁶.

Derginin, Yusuf Akçura tarafından hazırlanan programında, Türk ırkına mensup halkların büyük oranda anlayabileceği bir lisan kullanılacağı, bütün Türklerce kabul edilebilecek bir ideal ortaya

---

⁷² Yılmaz, **a.g.e.**, s.286.

⁷³ Tuncer-Hacaloğlu-Memişoğlu, **a.g.e.**, s.95.

⁷⁴ Hüseyin Tuncer, **Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 1990, s.14.

⁷⁵ **Yusuf Akçura**:1876 yılında Rusya’nın Simbir şehrinde dünyaya gelmiştir. Zengin bir fabrikatör olan Hasan Bey’in oğlu olan Yusuf Akçura, annesi ile birlikte İstanbul’a gelmiş ve 1896 yılında Harbiye’yi bitirmiştir. Daha sonra Paris’te Siyasal Bilgiler Okulunda öğrenimine devam etmiş, kısa bir süre Rusya’da gazetecilik ve öğretmenlik yaptıktan sonra, II.Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte, İstanbul’a dönmüştür. Milli Mücadelede görev alan, Cumhuriyet Döneminde İstanbul ve Kars milletvekilliği yapan, 1931 yılında Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti başkanlığına getirilen Yusuf Akçura, 1935 yılında vefat etmiştir. Bkz. François Georjon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura**, Çeviren:Alev Er, Ankara, 1996, s.15-50.

⁷⁶ Georjon, **Türk Milliyetçiliğinin...**, s.135.

koymaya çalışılacağı, Türklerin ilim, ahlak, ekonomi gibi alanlarda aralarındaki bağı artırmaya çalışılacağı, hiçbir parti taraftarlığı yapılmayacağı sadece Türklüğün ve Türk unsurunun siyasal ve iktisadi çıkarlarının korunacağı ifade edilmiştir⁷⁷.

1911-1931 yılları arasındaki gelişmeler, Türk aydınlarının Türk Yurdu Dergisi etrafında birleşmelerini sağlamıştır. İlim, fikir, siyaset ve edebiyat alanındaki çalışmalar, milli ruh ve şuurla ele alınmış, milli değerlere bağlı kalmak şartıyla çağdaş bir Türk devleti kurmanın yolları araştırılmış, Türk dilinin yabancı kelime ve etkilerden arındırılması, halkın konuştuğu dilin esas alınması, milli bir edebiyatın gelişmesi, Halkçılık ve Anadoluçuluk, Türk Yurdu Dergisi'nin başlıca çalışma konuları olmuştur. Yapılan yayınlar neticesinde, hem İttihat ve Terakki'ye üzerinde hem de Cumhuriyet idaresine tesir edilerek, Türkçülük politikasının milli bir politika haline gelmesi sağlanmıştır⁷⁸. Türk Yurdu Dergisi, milliyetçilik fikrine halkçı bir muhteva kazandırılmasında, milli iktisat fikrinin oluşturulmasında, eğitimin modernleştirilmesinde, kadın haklarının geliştirilmesinde, Türklerin kültürel sahada birlikteliğinin sağlanmasında, halk sağlığı politikalarının oluşturulmasında, milli tarih yazıcılığında, sosyolojik analizlere ve laik-bilimsel eğitimin nasıl olması gerektiğine değin pek çok alanda, Cumhuriyet Döneminde izlenen politikaların temelini oluşturmuştur⁷⁹.

Cumhuriyet idaresinin kurulmasıyla birlikte, 15 Mart 1923 tarihinden itibaren Ankara'da çıkmaya başlayan Türk Yurdu Dergisi, nesiller üzerinde etkili olmuş, tebliğ etmiş olduğu fikir ve hislerle bir mektep olmak özelliği göstermiştir. Türk düşünce ve sanata hayatına hizmet etmiş; çağdaşlaşma sürecinde Batının teknik ve medeniyetini almak, kültürde milli harsımıza bağlı kalmak kaydıyla, fikirler üretmiştir. Türk Milleti'nin gittikçe ilerleyen ilim, teknik ve sanatta Batıyı örnek alması gerektiği yolunda telkinlerde bulunmuştur. Milli kültür ve şuurun sözcülüğünü yapan Türk Yurdu Dergisi fikriyat, içtimaiyat, iktisadiyat, edebiyat, lisaniyat, matbuat, Türkiyat, tarih, arkeoloji, coğrafya, etnografya, tenkit, seyahat, muhasebe, temaşa, şiir, hikâye, nesir ve yeni sesler, mektup, mimarlık, resim, musiki, tercüme-i hal, bibliyografya,

---

⁷⁷ Muhammetdin, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁸ Tuncer, **Türk Yurdu (1911-1931)...**, s.512.

⁷⁹ Firdevs Gümüšoğlu, "*Türk Yurdu*", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt:4, Milliyetçilik**, İstanbul, 2002, s.273.

sağlık, spor, talim ve terbiye, felsefe, hars tetkikleri, Türklük haberleri gibi konularda yayınlar yapmıştır⁸⁰.

Yayın faaliyetleri ile düşünce sistematığı kurma, düşüncelerinin başkalarına ulaştırılmasını sağlama, kitle bilinci yaratma ve toplumu örgütlenme ve son aşamada da toplumsal dönüşümü gerçekleştirme amacıyla yayın yapan ve yakın tarihimizin toplumsal ve düşünsel gelişimi açısından büyük öneme sahip olan Türk Yurdu Dergisi'ni⁸¹, Türk milliyetçiliğini kültür planında işleyen Bilgi Mecmuası (1913), Halka Doğru (1913), Türk Sözü (1914), Milli Tetebbu'lar Mecmuası (1915), Yeni Mecmua (1917), Büyük Mecmua (1919) ve Dergah (1921) isimdeki dergiler izlemiştir⁸².

Yayın faaliyetlerine önem veren Türk Ocakları sadece Türk Yurdu Dergisini çıkarmakla kalmamış, her şube kendi imkanları dahilinde dergi yayınlamaya çalışmıştır. 23 Nisan 1924 tarihinde toplanan I.Türk Ocakları kurultayı'nda yapılan bir yasa değişikliği ile taşra teşkilatlarının dergi yayınlamasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda Sivas'ta Birlik Dergisi, Konya'da Ocak Dergisi, Adana'da Altın Yurt Dergisi, İzmir'de Türk Gençleri Mecmuası, Sinop'ta Türk Bahçesi isimli dergiler yayımlanmıştır⁸³.

---

⁸⁰ Türk Yurdu Dergisi'nde, 1911-2001 yılları arasında yayınlanan yazıların, yıllara ve konulara göre dağılımı için bkz. Hüseyin Tuncer, **Doksanıncı Yılında Türk Yurdu Bibliyografyası (1911-2001)**, Ankara, 2002.

⁸¹ Firdevs Gümüšoğlu, **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, İstanbul, 2005, s.32.

⁸² Akyüz, *a.g.m.*, s.204.

⁸³ Türk Ocakları taşra şubeleri tarafından yayınlanan dergiler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Bozdoğan, **Türkocağının Taşra Dergileri**, Ankara, 2006, s.24-31.

3-Türk Ocağı Başkanları

**Ahmet Ferit Tek
(1877-1971)**

Ahmet Ferit Tek: 1877 yılında Bursa'da doğan Ahmet Ferit Bey, Maliye muhasebecilerinden Mustafa Reşit Bey ile Bursalı İbrahim Ağa'nın kızı Hanife Leyla Hanımın oğludur. İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesi ve Mekteb-i Harbiye'yi bitirerek subay olmuştur. Bir süre sonra, Jön Tük hareketine katıldığı için, Trablusgap'a sürülmüş, buradan Yusuf Akçura ile birlikte kaçarak Tunus'a, oradan da Paris'e gitmiştir. Paris'te, Siyasal Bilgiler Fakültesini bitiren Ahmet Ferit Bey, 1903-1908 yılları arasında Kazan'da yaşamış, daha sonra Mısır'a yerleşmiştir. Kahire'de yayınlanan Türk Gazetesinde yazılar

yazmıştır. 1908 yılında, İstanbul'a gelerek Darülfünun'da hocalık yapmaya başlayan Ahmet Ferit Bey, milliyetçi bir çizgide faaliyet gösteren Milli Meşrutiyet Fırkasının da kurucusudur⁸⁴.

22 Mart 1912 tarihinde, kuruluşunda önemli rol oynadığı Türk Ocakları'nın başkanlığına seçilmiştir. İfham Gazetesini çıkarmak ve Millî Meşrutiyet Fırkasını kurmak amacıyla, 23 Ağustos 1912 tarihinde başkanlıktan ayrılmıştır⁸⁵.

Ahmet Ferit Bey'in görevden ayrılması nedeniyle Ocak başkanlığı boş kalmıştır. Kuruluşundan kısa süre sonra maddi sıkıntılara düşen Türk Ocakları, maddi destek ve yeni bir başkan arayışına girmiştir. 1913 yılında Ocak başkanlığına Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey seçilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde, I. ve II. Dönem İstanbul milletvekili, I. ve II. İcra Vekilleri Heyetinde Maliye Vekili olarak görev yapan Ahmet Ferit Bey, Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan I. ve II. Hükümetlerde Dahiliye Vekilliği (İçişleri Bakanlığı) yapmıştır⁸⁶. 1925 yılında, Dışişleri Bakanlığı hizmetine girmiş, 1925-1932 yılları arasında

⁸⁴ Necmeddin Sefercioğlu, **Türk Ocağı'na Hizmet Edenler, Ocak'ta Kim Kimdir?**, Ankara, 2004, s.6-7.

⁸⁵ Mehmet Uzun-Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocakları Belgeseli Belgeler/Resimler**, Ankara, 1994, s.42.

⁸⁶ Öztürk, **a.g.e.**, s.577.

Londra, 1932-1939 yılları arasında Varşova, 1939-1943 yılları arasında Tokyo'da büyükelçilik yapmıştır. 1943 senesinde emekli olan Ahmet Ferit Bey, 1971 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Ahmet Ferit Bey, *Tekin*" takma adıyla yazdığı ve 1914 yılında basılan "*Turan*" adlı eserinin dışında, "*Bir Mektup, (İstanbul, 1327[1911])*", *Mebadi-i Felsefeden İlm-i Ahlak, (Ankara, 1339[1923])*" isimli eserleri kaleme almıştır.

**Hamdullah Suphi Tanrıöver
(1885-1966)**

Hamdullah Suphi Tanrıöver:1885 yılında İstanbul'da doğan Hamdullah Suphi, Abdülatif Suphi Paşa'nın oğlu olup, küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Galatasaray Sultani'nde II.Abdülhamit'in iradesiyle, parasız yatılı olarak okumuştur. Ayasofya Rüştüyesi, Darümuallimin, Darülfünun, Darübedayi ve Bahriye Mektebi'nde İslam, Selçuklu ve Osmanlı tarihleri ve edebiyatı olmak üzere çeşitli alanlarda dersler vermiştir⁸⁷. 1909 yılında Fecr-i Âti topluluğunun kurucuları içinde yer almasına rağmen, özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra gelişen ve Türkçülük ideolojisinin savunuculuğunu yapan Milli Edebiyat hareketine bağlanmıştır.

I.Dünya Savaşı yıllarında politikaya atılan Hamdullah Suphi, Meclis-i Mebusan'da, Milli Türk Fırkası'ndan Antalya ve Saruhan milletvekili, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde ise yine Saruhan, ikinci ve üçüncü dönem İstanbul milletvekilli olarak görev yapmıştır. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi nedeniyle İstanbul'da düzenlenen protesto gösterilende etkin rol oynamış, işgalde yaşanan olayları araştırma için İzmir'e gönderilen Tahkik-i Mezalim Heyeti'nde yer almıştır. Milli Mücadele sırasına Maarif Vekilliği ile Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü yapmış, 1925 yılına ikinci kez Maarif Vekilliğine getirilmiştir⁸⁸.

⁸⁷ Mustafa Baydar, **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**, İstanbul, 1968, s.37-38; Mustafa Baydar, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?**, 1960, s.196-197.

⁸⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s.421; Üstel, **a.g.e.**, s.61.

23 Ağustos 1912 tarihinde Türk Ocağı başkanlığına seçilen ve uzun yıllar başkanlık yapan Hamdullah Suphi ile Türk Ocakları her zaman birlikte anılmıştır. Başkan seçilmesinden hemen sonra Ocağa önemli miktarda bağış yapılmasını sağlayan Hamdullah Suphi, Ocağın yeni bir binaya ve mobilyalara sahip olmasını sağlamıştır. Ocağı, kuruluş gayesine uygun bir şekilde, partililiği sokmadan idare etmeye çalışan Hamdullah Suphi Bey, sanat tarihçisi, hatip, fikir ve siyaset adamı özellikleri öne çıkmış birisidir⁸⁹.

Osmanlı Devleti Döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Türk Ocakları başkanlığı vazifesini sürdüren Hamdullah Suphi, 1931 yılında Ocakların kapatılmasından sonra Bükreş'e büyükelçi olarak atanmış, bu görevini 1944 yılına kadar sürdürmüştür. Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte tekrar siyasete atılan Hamdullah Suphi Bey, 1945 yılında İçel, 1946 yılında İstanbul, 1950 yılında Manisa ve 1954 yılında tekrar İstanbul milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. 1957 yılında, Demokrat Parti'den ayrılanların kurduğu Hürriyet Partisi'ne geçmiş, aynı yıl yapılan seçimlerde İstanbul'dan aday olmasına rağmen milletvekili seçilememiştir⁹⁰.

Türk Ocakları ile olan bağını hiçbir zaman koparmayan Hamdullah Suphi Bey, 10 Mayıs 1949 tarihinde babasından kalma İstanbul Horhor'daki Abdülatif Suphi Paşa Konağı'nda, Türk Ocağı'nı tekrar açmıştır. Yeni bir Türk Ocakları yasası ile tekrar faaliyete geçen Türk Ocaklarının kurucu üyesi olarak, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dr. Hasan Ferit Cansever, Burhanettin Develioğlu, Ahmet Mazhar Akifoğlu, Dr. Fethi Erden, Ragıp Nurettin Ege, Tefvik Noyan, Cevat Mustafa Emecan ve Cemil Behçet gösterilmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver 1949 yılından, vefat ettiği 10 Haziran 1966 tarihine kadar Ocak başkanlığı görevini sürdürmüştür.

1934 yılında çıkan Soyadı Kanunu sırasında, kendisine Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından "*Tanrıöver*" soyadı verilen Hamdullah Suphi Bey⁹¹, gençliğinde Namık Kemal'in etkisinde kalarak kahramanlık şiirleri yazmış, daha sonra hece veznine dönerek sade bir dille aşk ve tabiat şiirleri yazmaya başlamış, kudretli hitabeti, samimi kişiliği ile geniş halk kitlelerine kendini sevdirmiştir. Pek çok dergide şiir ve

---

⁸⁹ Serarşlan, a.g.e., s.50.

⁹⁰ Serarşlan, a.g.e., s.160.

⁹¹ Eren Akçiçek, "*Atatürk'ün Verdiği Adlar ve Soyadları Üzerine Bir Deneme*", **Sevgili Atatürk ve Mustafa Kemal Olmak**, İzmir, 2003, s.115.

makaleler yayınlayan Hamdullah Suphi'nin "Günebakan" ve "Dağ Yolu" adlı eserlerinden Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun yaptığı seçmeler, 1971 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştı. "Dağ Yolu" adlı iki ciltlik eseri, Fethi Tevetoğlu tarafından yeniden yayına hazırlanarak Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır⁹². Bunların dışında, *Anadolu Millî Mücadelesi*, (Ankara, 1946), *La Question Armenienne et un Point de Vue Turc*, (Berlin, 1919), *Namık Kemal Bey Mağosa'da*, (İstanbul, 1909) adlı eserleri vardır⁹³.

B-TÜRK OCAKLARI'NIN KAPATILMASI

1930'lu yıllara gelindiği, Türk Ocakları'nın faaliyetleri, çalışma yöntemleri ve toplum üzerindeki tesiri tartışılmaya başlanmıştır. 1927 yılında, nizamnamesinde yapılan değişiklikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir kültür şubesi haline getirilen Türk Ocakları'nın daha fazla denetim altına alınması veya kapatılması düşünülmüş, Ocakların sahip olduğu dinamik gençleri ve maddi olanakları, rejimin sağlamlaştırılması ve halka anlatılması yolunda kullanması amaçlanmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Ocakları'na yönelik eleştirileri 1930 yılında başlamıştır. Âdile Ayda, Türk Ocakları ve Atatürk'le ilgili bir hatırayı şöyle nakletmektedir : "*Serbest Fırka hikâyesinden beş altı ay evvel, yâni 1930 yılının başında, Atatürk sofrada Türk Ocakları'nın çalışmalarına ilgi gösterir, daha doğrusu ilgi göstermekle söze başlar ve sonra bir az sert bir sesle:*

--Ne yapar bu İlim ve Kültür Heyeti? diye sorar.

Etraftakiler bir azar tonu ile sorulmuş bu soru karşısında şaşırırlar. Atatürk de şöyle devam eder:

--Haydi diyelim ki, ilim mensupları târihimizi araştırıyorlar. Ya harsı temsil edenler? Onlar ne yapar?

Gazi bu soruyu bilhassa Mehmet Emin Bey'e bakarak sorar ve ısrarla :

--Evet, edîplerimiz, şâirlerimiz, ne yapıyorlar? "Ben bir Türküm, dînim, cinsim uludur", anladık. Fakat o zamandan beri koskoca bir İstiklâl Harbi, bir Millî Mücadele geçirilmiş. Hani bunu mevzu yapan millî şâirlerimizin millî şiirleri?

⁹² Ayhan İnal, "Unutulmayan Anılar (XI)", *Dostluk Dergisi*, Sayı:241, Ocak 2007, s.40.

⁹³ Sefercioğlu, a.g.e., s.11.

Mehmet Emin Bey, bu sözler karşısında bayılacak gibi olur, dili tutulur ve cevap veremez. Fakat kendisini millî şâiri korumakla görevli sayan Hamdullah Suphi Bey şöyle der;

--Türk Milletinin istiklâl mücâdelesini başlı başına bir destan mevzuudur. Destanlar ise uzun çalışmalarla meydana gelir. Firdevsî Şehname'yi 30 yılda yazmıştır. Elbette millî şâirimiz Türk'ün Epopesi'ni (destanını) yazmağa başlamıştır bile...

Atatürk, "Öyle mi?" der gibi şâire bakınca, o da şu sözleri söylemeğe mecbur olur:

--Millî kahramanları terennüm etmek biz şâirlerin vazifesidir. Benim de büyük emelim budur. Yeter ki, kalemim sizin yarattığınız hârikaları anlatmaya lâîk olsun...."⁹⁴

Türk Ocakları'nın kapatılış süreci, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ile başlayan çok partili demokrasi denemesiyle paralellik göstermektedir. Ali Fethi (Okyar) Bey'in başkanlığında, 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, kısa sürede devrim karşıtı insanların partiye katılması nedeniyle, 18 Kasım 1930 tarihinde kurucusu tarafından kapatılmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshinden sonra, ülkede yeniden tek partili siyasi hayata dönülmüştür. Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın halktan kopuk olduğunu göstermiş, inkılâpları halka anlatacak, sevdirecek ve ülkede kültür birliğinin oluşmasına hizmet edecek bir kuruluşa ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Halk ile bütünleşmek ve onun siyasi eğitimini sağlamak amacıyla Halkevleri'nin kurulması düşünülmüştür⁹⁵. Bu çalışmalar yapılırken Türk Ocakları'nın durumu da gündeme gelmiş, Türk Ocakları'nın yeniden düzenlenmesi fikri, giderek halkı aydınlatmak için yeni bir teşkilatın kurulmasını gündeme getirmiştir⁹⁶. Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1931 yılında çıkmış olduğu yurt gezisinin sonunda Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleştirilmesine karar vermiştir. Bu kararı vermesinde yurt gezisi sırasında Türk Ocakları'ndan gelen eleştiriler de etkili olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Türk Ocağı'nı ziyaretinden sonra bir gün, Hamdullah Suphi ile aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir;

---

⁹⁴ Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken:Edebi Hatıralar**, Ankara, 1984, s.25-26.

⁹⁵ Abdurrahman Çaycı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)**, Ankara, 2002, s.391.

⁹⁶ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.16.

“---Hamdullah, hangi Türk Ocağı'na gitsem, hepsi memnun olmayanlarla dolmuş. Bana neler sormadılar, neler söylemediler.

---Tabi Paşam, onlar başlarında bir sultan değil, bir cumhurbaşkanı olduğunu biliyorlar ve onun için çekinmeden içlerini döküyorlar. Onları böyle konuşmaya sizin getirdiğiniz yeni rejim alıştırdı”⁹⁷.

Atatürk'ün 1931 yılı Şubatında çıktığı geniş çaplı yurt gezisi sadece Türk Ocakları'nda faaliyet gösterenlerin şikâyet ve eleştirileri ile değil, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Ocaklar hakkındaki düşüncesini gösteren önemli ipuçları ile doldur. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın gezi programında yer alan Aydın ziyareti, Türk Ocaklarının sonunu getirmesi, buna karşılık Halkevlerinin kuruluş sürecini hızlandırması bakımından üzerinde durulması gereken bir gezidir. Gazi, Aydın gezisinin 3 Şubat 1931 Salı günü programında Aydın Türk Ocağını da ziyaret etmiş ve Türk Ocağı mensuplarıyla bir sohbet toplantısı düzenlemiştir. Söz konusu toplantıda Ocaklıların inkılâba karşı görev ve sorumluluklarını yeniden hatırlatan Gazi Mustafa Kemal Paşa, vasıtasızlıktan köylere gidip halk ile temas edemediklerinden şikâyetçi olan bir Ocaklıya verdiği cevapta, şeyh ve müritlerin köye giderken otomobil masrafını düşünmediklerini, bir mefkûreye bağlananların gayeleri uğrunda her türlü zahmet ve fedakârlıktan zevk alacaklarını belirterek ve Ocakların çalışmalarının yetersizliğinden bahsetmiştir. Gerek 1 Ocak 1931'de Halkevlerine dair gazetecilere verdiği beyanattaki ifadeleri, gerekse yurt gezisinde Türk Ocakları'nda yapılan çalışmalardan memnuniyetsizliğini belirten konuşmaları, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1931 yılı başlarında Türk Ocakları'nı feshedip, Halkevlerini kurmayı düşündüğünü ortaya koymaktadır.

---

⁹⁷ Baydar, **Hamdullah Suphi...**, s.74.

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ocak 1931

Türk Ocakları'nın kapatılışı hakkında Burhanettin Develioğlu şu bilgileri vermektedir;

“Serbest Parti'nin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) memlekette uyandırdığı bir ihtilâl havası herkesi telaşa veriyor. Atatürk yanında kalabalık bir mâiyet ile memleket seyahatine çıkıyor. Garbî ve Cenubî Anadolu'nun mühim merkezlerini gezdikten sonra Eskişehir'e geliyor. Hepimiz bu seyahatin neticesiyle çok alâkadarız. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey vâsıtasıyla haber alıyoruz. Atatürk'ün Eskişehir'e kadar olan seyahatinin intibalarını şu şekilde öğreniyoruz: Bizim parti teşkilâtımız fikir itibariyle tamamen bize yabancı insanlardan teşekkül etmiş; asıl inkılâpçı zümreyi Türk Ocakları'nda gördüm. Yapılacak şey bu partiyi feshetmek Türk Ocakları'nı kendi partimiz olarak tutmak ve Hamdullah'ı da Umûmî Kâtip yapmak. Gazi'nin bu düşüncesi bizi şaşırıyor. Ankara'ya gelinceye kadar bu düşüncesini yanındaki arkadaşlarına söylüyor. Fakat Ankara'ya gelip de İsmet Paşa ile görüşünce bu fikir

değişiyor. Yerine Türk Ocakları'nı kaldırmak ve onun bütün azasını Fırka'nın kuracağı Halkevlerine almak, bu suretle inkılâpçı ve Atatürk'ün fikirlerini tahakkuk ettirecek bir partiye sahip olmak. Bu neticenin başta Hamdullah Suphi olmak üzere bizleri ne kadar üzdüğünü anlatmak çok güç... O zamanın âdeti üzere bir akşam Çankaya'daki toplantıya Hamdullah Suphi Bey davet ediliyor. Toplantıda Gazi'nin yanında bulunması mutata olan zevattan başka Celâl Bayar, Sadri Maksudî, Siirt Mebûsu Mahmud Bey, Reşid Gâlib ve Vâsıf Çınar Beyler de bulunuyor. Bunlardan son ikisi eski Ocaklı arkadaşlarımızdan. Vâsıf Bey'e Atatürk söz veriyor. Vâsıf, Atatürk inkılâplarından sonra artık Türk Ocakları'na yapacak bir iş kalmadığını, Ocaklar'ın vazifesini doğrudan doğruya Hükümetin ele aldığını binâenaleyh bu müessesenin târihî vazifesini tamamladığını söylüyor. Ocaklı Reşid Gâlib Bey de aynı fikirleri tekrarlıyor. Celâl Bayar, Sadri Maksudî ve Siirt Mebûsu Mahmud Bey bu fikre itiraz ediyorlar, Hamdullah Suphi Bey'e sıra gelince, Paşam, Vâsıf ve Reşid Gâlib Bey arkadaşlarım yanılıyorlar. Bir mektebin bir, hastahanenin hiç bir zaman vazifesi bitmez. Yeni nesiller gelir mektep devam eder. Yeni hastalar gelir, hastane devam eder. Ünyon Fransez (Union Française), Kasa İtalyana (Casa d'Italia) yüzlerce senelerden beri değil yalnız memleketlerinin hudutları içinde, yabancı memleketlerde de kendi millî kültürlerinin intişârı için çalışıyorlar. Müzâkere evvelce alınmış esaslı bir karar dairesinde devam ediyor. İtiraz edenler de itirazlarından vazgeçiyorlar. Türk Ocağı'nın artık yapacak işi kalmadığına dâir bir rapor hazırlanıyor. Ve sıra ile orada bulunanların hepsi imzalıyorlar. Hamdullah Suphi'ye gelince O imzalamıyor. İmza merasimi bittikten sonra bu raporu Atatürk'e veriyorlar. Atatürk soruyor. Hamdullah Suphi Bey'in de imzası var mı?... Olmadığını öğrenince raporu yırtıp atıyor. Vaziyet çok gergin. Türk Ocakları'nı târihe mal etmek isteyenler tekrar konuşmaya başlıyorlar. Rapor tekrar yazılıyor. İçtimâda bulunanlar yeni baştan imzalıyorlar. Sıra Hamdullah Suphi'ye gelince bu ağır tazyike artık mukavemet edemiyor. O da imzasını atmaya mecbur kalıyor. Mesele tamamlanmıştır”⁹⁸.

Türk Ocaklarının feshedileceği, gayri resmi olarak ilk defa 20 Martta kamuoyuna açıklanmıştır. Bu tarihten sonra basında Türk Ocakları'nın feshedilerek Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılma kararının gerekçelerini açıklayan makale ve yazılar yayınlanmıştır Falih Rıfkı

⁹⁸ Burhaneddin Develioğlu, “Hamdullah Suphi ile 55 Sene”, **Türk Yurdu Dergisi**, Şubat 1967, Cilt:6, Sayı:2, s.15-16.

(Atay), “*Fırka ve Gençlik*” başlıklı yazısında, Türk Ocakları'nın dinamizmi, inkılâpçı karakteri açık bir şekilde ortaya konulmakta, siyasi hayatta Cumhuriyet Halk Fırkası'na rakip olacağı endişesiyle, partiye katılmasına karar verildiği düşüncesini vurgulanmaktadır. Bir başka yazıda Türk Ocaklarının partiye katılmasının iki sebebi olduğu, bunlardan birisinin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın gençliğin fikri ve siyasi eğitimlerinde rehber olmaya karar vermesi, ikinci olarak da gençliğin tek elden yönetilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir⁹⁹.

Türk Ocakları infisah edivor
Bu teşekküllerin millî
bir rolü kalmamıştır
Ocakların bütün tesisat ve teşkilâtı
Halk Fırkasına intikal edecektir

¹ Fırkası Merkezi Umumisi ittihaz edilecek olan Ankara'da Türk Ocakları Merkez binası ile Ocaklar reisi Hamdulla Suphi B.

Ankara'dan verilen bir habere göre Türkocaklarının H. Fırkasına ilbaki fikri tahakkuk etmiştir. Ocaklar kurultayı 23 nisanda fevkalâde bir ictima aktecektir. Hamdullah Suphi Revîn, Ocağın tarihi vazifesini ifa ettiği fikrinde olduğu söyleniyor.

Türkocaklarının inkılâp muvacehesin de vazifesini tamamen ifa etmiş addedilemeyeceği, bundan sonra millî bünye ve vazifeler itibarile hiç bir rolü kalmamış olduğu ekseriyetle kabul edilmektedir. Binaenaleyh Ocakların mütevaris şekliyle tam bir infisaha gittiği tahakkuk etmiştir. Bu teşekküllerin hizmet ve mesai tarzını değiştirerek başka bir vaziyete inkılâp evemesi lazımdır.

Ocakların lâğvinden sonra bütün Ocak binalarının halk evleri ittihaz edilmesi, bundan sonraki faaliyet için Fırka

lar heyetinden ayrılan hars heyetinin bir program hazırlaması, bu işleminin Ocaklar merkez heyeti binasına mukaddeme olarak Fırka Merkezi umumisinin Ocaklar merkez heyeti binasına tasınması, Ocak matbaasının Fırka neşriyat encümeni emrine verilmesi muhtemeldir.

Bu suretle Fırka matbaası ile bir çok kitap basarak halka tevzi etmek imkânını bulacak, neşriyat encümeni ile Hars encümeni beraber çalışacaktır.

Faşist teşkilâtı mı?

Diğer taraftan Fırkada Faşist teşkilâtını andırır bir gençlik teşkilâtı yapılması, memleketin her tarafında şubeleri bulunması yeni esaslar cümlesindedir.

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mart 1931

⁹⁹ Türk Ocakları ve Atatürk..., s.17 ; Karaer, a.g.e., s.38-39.

Gazi, Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılması ile ilgili olarak Ruşen Eşref (Ünaydın) aracılığı ile basına görüşlerini açıklamıştır. Bu açıklama 25 Mart 1931 tarihli gazetelerde yayınlanmış, Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleştirilmesi kararının, basında ve halk arasında olumlu karşılandığı ileri sürülmüştür.

Gazi Hz. nin beyanatları

Türkocakları H. Fırkası ile niçin birleşiyor?

**Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek
gaye yolunda birleşmelidirler**

Ankara 24 (A.A.) — Reiscum -
hur Hz. Türk Ocakları hakkında son
zamanlarda alınan kararlara dair
Türk Ocakları ilim ve san'at heyeti
azasından Afyonkarahisar meb'usu
Ruşen Eşref Beye şu beyanatta bu-
lunmuşlardır:

«— Milletlerin tarihinde bazı
devirler vardır ki muayyen mak-
satlara erebilmek için maddî ve
manevî ne kadar kuvvet varsa
hepsini bir araya toplamak ve ay-
nî istikamete sevk etmek lâzım-
dır. Yakın senelerde milletimiz
böyle bir toplanma ve birleşme
hareketinin verdiği mühim neti-
celeri idrak etmiştir.

*Memleketin ve inkılâbın içe-
den ve dışardan gelebilecek teh-
likelere karşı masuniyeti için bü-
tün milliyetçi ve Cumhuriyetçi
kuvvetlerin bir yerde toplan-
ması lâzımdır. Teessüsü tarihin-
denberi ilmi sahada halkçılık ve
milliyetçilik akidelerini neşir ve
tamime sadakatle ve imanla ça-
lışan ve bu yolda memnuniyeti
mucip hizmetleri sepketmiş olan
Türk Ocaklarının aynı esasları,
siyasi ve tatbiki sahada tahak-
kuk ettiren fırkamları ve bütün
manasile yekvücut olarak çalış-
malarını münasip gördüm.*

Türkocaklarının Fırkaya ihkakı esbabını
belîğ bir surette izah buyuran
Reiscumhur Gazi H.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mart 1931

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 25 Mart 1931 tarihinde yaptığı konuşmada Türk Ocakları'nın geleceği hakkında şu bilgileri vermiştir;

“Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddî ve mânevî ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya

toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrâk etmiştir.

Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve îmanla çalışan ve bu yolda memnuniyet-i mucip hizmetleri sebkemiş olan Türk Ocakları'nın, aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün mânasıyla yek vücud olarak çalışmalarını münasip gördüm.

Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir”¹⁰⁰.

Türk Ocakları'nın kapatılışı ile ilgili olarak Yunus Nadi tarafından kalem alınan makalede ise şunlar ifade edilmiştir;

“Türk Milleti milli hudutlar içinde milli hukukuna sahip, tamamen milli bir heyet olduktan sonra, bir kısım vatandaşların ayrı teşekküllerle milli hars arayacak yerde bütün vatandaşların milli kuvveti, milli birlikte temin etmeye çalışmaları pek tabidir.

İmparatorluk zamanında Türk Ocakları'nın manaları vardı. Ve Ocaklar o zaman hakikaten milli vicdandan doğma bir ihtiyacın ifadesi olarak meydana geldiler ve vazifelerini bihakkın ifa da ettiler. Şimdi Türk Milleti bir çok unsurları ve ırkları sinesinde toplayan bir imparatorluk değildir artık. Şimdi Türkiye, yalnız milli Türk iradesine tâbidir. Bu rejimi tesis eden millet, maddi ve manevi bütün kuvvetlerini sarf ediyor. Vatanın bütün çocukları artık bu bayrak altında toplanırlar. İşte Ocakların Cumhuriyet Halk Fırkası'na inkılaplarının açık esbabı mucibesi budur. Aynı binalarda oturarak Türk Ocağı aramakla uğraşmak mecburiyetinde olduğumuz zamanlar geçti. Şimdi o binalardan çıkıyoruz ve Türk'ün hakiki ocağının başına geçmeye gidiyoruz”¹⁰¹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Mart 1931 tarihindeki açıklamasından sonra, Türk Ocakları delegeleri 10 Nisan 1931 tarihinde olağanüstü kurultayda bir araya gelmişlerdir. Başta, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker olmak üzere parti ileri gelenleri ile

¹⁰⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt:I-III, Cilt:III, Ankara, 1989, s.130.

¹⁰¹ Yunus Nadi, “Türk Ocağı: Türk Birliği!”, Cumhuriyet, 28 Mart 1931.

milletvekillerinin de katıldığı kurultayda, Manisa Milletvekili Mustafa Fevzi'nin kurultay başkanlığına seçilmesinden sonra kürsüye gelen Hamdullah Suphi Bey, Merkez İdare Heyeti adına, Türk Ocakları'nın son çalışma raporunu okumuştur. Raporda, “*Kurultayın olağanüstü toplanma sebebinin Gazi'nin basında da yer alan isteği olduğu, CHP'nin dört yıl önceki genel kongresinde yaptığı konuşmada (Büyük Nutuk) Gazi'nin vatani ve inkılâpları gençliğe emanet ettiği, bu tutumunun zamanla gelişip uygulama safhasına geldiği, onun son yıllarda gençlik, dernekler ve eğitim konuları ile çok yakından ilgilendiği ve kalbinde, gençliğin inkılâpların esaslarına göre yetiştirilmesinin, inkılâpların gençlikte emin bir dayanak bulmasının en büyük istekleri arasına girdiği, son bir yılda meydana gelen bazı olayların (Kubilây Olayı gibi) bütün yurtseverleri üzdüğü, medeni düşüncelerin muhafazakâr çevrelerde de yerleşmesi hususunun, Gazi'nin ve devlet ileri gelenlerinin zihinlerinde gittikçe yer ettiği, bunu sağlayabilmek için de Gazi'nin CHP kadrolarını milliyetçi, halkçı ve cumhuriyetçi gençlerle doldurmayı ve memleket meselelerinde onlara da sorumluluk vermeyi arzu ettiği*”, ifade edilmiştir¹⁰². Kurultay sonunda, Ocakların kapatılması ve tüm mal varlığının Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmesi kararlaştırılmıştır. 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası 3.Büyük Kongresi'nde de Türk Ocakları kurultayında alınan karar aynen kabul edilmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, Ocakların Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılması hakkındaki kararı açıklanmadan önce, Türk Ocakları'na nasıl bir şekil verileceği de tartışılmıştır. Özellikle Atatürk, yurt gezisinde konuştuğu Ocaklı gençlerin, inkılapları desteklemekle beraber, siyasi meselelerle fazla ilgilendiklerini ve ülkenin idaresinde liberal bir tutuma taraftar olduklarını, buna karşılık başında bulunduğu Cumhuriyet Halk Fırkası kadrolarının, kendi çıkarları peşinde koşan, işe yaramaz birtakım insanlarla dolduğunu görmüştür. Kurduğu cumhuriyeti Türk gençliğine emanet eden ve gençliğin en iyi şekilde yetiştirilmesi gerektiğine inanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya dönüşünde bu konuda Ocakların genç ve uyanık kadrolarından yararlanmayı düşünmüştür. Sayıları 250'ye ulaşan Türk Ocakları'nı, cumhuriyetin ve inkılapların bekçisi olarak ülke yönetimine hazırlamanın gerekliliğine inanmıştır¹⁰³.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, önce memleket meseleleri ve politika ile yakından ilgili gördüğü bu aydın kitlelerini, genel sekreterliğini

¹⁰² Akyüz, a.g.m., s.211.

¹⁰³ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.18; Karaer, a.g.e., s.39.

Hamdullah Suphi Bey'in yapacağı, yeni bir parti etrafında toplamayı düşünmüş, Hamdullah Suphi'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası'na yakınlığı sebebiyle hükümet ve parti üyeleri bu görüşe karşı çıkmışlardır. Yeni bir parti kurulması veya Hamdullah Suphi Bey'e Cumhuriyet Halk Fırkası'nda aktif bir görev verilmesi yerine, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkası içine alınarak, bu genç ve hareketli kitleden yararlanılması düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bu düşüncenin gerisinde, C.H.F. çevrelerinde kolayca muhalefet saflarına kayabilecek, bu büyük ve dinamik kitleyi kendi bünyeleri içinde eritmek, onu faal durumdan uzaklaştırmak, böylece siyasi hayatta rakipsiz kalmak düşüncesi de vardır¹⁰⁴.

Türk Ocakları'nın kapatılma sürecinde etkili olan önemli olaydan biri de Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Fethi (Okyar) Bey'e Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurdurulmasıdır. Ülkede çok partili demokratik hayatın yerleşmesini isteyen Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle kurulan Partiye, Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Bey'in açıkça destek vermesi, “*Bu Sesi Koruyacaksınız!*” başlığını taşıyan ve CHP'ye yönelik eleştiriler içeren bir yazı kaleme alması, CHP'lileri kızdırmıştır¹⁰⁵. Ocaklılar, her yerde yeni partiye akın etmiş, bazı yerlerde de CHP'lilerle sürtüşmeler yaşanmıştır. Bandırma Türk Ocağı'nın, belediye seçimleri için aday göstermeye kalkması ve Saffet Arıkan'ın meseleyi abartması nedeniyle, Ocak ile Cumhuriyet halk Fırkası'nın arası açılmıştır. Türk Ocağı teşkilâtının bulunduğu yerlerde Partinin teşkilât kuramaz hâle geldiğini belirten CHF müfettişleri, raporlarında “*Türk Ocakları bu gidişlerinde bırakılacak olursa, çok daha kötü sonuçlar doğabileceğini*” söylemeye başlamış, Ocakların zamanla Cumhuriyet Halk Fırkası'na muhalefet edebilecekleri endişesi, zihinlerde yer etmeye başlamıştır¹⁰⁶. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile gelişen olaylar, Ocakları bir yönüyle eski düzenin özlemine çekenlerin ya da Türk dünyası birliğini düşleyenlerin dayandıkları bir kuruluş durumuna dönüştürmeye başlamıştı¹⁰⁷.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, 17 Kasım 1930 tarihinde kurucusu Fethi (Okyar) Bey tarafından kapatılmasına rağmen, 23 Aralık 1930 tarihinde çıkan “*Menemen Olayı*”, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Türk

---

¹⁰⁴ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.18 Karaer, a.g.e., s.39.

¹⁰⁵ Akyüz, a.g.m., s.214.

¹⁰⁶ Baydar, **Hamdullah Suphi...**, s.71.

¹⁰⁷ Şerafettin Turan, **Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, 2004, s.578.

Ocakları ile ilişkilendirilmeye çalışılmış, Menemen Türk Ocağı ve Belediye Başkanının “*Olay, Serbest Parti’yi lekelemek için düzenlenmiştir*”, sözleri üzerine Fethi (Okyar) Bey’in soruşturulması gündeme gelmiş, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın izin vermemesi üzerine konu kapanmıştır¹⁰⁸.

Ülke geneline yayılan teşkilatı sayesinde, halkın şikâyet ve önerilerine iktidara iletilmesinde Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan daha etkili olan Ocaklar bir müddet sonra, yönetime yönelik eleştirilerin merkezi olarak algılanmaya başlanmıştır. Türk Ocakları’nın, devrimlere karşı ilgisiz kaldığı yönündeki eleştiriler Ocakların kapatılmasında etkili bir unsur olmuştur¹⁰⁹.

Anıl Çeçen, “*Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*” adlı eserinde, Türk Ocaklarının kapatılmasının nedenini, zamanla işlevini yitiren Türk Ocakları’nın değişen koşullara ayak uyduramaması, kendisinden beklenen kültürel ve toplumsal görevleri yerine getirmek yerine, aşırı sağ düşüncelerin ve Gazi Mustafa Kemal Paşa karşıtı eski İttihatçıların toplandığı bir merkez durumuna gelmesi olarak ileri sürmekte ve “*Giderek yeni rejimin yöneticilerinden hesap sorma ve eski düşlerin ardından koşma düşünceleri bu Ocaklarda yayılıyor ve genç Cumhuriyetin geleceği açısından önemli bir tehlike oluştuyordu*”¹¹⁰, ifadelerine yer vermektedir.

Türk Ocakları’nın kapatılmasında dış siyasal sebepler de etkili olmuştur. Bunların başında Ocakların, “*Turancı*” eğilimlerinin 1930’larda iyi ilişkiler içinde bulunduğumuz SSCB tarafından, kendi varlığına karşı bir tehdit olarak algılanması gelmektedir. 1930-1931 döneminde SSCB’nin Türkiye Büyükelçiliği görevinde bulunan İ.Z. Suritch’in, Ocakların kendi ülkesi ile fazla ilgilenmesi ve üyeleri arasında yayılmacı amaçlar taşıyan kişilerin varlığı nedeniyle, dönemin Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü’yü (Aras) uyarılmış, Türk Ocakları’nın gençlere hala cihangirlik duyguları aşıladıkları, Rusya’dan kaçan Türklerin uğrak yeri oldukları, cihangirlik kışkırtmalarının bilhassa Rusya’daki Türk toprakları ile ilgili bulunduğu, böyle bir tutumun Türk-Sovyet dostluğu ile bağdaştırılamayacağını ifade etmiştir¹¹¹. Bu durum, Türk-Sovyet dostluğuna önem veren, Turancılığa ve Panislamcılığa karşı çıkan ve

---

¹⁰⁸ Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkiler Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1 (1924 – 1930)**, İstanbul, 2007, s.334-335.

¹⁰⁹ Arıkan, *a.g.m.*, s.264.

¹¹⁰ Anıl Çeçen, **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, İstanbul, 2000, s.86-87.

¹¹¹ Tevetoğlu, **a.g.e.**, s.196; Akyüz, *a.g.m.*, s.217.

Misak-ı Milli sınırları içerisinde bir milliyetçilik prensibini kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı rahatsız etmiştir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver de Türk Ocakları'nın kapatılması hakkında şu bilgileri vermektedir; “*Bazı memleketlerin sefirleri, Ocağı daima endişe veren faaliyetlerin merkezi olarak bilirler ve ufak fasılalarla Hariciye Vekaletine gelerek, müessesemizden şikayetlerde bulunurlardı. Türk milli şuurunun hudutların dışında yayılmasını ve kendi memleketlerine girmesini belli başlı bir tehlike sayıyorlardı. Şimal memleketlerinden birinin Bahriye Nezareti, neşrettiği salnamede, Türk Ocakları'nı, Asya kundakçıları diye kaydeder. 1931'de Ocağın, bu defa dışarıdan gelen değil, içeriden gelen bir kararla üçüncü defa kapatılmasından sonra Journal de Debats'ın İstanbul muhabiri gazetesine şu telgrafı çekti: Türk Ocakları kapatıldı. Kurulduğu ilk günlerden beri memleket gençliğine, bizim anladığımız manada liberal bir münakaşa ve tahammül terbiyesi vermiş olan bu müessesenin yerine ne konulabileceğini merakla bekleyeceğiz dedi*”¹¹².

Türk Ocakları'na yönelik eleştirilerden biri de, Ocakların ırkçılık yaptığı iddiasıdır. Dr. Reşit Galip, 1926 yılı Türk Ocakları Kurultayında, Türk Ocakları ile İtalyan faşizmi arasında herhangi bir ilişkin olup olmadığı şeklindeki soruya verdiği cevapta, kesinlikle böyle bir ilişkinin söz konusu olmadığını belirtmiştir. Ancak Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi Bey'in yaptığı bir konuşmada İtalyan faşizmini öven sözler söylemesi, “*Biz faşist milliyetperverliğin dünkü galeyanında hem mazimizi hem de istikbalimizi görürüz*”, şeklindeki sözleri, Türk Ocakları'nın faşizm ile bağlantısı konusunda pek çok kişiyi endişelendirmiştir¹¹³.

1924 yılında, Büyük Millet Meclisi Muhafız Kıtası'nda görevli birkaç subay, Ankara Türk Ocağı'na üye kaydolmak için müracaat etmiştir. Müracaata verilmesi gereken cevabın gecikmesi üzerine, Türk Ocağı'na yapılan müracaatta, subayların “*Ocağa kabulü için –bilhassa ırk bakımından- bir mani olup olmadığına dair tahkikat yapılmakta olduğu ifade edilmiştir*”¹¹⁴. Bundan müteessir olan Kıta Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe) Bey, bu uygulamayı protesto etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın araya girmesi ile konu kapanmıştır. Hadiseden sonra

---

¹¹² Hamdullah Suphi Tanrıöver, “*Türk Ocakları Tarihi*”, **Türk Yurdu**, Cilt:4, Sayı: 308, Şubat 1965, s.2.

¹¹³ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, İstanbul, 2002, s.25.

¹¹⁴ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, Cilt:II, İstanbul, 1973, s.475.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, “*Türk Ocakları üzerinde ehemmiyetle durmaya başlamış, her münasebet düştükçe, “Türkiye’de ayrıca Türk Ocağı olur mu?”, yahut, “Bu isim diğer unsurlara mütemadiyen kendi öz benliklerini hatırlatmaz mı? Ve onlarda bu kabil ocaklar kurmak hevesini yaşatmaz mı?” gibi sorularla meseleye temas etmiş, muhatapları ile uzun uzun münakaşalarda bulunmuştur*”¹¹⁵.

Ocakların kapatılmasının nedeni olarak, ileri sürülen sebeplerden biri de, Türk Ocakları’nın yaşadığı iç sorunlardır. Bu sorunların başında da Ankara’da yapımına başlanan merkez binası için Türk Ocağı’nın büyük bir borcun altına girmesidir. Maliyeti bir milyon lirayı aşan binanın tamamlanması için harcanan paralar, basında sert tartışmalara neden olmuş, ekonomik sıkıntılara rağmen inşaata bu kadar çok para harcanması tepkiyle karşılanmıştır¹¹⁶.

Vakit Gazetesinde, Mehmet Asım tarafından kaleme alınan yazıda eleştirilerin haksız olduğu belirtilerek şunlar ifade edilmiştir; “*Acaba Türk Ocağı binası dikkatli bir gözle görüldükten, bu harsa ve sanat mabedinin ruhu anlaşıldıktan sonra eserin kıymetini para ile ölçmek doğru olmadığı derhal tasdik edilmez mi? Filhakika bu binaya, verilen paradan çok ziyade, bu günkü Türk evlatlarının sanat aşkı, ideal gayreti sarf edilmiştir. Diğer taraftan binanın içinde toplanan bir çok eşya, beş on misli ucuza mal edilmiş kıymetlerden tereküp etmektedir. Bu itibar ile eserin kıymeti her halde sarf edilen paralardan çok fazladır. Binaenaleyh,yeni Türk Ocağı binasının kıymetini ölçerken bir sarraf, bir banker gözü ile değil, bir mimar, bir artist, bir idealist gözü ile bakmak lazım gelir*”¹¹⁷.

Türk Ocakları’nın kapatılmasında, Cumhuriyet Halk Fırkası’na sağlanacak maddi yararın da göz önünde bulundurulduğu bir gerçektir. Kapatıldığı yıl, 276 şubesi olan Türk Ocakları’nın, 147 şubesi dükkan, mağaza, arsa, değirmen, zeytinlik, sinema, bağ, bahçe, fırın, depo gibi gayri menkullere sahip olup, bunlarında maddi değeri 1.312.000 TL idi¹¹⁸. Ankara merkez binasının ve eşyasının dahil edilmediği bu rakamlar, Fırkanın iştahını kabartmış, Ocakların kapatılması ile büyük bir gayrimenkul toplamına el koyma şansı bulmuştur. Fırkaya devredilen

¹¹⁵ Soyak, **a.g.e.**, s.476.

¹¹⁶ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.69.

¹¹⁷ Mehmet Asım, “*Yeni Türk Ocağı Binası Bir Sanat Mabeditir*”, **Vakit**, 22 Mayıs 1930.

¹¹⁸ Fethi Erden, “*Türk Ocakları Merkez Binasının Tarihî Durumu ve Türk Ocağı’nın Bugüne Kadar Geçirdiği Safhalar*”, **Türk Yurdu**, Cilt:3, Sayı: 6, Kasım 1963, s.6.

Ocak binalarından sadece 44'nün Halkevine dönüştürülmesi, geriye kalan 77 binanın Fırka şubesi olarak kullanması da bu görüşü desteklemektedir¹¹⁹.

Fransız Tarihçi François Georgeon, Türk Ocakları hakkında şu yorumu yapmaktadır; “Özgün bir kurum olan Türk Ocakları, Osmanlı Döneminin eski saray-reaya ikiliğiyle Kemalist devrimin getirdiği devlet-yurttaş ilişkisi arasına üçüncü bir odak sokma ve siyasi iktidar karşısında özerkliğini korumaya çalışırken, ülkenin gelişim sürecinde söyleyecek sözleri olduğuna da inanan aydınların gücünü temsil etme iddiasını taşımıştır”¹²⁰.

1920 yılında İstanbul'un işgal edilmesine kadar, Osmanlı ülkesindeki Türklerin milli bir bilinç kazanmaları için çalışan, Çanakkale Cephesinde askerlere moral veren, İstanbul'da düzenlemiş olduğu mitinglerle işgali protesto eden, Milli Mücadeleye aktif olarak destek veren Türk Ocakları, uzun süredir savunduğu fikirleri resmi politika haline getiren Türkiye Cumhuriyeti Devleti için de bir “sosyalizasyon” aracı rolü üstlenmişti¹²¹. Türk Ocakları çevresindeki aydınların dil, edebiyat ve tarih başta olmak üzere Türk kültürüne yönelik çalışmaları, uzun yıllar ümmet potasında şekillenen toplumun milletleşme sürecini hızlandırmıştır¹²².

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, devrimlerin halka anlatılmasında, uygulanmasında büyük görevler yüklediği Türk Ocakları, değişen koşullar nedeniyle yerini Cumhuriyet Halk Fırkası'na ve onun kontrolünde olan Halkevlerine bırakmıştır. Bu değişikliğin temelinde tek parti yönetiminin toplumsal, siyasal, kültürel ve tüm sivil alanları kontrol etme, bu sayede halkın siyasal ve kültürel eğitimi ile ilgili çalışmaları kendi tekelinde tutma ve merkezi yönetimi güçlendirme gayreti yatmaktadır. Nitekim bu doğrultuda sadece Türk Ocakları değil, Türk Matbuat Birliği, İhtiyat Zabıtları Birliği, Türk Kadınları Birliği, Mason Cemiyeti ve Milli Türk Talebe Birliği de kapatılarak, tüm ulusal güçlerin tek parti idaresi altında birleşmesi sağlanmıştır¹²³.

---

¹¹⁹ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.70.

¹²⁰ Georgeon, **Osmanlı – Türk...**, s.39.

¹²¹ Yusuf Bayraktutan, **Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları**, Ankara, 1996, s.196.

¹²² Sarıay, **20.Yüzyıl Başlarında...**, s.56.

¹²³ Büşra Eranlı Behar, **İktidar ve Tarih, Türkiye'de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İstanbul, 1992, s.98; Şimşek, **a.g.e.**, s.42-43.

18 yıl aradan sonra, 1949 yılında Hamdullah Suphi Tariöver tarafından tekrar açılan Türk Ocakları, ilk yıllarda etkili olamamıştır. Çalışmaları uzun süre İstanbul, Tekirdağ ve Karadeniz Ereğli'sinden ibaret şubelerle sınırlı ve oldukça sönük kalmıştır. Ancak Ocak merkezinin Ankara'ya nakledilmesi ve hükümet tarafından Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasından sonra, Türk Ocakları tekrar canlanmaya başlamıştır. Genel merkezde kurulan Gençlik Kolu ile Sanat ve Edebiyat Kolu, Türk Ocağı çalışmalarını Ankara dışına taşımaya çalışmıştır. Fakat bu etkinlikler 27 Mayıs 1960 Askeri darbesi ile sarsıntıya uğramıştır. Gelişimini sürdüren Türk Ocakları, 1968'de başlayıp 1980'e kadar devam eden ideolojik sağ-sol çatışmalarından nasibini almıştır. 1970 başlarında, intifa hakkı ile kullandığı binası elinden alınan Ocak, faaliyetlerine apartman dairelerinde devam etmek zorunda kalmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile birlikte, ülkedeki diğer derneklerle birlikte Türk Ocakları'nın da faaliyetlerine son verilmiştir. 15 Nisan 1984 tarihinde faaliyetlerine tekrar başlayan Türk Ocakları, Genel Başkan Prof. Dr. Orhan Düzgüneş'in ve arkadaşlarının çabaları ile yeniden canlanarak yeni şubeler açmıştır. 1988'den itibaren Türk Yurdu dergisi de düzenli olarak yayınlanmağa başlanmıştır.

II. BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA ve TÜRK OCAKLARI A-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TÜRK OCAKLARI'NA OLAN İLGİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Meşrutiyet döneminde milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi fikirlerini savunan, Türk aydınlarını ve gençliğini çatısı altında toplayan, Mütareke Döneminde millî uyanışı sağlamada büyük yararlıklar gösteren Türk Ocaklarını, maddî ve manevî yönden destekleyerek, Ocaklar vasıtasıyla çağdaş Türkiye ülküsünün halk arasında yayılmasını amaçlamıştır. Bu gayesini gerçekleştirmek için, daha bağımsızlık savaşının yorgunluğunu üzerinden atmadan, Aralık 1922'de İstanbul Türk Ocağına üç bin lira, Ocak 1923'de Ankara Türk Ocağına bin lira, Mart 1923'de İzmir Türk Ocağı'na iki bin lira¹²⁴, 1923 yılında Sivas Türk Ocağı'na 200 lira¹²⁵, Zonguldak Türk Ocağı'na 200 lira maddi yardımda bulunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'da tekrar faaliyete geçen İstanbul Türk Ocağı için, İran Sefaretinin karşısında Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesine ait olan binanın tahsis edilmesini sağlayan Gazi Mustafa Kemal Paşa, yurt gezileri sırasında ziyaret ettiği Türk Ocakları'nın sıkıntılarıyla yakından ilgilenmiş, Türk Ocakları'na "*Bedeli mukabilinde emval-i metrukeden binalar tahsis edilmesini*" sağlamıştır¹²⁶. Ankara Türk Ocağı Merkez Binasının yapımını yakından takip etmiş, inşaat sırasında sık sık ziyaret ederek bilgi almıştır.

Türk Ocakları'na devlet kurumları da destek vermiştir. Ocaklara, 2 Aralık 1924 Tarih ve 1186 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kamuya yararlı dernek statüsü verilmiştir¹²⁷. Bakanlar Kurulunun 3 Mayıs 1925 tarihli toplantısında da Türk Ocaklarına yardım edilmesi kararlaştırılmıştır¹²⁸. Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan 9 Haziran 1925 tarihli tebliğde, Türk Ocakları'na yardım edilmesi istenmiştir. Aynı şekilde Dâhiliye Vekâleti tarafından 21 Ağustos 1925 tarihinde yayınlanan tamimde, Türk Ocağına yardım yapılması hakkında şunlar ifade edilmiştir;

¹²⁴ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.5; Karaer, a.g.e., s.19.

¹²⁵ Serap Taşdemir, "*Sivas Türk Ocağı ve Dergisi: Birlik*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 58, Mart 2004, s.256.

¹²⁶ Gündüz Artan, "*Mersin'de İlk Türk Ocağı*", **Türk Yurdu**, Cilt:20, Sayı: 158, Ekim 2000, s.40

¹²⁷ **Türk Yurdu**, Cilt: 1, Sayı:5, Şubat 1341 (1925), s.459.

¹²⁸ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.15.

“Yıkılan imparatorluğun enkazı arasında istiklâline ve memleketine sahip bir Türk Milleti’nin doğuşuna sahip olan esbab meyanında, şüphesiz milliyet fikirlerinin ilk mübeşşiri ve nâşiri olan Türk Ocakları’nu hürmetle anmak lazımdır. Gençliği ve münevver zümreyi, milli ve içtimai gayeler etrafında, şuurlu ve mütesanid bir kitle halinde toplayan bu kıymetli müessesemizin takviye ve inkişafını temin ile vatanın her noktasında teshil eylemek çok mühimdir. Binaenaleyh, Ocaklara vilayetlerin imkânının azami nispetinde maddi ve manevi muaveneti deriğ etmelerini sureti muhsusada rica ederim efendim

Dahiliye Vekili M. Cemil”¹²⁹

Gazi Mustafa Kemal Paşa, aynı zamanda Türk Ocakları fahri başkanı olup, Türk Ocağı kurultaylarını yakından takip etmiş, kurultay delegelerini Çankaya’da ağırlamış, onlarla samimi konuşmalar yapmıştır. Türk Ocakları’nın 1925 yılı kurultayına, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın eşi Latife Hanım, Kars Türk Ocağı murahhası olarak katılmış ve bir konuşma yapmıştır¹³⁰. 29 Nisan 1925 tarihinde yapılan oturumunda Latife Hanım, Türk Ocakları Merkez İdare Heyetine seçilmiş, idare heyeti 17 Mayıs 1925 tarihinde yaptığı toplantıda Latife Hanımı fahri başkanlığa seçmiştir¹³¹. Yapılan seçimi bildirmek amacıyla, Türk Ocağı tarafında Latife Hanıma gönderilen mektupta şunlar ifade edilmiştir;

“Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi’ye,

Pek Aziz Muhterem Hanım Efendi,

Merkezî heyet geçen pazar günü akd ettiği bir içtimada zat-ı âlinizi kendi azası arasında görmekten mütevellit hiss-i iftihar ve teşekkürünü kayıt ettikten sonra heyetimiz riyaset-i fahriyesinin taraf-ı ismetânelerinden kabulünü rica etmeye karar vermiştir. Müstesna mevkii itibariyle olduğu kadar şahsi evsâf ve liyakatiyle de kalbimizde çok mümtaz bir mevki olan büyük hemşiremizin bu intihabı tasvip ve kabul etmesini rica ederek Merkezi Heyet’in ihtirâmât-ı mahsusasını arz ve tekrar ederim efendim.

18 Mayıs [1]341 (1925)Merkez Heyeti Namına Hamdullah Suphi”¹³²

¹²⁹ Yücel Hacıoğlu, **Türk Ocaklarına Dair Bazı Vesikalar (1912-1995)**, Ankara, 1995, s.19.

¹³⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Nisan 1925.

¹³¹ Tuncer-Hacıoğlu-Memişoğlu, **a.g.e.**, s.155; **Türk Yurdu**, Cilt:2, Sayı:9, Haziran 1341 (1925), s.256.

¹³² **Türk Yurdu**, Cilt:2, Sayı: 10, Temmuz 1925, s.373.

Latife Hanımdan gelen cevabî mektupta ise şunlar ifade edilmiştir;

“Türk Ocakları Merkezi Heyeti Riyaset-i Âlisine

Muhterem Bey’efendi;

Fahri riyâsete intihâb suretiyle Merkez Heyeti’nin hakkımda gösterdiği teveccühden son derecesi mütehasısım. Muhterem arkadaşlarıma teşekkürlerimin selamlarımın iblâğını rica ederim efendim.

24 Mayıs [1] 341 (1925) Latife Gazi Mustafa Kemal”¹³³

Gazi Mustafa Kemal Paşa, yurt gezilerinde Türk Ocaklarına ayrı bir ilgi göstermiştir. Hemen her gittiği şehirde Türk ocaklarını ziyaret ederek, ayrı adlar altında çalışan derneklerin, Türk Ocağı adı altında birleşmelerini, öğretmen ve gençlerin Ocaklarda toplanmalarını tavsiye etmiş, halkı aydınlatıcı en canlı konuşmalarını Ocaklarda yapmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Türk Ocaklarını ziyareti hakkında Türk Yurdu’nda yer alan bir yazı da şu ifadelerle yer verilmektedir;

“Gazi ve Ocaklar

Reisicumhur Hazretlerinin son aylar zarfında yaptıkları ziyaretler seyahatler Ocaklar için de çok kıymetli ve faideli olmuştur. Büyük hâlâskâra en sağlam sevgi ve ideal bağları ile bağlı olan Ocaklardır. Bu vesile ile bir kere daha bu derin hislerini izhara fırsat buldukları gibi, ideal yolunda yeni bir hız ve hamle için lazım olan iman kuvvetini de tazelemişlerdir. Gazi Hazretleri ziyaret ettikleri şehirlerde Türk Ocakları’nu mutlaka görmüşler, Ocaklar hakkında ihisâ malumat almışlar, Ocaklı gençlerle uzun uzadıya hasbîhaller yapmışlar, onları inkılap ve memleket meseleleri etrafında tenvir ve irşat buyurmuşlardır. Aziz Halâskârın bu münasebetle Ocaklar hakkında izah buyurdukları hissiyat Ocak tarihine iftiharla yazılacak kıymettedir”¹³⁴.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Türk Ocakları’na gösterdiği ilgi ve sevgi tek taraflı olmayıp, Türk Ocakları tarafından yapılan açıklamalarda, inançta ve ruhta Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın icraatlarına olan bağlılık ve karşılıklı memnuniyet hisleri her fırsatta dile getirilmiştir. Mehmet Emin Yurdakul’un, *“Mustafa Kemal”*, Ruşen Eşref Ünaydın’ın, *“Anafartalar Kumandanı Gazi Mustafa Kemal İle Mülakat”*,

¹³³ **Türk Yurdu**, Cilt:2, Sayı: 10, Temmuz 1925, s.373.

¹³⁴ **Türk Yurdu**, Cilt: 6-26, Sayı: 37-231, Ocak 1931, s.3.

Karakoyunlu Midhat Ömer'in, "*Mustafa Kemal'i İdrak*", Hamdullah Suphi'nin, "*Gazi'nin En Büyük Eseri*" adlı yazıları, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin neticesi hakkındaki nutku ile 5 Kasım 1925 günü Hukuk Mektebi'nin açılışında yaptığı konuşmanın tam metninin Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanması bu sevginin bir ürünüdür¹³⁵.

Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından, Cumhuriyet Halk Fırkası II.Büyük Kongresinde T.B.M.M. kürsüsünde yapılan ve 6 gün süren konuşmasını içeren Nutuk, Gençliğe Hitabe ile son bulmuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın konuşları ve Gençliğe Hitabe'de yer alan sözleri bütün ülkede yankılanmış ve pek çok kurum ve cemiyet Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek, duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Bu vesile ile 23 Ekim 1927 tarihinde Türk Ocağı'ndan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen yazıda şunlar ifade edilmiştir;

"Türk gençliğine, Türk lisanının en beliğ ve en ulvî ifadesiyle tevcih ettiğiniz hitabe mukabil, Türk Ocakları Merkez Heyeti ve Ankara Türk Ocağı, vatan üstünde vatan kadar aziz bir varlık bildiği sevgilisi Gazi'sine Cumhuriyeti ve onun istiklallini Büyük Reisinin kudsî bir vediâsı olarak tanıdığını ve muhafazasını bir iman ve namus borcu addettiğini en derin minnettarlık hisleriyle arz eder.

*Türk Ocakları Merkez Heyeti ve Ankara Türk Ocağı Reisi
Hamdullah Suphi"¹³⁶*

---

¹³⁵ Tuncer, **Doksanıncı Yılında...**, s.109,126.

¹³⁶ Afetinan, **a.g.e.**, s.326.

B-GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ANKARA TÜRK OCAĞI'NA YAPTIĞI ZİYARETLER

29 Aralık 1922'de fiilen kurulan Ankara Türk Ocağı'na iki bin lira maddi yardımda bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 14 Ocak 1923 günü Ocağı ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Efendiler, Sizinle müşerref olmak, bu içtimaımızı devam ettirmek benim için büyük bir saadet teşkil ederdi. Görüyorsunuz ki, vakit ilerlemiştir. Sizin kıymetli zamanlarınızı daha ziyade almak istemem. Sizinle müşerref olmak, benim için mucib-i memnuniyet olmuştur. İnşallah yakında, yakından temas etmeğe nail olurum. Şimdiye kadar askerlik ve siyaset sahasında vücuda getirilen zaferin irfan sahasında da temin edileceğini ümit ederim. Allah ısmarladık”¹³⁷.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 11 Ağustos 1923 tarihinde İstanbul'dan gelen izci heyetini denetlemiştir. İzcilerin 13 Ağustos 1923 tarihinde Ankara Türk Ocağı binasında vermiş oldukları temsili, bakanlar, milletvekilleri ve Kazım Karabekir ile birlikte izlemiştir¹³⁸. 14 Ağustos 1923 günü akşamı, Heyet-i İlmiye şerefine verilen çayda, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Kazım Karabekir de hazır bulunmuştur. Hamdullah Suphi bir konuşma yaparak, Ocağın teşekkürlerini beyan ve heyet-i ilmiyenin vazifesinde başarılı olmasını temenni etmiştir. İsmail Hakkı Bey cevaben yaptığı konuşmada Türk Ocakları'nın başarılı olmasını temenni etmiş, Gazi Mustafa Kemal Paşa da Heyet-i İlmiye üyeleri ile ilmi münakaşalar yapmış¹³⁹ ve konuşmasını *“Şimdiye kadar askerlik ve siyaset alanında kazanılan zaferin kültür ve bilim alanında da temin edileceğini ümit ederim”¹⁴⁰.*

16 Ağustos 1923 tarihinde, Ankara Türk Ocağı toplantısında Ali Sami (Yen) Bey'in verdiği bilgi üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa şunları ifade etmiştir;

“Biz henüz Avrupa derecesine gelemedik. Sporda tek ve sarih bir gaye gözetmek lazımdır. Sporu ya propaganda için yapacağız, yahut da bedenî tekâmülümüzü temin için yapacağız”¹⁴¹.

¹³⁷ Tuncer-Hacaloğlu-Memişoğlu, **a.g.e.**, s.89.

¹³⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 16 Ağustos 1923.

¹³⁹ Tuncer-Hacaloğlu-Memişoğlu, **a.g.e.**, s.100.

¹⁴⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Ağustos 1923.

¹⁴¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Cilt: III, Ankara, 1989, s.86.

Ankara Türk Ocağı'nın yıllık toplantısı nedeniyle, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya şu yazıyı göndermiştir;

“Ankara Türk Ocağı'nın yıllık derneğinin hakkımda gösterdiği samimi hissiyata teşekkür takdim eder ve muhterem üyelerine selam ve muhabbetlerimin bildirilmesini rica ile mesainizde muvaffakiyete mazhar olmanızı temenni eylerim, Efendim.

19 Mart 1927 Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal”¹⁴²

Türk Ocağı merkez binasının inşaatıyla yakından ilgilenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 24 Kasım 1929 tarihinde, binayı ziyaret etmiş, Ocağın bütün dairelerini gezerek bilgi almış, Hamdullah Suphi Bey'den biran evvel noksanların tamamlanarak binanın hizmete açılmasını istemiştir. Ayrıca Kütüphanenin yalnız Türkiyat'a ait eserlerle donatılmasını istemiş ve Türk Ocağı salonuna konulmak üzere büyük bir yağlı boya resmini hediye etmiştir¹⁴³. Gazi'nin, inşaatı ziyareti hakkında, Türk Ocağı binasının mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu şu bilgileri vermektedir; *“İnşaatın ikinci kat balkonunu yapıyordum. Karlı, tipili, fırtınalı bir gündü. Bir işçi evladım, Paşa geldi, dedi. Bir döndüm. Gazi Mustafa Kemal üstü başı kar içinde yanımda duruyordu. Taş ustası tek kollu Hüseyin Efendi eline süpürge alarak Mustafa Kemal'in üzerindeki karları temizlemeye başladı. Paşa, ustaya koluna ne olduğunu sordu. Afyon cephesinde kaybettiğini söyleyince çok duygulandı. İşçilerim tencerede çay kaynatmışlardı. Bardak da bulunmamıştı. Tahta kaşığı karda yıkadılar. Gazi Paşa'ya verdiler. O da bu kaşıkla tencereden çayı kaşıkladı ve balkondan ta uzakları gösterdi. Hikmet, şu karşiki boşluğu orman, şu bataklığı da park yapacağım, dedi. Yıllar sonra, gösterdiği bu yerlerden birisi Atatürk Orman Çiftliği, birisi de Gençlik Parkı olmuştur”¹⁴⁴.*

Döşenmesi, tiyatrosu, konferans salonu tamamlanan Türk Ocağı binasını, 11 Ocak 1930'daki ziyareti sırasında bütün binayı gezen Gazi'ye, tiyatro salonundaki sahne elektrik düzeni hakkında bilgi verilmiş, binanın yakında hizmete açılacağı belirtilmiştir¹⁴⁵.

Türk Ocağı binasının inşaatını sık sık ziyaret ederek, yapılmakta olan işler hakkında bilgi almış, projeleri dikkatle inceleyerek, inşaat

¹⁴² Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 18, İstanbul, 2006, s.330.

¹⁴³ İkdam, 25 Kasım 1925.

¹⁴⁴ Hikmet Koyunoğlu, “Eski Türk Ocakları Merkez Binasının İnşaatına Ait Hatıralarım”, **Kültür ve Sanat**, Sayı:5, Ocak 1977, s.151; **Fırat, a.g.e.**, s.70.

¹⁴⁵ Ertuğrul Zekai Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, Cilt:1 (1922-1931)**, İstanbul, 2000, s.595.

hakkındaki eleştiri ve tavsiyelerini belirtmiştir¹⁴⁶. Türk Ocağı binasının döşeme ve süslemeleriyle de yakından ilgilenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, binanın üst katında yapılacak olan Türk Salonu hakkındaki görüşlerini Arif Hikmet Koyunoğlu'na şu şekilde aktarmıştır;

“Hamdullah Suphi Tanrıöver bir Türk Salonu’ndan bahsetti. Binada bir Türk Salonu yapılacakmış. Bu bina bir ilim ve sanat merkezi, tarihî bir yapı olacaktır. Bizim Ankara’da unutulmaz anılarımız vardır. Ankara en feci ve korkulu devirlerde bizi göğsüne basmış sevgili bir yurt parçasıdır. Türk Salonu iyi düşünülmüş bir iş, yalnız senden bir isteğim var. Ben eski Türk bezemelerini çok severim ve takdir ederim, hatta kütüphaneme bu konuda bir çok kitap getirttim, baktım. Onlar çok ince sanat eserleridir. Fakat ben başka bir şey düşünüyorum. Ankara evlerinde tezyinat daha sade ve değişik renklidir. Eski Ankara evlerindeki bezemelerden ve renklerden istifade ederek, bu salonu tam bir Ankara evi odası gibi yapmalısın. Çünkü bizler o eski Ankara evlerinde, eski tezyinatlı odaların loşlukları içinde mum, gaz lambalarının solgun ışığı altında çok faydalı toplantılar yaptık, birçok mühim kararlar aldık. Sonunda Tanrı da muvaffak etti. Bunun için yapacağınız o salon, buradan alınan ilhamla yapılsın ki, buraya gelince o hatıralarımızı yâd edelim, bizlere daima o anıları hatırlatsın, hatıralarımız gözlerimizde ve dimağımızda canlansın, sen gezmeyi seversin. Kaleye çık, o eski evlere git, etütler yap, krokiler hazırla, renk argümanları itibariyle bu yapacağın oda tam bir Ankara Odası olsun”¹⁴⁷.

Hamdullah Suphi Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ocağı binasının inşaatı sırasında yaptığı bir ziyaret hakkında şu bilgileri vermektedir; *“Türk Ocakları merkez binasının açılmasından bir hafta evvel Gazi Mustafa Kemal Paşa binayı görmeye davet ettim. Büyük girişin sağ tarafında bir mermer levha üstüne kendisinin gençliğe hitabı yazılmıştı. Onu okudu ve karşıda boş duran diğer kitabe mermerine ne yazacağımı benden sordu:*

--Buraya Namık Kemal'in bir ihtilal şiirinin kazdırmayı düşünüyorum, dedim.

Bir saniye durmadı. Cevabımdan çok nâhoşnut olduğunu, yüzünde hep beraber seyrettik...”¹⁴⁸

¹⁴⁶ Koyunoğlu, a.g.m., s.151.

¹⁴⁷ Fırat, a.g.e., s.70.

¹⁴⁸ Baydar, Hamdullah Suphi..., s.308-309.

İnşaatı 1930 yılında tamamlanan Türk Ocağı bünyesinde düzenlenen sergilere katılan ve Türk Ocağı sinemasında filmler seyreden Gazi Mustafa Kemal Paşa¹⁴⁹, sık sık Ocağa gelerek, “*Behçet Kemal’in oynadığı, Çoban Temsili ve Ergenekon Destanını anlatan, milli hisleri ruhlara dolduran Mavi Yıldırım adlı temsilleri büyük gurur, sonsuz bir hazla seyretmiştir*”¹⁵⁰.

21 Nisan 1930 tarihinde, Ankara Türk Ocağı binasında açılan Milli Sanayi Numune Sergisini ziyaret eden, pavyonlar hakkında yetkililerden bilgi alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, ziyaretinin sonunda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Kâtibi Rahmi Bey’e hitaben; “*Sergi fevkalade, çok güzel. Bunu daimî yapmak lazım. Daimî bir sergi bulunmalıdır, çünkü bunlar senede bir defa görülüyor, sonra unutuluyor*”, diyerek, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin bu teşebbüste muvaffakiyetini takdir etmiştir¹⁵¹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 29 Ekim 1930 tarihinde Türk Ocağı binasında düzenlenen Cumhuriyet Balosuna katılmış, misafir Yunan gazetecilerin isteği üzerine onlara demeç vermiş,¹⁵² 7 Haziran 1931 tarihinde, Fransız Profesör Delaport şerefine verilen çay ziyafetini onurlandırmıştır¹⁵³.

Ankara Türk Ocağı’nda, Musiki Muallim Mektebi öğretmenlerinden Afet (İnan) Hanım tarafından 3 Nisan 1931 tarihinde verilen “*Kadınlar İçin Genel Oy*” konulu konferansa, bakanlar, milletvekilleri ve yabancı diplomatlarla birlikte Gazi Mustafa Kemal Paşa da katılmıştır¹⁵⁴. Hamdullah Suphi Bey, “*Her güzel ve iyi harekete sinisini açan Ocağın; bu aydın Türk kızının yükselteceği davaya da yer verdiğinden dolayı duyduğu kıvancı*” ifade etmiş ve sözü Afet Hanıma bırakmıştır. Afet Hanım yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“*Hanımlar, Efendiler,*

Türk tarihinin en eski dönemleri incelenecek olursa devleti temsil edenin yalnız devlet başkanı olmayıp, onunla birlikte hatununda bu temsilde ortak olduğuna ilişkin belgelerin az olmadığı görülür. Türk

¹⁴⁹ **Vakit**, 24 Şubat 1930.

¹⁵⁰ Şeref Erdoğan, **Ankara’nın Tarihi Semt İsimleri ve Öyküleri**, Ankara, 1999, s.126.

¹⁵¹ **Ayın Tarihi**, Cilt:22, No:74, Mayıs 1930, s.6305.

¹⁵² Necati Çankaya, **Atatürk’ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul, 1985, s.281.

¹⁵³ Çankaya, **a.g.e.**, s.296.

¹⁵⁴ Çankaya, **a.g.e.**, s.292.

Milletinin tarihi hayatı ve bugün göz önüne getirilecek olursa kadınların erkeklerin yaptıkları, yapabilecekleri işlerin en ağırında dahi faaliyette oldukları anlaşılır. Tarlada, ormanda, sürüde, pazarda, her yerde ve her işte erkeklerle yan yana ve bazen onlardan daha fazla çalışmaktadırlar.

Hanımlar, Efendiler,

Devamlı seferler ve meydan muharebeleri içinde yüzen Atilla ordularının erkekleri kadınlardan ayrı mı muharebe ediyorlardı? Kadınlar da erkeklerle beraber aynı sefer ve aynı savaş zorluklarını üstlenmiyorlar mı idi? Orlean Meydan Muharebesinde, kadınlar erkekler aynı kahramanlıkların ortak parçaları halinde birbirlerinin yardımcısı olmadılar mı?

Türk kadınının yeteneği, yeterliliği ve memleket işleriyle ilgisi ve çalışmasını kanıtlayan örnekler özellikle, kurtuluş mücadelesinde az mıdır?

Hanımlar, Efendiler,

Özetle, kadın seçme ve seçilme hakkına sahip olmalıdır:

- *Çünkü, demokrasinin mantığı bunu gerektirir.*
- *Çünkü, kadının savunacağı çıkarları vardır,*
- *Çünkü, kadının toplum içinde görevleri vardır.*
- *Çünkü, kadının siyasi haklarını uygulaması kendisi için yararlıdır.*

Demokrasi ilkesi şunları gerektirir:

Arkadaşlar, her kişi, kişiliğini koruma ve devam ettirebilmek için, bir siyasi iktidarla donatılmış olmalıdır. Efendiler, kadın insandır ve aklı başındadır. Millet fertleri birbirleriyle görüşüp, danışmalıdır; kadın milletin üyesidir.

Hanımlar, Efendiler,

Cumhuriyetimizin siyasi rejimi eşitlik ilkesine dayanır. Seçim sandığı önünde en okuryazar olmayanla en büyük devlet adamı eşittir. Kadın niçin bu eşitlikten ayrı tutulsun. Kamu hizmetlerinin iyi yönetiminde erkeklerin olduğu kadar kadınların da çıkarları vardır. Kadınların savunacağı iktisadi çıkarları vardır, Kadınların toplum hayatının örgütlenmesi hakkında bildirecekleri fikirler vardır. Kadın tutumludur, barışseverdir.

Hanımlar, Efendiler,

Milli emek ve çabada kadının duygularını hor görmek hakkı kimseye verilmemiştir. Türk kadınının belediye seçimlerine katılma

hakkının tanınması; yasama meclisine üye seçilmek ve seçmek hakkının yakın zamanda uygun bulunup, uygulanacağını mutlu bir başlangıcı olacaktır.

Türk tarihinin bu devrine kadar, Türk kadınlarına çoktan lâyük olduğu bu siyasi hakkı vermek doğal olarak geçmişin istibdat idarelerinden beklenemezdi; fakat demokrat Türk Cumhuriyeti'nin bu hususta, erdemli özelliğinden bu yüksek eserini görmek, elbette gereğinden fazla gecikmeyecektir”¹⁵⁵.

---

¹⁵⁵ Ökte, a.g.e., s.613-614.

C-TÜRK OCAĞI KURULTAYLARI VE GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1924 yılından itibaren Türk Ocakları kurultaylarına ve kurultay delegelerine sevgi ve ilgi göstermiştir. 24 Nisan 1924 günü toplanan Türk Ocakları kurultayında delegelerden oluşan bir heyeti kabulünde, yeni Türk devletinin kuruluşunda en çok Türk Ocakları'na güvendiklerini belirtmiştir¹⁵⁶.

27 Nisan 1925 günü Türk Ocakları ikinci kurultayında yaptığı konuşmada Türk Ocakları gibi sosyal kuruluşlara duyulan ihtiyacı belirterek, şunları ifade etmiştir;

“Bu gibi toplumsal ocaklar hep Batı memleketlerinde yoğunlaşmıştır. Şimdi Doğu, bu boşluğun cezasını çekmektedir. Türk Cumhuriyeti'nin inkılâbı Ocaklara dayanmaktadır. Doğu'daki harekât çok mesut bir netice vererek bitmiştir. Bu seferki mücadele bir mefkûre harbi olarak tanınacaktır. Türk tarihinde askerlerimiz, ilk defa olarak mefkûreleri uğrunda asil bir maksatla harp etmiş bulunuyorlar. Askerlerimiz, ayakları altında bir metre yüksekliğinde kar, çamur bulunmasına rağmen, hasımlarına karşı koşma koşma, sevine sevine gidip harp etmişlerdir”¹⁵⁷.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı delegeleriyle yaptığı sohbet sırasında, Ocaklara kayıtlı üyeler hakkında bilgi istemiş ve kendisine, bütün Türkiye'de 135 Ocak olduğu belirtilerek, kongreye katılan temsilciler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa Ocakların en çok nerede kurulmuş olduğunu sormuş ve Edirne temsilcisi şu cevabı vermiştir;

“Ocak salonumuzda büyük bir haritamız var, Ocak olan yerler kırmızı yıldızlarla işaret edilmiştir. İlk bakışta en derin bir belagatla bu harita bütün Ocak tekâsüfünüün Garbi Anadolu'da tecelli ettiğini, yabancı harislerin nüfuzuna en çok maruz kalan cenup ve şark hudutlarının ne kadar boş kaldığını her nazara acı bir lisanla söylüyor”.

Gazi, gözlerini bir an yukarı bir noktaya dikerek, kendi kendine söyleniyormuş gibi; *“Bunun cezasını çektik!”* demiştir. Söz Şeyh Sait Ayaklanmasına gelince, Gazi Mustafa Kemal Paşa, başındaki şeyhinden en sonraki müridine kadar bütün asileri demir pençesine alan, hiçbir suçlunun kaçmasına meydan bırakmayan bu büyük başarıyı heyecanlı bir şekilde anlatarak şunları ifade etmiştir;

¹⁵⁶ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.10; Karaer, a.g.e., s.21.

¹⁵⁷ **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1925.

“Bir metre karla mestur, geniş, dağlık, yolsuz bir sahada bir iki hafta içinde, bütün asileri, hiç birinin kaçmasına meydan bırakmadan ihata etmek, bunun bütün tarihimizde ikinci numunesi, hatta diğer tarihlerde bile kolay kolay emsali yoktur. Şeyh Sait yakalandıktan sonra derin bir şaşkınlık içinde, “Bu ne biçim askerdir, nereye gittikse orada karşımıza çıktı!”, diye söyleniyormuş”¹⁵⁸.

Gazi, Ocak temsilcilerinin kendilerini ayrı ayrı temsil ettikleri memleketlere davet etmelerine teşekkür ederek ilk fırsatta davetlerine icap edeceğini belirtmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanım, 1925 yılındaki Türk Ocağı kurultayına, Kars Türk Ocağı temsilcisi olarak katılmıştır. Latife Hanım, 29 Nisan 1925 günü kurultayda yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Aziz Arkadaşlar,

Yüksek kongrenizde Kars Türk Ocağı'nın Murahhası bulunuyorum. Esasen Türk Ocağı'nın samimi bir ferdi olmakla bugün mühim bir merkezimizi temsil etmekle müftechirim, mubahıyım. Heyet-i âlinizi geçen içtimalarda muhterem reisleri lisanıyla acizlerine gösterdiği hüsn-ü kabulün müteşekkiri minnettarı olduğumu bu vesile ile arz ederim.

Arkadaşlar,

Bizzat tanıdığım ve kıymetli hatırasını derin hissiyat ile muhafaza ettiğim Kars Ocağımızın bana tevdi ettiği vazifeyi ifa ederken muhterem heyetinize oradaki arkadaşlarımızın selamlarını, muhabbetlerini kemal-i hürmetle ıblağ etmek isterim. Bu selam ve muhabbetin mütehasır kalplerin samimi senûhâtı olduğunu takdir buyurusunuz.

Arkadaşlar,

Kars'ta Ocağımızın geçen seneki faaliyeti hakkında izahat verebilmek için büyük kongreden müsaade isterim. Kars'ta Ocağımız ilk defa 15 Eylül 1339 (1923)'de teşkil etti. Ocağımızın teşkili Kars muhitinde millî ve içtimai hayatın da ilk adımı atmak gibi bir tesir göstermiştir. Bu tesirle Kars Ocağının haklı bir iftihar hissetmekte olduğunu ifadeye murat ederim.

Ocağımız yek vücut ve müttehid bir kitleden ibaret iken uzun senelerin tesir-i meşumuyla millet arasında nifakça bir vaziyet ihdasına sebep olan mezhep ve tarz-ı telakki cereyanlarını ortadan kaldırmak için

---

¹⁵⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Nisan 1925.

bilhassa daimi surette mesai sarf etmiş ve bunun müsemmir netayicini görmekte bulunmuştur. Bu münasebetle feyyaz ve vulud Türk neslinin evlatları arasında ağyarın başlıca medar-ı teşettüt ve nifak olarak nasb-ı nazar ettiği mezhep ve tarz-ı telakki farkları aleyhine bütün Ocaklarımızın yek vücud olarak azim ve metanetle mücadele etmeleri lüzumunu yüksek kongrenin nazar-ı dikkatine arz etmek vazifemden ad ederim.

Murahhas Beyler

Türk Milletinin saadet ve selameti Türk Milletinin harsî ve medeni inkişafını temin etmekle kaimdir. Türk vatanı ancak halis ve samimi Türk milliyetperverlerinin mefkûreleri tesirinde feyiz ve i'tila' bulabilir. İyi vatandaşlığın mukni' ve emniyet başı alameti Türk Milletini, Türk hürriyet ve medeniyetini candan kabul etmektir. Türk vatanına hizmet ve merbutun Türk Milletine hizmet ve merbutiyle nev'amdır. Ocaklarımız milli olan medeni ve içtimai faaliyetlerine vakf-ı vücud ederken gözlerini Türk vatanının necatı, vatandaşların çelikten yek pare ve medeniyet kitlesi olması gayesine nasb eylemiştir. Bu kadar temiz bir hedefe yürüyen samimi ağuşunu vatanperver ve milliyetperverlere açmış olan Ocaklarımızın behemehal muvaffak olması bir emr-i tabiidir.

Arkadaşlar,

Kars Ocağı yüksek kongrenin ve merkez heyetinin daimi alaka müzaheratına mahzar olmak ihtiyacında ve bu lütüfa layık görüleceği ümidindedir. Gelecek sene Kars'ı temsil etmekle mebahi olacak murahhasımızın daha geniş mesai mahsulü getirebilmesi için bütün varlığımızla çalışacağımıza itimat buyurmanızı rica ederim”¹⁵⁹.

25 Nisan 1926 tarihinde, Türk Ocakları kurultayına iştirak eden delegeler, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım (Özalp), Başvekil İsmet (İnönü), Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşalar tarafından ayrı ayrı kabul edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, delegelere, mensup oldukları Ocakların mesaisi hakkında çeşitli sorular sorarak bilgi almış, inkılâpların halka anlatılmasında Ocakların büyük hizmetleri olduğunu belirtmiştir¹⁶⁰. Görüşme sırasında Türk Ocaklarına düşen vazifelerden bahsederek şunları söylemiştir; “Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk camiasıdır. Bu camianın fertleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa o camiaya

¹⁵⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Mayıs 1925.

¹⁶⁰ **Türk Ocaklarını Tanyahm**, Ankara, 1995, s.17.

dayanan Cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur. Türk Ocakları teessüsleri tarihinden itibaren çok yüksek hizmetler yapmışlardır. Bu mesaide devam ediniz ve dönüşünüzde benim tarafımdan arkadaşlarınıza selamlar söyleyiniz”¹⁶¹.

Türk Ocakları'nın kurucularından Tevfik Noyan, Türk Ocakları'nın 1927 yılındaki kurultayını ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, kurultay delegelerini 28 Nisan 1927 günü kabulünü şöyle anlatmaktadır; “Gazi Mustafa Kemal Paşa, karşısındaki delegelerden, ayrı ayrı, buldukları şehirler ve Ocakları hakkında malumat aldıktan sonra:

Arkadaşlar, dedi, bu konuşmalarımız tamamen aramızda kalacak. Ne gazetelere, ne de herhangi başka bir yere ve kimseye, bu hususta hiçbir şey aksettirilmeyecek. Biliyorsunuz, bir düşmanımız var. Bu düşmanın topraklarımızda gözü var. Korkumuz yok. Her zaman için, onu cesaretle karşılayabilir ve bu topraklarda boğabiliriz; bundan zerre kadar şüphemiz yoktur. Ancak sizden bir ricam var: Arkadaşlar. Türk Ocaklarının başlıca iştiğal mevzularından biri, inkılaplarımızdır. Bu, şu şekilde prensipleştirilmiştir: Terbiye ya millî olur, ya dini olur. Biz, dini terbiyeyi aileye bıraktık. Millî terbiyeyi de devlete aldık.

Mekteplerimizde ve bütün kültür müesseselerimizde millî terbiye esas kabul edilmiştir. Tuttuğumuz yol budur: Çocuk, dini terbiyesini ailesinden alacaktır. Bu arada, ilahiyat fakültesi gibi, dini terbiyeyi takviye edecek müesseseler de kurmak üzereyiz. Fakat bu, zaman meselesidir. Halbuki, inkılabımızın tam dönüm anında topraklarımıza göz dikerek saldırmak isteyen düşmanın, dini ele alarak birçok fitne ve fesatla halkı aldatmaya kalkıp, türlü entrikalar çevirmekten çekinmeyeceği de muhakkaktır. Biliyor musunuz ki, Mussolini peşindekilerle buraya gelirse, nasıl gelecektir? Önünde dervişler, hacılar hocalarla gelecektir. Din adamlarını, elinde silah olarak kullanacaktır.

Tam burada, delege arkadaşlardan biri heyecanla atıldı:

-Paşam!, dedi, müsterih ol... Bu inkılap yerleşmiştir. Millet bunu anlamıştır, benimsemiştir. İnkılabımızın, halk tabakalarına kadar her tarafta kökleşmiş olduğu muhakkaktır, bundan emin ol Paşam.

Mustafa Kemal, bir lahza durdu. Sonra, hepimize teker teker sordu:

-Arkadaşınızın bu fikrine ne dersiniz?

---

¹⁶¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt:III, Ankara, 1989, s.118.

Verilen cevaplar içinde, bu fikre kati şekilde iştirak edeni yok gibiydi. Herkes aşağı yukarı belirsiz konuştu.

Bunun üzerine Paşa:

-Arkadaşlar, dedi, inkılabımız henüz yenidir. Dedikleri gibi kökleşip benimsendiği hakkındaki kanaatlerimiz ancak ileride karşılaşacağımız hadiselerle tahakkuk edecek ve teyit olunacaktır. Fakat şimdi şuna emin olmalısınız ki, bugün başına şapka giyen, sakalını bıyığını tıraş eden, smokin ve frakla cemiyet hayatında yer alanlarımızın çoğunun kafalarının içindeki zihniyet hâlâ sarıklı ve sakallıdır. Büyük Ata'nın hadiselerle teyit olunan bu sözü hâlâ kulaklarımdadır”¹⁶².

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 27 Nisan 1930 tarihinde başlayan Türk Ocakları 6.Kurultayının, üçüncü toplantısına katılarak müzakereleri izlemiş ve delegelerle görüşmüştür¹⁶³.

---

¹⁶² **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt:18, s.181-182; Hikmet Tanyu, **Atatürk ve Türk Milliyetçiliği**, Ankara,1981, s.145; **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.10.

¹⁶³ Tuncer-Hacaloğlu-Memişoğlu, **a.g.e.**, s.89.

III. BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1923-1924 YILLARINDAKİ YURT GEZİLERİ VE TÜRK OCAKLARI'NDA YAPTIĞI KONUŞMALAR

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Cumhurbaşkanlığı döneminde pek çok yurt gezisine çıkarak Türk halkı ile yakından temas etme, onların dertlerini dinleme ve memleket gerçeklerini yakından görme fırsatı bulmuştur. Gezileri sırasında ülkenin içinde bulunduğu koşulları, yaşanan olayları ve sonuçlarını, gerçekleştirilen devrimlerin toplumsal yaşamda yaptığı değişimleri, devletin halka yönelik uygulamalarında yaşanan aksaklıkları, eksiklikleri, şikâyetleri yakından inceleyen ve bunlarla ilgili notlar aldırın Gazi Mustafa Kemal Paşa, gezi dönüşünde aldığı notları hükümete bir rapor halinde göndererek eksikliklerin giderilmesini sağlamıştır¹⁶⁴.

1924 yılındaki yurt gezilerine, eşi Latife Hanımı da götürerek, Türk kadının sosyal hayatta daha fazla yer alması gerektiğini halka gösteren Gazi Mustafa Kemal Paşa, gezileri boyunca hem halka yenilikleri anlatma imkânı bulmuş, hem de bu yeniliklerin ilk uygulamalarını halka göstermiştir. 17 Ekim 1922-26 Ekim 1931 tarihleri arasında 19 yurt gezisine çıkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu tarihler arasında zamanının 881 gününü yurt gezilerinde, 2428 günü de Ankara'da geçirmiştir¹⁶⁵. Bu kadar uzun süreyi Ankara dışında geçirmesi de onun milletine olan düşkünlüğünün halkçılık anlayışının bir göstergesidir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ile 1929 yılında Çankaya'da bir görüşme yapan Alman tarihçi Emil Ludwig Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri hakkında şu yorumu yapmaktadır; "*Gazi, ülkenin durumunu anlamak için geziye çıktığında memleketin babası gibi olur. Okullarda eğitimin nasıl yapıldığını görmek için okulları ziyaret ettiği zaman veya millete düşüncelerini açıkladığı, nasihatler ettiği veya irşat etmek için çarşılarda, pazarlarda dolaştığı zaman büyük bir hoca, bir üstat, bir veli, bir bayrak olur. Millet O'na sevgisinin ve bağlılığının sayısız nedenleri vardır, fakat en önemlisi O'nu millet sorunlarına ve işlerine önem veren ve o sorunları çözmekle uğraşan bir başkan*

¹⁶⁴ Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, 1930-1931 yıllarında çıkmış olduğu yurt gezileri sırasında düzenlenen ve hükümete gönderilen ayrıntılı raporlar hakkında bkz. Gürbüz Tüfekçi, *Atatürk, Seyahat Notları (1930-1931)*, İstanbul, 1998.

¹⁶⁵ Ökte, a.g.e., s.19.

görmelerindendir. Gerçekte Gazi'nin milletten başka da hiçbir düşüncesi ve sorunu yoktur”¹⁶⁶.

A-14 OCAK - 21 ŞUBAT 1923: BATI ANADOLU GEZİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 14 Ocak 1923 tarihinde başlayan ve 21 Şubat 1923 tarihinde sona eren yurt gezisinde Eskişehir, Bilecik, İzmit, Bursa, Afyon, Uşak, İzmir, Balıkesir, Edremit ve çevre ilçeleri ziyaret etmiştir. Bu gezisi “*Batı Anadolu İnceleme Gezisi*” olarak bilinmektedir¹⁶⁷. Yaklaşık olarak iki buçuk ay süren Anadolu gezisi sırasında pek çok önemli olay gerçekleşmiştir. Bunların başında 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılması, hilafetin devam etmesi ve halife olarak da Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendinin seçilmesidir. Saltanatın kaldırılmasından sonra Padişah Vahdettin İngilizlere sığınarak ülkeyi terk etmiştir. Yine bu dönemde 30 Ocak 1921 tarihinde, 84 Numaralı Kanun ile Teşkilat-ı Esasiye veya daha çok bilinen adıyla 1921 Anayasası kabul edilmiştir. 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan görüşmelerine devam edilmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 14 Ocak 1923’de başlayan yurt gezisi sırasında, Eskişehir, Bilecik, İzmit Bursa, Afyon, Uşak, üzerinden İzmir’e gelmiştir. 15 Ocak 1923’de Yaveri Salih Bozok’tan annesinin ölüm haberini alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Karşıyaka’da annesinin kabrini ziyaret etmiş ve burada uzun bir konuşma yapmıştır. 29 Ocak 1923 tarihinde ise Uşakkizade Muammer Bey’in kızı Latife Hanım ile evlenmiş ve 17 Şubat 1923’de İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’ne katılmıştır.

1-Akhisar Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa 5 Şubat 1923 tarihinde Akhisar’ı ziyaret etmiştir. 5 Şubat akşamı Belediye tarafından Türk Ocağı’nda, Gazi şerefine bir ziyafet verilmiştir. Ziyafette kasabanın aydınları ve ileri gelenleri ile mülki ve askeri erkân ve reisler hazır bulunmuşlardır. Ziyafetin sonlarında Türk Ocağı Reisi Dr. Şemseddin Bey bir konuşma yapmıştır. Yemek sırasında, Lozan görüşmelerinin kesildiğine dair telgraf alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Dr. Şemseddin Bey’in nutkuna cevap verirken Lozan görüşmeleri hakkında da bilgi vermiş ve şu konuşmayı yapmıştır;

“Muhterem efendiler!

---

¹⁶⁶ Ökte, a.g.e.,s.19.

¹⁶⁷ Ökte, a.g.e., s.48.

Beyefendi'nin memleket namına ve Türklük namına söylediği sözlerden fevkalade memnun oldum. Şahsıma ait olan teveccühkâr kelimelere karşı özel olarak teşekkür beyan ederim.

Efendiler, dünyada hiçbir millet yoktur ki, büyük veya küçük zulümlere maruz kalmamış olsun. Çünkü her millet yaşamak mecburiyetindedir. Yaşamak için mücadele şarttır. Şimdiye kadar pek çok milletler birçok darbelerle maruz kalmışlardır. Bu darbelerin neticesi iki manzara arz eder. Birincisi bu darbeler bir milletin benliğini, mevcudiyetini mahveder. İkincisi, bu darbeler mevcut şekli yıksa bile asli unsuru imha edemez. Bu gibi darbelerle maruz kalan bir memlekette ikinci neticenin husule gelebilmesi için o memleketin dayandığı milletin çok kuvvetli olması lazımdır. İşte Türk milleti böyledir. Türk milleti, maruz kaldığı darbeler karşısında mevcudiyetini muhafaza etmiştir. Gerçi hariçten gelen bu darbelerin sonuncusu Osmanlı Devleti'ni yıktı, fakat aslî unsur olan Türk milletini mahvedemedi. Türk Milleti mevcudiyetini devam ettirebilmenin ne gibi sebeplere ve şartlara bağlı olduğunu takdir ederek onları hazırladı ve yeni bir devlet vücuda getirdi.

Efendiler, hakikaten Akhisar düşman darbelerinin ilk hedeflerinden birini teşkil etti, fakat bu darbe karşısında dağılmadı. Hemen bir namus cephesi vücuda getirerek mücadeleye fedakârane bir surette devam etti. Bundan dolayı bütün Akhisarlılar milletin takdirine layıktır. Bugün Akhisarlılarla yakından temas etmeliğim vesilesiyle ben de kendilerini tebrik ederim”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha sonra sözü Lozan Konferansı müzakerelerine getirerek şunları ifade etmiştir:

“Barışın tesisi lüzumu inkâr edilemez bir hakikattir. Biz bunu samimi olarak takdir etmiş bulunuyoruz. Muhataplarımızdan aynı samimiyeti bekleyerek muzaffer ordularımızı durdurduk ve delege heyetimizi Lozan Konferansı'na gönderdik. Fakat hakikatin tasavvur eylediğimiz gibi tezahürünü görmek henüz mümkün olamadı.

Delege heyetimizden her gün aldığımız malumatın tasavvurlarımızı teyit etmesini beklerken, aksi neticelere şahit oluyoruz. Konferansla gösterdiğimiz bütün sıcak niyetlere, samimiyetlere rağmen, muhataplarımız hâlâ bizi imha etmek, bize bağımsız bir devlet muamelesi yapmamak zihniyetinden uzaklaşmadıklarını göstermektedir. Hâlâ bize bağımsızlığı ihlal eden imtiyazlar kabul ettirmek ısrarında bulunuyorlar ve bu ısrarda ileri gidenlerin İtalyanlar ve bilhassa Fransızlar olduğunu hayretlerle görüyoruz. Nihayet Lozan müzakereleri iktisadi meselelerden dolayı kesintiye uğramıştır. Bunu bittabi gazeteler yazacak ve hepiniz

okuyacaksınız. Bundan zerre kadar hayrete düşmemekliğiniz icap eder. Ancak mesuliyeti bize ait olmayan ve olmayacak olan düşmanlıkların safhaları ne olursa olsun, bizim meşru haklarımızı her suretle temine muvaffak olacağımıza eminiz. Millettin azmi, kuvvet ve kabiliyeti buna kefilidir ve yeterlidir”¹⁶⁸.

Daha sonra Belediye tarafından verilen ziyafetin, Türk Ocağı binasında tertip edilmesindeki isabetten bahis ve elli altmış asırlık muazzam bir tarihe sahip olan Türk Milletinin, milliyetine ve hürriyetine fevkalade önem vermesi gerektiğini söyleyerek, konuşmasına son vermiştir¹⁶⁹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Şubat 1923 tarihinde gerçekleşen ziyareti sırasında Kırkağaç'ta büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım, Fırka Karargâhı'na çay ziyafetine, Tevfikiye Mahallesindeki Türk Ocağı'nda müsamereye gitmişlerdir. Türk Ocağı'nı ziyaret sırasında, “*Ocağın hakiki ecdat ve refik ocağı olmasını temenni eden*” Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Belediye binasında ziyaretine gelen heyetleri kabul etmiştir¹⁷⁰.

2-Uşak Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 19 Şubat 1923 tarihinde, eşi Latife Hanım ve Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa ile birlikte Uşak'a gelmiştir. Kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, askeri birlikleri denetleyerek Hükümet Konağı'na geçmiş ve oradan da Bedestan'ın üst katında bulunan Türk Ocağı binasına gelmiştir¹⁷¹. Ocak'ta verilen çay ziyafetinde, Gaziye hitaben, gençlik adına Alaattin (Tiridoğru), Türk Ocağı Reisi ve İdadi Müdürü Ethem Ruhi (Alper) ve Uşak adına idadi öğrencisi Sadri (Us) birer konuşma yapmıştır. Ocak Başkanı Ruhi Bey yaptığı konuşmada, Büyük Kurtarıcı'nın Uşak'a gelişlerinden dolayı candan teşekkürlerini ifade etmiştir¹⁷². Daha sonra kürsüye çıkan Haşim Tekin (Bulgaz), konuşmasında Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı Bismark'a, Napolyon'a

¹⁶⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1923.

¹⁶⁹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Cilt II, Ankara, 1989, s.96-98.

¹⁷⁰ Sadık Karagöz, **Atatürk Manisa'da**, İzmir, 1983, s.59.

¹⁷¹ Çankaya, **a.g.e.**, s.208.

¹⁷² Ahmet Bekir Palazoğlu, **Başöğretmen Atatürk, Cilt:I (1919-1928)**, Ankara, 1991, s.107.

benzetmiş, onlarla karşılaştırmıştır¹⁷³. Konuşma sırasında kaşlarını çatan Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha fazla dayanamamış ve Ruhi Bey'in sözlerini keserek şu konuşmayı yapmıştır;

“Arkadaşlarımızın izinleriyle, burada bir noktayı aydınlatmak için sözlerini kesiyorum. Bismark, önce hazırlanmış toplulukları, hazırlanmış bir zemin üzerinde bir araya getirdi. Napolyon, ihtiraslarını tatmin yolunda peşinden koştuğu şan ve şeref için, kitleleri ölüme sürükledi. Ben ise, o günün iktidarıyla el ele vermiş galip devletler tarafından, uçurumun kenarına sürüklenen ve yok edilmeye uğraşılan Türkiye'yi, milletin bir ferdi olarak, Türk çocukları ile beraber omuz omuza kurtarmağa çalıştım. Tanrıya şükürler olsun ki, milletime karşı mahcup olmadım.

Efendiler! Bu arkadaş beni Bismark ve Napolyon'la karıştırıyor. Napolyon kimdir? Taç ve macera peşinde koşan bir insandır... Bismark'sa tacidara hizmet eden bir adamdır. Ben bunlardan hiç biri değilim ve olamam”¹⁷⁴.

Genç konuşmacı;

“---Affedersiniz Paşam, sizin şan ve şerefinizden bahsetmek istiyordum”, deyince, Gazi Mustafa Kemal Paşa bu sefer;

“Hangi şan ve şeref? Eğer mensup olduğum milletin şanı ve şerefi varsa ben de şanlı ve şerefliyim...Şan da şeref de milletimindir. Benim şan ve şerefimden bahsetmek de hatadır, iyi dinleyiniz benim nasihatim budur ki, içinizden her hangi bir adam çıkar, şan, şeref, davası güder ve teferruat etmek isterse, başınızın belasıdır, ilk önce kafası kırılacak adam budur. Mensup olduğum Türk Milletinin şanı, şerefi varsa benim de bir ferdi olmak sıfatıyla şanı, şerefim vardır. Asla gayrı değilim”, demiş ve Türk Ocağı Reisinin konuşmasına cevaben de şunları ifade etmiştir;

“Millî harsını ihmal eden milletlerin âtisi musibet, izmihlal olmuştur. Türkler, her şeyden ziyade hars-î millilerinde çok kuvvetlidirler. Bu kuvvet sayesinde ki, asırların vurduğu darbeler karşısında mevcudiyetini müdafaya muvaffak olmuştur”¹⁷⁵.

---

¹⁷³ Bahattin Can, “Uşak'ta Kuva-yı Milliye ve Atatürk'ün Uşak'ı Ziyaretleri”, **21.Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)**, Cilt:1, Uşak, 2001, s.384.

¹⁷⁴ Erhan Aktaş, **Atatürk ve Uşak**, İstanbul, 1981, s.98-101.

¹⁷⁵ Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara, 1975, s.349; **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.6.

Uşak adına konuşma yapan Sabri (Us) Bey, konuşmasını, “*Hukukumuzu teslim etmeyen ve istiklali tamımızı tanımayan Avrupalılara karşı ne yapmak icap ediyorsa emrediniz. Bütün millet emrinize amadedir*”, sözleri ile tamamlamıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ise cevaben şunları ifade etmiştir; “*Şu mini minin de sözlerine cevap vermek istedim. Evladım; biz zalim değiliz ki, Avrupalıların beyinlerinde patlayalım... Mazlum hiç değiliz, onların hakir zincirleri altında inleyelim... Burada diyeceksin ki (Yumruğunu sıkıp işaret parmağını Batı’ya çevirerek):*

Garbın cebini zâlimi, affetmedim seni!

Türk’üm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi!... ”¹⁷⁶

Türk Ocağı’ndan Uşak Belediye Reisi Enver Bey’in evine giden Gazi Mustafa Kemal Paşa, aynı günün akşamı Eskişehir’e hareket etmiştir.

B-13-25 MART 1923: ANADOLU GEZİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Büyük Zafer’den sonra, Başkomutan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak Güney Anadolu’ya ilk gezisini 1923 yılı Mart ayının ortalarında yapmıştır. 13 Mart 1923’de başlayan yurt gezisinde Eskişehir, Adana, Mersin, Tarsus, Karaman, Konya, Akşehir, Afyon, Kütahya illeri ve ilçelerini ziyaret etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın eşi Latife Hanımın da katıldığı gezi süresince, ülke gündemindeki önemli olayların başında Lozan görüşmeleri ve görüşmeler sırasında çıkmaza giren Hatay ve Musul-Kerkük konusu, hafta tatili tartışmaları, kadınların toplum hayatına katılımı gelmekteydi.

1-Adana Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa’yı taşıyan özel tren, 13 Mart 1923 günü Ankara’dan hareket etmiş, Konya İstasyonu’nda kısa bir duraklamadan sonra, 15 Mart 1923 sabahı Yenice İstasyonu’na girmiştir. Tren, yarım saatlik bir duraklamadan sonra, Adana’ya hareket etmiştir.

Adana’da büyük bir coşku ile karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, çiftçilerin daveti üzerine 15 Mart 1923 günü, saat:4’de Türk Ocağı’nın çay ziyafetine katılmıştır. Gazi, burada gençlere hitaben yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir; “*Efendiler, millet ulaştığı mutluluk derecesinde daha çok yıllar dikkat ve uyanıklıkla, uyum içinde olarak çalışmaya mecburdur. Gerçek zafer muharebe meydanlarında*

---

¹⁷⁶Aktaş, a.g.e., s.101.

başarılı olmak değil, asıl zaferler iktisadi kaynakları kuvvetlendirmek, milleti yükseltmektir. Eminim ki, gençler yalnız teorilerle meşgul değillerdir. Sanatın, tarımın, ticaretin ne olduğunu anlayan ve bunları doğrudan uygulayan gençlerdir. Gerçek başarıya ancak bu gibi verimli alanlardaki faaliyetlerle ulaşacağız”¹⁷⁷.

Adana Türk Ocağı gençleri adına, Yeni Adana Gazetesi Başyazarı ve Ocak Kâtibi Umumisi Ferit Celal (Güven) Bey tarafından yapılan konuşmada, Adana gençliğinin devrimlere olan bağlılığı bir kere daha vurgulanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa cevaben yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Muhterem arkadaşlarım!

Genç kardeşimizin gençlik namına söylediği sözler bende çok büyük hisler, incelikler, intibalar ve büyük emniyet ve itimatlar hasıl etti. Bütün ciddiyetle arz ederim ki, bu intibalar vicdanımda çok büyük saadetlere gelişme zemini olmuştur. Bende bu hissiyatın tecellisine sebebiyet verdiklerinden dolayı kendilerine teşekkür ederim. Bu dakikada karşılarında bulunmakla mesut olduğum çok kıymetli ve çok kadim Türk Ocağı ve Adana'nın güzide gençleri, sizler, anlıyorum ki, beyanatta bulunan arkadaşınızla aynı hassasiyet derecesine sahip bulunuyorsunuz. Ve bu hassasiyetinizi tamamen gösterebilecek kabiliyet ve kuvvette olduğunuz, alınlarınızda okunuyor. Bu hassasiyette bulunan ve hassasiyetlerini ifadedeki kuvvetlerini gösteren sizin gibi gençlere sahip buldukça bu vatan ve milletin, şimdiye kadar ihrazına muvaffak olduğu zaferlerin üstüne daha azametli zaferler koyabileceğine hiç şüphe etmiyorum. Genç arkadaşlarım; ben ve benim gibi sevdiğinize şüphe olmayan birçok arkadaşlarımla beraber milletin en feci günlerinde vicdanımıza düşen vazifeyi yaptık. Fakat bu hususta bize cüret ve cesaret veren, siz ve sizi vücuda getiren büyük kalpli analar ve babalarınız ve bu millettir. Acı günlere ait olmakla beraber, bu memlekete ait kıymetli bir hatırayı burada yâd etmek isterim. Efendiler, bende bu vakaların İlk teşebbüs hissi bu memleketle, bu güzel Adana'da vücut bulmuştur. Bilirsiniz ki, Suriye felaketini müteakip, ben bir Almanın emri altında bulunan Yıldırım Orduları'nın kumandanlığını almak üzere buraya gelmişim. O zaman burada bütün memleketin, bütün milletin nasıl bir geleceğe sürüklenmekle olduğunu görmüştüm ve buna engel olmak için derhal teşebbüslerde bulunmuştum. Fakat o zaman için bu teşebbüsümü

---

¹⁷⁷ Ökte, a.g.e., s. 133.

verimli kılmak mümkün olamadı. Çünkü o zaman vaziyetim buna müsait değildi.

Efendiler, memleketiniz, bilhassa güzel Adana'nız, bilirsiniz ki, tarihin malum devirlerinden beri tamamen bir Türk memleketidir. Fakat bu Türk memleketi vatanın diğer kısımlarından daha az çarpışmalar, felaketler, inkılâplar geçirmiş değildir. Lakin sonsuz asırlar içinde bu memleketin güzide evlatları daima o felaketlere mukabele etmiş, mukavemet göstermiş, mevcudiyeti muhafaza için çalışmışlardır. Daima muvaffak olmuşlardır; nasıl ki bunda da şerefle, şanla muvaffak olmuşlardır. Bana milletin kurtuluşu yolunda ilk teşebbüs hissini bu mukaddes topraklardan gelmiş olması hasebiyle, hemşerisi, olmakla iftihar ettiğim bu toprakları yüceltirim.

Arkadaşlar, genç kardeşimizin söylediği gibi üç dört sene içinde yapılan şeyler, kazanılan muvaffakiyetler ve inkılâplar bu müddete sığmayacak kadar yoğundur. O kadar ki, bu yoğunluğu ancak sizin gibi güzide evlatlara sahip bir millet, omuzları üzerinde taşıyabilir. Arkadaşımızın anlattığı dönüm noktalarından kolaylıkla geçilmemiş, bu muvaffakiyetleri ve inkılapları elde edebilmek için bu millet sonsuz yoksulluk içinde, çok fena şartlar dahilinde çalışmak mecburiyetinde ve acı ıstıraplar içinde bırakılmıştır. En büyük düşmanlık da asırlarca bu milletin başında bulunmuş olanların, doğrudan doğruya millet içinde fesatlıklarda bulunmuş olmaları idi. Biliyorsunuz, yer yer dahili isyanlar oldu, millet birbirine geçti, birçok kanlar aktı ve ancak ondan sonra hakikati anlamak, mümkün olabildi. Bu kadar acı derslerden sonra elde etmiş olmakla bütün milletin cidden iftihar edebileceği bu neticeleri, henüz emin saymak büyük gaflet olur. Henüz hakikati görmekten uzak kimseler var. Lakin bilerek veya bilmeyerek milletin şerefine ve haysiyetine muhalif kimseler olsa bile bu gibiler sizin gibi vicdanlı ve beyinleri gelişmiş gençler karşısında yerinden başkaldırmaya imkân bulamayacaklardır.

Efendiler, millet ulaştığı saadet mertebesinde daha çok seneler dikkat ve uyanıklıkla ahenkli olarak çalışmaya mecburdur. Muharebe meydanlarında düşmanlara galebe çalanlar ve zafer kazanmış olan milletler çoktur. Fakat hakiki zafer, hakiki zafere daima aday olabilmek, zaferde lazım gelen kuvvetlerin kaynaklarını yükseltmekle, kuvvetlendirmekle mümkündür.

Ne yazık ki, itiraf etmeliyiz ki, memleketimiz baştan nihayete kadar sonsuz hazinelerle dolu olduğu halde, biz o hazinelerin üstünde aç kalmış insanlar gibiyiz. Bütün bu hazineleri açmak ve bunları işletmek,

bütün servet ve saadet kaynaklarını bulmak, bizlere, milletimize düşen vazifelerdir. Bu vazifelerin kolaylıkla yapılacağını kabul etmek doğru değildir.

Biliyorum ki, heyetinizi teşkil eden gençler yalnız teorilerle meşgul olan insanlar değildir. Sanatın ne olduğunu anlayan, ticaretin ne olduğunu anlayan, ziraatla bilfiil meşgul olan gençlerdir. Hakiki muzafferiyete ancak bu gibi verimli sahalardaki faaliyetle varacağız. Şu noktada görüyorum ki, hepiniz bu hakikatleri tam bir açıklıkla anlamışsınız. İnşallah memleketimizin en ücra köşelerindeki kardeşlerimiz de aynı derecede aydınlanır, gelişir ve hakikate el ile temas eder. Ancak ondan sonradır ki, milletimiz yekpare bir çelik kütleli manzarası arz edecektir. Huzurunuz beni pek memnun ve mesut etti. Siz çok kıymetli gençlersiniz; bunu kolaylıkla anlamak mümkündür. Ve bunu ben hissetmiş olduğumdan bahtiyarım. Hepinize teşekkür ederim ve bahtiyarlığımı beyan ederim.¹⁷⁸

15 Mart akşamı, Adana Türk Ocağı'nda düzenlenen ve Gazi'nin de yemek ziyafeti hakkında Damar Arıkoğlu şu bilgileri vermektedir; *“Türk Ocağı'nda verilen ziyafet gecenin geç vakitlerine kadar, tatlı bir hava ve sohbet içinde geçti. Sofranın tam karşısında memleketin tanınmış çiftçilerinden Kadı Köylü Ramazan Ağa yer almıştı. Burada herkes Paşa ile senli benli arkadaş olmuşlardı. Paşa'dan her şeyi soruyorlar, O da uzun uzadıya cevap veriyordu. Adeta bir arkadaşlık havası husule gelmişti. Esnaflar dahi baş başa konuşmak fırsatını buldular. Paşa, inkılâba dair meşhur sözlerini burada söylemiştir”¹⁷⁹.*

Yemek sırasında, Esnaf Cemiyetleri Birliği Başkanı Ahmet Remzi (Yüregir) Bey, Esnaf ve Sanatkârlar temsilcilerini Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya tanıtmış, Cemiyetin kuruluşu ve bir yıllık gelişimi hakkında bilgi vermiştir. Adana'da her esnaf gurubunun (şeyh) denilen birer başkanı olduğunu, bunların kırka yakın olduğunu, üç yüzden fazla talebesi bulunan bir çırak mektebi açıldığını, geceleri mektebe devam eden çırakların gündüz işyerlerinde çalıştıklarını ifade etmiştir. Ayrıca hafta tatilini kabul ettirmek için çok uğraştıklarını, bunun engellenmek istendiğini, hatta hafta tatilinin gâvur adedi olduğunu ileri süren bir milletvekilinin Ulucami'de konuşma yaptığını, birliği tehlikeye ve nifaka iten bu kötü propagandalara rağmen esnafın hafta tatilini kabul ve

---

¹⁷⁸ **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt:15, İstanbul, 2005, s.202-204; Taha Toros, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Adana, 1981, s.17-18.

¹⁷⁹ Damar Arıkoğlu, **Hatıralarım**, İstanbul, 1961, s.309.

gazetelerle ilan ettiklerini açıklamıştır¹⁸⁰. Sözlerini, “Biz Adana esnafları aziz kurtarıcımızın göstereceği, hak yolunda daima beraber yürüyeceğiz”, sözleri ile bitiren Ahmet Remzi Bey’in konuşmasına cevaben Gazi Mustafa Kemal Paşa şu konuşmayı yapmıştır;

“Adana’nın muhterem sanatkârları;

Hepinizi samimiyetle, takdirle, muhabbetle selamlarım. Arkadaşımızın verdiği izahattan fevkalâde memnun oldum. Bir milleti yaşatmak için birtakım temeller lâzımdır ve bilirsiniz ki bu temellerin en mühimlerinden biri sanattır. Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz. Böyle bir millet bir ayağı topal, bir kolu çolak, sakat ve alil bir kimse gibidir. Hattâ kastettiğim manayı bu söz de ifadeye kâfi değildir. Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur. Yalnız şunu söyleyeyim ki, milletlere ferden sanatkâr yetiştirmek kâfi değildir. İnsanlar ferdî olarak çalışırlarsa muvaffak olamazlar. Çünkü Allah insanları yaratırken onlara öyle bir hacet vermiştir ki, her insan hemcinsi insanlarla çalışmaya mecbur ve mahkûmdur. Bu iştirak faaliyeti âdetâ bir ihtiyaç-ı ilâhî olunca, maksatları birleştirmenin nasıl zaruret olduğunu kolayca anlarız. İlk hakikat olarak anlarız ki, herhangi sanatta emniyetle terakki arzu edilirse aynı meslek ve sanatta bulunan insanların mütesanit bir şekil altına girmesi lâzımdır. Sizlerin bir sene evvel kendi sanatlarınız dahilinde birer şekil aldığınızı işitmek ve teşkil ettiğiniz cemiyetle bu şekillerin böyle umumi bir mecmûa husule getirdiğini görmek, benim için en ciddi en fahrâver bir bahtiyarlıktır. Bir millet sanata ehemmiyet vermedikçe büyük bir felâkete mahkûmdur. Birçok unsurlar o felâketin derecesini fark etmez. Fark ettiği gün de ne kadar müthiş bir faaliyetle çalışmak lâzım geldiğini tahmin eyleyemez. Artık tarihe karışan Osmanlı Hükümeti, maatteessüf asırlarca yanlış bir zihniyet sahibi oldu. Çünkü onlar sanatı ve sanatkârları kendi milletlerinden yetişmiş görmekten zevk almazlardı. Hatta en şevketli Osmanlı padişahlarından biri, zannedersen Kanuni Sultan Süleyman, askerlerinden bir Müslüman’ın saraçlık sanatına sahip olduğunu görünce fevkalâde meyûs olmuştu. Onların nazarında sanatkârların gayrimüslimlerden olması mücerrâhtı. Onlar sanattaki hayat membalarını başka milletlerin elinde bulundurmanın zararlarını göremiyorlardı. Asıl milletimiz sanattan mahrumdu. Sanatkârlar azdı. Mevcut olanlar da icap eden derecede sanatta mahir değildi.

---

¹⁸⁰ Toros, a.g.e., s.29-30.

Arkadaşımız beyanatında demişlerdir ki, işgalciler, şunlar, bunlar, Ermeniler sanat ocaklarımızı işgal etmişler ve bu memleketin sahibiymiş gibi davranmışlardır. Şüphesiz haksızlığın ve küstahlığın bundan fazlası olamaz; Ermenilerin bu feyizli ülkede hiçbir hakkı yoktur. Memleketiniz sizindir, Türklerindir. Bu memleket tarihte Türk'tü, bugün Türk'tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır.

Gerçi bu güzel memleket, eski asırlardan beri çok kere yabancı istilalarına maruz kalmıştı. Aslen Türk ve Turanî olan bu ülkeleri İranîler zaptetmişlerdi. Sonra bu yerler İranîleri yenen İskender'in eline düşmüştü. Onun ölümü ile ülkesi bölündüğü vakit Adana yöresi de Silifkelilere kalmıştı. Bir aralık buraya Mısırlılar yerleşmiş, sonra Roma yani Bizanslıların eline geçmiş, daha sonra Araplar gelip Bizanslıları kovmuşlardı. En sonunda Asya'nın göbeğinde daima kaynayan Türkler, Türk soyundan ırkdaşlar, buraya gelerek memleketi eski hayatına kavuşturdular. Memleket en sonunda asıl sahibinin elinde kaldı. Ermeniler vesairenin burada hiçbir hakkı yoktur. Bu bereketli yerler koyu ve öz Türk memleketidir.

Arkadaşlar;

Bu memlekette, bu memleketin halkı üzerinde kimsenin hak ve salahiyeti olmadığı gibi, bu memleketi dışa muhtaç ettirmemek de size düşen bir görevdir. Sanatın önemini takdir etmeli ve bu takdirin de bu günün icabına göre lazım gelen her şeye başvurmakla olacağını anlamalısınız.

Sizler ki çok çalışıyorsunuz, çok çalışanlar o nispette havaya, sessizliğe, dinlenmeye muhtaçtır. Cuma günü hava alma ve tatil günü yapmakla çok akılcıca bir iş yapmış oldunuz. Bu haftada bir günlük tatil hem sıhhatiniz için ve hem de din gereği olarak bir lüzumdur. Biliyorsunuz ki şeriatla Cuma namazından maksat herkesin dükkânlarını kapayarak, işlerini bırakarak, bir araya toplanmaları ve İslam'ın genel meseleleri hakkında dertleşmeleri içindir. Cuma günü tatil yapmak, şeriatın da emri gereğidir. Bu kadar açık bir hakikati size her hangi bir kişinin, milletvekili olsun, ben olayım, hacı olsun, hoca olsun, bu yapılan şey dine aykırıdır, demesi kadar küstahlık, dinsizlik, imansızlık olmaz.

Muhterem sanatkârlar, aziz arkadaşlar,

Bizi yanlış yola sevk eden habisler bilirsiniz ki alekser din perdesine bürünmüşler, saf ve nezîh halkımızı hep şeriat sözleriyle aldata gelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz. Görürsünüz ki, milleti mahveden, esir eden, harap eden fenalıklar, hep din kisvesi altındaki küfür ve melanetten gelmiştir. Onlar her türlü hareketi dinle karıştırırlar.

Halbuki, elhamdülillah hepimiz Müslüman'ız, hepimiz dindarız artık bizim dinin icâbâtını öğrenmek için şundan bundan derse ve akıl hocalığına ihtiyacımız yoktur. Analarımızın, babalarımızın kucaklarında verdikleri dersler bile, bize dinimizin esâsâtını anlatmağa kâfidirler. Buna rağmen hafta tatili dine mugayirdir gibi hayırlı ve akla, dine muvafık meseleler hakkında, sizi iğfal ve izlâle çalışan habislere iltifat etmeyin. Milletimizin içinde hakikî ve ciddî ulema vardır. Milletimiz bu gibi ulemasıyla müftehirdir. Onlar milletin emniyetine ve ümmetin itimâdına mazhardırlar. Bu gibi ulemâya gidin. Bu efendi bize böyle diyor, siz ne diyorsunuz?, deyiniz. Fakat suret-i umumiyede buna da ihtiyaç yoktur. Bilhassa bizim dinimiz için herkesin elinde bir miyar vardır. Bu miyar ile hangi şeyin bu dine muvafık olup olmadığını, kolayca takdir edebilirsiniz. Hangi şey ki akla, mantığa, menfaat-i ammeye muvafıktır; biliniz ki o bizim dinimize de muvafıktır. Bir şey akıl ve mantığa, milletin menfaatine, İslâm'ın menfaatine muvafıksa kimseye sormayın. O şey dinîdir. Eğer bizim dinimiz aklın, mantığın tetâbuk ettiği bir din olmasaydı ekmel olamazdı, âhir din olamazdı.

Arkadaşlar,

Cemiyetimizi teşkil edeli henüz bir sene olmuş, bir sene uzun bir zaman değildir ve düşününüz ki, bu bir seneyi de harp içinde geçirdiniz. Buna rağmen bir sene içinde elde ettiğiniz neticelerden memnun ve müsterih olmalısınız. İnşallah harp muvaffakiyetle biter. Sulh günleri gelecektir. Çalışmanızın semerâtını asıl o zaman göreceksiniz. Yalnız gördüklerimizle iktifa etmeyelim. Bu görgü bugün için kâfi değildir. Babalarımız, babalarımızın babaları sanatla, millete hayat ve saadet verecek sahalarla lüzumu kadar iştigal ettirilmemiş, kendi evlerini ve kendi işlerini bırakmışlar, yabancıların bekçiliğini yapmışlar. Halbuki bizi mahvetmek isteyenler sanatın her şubesinde terakki etmişlerdir. Bugünkü tezgâhla Amerika ve Avrupa'ya karşı mücadelenin nasibi mağlubiyettir. Kendi derecemizi bilelim. Munsif olalım. Neyi öğrenmek lazımsa onu öğrenelim. Bize din de, Allah da bunu emrediyor.

Büyük dinimiz çalışmayanın insanlıkla alâkası olmadığını bildiriyor. Bazı kimseler asri olmayı kâfir olmak sanıyorlar. Asıl küfür onların bu zannıdır. Bu yanlış tefsiri yapanların maksadı, İslamların kâfirlere esir olmasını istemek değil de nedir? Her sarıklıyı hoca sanmayın, hoca olmak sarıkla değil, dimâğladır.

Bu gece milletin hakiki tebaasına mensup siz esnaf ve sanatkârlarla bir sofrada bulunmakla çok memnun ve mesudum. Bu memnuniyet ve saadetin asıl siz sanatkârların ufak dükkânlarınız yerine

muhteşem fabrikalar yaptığını gördüğüm gün, en hakiki ve en yüksek derecesini bulacaktır. Bir yıllık çalışmalarınız, yaptığınız teşkilat, bana bu sonucu sağlayacağınız güvencesini verdi. Şimdiden memnuniyetimi belirtirim”¹⁸¹. Aynı gün Türk Ocağı’nda çiftçiler tarafından verilen ziyafette Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya, çiftçiler tarafından sembolik bir altın saban hediye edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, çiftçilere hitaben yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Aziz çiftçi kardeşlerim; Diyebilirim ki hayatımda yaşadığım en ulvî, en sâde, en mesut ve samimî gece bu gecedir. Çünkü bu gece çok derin hürmetlerle, muhabbetlerle merbut olduğumuz milletimizin ekseriyeti azîmesini teşkil eden çiftçilerimizle bir sofrada bulunuyorum. Bu sofrada onların emekleriyle husul bulmuş ekmeği onlarla beraber yiyoruz.

Arkadaşlar, dünyada fütühatın iki vasıtası vardır. Biri kılıç, diğer saban. Başka yerde de söyledim ve burada bir daha tekrarı faydalı buluyorum. Zaferinin vasıtası yalnız kılıçtan ibaret kalan bir millet bir gün girdiği yerden kovulur, terzil edilir, sefil ve perişan olur. Öyle milletlerin sefaleti, perişanlığı o kadar azîm ve elîm olur ki, kendi memleketinde bile mahkûm ve esir bir halde kalabilir. Onun için hakikî fütühat yalnız kılıçla değil, sabanla yapılandır. Milletleri vatanlarında takarrür ettirmenin, millete istikrar vermenin vasıtası sabandır, saban, kılıç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir. Kılıç kullanan kol çok geçmeden yorulduğu halde sabanını kullanan kol zaman geçtikçe toprağın daha çok sahibi olur. Kılıç ve saban bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima mağlûp oldu. Tarihin bütün vakaları ve hâdiseleri hayatın bütün müşahedeleri bunu teyit ediyor. Milletimiz çok büyük elemeler, mağlûbiyetler, facialar görmüştür. Bütün olanlardan sonra yine bu topraklarda bulunuyorsa bunun hikmeti aslîsi şundadır: Çünkü Türk çiftçisi bir eliyle kılıcını kullanırken, diğer elindeki sabanla topraktan ayrılmadı. Eğer milletimizin ekseriyet-i azîmesi çiftçi olmasaydı, biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık.

Arkadaşlar; felâketler, elemeler, mağlûbiyetler milletler üzerinde bir takım âmiller vücut bulmasına sebebiyet verir. Bu âmillerin başlıcası, öyle kara günlerinden sonra milletlerin intibah ve vakarını bulması, kendi benliğini duymasıdır. Uzun asırların elemeli netayici nihayet bizim milletimizde de bu hâvası tevhit eyledi. Kemal-i emniyetle söyledim ki milletimiz baştan başa böyle bir intibaha nail olmuş, tamam ve kâmil bir

¹⁸¹ Atatürk’ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri, Ankara, 1990, s.52-54; Toros, a.g.e., s.30-33.

millet halindedir. Vuzuhla ve kemal-i iftiharla ilân ederim ki, bu millet millî benliğini idrâk ve bunu bütün dünyaya ispat eylemiştir. Milletimiz son zaferleri hep bu havası, bu idrâki sayesinde kazandı. Milletleri yükselten bu havasa bir âmil daha ilâve edelim; intikam hissi... Milletlerin kalbinde hiss-i intikam olmalı. Bu alelade bir intikam değil, hayatına, ikbaline, refahına düşman olanların mazarratlarını izaleye matuf bir intikamdır. Bütün dünya bilmeli ki, karşımızda böyle bir düşman oldukça onu affetmek elimizden gelmez ve gelmeyecektir. Düşmana merhamet aciz ve zaaftır. Bu, insaniyet göstermek değil, insanlık hassasının zevalini ilân etmektir. Arkadaşlar, milletleri kurtaran bu hâvası ve âvamilin inkişafını en ziyade çiftçilerimizden temin etmeliyiz. Çünkü çiftçi ve çoban bu millet için unsur-u aslidir. Vakti diğer unsurlar bu unsur-u asli için lâzım ve faydalıdır, lakin hiçbir tevehhüme kapılmadan bilmeliyiz ki o unsur-u asli olmazsa diğer anasır da yoktur.

Hemşehrîsi olmakla müftehir bulunduğum bu vilâyetin kuvve-i inbatiyesindeki, toprağındaki serveti anlamak için Adana ile Mısır arasında ufak bir mukayese yapacağım. Bilirsiniz ki, Mısır toprağı feyziyle, münbit ve mahsuldar olması ile “Altın yuvası” denmekle tanınmıştır. Hâlbuki güzel Adana’mız hiçbir vakit Mısır’dan aşağı değildir. Bunu anlamak için muayyen birkaç noktayı işaret edeceğim. Bildiğime göre Mısır’ın asıl kıymetli sahası olan delta kısmı 16 bin kilometre murabbaındadır. Hâlbuki Adana’nın aynı kıymette bulunan toprakları 50 bin kilometre murabbaındadır. Bu saha içinde ovalar parçası ile Seyhan ve Ceyhan arası 20 bin kilometre murabbaındadır. Görüyorsunuz ki, yalnız bu kısım bile mesaha itibariyle Nil deltasından büyüktür. Sonra Mısır toprakları asırlardan beri işlene işlene çok eskimiştir. O topraklar yorgundur, ancak gübre ve fen sayesinde kuvvetini muhafaza edebilmektedir. Hâlbuki Adana toprakları henüz genç, dinç, her türlü feyze hazır ve amadedir. Mısır toprakları vesaiti fenniyeden istifade edebilmek sayesinde ancak bire on veriyor, hâlbuki Adana alelade ve basit hallerde bire on daima vermektedir, itina edildiği takdirde bire yirmi, otuz verebilir. Adana’nın Mısır’a müreccah hâvası yalnız bunlardan ibaret değildir. Bizim vilâyetimiz denizli, körfezli, limanlı, ovalı, dağlı, tepeli, güneşli, yağmurlu, sıcaklı, serinli muhtelif iklimlerin heyeti umumiyesinden mürekkep bir mecmuadır. Bu mecmua içinde hububata ait hâvasdan başka, Mısır bu vilâyetin ormanlarında yetişen keresteden mahrum bulunmaktadır. Bu vilâyetin ağnam ve hayvanatından Mısır mahrumdur. Meyvelerin her nevi Mısır’da yetişmez. Bu itibarla da Adana’mız Mısır’a müreccahtır.

Arkadaşlar, buraya kadar Adana ile Mısır arasında hep göğüslerimizi kabartacak, bizi şükür ve iftihara sevk edecek mukayeseler yaptım. Bir de elem verecek makûs mukayeseler de var, onları da söyleyeyim. Biliyorsunuz ki, Mısır'ın hayatı Nil'dir ve Nil'in, membaı hayat oluşu ile tesisat-ı fenniye sayesinde. Adana'yı da üç büyük nehir irva ediyor. Fakat bu nehirler ilim ve fennin o tesisatından mahrum olduğu için tuğyanlar da fayda yerine zarar veriyor. Gayri muntazam cereyanlar yüzünden münakalât münkati, hasıl olan bataklıklar yüzünden ovalar sıtmalıdır. Bu hastalıklar yüzünden halk çalışmağa gayri muktedir kalıyor ve vilâyetin nüfusu tenakusa mahkûm oluyor. Demin dedim ki, Adana vilâyetinin yalnız ova ve nehirler arası bile Mısır'dan fazladır. Hâlbuki bir de her iki kıtanın nüfusunu düşününüz. Adana'daki 400 bin nüfusa mukabil Mısır'da on beş milyon nüfus var. Bunun dokuz milyonu Adana ovasından daha küçük olan Mısır deltasında bulunuyor. Demek ki, deltanın nüfusu Adana ovasından yirmi misli fazladır. Ve demek ki, bu feyizli vilâyetin ovaları daha yirmi misli nüfusu müreffeh, mesut, zengin etmeğe kâfidir. Bu nüfusu bugünkü şeraiti tabiiye ve müşkile içinde az zamanda temine imkân yoktur. Tezyid-i nüfusa ait bütün tedbirlerimizi ittihaz etmekle beraber bu tedabir ne kadar geniş ve kuvvetli olursa olsun, bu nüfus boşluğunu telâfiye kâfi değildir. Bu boşluğu ancak makine ile telâfi edeceğiz.

Arkadaşlar, Adana vilâyeti bir devleti başlı başına idareye kâfi bir servet membaıdır. Harbi Umumiden evvel Mısır yedi buçuk milyon kantar pamuk istihsal ediyordu. Bu pamuk 35 milyon altın lira getirirdi. Vüsati, kuvve-i inbatıyesi itibariyle Mısır'dan aşağı kalmayan Adana'nın bu miktarda pamuk istihsaline hiçbir mani yoktur. Adana senevi 35 milyonu yalnız pamukla pekâlâ temin edebilir. Biz bunların inşallah hepsini temin edeceğiz. Yalnız bunun için bir şeye ihtiyaç vardır: İktisadiyatımızda istiklâli tam. Güzel vatanımızı fakre, memleketi harabeye sürükleyen esbab-ı muhtelifte içinde en kuvvetli ve en ehemmiyetlisi iktisadiyatımızda istiklâlden mahrumiyetimizdir. Şayan-ı şükür ve mahmedettir ki, bu istiklâli bugün fiilen istihsal etmiş bir mevkide bulunuyoruz. Ancak fiilen sahip olduğumuz bu istiklâli düşmanlarımıza şeklen ve resmen de tasdik ettirmek lâzımedendir. Devletin ve milletin son hedefi işte bu noktayı temine matuftur. Kuvvetle ümit ediyoruz ki, bu noktayı teminde muvaffakiyet hasıl olacaktır. Bu nokta o kadar hayâtî ki, onu behemehal elde edeceğiz.

Devletler şimdiye kadar bize şu ve bu mesailde alâyişli müsaadelerde bulunuyorlar gibi görünüyorlar. Lâkin iktisadî esaretle bizi felce uğratıyorlardı, öteden beri bize bazı şeyleri vermiş gibi, bizim

bazı haklarımızı tanımış gibi vasiyet alırlar, hakikatte iktisatta elimizi kolumuzu bağlarlardı. Bu esarete katlanan rical memnundu. Çünkü zahiren azametli bir istiklâl temin etmişlerdi. Fakat hakikati halde milleti manen hufrei meskenete atmışlardır. Bunlar iktisadî mahkûmiyeti gayri müdrik bedbaht hayvanlardı. Fakat artık bugün milletimiz hayat noktasının nerede olduğunu pek güzel anlamıştır. Bilhassa Adana'nın münevver halkı, bu hakayiki çok iyi idrâk etmekte bulunuyor. Arkadaşlar, şimdiye kadar büyük muzafferiyetler kazandık. O zaferleri hayat için, saadet için, milletin refahı için kâfi sandık; bu suretle gafletten gaflete düştük. Hâlbuki zafer ve fütuhattan sonra derhal sanat ve iktisadiyat sahasında seri hatvelerle yürümek lâzımdı.

Bilirsiniz, Ruslar İsveç'in mahkûmuydu. Büyük Petro çok kanlı mücadelâttan sonra Rus istiklâlini temin etti. Fakat istiklâli kurtarıp kurtarmaz derhal memleketin içinde ziraat ve sanatı asırların icabatına göre yürütmeğe tevessül etti. Bizler de selâmeti hakikiyeye ermek istiyorsak, çok kan dökerek, kazandığımız muzafferiyetlerden sonra çok fedakârlık yaparak ziraat, ticaret, sanat sahasında emniyetli adımlarla yürümeğe bakalım”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa burada kağı ile otomobile, yelken gemisiyle vapura rekabet edilemeyeceğini, memleketimizdeki ulaştırma vasıtalarının ilkel mahiyette olduğunu, medeniyette nasıl geri kaldığımızı, bu yüzünden Amerikan buğdayı ile rekabet edemediğimizi, milletin kendi sahillerindeki vatandaşlarını besleyememesindeki acılığı anlattıktan ve yalnız kendimizi bilmek değil etrafımızdaki komşuları, milletleri ve onların hangi vasıtalara sahip olduğunu da bilmek lâzım geldiğini ve bugün İslâm âleminin ne halde bulunduğunu izah ettikten sonra, sözlerine şöyle devam etmişlerdir :

“ Arkadaşlar,

Milletimizin içinde bulunduğu bu gafletin sebebi aslisi nedir? Bu millet kî asırların gafleti içinde en nihayet gözünü açtığı zaman, kendini adem mezarının kenarında bulmuştu. Bir an ve bir adım daha, artık ebediyen gözünü açmamağa mahkûm kalacaktı. Bundan sonra inşaallah milletin intibah gözleri bir daha kapanmayacak, artık bundan sonra o gözler nurlu, şuleli ve dikkatli kalacaktır. Fakat bunun böyle olmasını temin için eski halin sebebi aslisini aramak ve bir daha tekerrürüne meydan bırakmamak lâzımdır.

Bizi mezara götüren o sebebi asli nedir? Bunu hiç şüphesiz mahiyet-i idareimizde aramalıdır. Demin arkadaşımız Ramazan Ağa çok güzel izah etti: “Ben hiç mektep, medrese görmedim, cahilim kusura

bakmayın”, dedi. Keşke mektep, medrese görmeyenlerin hepsi Ağa hazretleri gibi olsaydı. Çünkü kendileri çok âlimce ve daha hakikî malûmat sahibidir, ümmî olan Ramazan Ağa, cahil olmadığını demin müsahebemiz esnasında pek güzel ispat etti. Ezcümle demiştir ki :

“Eski Osmanlı hükümeti sopaya malikti. Biz çalışırız, mahsulâtımızı elimizden alırlar. Yine karşımızda sopayı görürdük. Dinleyecek makam yoktu. İştirdik birtakım insanların sarayları, cariyeleri varmış, onların başında sultan varmış, meğer bizim bütün mal ve mülkümüz onlarınmış. Bizi her şeyden mahrum eden meğer o saraylar, o sultanlarmış”.

Evet arkadaşlar, o saraylar ve o sarayların etrafını çeviren hainler asırlarca bu milleti gaflette bıraktılar; onu nura koştuktan menettiler. Onlar bu milleti ve bu memleketi yalnız iki zamanda düşünürlerdi. Biri paraya, diğeri askere muhtaç oldukları zaman! Bir baştan memleketi soyarlar, diğeri yandan milletten aldıkları askerle Viyana’yı, Mısır’ı, İran’ı zapt için fütuhata kalkarlardı. Halbuki milletin o fütuhatta hiçbir emeli millîsi, arzuyu vicdanisi ve menfaati yoktu. Onların hırsı, onların şan ve şerefi için, bu milletin evlâtları bir daha dönmek üzere onların arkasından sürüklenirlerdi. Sonra onların, saraylardaki debdebe ve dârâtı temin için paraya ihtiyaçları vardı. Bu parayı milletten sopa ile alırlardı. Bütün bunların neticesi milleti fakre, harabiye, nihayet ölümün kıyasına götürdü, işte bu tarzı idareye padişahlık idaresi denir. Arkadaşlar, bu idareyi bir daha dirilmemek üzere tarihe gömdük. Bugün eski idareden büsbütün ayrı yeni bir Türkiye devleti var. Bunu idare eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’dir. Kemal-i cesaretle diyebiliriz ki, bugün bir halk hükümetimiz vardır. Bu halkın mukadderatı artık ebediyen bu halkın elindedir. Vakıa bugün bu hükümetin bütün prensiplerini, bütün usullerini bu yeni idarenin icabatına göre tatbik edemedik. Lâkin insafla düşünmeli, yeni idarenin hayatı kaç seneliktir ve nasıl bir zamanda doğdu ve nasıl şeraitle büyüdü? Arkadaşlar, bir hükümet iyi midir, fena mıdır? Hangi hükümetin iyi veya fena olduğunu anlamak için, hükümetten gaye nedir? Bunu düşünmek lâzımdır. Hükümetin iki hedefi vardır. Biri milletin mahfuziyeti, ikincisi milletin refahını temin etmek. Bu iki şeyi temin eden hükümet iyi, edemeyen fenadır. Eski Osmanlı hükümeti bu iki gayeyi temin etmiş midir? Bu suale kemali kat’iyetle verilecek cevap menfidir. O hükümet bir defa milleti muhafaza edemediği gibi, daima ve daima kırdırıştır. Bilir misiniz, yalnız son kırk beş seneden beri Yemen’de mahvolan askerlerimiz ve dönmeyen evlâtlarımızın adedi bir buçuk milyona kâribdir? Balkanları, Suriye’yi, şurayı, burayı düşününüz.

Birçok yerlerde bekçilik yapmak için öldürülen hadsiz, hesapsız evlâtlarımızı düşününüz. O hükümetin bu milleti nasıl doğrattığını anlarsınız. O hükümet birinci gayesini yapamadı. Bari ikinciyi yaptı mı, bari kalanlar mesut ve zengin midir? Bunu hiç düşünmeğe mahal yok. Maatteessüf memleket baştan nihayete kadar harâbezardır. Her yerde baykuşlar ötüyor. Milletın yolu yok, serveti yok, hiçbir şeyi yok. Bütün millet acınacak bir fakr-u sefalet içindedir.

İşte eski tarz-ı hükümet milleti bu halde bıraktı. Çiftçi arkadaşlar, herkes sizler gibi vicdanlı, saf ve nezih kalpli olsaydılar onlara eski hükümetin fenalığını anlatmağı zait addederdim. Fakat kendisini malûmatlı zanneden birtakım akılsız ahmaklar, vicdansız hainler var. Bunlar benim fena olarak izah ettiğimi, size iyi olarak anlatacaklardır, Onlara verilecek cevabın ne olması lâzım geldiğini sizlere terk ediyorum. Şimdiki şekl-i hükümetimiz, bizim için en iyi ve en muvafık olanıdır. Henüz üç buçuk dört yaşında olan bu hükümetin, bu müddet zarfında yaptığını vahidi kıyası olarak alınız ve aynı vahitle bundan sonrayı da tetkik edin. Bu tarzı hükümetin dört senede ne yaptığını düşününce, bundan sonra da ne yapılabileceğini anlarız. Dört senelik kısa bir zaman içinde mevcudiyet-i milliyemizi, şerefimizi, şahsiyetimizi kurtardık. Bütün dünyaya karşı yalnız bugünkü mevcudiyetimizi muhafaza ile kalmadık, asırların omuzlarımıza yüklediği seyyiatı da temizledik ve onların faili olmadığımızı cihanı beşeriyete fiilen ispat ettik. Vakıa bu tarzı hükümet, bu kısa müddet içinde milleti müreffeh ve mesut yapamadı. Bin türlü mihnet ve meşakkatler içinde ilk adımlarını atan bu tarzı hükümetin semeratını henüz maddî bir halde görmüş değiliz. Lâkin yapılan şeyler bize, yapılacak şeyleri de pek güzel gösteriyor. Hepimiz vicdanlarımızda en kuvvetli kanaatler ve emniyetlerle biliyoruz ki, milletimiz behemehal zengin, müreffeh ve mesut olacaktır. Hükümetimizin tarz ve mahiyeti bu gayeyi temine kâfidir, kâfildir ve kudreti iyidir”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa bundan sonra milli iradeden, milletin hâkimiyetini artık kimseye vermeyeceğinden, hâkimiyetin bir millet için hayat, namus ve her şey olduğundan, artık milletin namus ve hayatını başkasına tevdi edemeyeceğinden, bu milletin elinden hâkimiyetini almak isteyen hainleri artık başarılı olmalarına imkân olmadığını belirterek, sözlerine şöyle devam etmiştir;

“Gerek bu gece burada ve gerek dünden beri her yerde, muhterem hemşerilerim Adanalıların hakkımda gösterdikleri çok kıymetli, çok hararetli ve samimî takdirat ve teveccühattan bütün mevcudiyetimle mütehassis ve minnettarım.

Yalnız şunu bir hakikat olarak biliniz ki, şeref hiç bir vakit bir adamın değil, bütün milletindir. Eğer yapılan işler mühimse, gösterilen muzafferiyetler bârizse, inkılâbat calibi dikkatse her fert kendini tebrik etmelidir. Çünkü böyle büyük şeyleri ancak çok kabiliyetli olan büyük milletler yapabilir ve bu milletin her ferdi böyle en kabiliyetli ve büyük bir millete mensup olduğunu düşünerek kendini tebrik etsin”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa bundan sonra milletteki dayanışma, fikir, his ve azim birliğinden, bu üç şeydeki birlikte başarıya ulaştığımızdan, milletin dayanışması sayesinde Yunan ordularının denize döküldüğünden ve bundan sonraki mücadelede de bu dayanışmayı, daha ziyade kuvvetlendirmeğe ihtiyacımız olduğundan bahsederek sözlerine şöyle devam etmişlerdir;

“Üç dört sene evvel mebde-i teşebbüsâtımda, kuvvetli sözler söylemiştim. Bu milletin derece-i kabiliyetini yakından ve içinden görmek itibariyle kuvvetli sözler söylemiştim. O zaman onları hiffet telâkki eden hafif dimağlı kimseler vardı. Fakat sırf milletimizin ruhundaki büyük kabiliyete güvenerek vukuundan evvel söylediğim o sözlerin, hakayik ve fiiliyat ile maddeten teyyüt ettiğini görmekte bahtiyarım. Hiçbir sözümden millete karşı ric’at vaziyetinde kalmadım. Onları söylerken bir hayalperest gibi, hayal terennüm eden bir şair gibi değil, onları söylemekliğim bu milletteki kabiliyet unsurlarını bilmekliğimden idi. Yine aynı anasıra güvenerek siz muhterem çiftçilere kat’iyetle söylüyorum ki, âtiye ait söylediklerim de kolaylıkla kabili husuldür ve husul bulacaktır. Yeter ki birbirimize olan emniyet ve itimat münselip olmasın. İyi biliniz ki, bu emniyet ve itimadı ihlâlê sâi olanlar vardır. Sizi İğfal ve izlâl etmek isteyenlere açıkça sorunuz. Biliniz ki o iğfalkârlar açık sözden kaçınırlar. Onlar kulaktan kulağa söylemeği tercih ederler. Siz onlara “fısil dama istemiyoruz” deyiniz. O hainlerin fısiltsı kısulsın, millet her şeyi açıkça öğrensın ve açıkça sorsın”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa burada savaş ve barış hakkındaki kanaatlerini açıkladıktan sonra sözlerine devam etmiştir:

“Behemehal şu ve bu sebepler için, milleti harbe sürüklemek taraftarı değilim. Harp zarurî ve hayatî olmalı. Hakikî kanaatim şudur: Milleti harbe götürünce vicdanımda azap duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, “Ölmeyeceğiz” diye harbe girebiliriz. Lâkin, hayat-ı millet tehlikeye maruz kalmayınca, harp bir cinayettir.

İnşallah iyi ve şerefli bir sulh yapacağız. Sulhun imzasıyla önümüzde bir çalışma devri açılacak. O zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi vazife-i tarihiyesini ikmal etmiş olacağı için, tabiatıyla yeni

intihabat yapılacaktır. Muhterem çiftçiler, yeni intihabı çok mühim bir vatan meselesi olarak telâkki ediniz. Çünkü bundan sonra içtima edecek olan meclisin memlekete, millete yapmağa mecbur olduğu vazifeler çok güç, çok ağır, çok mühimdir, içinizde memleketi ve milleti en çok seven, aklına, ferasetine, vicdanına en çok güvendiğiniz insanları intihap ediniz. Ancak bu sayede meclis sizin arzularınızı ifaya, lââyık olduğunuz refahı temin kudretine malik olacaktır. Bana gelince millet beni tekrar intihap ederse, bu yeni meclise dahil olurum. O zaman vazifemi emniyetle yapabilmek için, bir Halk Fırkası teşkili emelindeyim. Fırkanın programını zaman-ı lâzımında bütün millete bildireceğim. Memnun olursanız iyi bulduğunuz yerler olursa onu kabul, memnun olmadığınız yerler olursa onları da bana bildirirsiniz. Ben de tashih ederim. İstiyorum ki, o program şahsî olmasın, bütün milletin programı olsun”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa sonra siyasî duruma geçerek düşündüklerini anlatmışlar ve sözlerine şöyle devam etmişlerdir :

“Devletlere verdiğimiz son mukabil cevabı biliyorsunuz. Basit, meşru, hayatî olan şartlarımızı devletler kabul etmezler de bizi harbe sevk ederlerse, sakın telâş etmeyiniz. Emin olunuz ki o zaman belki şimdikinden daha kuvvetli bir devre nail olacak, daha müsait şerait temin edeceğiz. Ordularımız da her tarafta maddi ve mânevi teminatı istihsale kâfi bir kudrettedir”.

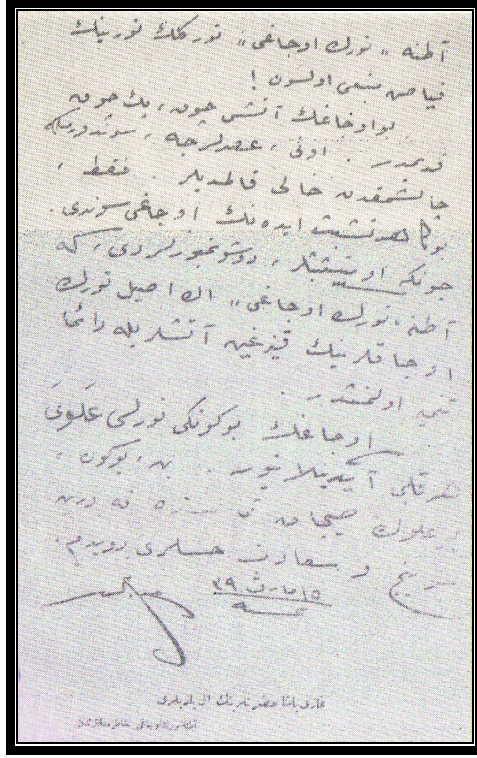
Gazi Mustafa Kemal Paşa, çiftçilere teşekkür ederek daha müsait zamanlarda kendileriyle etraflıca görüşeceğini belirterek, iki saat on beş dakika devam eden konuşmasına şu cümle ile son vermiştir; *“Muhterem çiftçiler, sizler hepimizin babasısunuz, hepimizin efendisisiniz”*¹⁸².

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Adana’da kaldığı sırada, Adana Türk Ocağı tarafından tertip edilen müsamereyi izlemiştir. Gösteriyi, kendisi için ayrılan özel bir locada, Latife Hanım ve Fahrettin (Altay) Paşa ile birlikte seyreden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Adana’nın Kurtuluş Bayramında temsil edilen canlı tabloların gösterildiği müsamereyi çok beğenmiş ve uzun uzun alkışlamıştır. Daha sonra Türk Ocağı yetkililerine, bir daha müsamereye davet ederlerse kendisine loca ayrılmamasını, halktan biri olarak, halk arasında oturmak istediğini söylemiştir¹⁸³.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Adana Türk Ocağı Hatıra Defterine şunları yazmıştır;

¹⁸² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: II, Ankara, 1989, s.120-128.

¹⁸³ Toros, a.g.e. ,s.51.

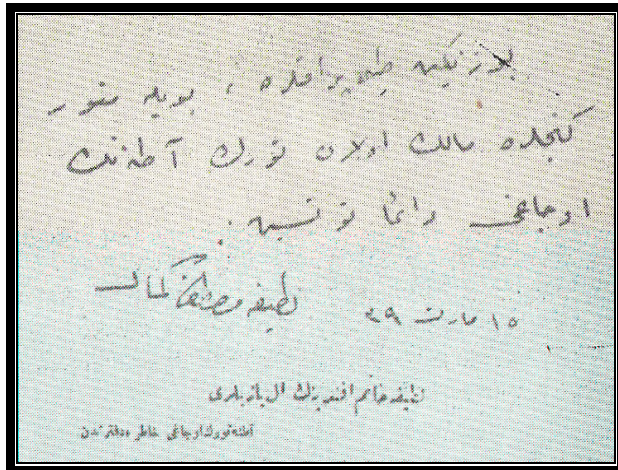
“Adana Türk Ocağı, Türklük nurunun feyyaz menba’ı olsun!

Bu ocağın ateşi çok, pek çok kadimdir. Onu, asırlarca söndürmeye çalışmaktan hâli kalmadılar. Fakat, buna her teşebbüs edenin ocağı söndü. Çünkü o müteşebbisler, düşünmüyorlardı ki, Adana Türk Ocağı en asıl Türk ocaklarının kızgın ateşleriyle daima tenmiye olunmuştur.

Ocağın bu günkü nurlu alevi her kalbi aydınlatıyor. Ben, bugün bu alevin sıcak temasında derin sevinç ve saadet hislen duydum.

15 Mart 1339 [1923] Perşembe
M. Kemal¹⁸⁴”

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın eşi Latife Hanım da hatıra defterine şu satırları yazmıştır;

“Bu zengin topraklara, böyle münevver gençlere malik olan Türk Adana’nın Ocağı daima tütsün.

15 Mart 1339(1923)
Latife Hanım
Mustafa Kemal¹⁸⁵”

¹⁸⁴ Atatürk’ün Bütün..., Cilt: 15, s.204.

¹⁸⁵ Toros, a.g.e., s.19.

2-Mersin Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1923 tarihinde Adana'dan Mersin'e geçerek, Hükümet Konağını ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni ziyaret etmiştir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez binasının alt katındaki Gençler Birliği'nde kendisini bekleyen gençlerle samimi bir şekilde sohbet etmiştir. Gazi ile Gençler Birliği Başkanı İhsan Cemal Bey arasında şöyle bir konuşma geçmiştir;

“Gazi---Gençler Birliğini neden kurdunuz?”

İhsan Cemal---Gençliği siyasi gaye ve hedeflerden uzaklaştırmak, terbiyevî ve içtimai sahalar üzerinde daha esaslı şekilde birleşip çalışmalarını temin için.

Gazi---Peki burada güzel bir kütüphane, bilardo sahası, müzik kolu kurmuşsunuz, bunlar Türk Ocağı'nda yok mu?”

İhsan Cemal---Var efendim, fakat oraya türlü formalitelerden geçtikten sonra girmek mümkün oluyor, sonra orası bizi tatminden uzak.

Gazi---Niçin uzak, bu ikiliğe sebep ne?”

İhsan Cemal---Türk Ocakları meşrutiyet devrinin kurduğu müesseselerdir, vazifesini yapmış ve şimdiki duraklama devrine girmiştir. Bugünün gençliğine ma'kes olmaz, gençliğe yepyeni bir hüviyette ocaklar lazımdır”¹⁸⁶.

Konuşmanın sonunda, Birliğin bağlı bulunduğu bir merkezin olmadığını öğrenen Gazi, “Umumi merkezi olan bir cemiyete, mesela Türk Ocağı'na bağlanamaz mısınız?”, diye sormuştur. Gençlerin, toplu halde, “Çok iyi olur, derhal bağlanacağız”, şeklindeki cevabına çok sevinen Gazi Mustafa Kemal Paşa, çok iyi çalışmalarını tavsiye ederek yanındaki bir yetkiliye, bin lira bağış yapılması emretmiştir¹⁸⁷. Hemen toplanan Gençler Birliği üyeleri, Birliği feshederek Türk Ocakları'na katılmış, Dr. Reşit Galip Bey'i de başkan seçmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Mersin Türk Ocağı'nı ziyareti hakkında, gazeteci İsmail Habib Sevük şu bilgileri vermektedir; “*Hem ajans mümessili hem de seyahat intibalarını not etmekle mükellef olduğumdan, irade mucibince hep yanında bulunuyordum. Diğer yanın da refikası vardı. Gazi'nin tek sükunet bulacağı yer Türk Ocağı olabilirdi. Latife Hanımla bu ciheti fısıldaştık. Fakat Türk Ocağı'na*

¹⁸⁶ H. Şinasi Develi, **Dünden Bugüne Mersin (1836-1990)**, Mersin, 1990, s.44.

¹⁸⁷ Artan, a.g.m., s.39.

girince de (Gazi'nin) canı sıkıldı. O kılıç gibi nazarlarla 'bu eşya buranın değil, bunlar şuradan buradan ariyet getirilmiş, hepsi yerlerini yadırgıyor' dedi ve Kılıç Ali'ye dönerek emir verdi; 'Söyleyin buraya bin lira versinler'¹⁸⁸.

Daha sonra, Türk Ocağı şubesinin Millet Bahçesi'nde düzenlediği açık hava toplantısına katılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, kendisi ve eşi Latife Hanım için hazırlanmış olan, orta yerde birkaç basamakla çıkılabilecek yaldızlı iki koltuğu görünce, "Bu ne maskaralık" diyerek, tahta sandalyelerin birini alıp rasgele oturmuştur¹⁸⁹. Gazi Mustafa Paşa'ya hitaben, Ocak Başkanı ve Hükümet Doktoru Reşit Galip Bey tarafından bir konuşma yapılmıştır. Reşit Galip'in "Günün manasını belirten ve politik havayı sezen, yürekten doğan samimi ve düzgün, ateşli hitabesi"¹⁹⁰, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı çok memnun etmiş, konuşmaya cevaben şunları ifade etmiştir;

"Aziz Kardeşlerim,

Genç ve çok değerli doktorumuz Reşit Bey'in sözleri bence iki görüş açısından ele alınabilir. Birincisi, doğrudan doğruya kalbinin, vicdanının, ve saygı değer Mersin halkının vicdanının, benim kalbimdeki duyguları açıklayan ifadeleridir. Buna teşekkürle yetineceğim. Gerçekten saygıdeğer doktorun dediği gibi, benim için dünyada en büyük varlık ve ödül milletin bir ferdi olarak yaşamaktır. Eğer Yüce Allah beni bunda başarılı kılmışsa, şükür ve Allah'a şükran duygularımı belirtirim. Bugün olduğu gibi ömrümün sonuna kadar milletin hizmetkârı olmakla, gurur duyacağım.

Saygıdeğer Mersin halkı,

Bugün hakkımda gösterdiğiniz içten ve coşkulu gösterilerden size teşekkür ederim. Ayrıca itiraf etmek mecburiyetindeyim ki, bölgeye geldiğim günden bu ana kadar duygularımın, memnuniyetimin derecesini biliyorum, içim rahat ve güven içinde bulunuyorum ki, her taraftaki kardeşlerim gibi burada da bana sevgi ve özen gösteren kardeşler var.

Mersinliler!

Memleketiniz, Türkiye'nin çok önemli bir bölgesinde bulunuyor, burası çok önemli bir ticaret noktasıdır. Memleketiniz bütün dünya ve Türkiye'nin en önemli bağlantı noktasıdır. Bunu sizler benden iyi biliyorsunuz. Memleketinize sahip olabilmek için çektiğiniz acılar,

¹⁸⁸ İsmail Habib Sevük, "Reşid Galibi Anı", **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1953.

¹⁸⁹ İsmail Habib Sevük, **Atatürk İçin**, Ankara, 1981, s.29.

¹⁹⁰ Arıkoğlu, **a.g.e.**, s.314.

azaplar, yokluklar büyük olmuştur. Bunu sizler takdir edersiniz. Hepimiz arzu edelim ki, acı günler bir daha gelmesin. Buna, buraya gerçekten layık olmak gerekir.

Muharebe meydanlarında, kıymetli evlâtlarımızın süngü ve silâhlarının zaferi yeterli değildir. Bu zaferler ve başarılar çok büyüktür. Ancak gerçek refah ve mutluluğa sahip olabilmek için asıl bundan sonra çalışmak gerekir. Sizin için zafer ve ilerleme alanı iktisadi hayattadır, ticarettedir. Bunu takdir ediyorsanız, çok çalışmaya mecbursunuz. Aksi takdirde memleketin gerçek sahibi olduğunuzu söyleseniz bile, kimseyi inandıramazsınız.

Bu gerçeklerle dolu sözlerimle önemli bir noktayı da açıklıyorum. Gönül arzu eder ki; burada bir saat, bir gün değil, uzun süre kalayım, daha özel söyleşiler yapalım. Fakat şimdilik buna imkân yoktur. Sözümü bitirmek zorundayım. Son söz olmak üzere, bu memleketin gerçek sahibi olunuz, diyeceğim. Burada geçirdiğim saatler benim için çok değerli olmuştur. Derin sevgilerimle hepinize veda ediyorum; Allahaismarladık arkadaşlar... ”¹⁹¹

3-Tarsus Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

17 Mart 1923 günü Tarsus’a geçen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı’nı ziyaret etmiş, burada gençlerle uzun süre sohbet etmiştir. Gazi, Uzun yıllar Tekel binası olarak hizmet veren ve işgal yıllarında Fransızlar tarafından rahibe mektebi olarak kullanılan Türk Ocağı binasında, Tarsuslu gençlere hitaben şu konuşmayı yapmıştır;

“Tarsus gençlerini taktirle selamlarım!

Devletin hayatı da bireylerin hayatı gibi üç dönem geçirebilir. Eski Osmanlı hayat dönemlerinin üçünü yaşadktan sonra yokluğa karıştı. Onun yerine yeni Türk Devleti geçti. Yeni Türkiye Devleti bütün Türklük karakterini, yani onun dinç, kararlı, erdemli dünyalarını kendisinde toplamıştır. Gençler biz size geçmişten, geçmişin boş inançlarından, geçmişin kalıntularından arınmış bir yeniden doğuş getirdik. Olaylardan, olayların gerekliliğinden beliren bu doğuş, sizin pek değerli katılımınızla, aydın çabalarınızla çıktı. Bu doğuşu büyütüp, geliştirmek bizlerden sizlere yönelir. Bu görevde başarı kazanacağınıza gördüğüm kanutlar ışığında pek çok güçlerle inananlardanım.

Saygıdeğer Gençler, hayat uğraştır. Bundan ötürü hayatta yalnız iki şey vardır; yenmek, yenilmek. Size, Türk gençliğine bıraktığım ve

---

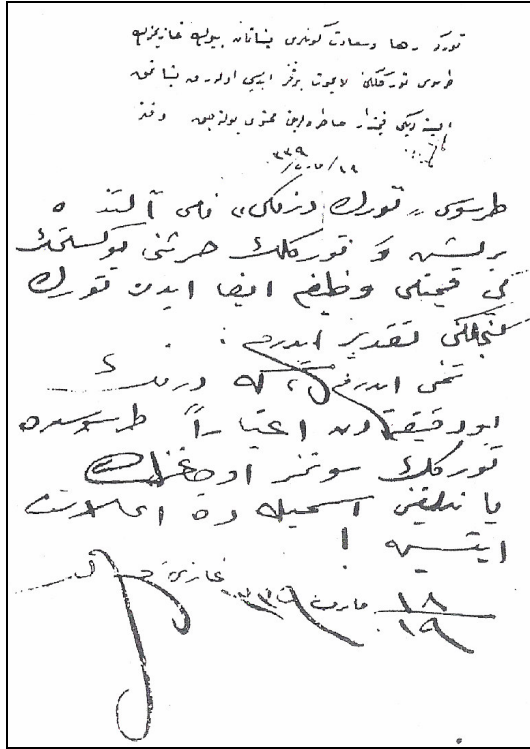
¹⁹¹ Ökte, a.g.e., s.152.

verdiğimiz vicdan armağanı yalnız ve her zaman yenmektir ve inançlıyım her zaman yeneceksiniz.

Ulusun yükseltilmesinin şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda asla kararsız olmayın. Olusu o yükseliş yerine ulaştırırken, önümüzdeki engellere hep beraber karşı koyacağız. Bunun için her türlü gücünüze, bilginize başvuracak, fakat sonunda kayıtsız şartsız o amaca ulaşacağız.

Gerek burada, gerek gezdiğim bütün yerlerde genç arkadaşlarımız hep sizler gibi duygulu, kararlı gözü pektir. Bu ülke bundan dolayı şimdiden geleceğin parlak ışıklarını görmeye kıvançlıdır. Bu ulus sizin gibi gençleriyle, layık olduğu çağdaş uygarlığı bulacaktır. Beni çok mutlu ettiniz. Buradaki kararlı sözlerinizle sevinçliyim. Size arkadaşlarınıza ve Tarsus halkına teşekkür borçluyum”¹⁹².

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Tarsus Türk Ocağı Hatıra Defterine şunları yazmıştır;

“Tarsus Türk Derneği namı altında birleşen ve Türklük harsını yükseltmek gibi kıymetli vazife ifa eden yapan Türk gençliğini takdir ederim. Temenni ederim ki, dernek bu dakikadan itibaren Tarsus'ta Türk'ün sönmez ocağının yandığını ismi ile de ilan etsin,

18/19 Mart 1339 [1923]

Gazi Mustafa Kemal”

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Tarsus Türk Ocağı Defterine Yazdıkları

¹⁹² Hikmet Öz, *Atatürk Tarsus'ta*, Ankara, 1986, s.19-22.

Eşi Latife Hanım da aynı Deftere şunları yazmıştır:

“Güzel Tarsus’un Türk Gençliğine

*Sizlerden ayrılırken en samimi muvaffakiyet temenniyatımı yine
aranızda bırakıyorum.*

18/19 Mart 1339 (1923) Latife Mustafa Kemal”¹⁹³

4-Konya Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

Konya Türk Ocağı fahri başkanlığını kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 20 Mart 1923 günü Konya’yı ziyaret etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa’yı tren istasyonunda karşılayan Konyalı gençler, O’nu Türk Ocağı’na davet etmişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Paşa daveti kabul etmiş ve belediye başkanının kendisi şerefine verdiği yemekten sonra, eşi Latife Hanım ile birlikte Türk Ocağı’na gitmiştir¹⁹⁴. Konya Türk Ocağı Reisi Süreyya (Berkmen) Bey tarafından kısa fakat etkili bir konuşma yapılmış, Gazi’nin yaptığı devrimler üzerinde durarak, bu milletin asırlardan beri taçlı ve taçsız birtakım şahısların esir ve hizmetçisi olarak yaşadığı, bundan kurtulmak için kendisine yol gösteren olmadığı, nihayet bu çıkmaz yola Millet Meclisi’nin başında bulunan Gazi Paşa’nın bir nihayet verdiği, yapılan mesut inkılabın tecellisine kadar icap ederse gençliğin canını vermekte, Paşa’nın küçücük bir işaretiyle tereddüt etmeyeceği, harpte olduğu gibi bu sahada da kanını akıtmaktan çekinmeyeceği bildirilmiştir. Cevap olarak Gazi, aşağıdaki konuşmayı yapmıştır;

“Muhterem gençler,

Türk Ocağı namına hakkımda söylenen sözlerden, gösterilen muhabbet ve emniyetten dolayı değerli Ocak üyelerine özel olarak teşekkür ederim.

Arkadaşlar, hakikaten bu millet asırlarca kendi arzusu hilafında, milletin emelleri ve menfaatleri hilafında olarak sevk ve idare edilmiş, millet hiçbir tarihi devrede yaratılışındaki kabiliyeti geliştirecek mesai sahasına sahip olamamıştır. Ve bu mazhar olamamak yüzünden birçok felaketlerin altında ezilmiştir. O acı felaketler, milleti ölüme kadar götürebilecek mahiyetteydi. Teşekküre değerlidir ki, en son ölüm darbeleri millette en hayati uyanışları doğurmaya vesile oldu. Ancak o sayededir ki üç buçuk dört senedir milletin ahenkli mesaisi neticesindedir ki, millet

¹⁹³ Öz, a.g.e., s.23.

¹⁹⁴ Muhammed Gül-Atilla Bayram-Oğuzhan Hakkoymaz, **Selçuklulardan Günümüze Konya’nın Sosyo-Politik Yapısı**, Konya, 2003, s.41.

hepimizi memnuniyette, dünyayı hayrette, düşmanları dehşette bırakan zaferlere, muvaffakiyetlere ve Allah'ın yardımlarına mazhar oldu. Bizi kendi benliğimize sahip yapan bu uyanışa, bize kendimizi bulduran bu hakiki uyanıklığa daha evvel sahip bulunsa idik, daha eskiden kendi mevcudiyetimiz, kendi selametimiz, kendi gayemiz için çalışmış olsaydık, bugünkü netice daha parlak olur ve biz son badirelere düşmeyerek dünyanın en bahtiyar milleti olurduk. Milletimiz en yüksek medeniyet derecesinde, en parlak olgunluk mertebesinde, en şanlı şeref ve talihte iken, diğer birtakım milletler ancak milletimizin darbeleri karşısında kendi benliklerini bularak o darbeleri geçirdikten sonra bugünkü vaziyetlerini bulmuşlar, biz ise onlardaki uyanışa bedel, çok derin gafletler içinde dalıp geçmiştik. Arkadaşlar, her yerde söylüyoruz, her yerde söylüyor ve tekrar ediyoruz, milletin bugünkü zaferleri pek parlak olmakla beraber, henüz milletimizi hakiki kurtuluşa mazhar kılmamıştır. Belki bundan sonraki mesaimiz, zaferi kazanmakta olduğu gibi aynı gayretle, aynı fedakârlıkla yapılacak mesai neticesindedir ki asıl gayeye ulaşacağız. O gayeye varmak için de her şeyden evvel bizi şimdiye kadar gaflet içinde bırakan sebepleri ve etkenleri tahlil etmek, meydana çıkarmak, unutmamak lazımdır. Bu hakikatleri, millet vicdanının kulağına ulaştırmak, bu hakikatleri milletin vicdanına iyice kazımak için onları bir daha, beş daha söylemek, onları daima ve daima tekrar etmek lazımdır. Milleti uzun asırlar gaflette bırakan türlü sebepler arasında hakiki noktayı bir kelime ile ifade etmiş olmak için diyebilirim ki, bütün sefaletlerimizin kati sebebi zihniyet meselesidir. İnsanlar ve insanlardan meydana gelen cemiyetler, her şeyden evvel bütün fertleriyle salim bir zihniyete sahip olmalıdırlar. Zihniyeti zayıf, çürük, hasta, bozuk olan bir toplumun bütün mesaisi hebadır. İtiraf mecburiyetindeyiz ki, bütün İslam âleminin toplumlarında hep yanlış zihniyetler hüküm sürdüğü içindir ki, doğudan batıya kadar İslam memleketleri düşmanların ayakları altında çiğnenmiş ve düşmanların esaret zincirine geçmiştir.

Bu fikrimi izah etmek arzusuyla biraz daha tafsilat vermek isterim. Hepinizce malumdur ki, Cenabı Peygamber ahkâm-ı hususu tebliğe memur olduğu tarihte, etraf ülkelerde muhtelif kavimler vardı. İslam dinini bütün insanlığa kabul ettirmek için fisebilillah kılıç çeken Arap mücahitleri, asırlarca yüksek medeniyetler yaşamış milli mazilerine ve örf ve ananelerine sahip birçok kavimleri Türkler, İraniler, Mısırlılar, Bizanslılar gibi kavimleri az zamanda İslamiyet dairesine aldılar. Yine fennen ilmen, maddeten görüyorsunuz ki herhangi bir kavim yeni bir şekil alınca, devleti bütün esaslarıyla kabul etmekte, hazmetmekte, müşkölata uğruyor. Daima uzun bir mazinin kendi mevcudiyetinde

yaşadığını görüyor. Daima asırlık medeniyetinin kendi toplumsal bünyesinde yaşattığı alışkanlıklara, inançlara bağlı kalıyor ve böyle her yeni bir şey alan kavimlerde yeniyle eskinin birbirine karıştığını, yeni şeyin esaslarıyla kendinde mevcut eski esasların karıştırıldığını görüyoruz. Bu tabii kaide, İslam'ı kabul eden milletlerde de aynen tecelli eyledi. Din-i mübin-i İslam'ın çok ulvi, çok kıymetli esaslarını ve hakikatlerini bu milletler olduğu gibi almamakta inat ettiler. İslamiyet'in ilk parlak devirlerinde mazinin mahsulü olan hastalıklı âdetler bir zaman için kendini göstermeye ve nüfuz etmeye muktedir olamamışsa da, biraz sonra İslam'ın hakikatlerine sarılmaktan, İslam'ın esaslarına hareketlerini uydurmaktan ziyade, mazinin miraslarından olan âdetleri ve inançları dine karıştırmaya başlamışlardır.

Bu yüzden İslam cemiyetine dahil birtakım kavimler İslam oldukları halde düşüşe, sefalete, çöküşe maruz kaldılar. Mazilerinin hastalıklı veya batıl alışkanlıkları ve inançlarıyla İslamiyet'i karıştırdıkları ve bu suretle İslam'ın hakikatlerinden uzaklaştıkları için kendilerini düşmanların esiri yaptılar.

Bu İslam kavimlerinin içinde bizim milletimiz olan Türkler milli ananeler ve teamül itibariyle hastalıklı şeylere sahip değillerdi. Türk toplumsal ananelerinin pek çoğu İslam'ın hakikatine uygun ve yakındı. Lakin Türkler buldukları saha, yaşadıkları bölgeler itibariyle bir taraftan İran ve diğer taraftan Arap ve Bizans milletleriyle temas halinde idiler. Şüphe yok ki, temasların milletler üzerinde tesirleri görülür. Türklerin temas ettiği milletlerin o zamanki medeniyetleri ise çürümeye başlamıştı. Türkler bu milletlerin hastalıklı âdetlerinden, fena yönlerinden etkilenmekten kendilerini koruyamamışlardır. Bu hal kendilerinde karışık, ilmi olmayan, insani olmayan zihniyetler doğurmaktan geri kalmamıştır. İşte düşüşümüzün belli başlı sebeplerinden birini bu nokta teşkil ediyor.

Yine biliyorsunuz ki, İslam âlemine dahil cemiyetler ve Hıristiyan âlemi kitleleri arasında birbirini affedilemez gören bir düşmanlık mevcuttur. İslamlar, Hıristiyanların, Hıristiyanlar İslamların ebedi düşmanları oldular. Birbirlerine kâfir, mutaassıp gözüyle baktılar. İki dünya yekdiğeriyle asırlardan beri bu taassup ve düşmanlıkla yaşadı. Bu düşmanlığın neticesidir ki, İslam âlemi Batı'nın her asır yepyeni bir şekil ve renk alan ilerlemelerinden uzak kalmıştı. Çünkü İslam ehli o ilerlemelere tenezzül etmeksizin, nefretle bakıyordu. Aynı zamanda, iki kitle arasında uzun asırlardır devam eden düşmanlığın zorlamasıyla İslam âlemi silahını bir an elinden bırakmamak mecburiyetinde

bulunuyordu. İşte silahla bu daimi meşguliyet, düşmanlık hissiyle Batı'nın yeniliklerine iltifat etmemek, düşüşümüzün sebeplerinden ve etkenlerinden diğer mühim bir sebebini teşkil eder. Bu saydığım sebeplerden başka asıl bizim milletin, bilhassa, aydınlarımızın çok dikkatle, çok ehemmiyetle nazarı itibara alacağı bir sebep vardır ve bence bu sebep şimdiye kadar ilerleyemeyişimizin, en son kademedeki kalışımızın -unutmayalım- memleketimizin baştan başa bir harabe oluşunun asli sebebidir. Düşüşümüzün bu ana sebebini şu nokta teşkil ediyor: İslam âlemi iki sınıf ayrı heyetlerden meydana gelmektedir. Biri çoğunluğu teşkil eden avam, diğeri azınlığı teşkil eden aydınlar. Bozuk zihniyetli milletlerde büyük çoğunluk başka hedefe, aydın denen sınıf başka zihniyete sahiptir. Bu iki sınıf arasında tam zıtlık, tam muhalefet vardır. Aydınlar asli kitleyi kendi hedefine sevk etmek ister; halk ve avam kitlesi ise bu aydın sınıfa tabi olmak istemez. O da başka bir istikamet tayinine çalışır. Aydın sınıf telkinle, irşatla çoğunluk kitlesini kendi maksadına göre iknaya muvaffak olamayınca, başka vasıtalara başvurur. Halka tahakküme ve zor kullanmaya başlar; halkı istibdatla bulundurmaya kalkar. Artık burada asıl tahlili noktaya geldik. Halkı ne birinci usul ile ne de tahakküm ve istibdat ile kendi hedefimize sürüklemeye muvaffak olamadığımızı görüyoruz; neden?

Arkadaşlar,

Bunda muvaffak olmak için aydın sınıfla halkın zihniyet ve hedefi arasında tabii bir uygunluk olmak lazımdır. Yani aydın sınıfın halka telkin edeceği mefkureler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı. Halbuki bizde böyle mi olmuştur. O aydınların telkinleri, milletimizin ruhunun derinliğinden alınmış mefkureler midir?

Şüphesiz hayır. Aydınlarımız içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat genel olarak şu hatamız da vardır ki, incelemelerimize ve araştırmalarımıza zemin olarak çoğunlukla kendi memleketimizi, kendi tarihimizi, kendi ananelerimizi, kendi hususiyetlerimizi ve ihtiyaçlarımızı almıyoruz. Aydınlarımız belki bütün cihanı, bütün diğer milletleri tanır, lakin kendimizi bilmeyiz.

Aydınlarımız, milletimi en mesut millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım der. Lakin düşünmeliyiz ki, böyle bir teori hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey, diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebepler ve şartlar birini mesut ettiği halde diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü

ilminden, keşiflerinden, ilerlemelerinden istifade edelim, lakin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz.

Milletimizin tarihini, ruhunu, ananelerini doğru, salim, dürüst bir gözle görmeliyiz. İtiraf edelim ki, hâlâ ve hâlâ aydınlarımızın gençleri arasında halk ve avama uygunluk muhakkak değildir. Memleketi kurtarmak için bu iki zihniyet arasındaki ayrılığı durdurmak, yürümeye başlamadan evvel bu iki zihniyet arasındaki uygunluğu temin etmek lazımdır. Bunun için de biraz avam kitlesinin yürümesini çabuklaştırması, biraz da aydınların çok hızlı gitmemesi lazımdır. Lakin halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak daha çok ve daha ziyade aydınlara düşen bir vazifedir.

Gençlerimiz ve aydınlarımız ne için yürüdüklerini ve ne yapacaklarını evvela kendi beyinlerinde iyice kararlaştırmalı, onları halk tarafından iyice hazmedilebilir ve kabul edilebilir bir hale getirmeli, onları ancak ondan sonra ortaya atmalıdır. Ben çok ümitvarım ki, gençlerimiz bunu yapacak derecede yetişkindir. Biliyorum ki, ihtiyarlarımız gibi gençlerimizin de tecrübeleri vardır. Zira milletimizin yakın senelere ait gördüğü acı dersler, yakın senelerin en yoğun vakalar ile dolu oluşu, devrimizin gençlerini eski devirlerin ihtiyarları kadar ve belki onlardan fazla vakaların şahidi, dolayısıyla gençlerimizi ihtiyarlar kadar tecrübe sahibi yaptı. Herhangi gencimiz yaşadığı devrin belki üç misli nispetinde vakalara şahit olduğu için, her gencimizi üç misli yaş sahibi sayabilir, onları da ihtiyarlar gibi tecrübeli kabul eyleyebiliriz. Gençlerimizin gördükleri bu tecrübelerden istifade ederek, faal, memleketin hizmetinde ve azim ve imanla donanmış olarak vazifelerini hakkıyla yapacaklarına eminim.

Arkadaşlar

Bizim halkımız çok temiz kalpli, çok asil ruhlu, ilerlemeye çok kabiliyetli bir halktır. Bu halk eğer bir defa muhataplarının samimiyetle kendilerine hizmet elliklerine kani olursa her türlü hareketi derhal kabule hazırdır. Bunun için gençlerin her şeyden evvel millete güven vermesi lazımdır.

Bunun için de mefkuremizi açıklıkla ifade etmeliyiz. Onu imanla duymalı ve onu çok sebatkârane takip etmeliyiz. Şahsi menfaatlerimizden, hasis emellerimizden uzaklaşmaya ancak böyle canlı ve alevli mefkure sayesinde muvaffak olacağız. Gençlerin kardeşleriyle, babalarıyla, tecrübe sahibi ihtiyarlarıyla, İslam'ın ruhuna vâkıf hakiki değerli ulemasıyla beraber mesaisinde muvaffakiyete mazhar olacağı muhakkaktır.

Fakat bütün iyi niyete, gösterilen bütün sebata, azim ve melanete, ortaya koyulan bütün birlik ve dayanışmaya rağmen yine en güzel, en isabetli, en doğru zihniyetleri ve mefkureleri bozmaya çalışacak insanlara tesadüf edilecektir. Öylelerine karşı bütün millet fertleri çok şiddetli karşılık vermelidir. Hepimiz için öylelerine karşı kahredici bir birlik kitlesi şeklinde tecelli etmekliğimiz, en zaruri bir vicdani gerekliliktir.

Zira bu hususta fesatlık yapacak insanlara müsamaha göstermek, âlicenaplık göstermek, terbiye eseri değil, belki bir milletin saadetine, şerefine, namusuna göz dikmiş insanlara müsamahadır ki, hiçbir vakit, hiçbir fert buna müsaade edemez. Hiç kimse buna müsaade etmek hakkına sahip değildir ve siz de olmamalısınız.

Arkadaşlar,

Bir milletin namuskâr bir mevcudiyet, hürmete değer bir mevki sahibi olması için, o milletin yalnız ilim ve fen sahibi bulunması kâfi değildir. Her ilmin, her şeyin üzerinde bir hassaya sahip olması lazımdır ki, o da o milletin belirli ve olumlu bir seciyeye sahip bulunmasıdır. Böyle bir seciyeye sahip olmayan fertler ve böyle fertlerden meydana gelen milletler hiçbir dakika hakiki bir devlet teşkil edemezler. Böyle milletler birer fesat ocağı olurlar. Şunun bunun oyuncuğu ve şunun bunun esiri olurlar. Benim bildiğime göre memleketimizde çok senelerden beri açılmış ve halen mukaddes ateşlerle yanan ve alevi her mensup olanın kalp ve vicdanını aydınlanmış kılan Türk Ocaklarının esas gayesi, millete böyle olumlu bir karakter vermektir. Türk Ocakları, milletin harsı üzerinde mühim tesirler yapmalıdır. Zaten bunu yapıyorlar ve daha ziyade yapacaklardır. Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tembellek göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle telafiye çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, bir milliyet prensibi vardır bir de bunu dağılmaya sevk eden teoriler vardır. Lakin yine bilirsiniz ki, milliyet teorisini, milliyet fikrini, milletlerdeki millet mefkuresini dağıtmaya çalışan teorilerin dünya üzerinde tatbik kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü, tarih, vakalar, hadiseler ve gözlemler hep insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim okluğunu göstermiştir ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük ölçekte fiili tecrübelerle rağmen yine milliyet hissini öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir.

Bilhassa bizim milletimiz, milliyetini bilmezden gelişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki muhtelif kavimler hep milli akidelere sarılarak, milliyet mefkuresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir

millet olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zaafa uğradığı anda bize hakaret ettiler, hor gördüler. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, evvela bizim kendi benliğimize hürmet edelim. Benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün fiillerimizle ve hareketlerimizle gösterelim, bilelim ki, milli benliğini bulmayan milletler başka milletlerin avıdır. Milli mevcudiyetimize düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine karşı bir Türk şairinin dediği gibi. (karşı duvardaki levhayı işaret ederek)

“Türküm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi” diyelim. Düşmanlarımıza bu hakikati ifade ettiğimiz gün, kanaatimize, mefkuremize, ikbalimize yan bakan her ferdi düşman kabul ettiğimiz gün, milli benliğe uzanacak her eli şiddetle kırdığımız, milletin önüne dikilecek her engeli derhal devirdiğimiz gün, hakiki kurtuluşa ulaşacağız. Ve sizler gibi aydın, azimli, imanlı gençler sayesinde bu kurtuluşa ulaşacağımıza emin olabiliriz”¹⁹⁵.

Daha sonra Türk Ocağı üyelerinden Dr. Eyüb Sabri Bey, Gazi'nin yanına giderek izin istemiş ve küçük bir kağıdın içine yazmış olduğu, “Gençliği ve umdeyi takip ile yürümek azminde bulunuyoruz ve yürüyoruz. Fakat kendisinde irşat kuvveti gören bazı kimseler bu umdenin hilafında bulunacak olurlarsa buna karşı ne düşünüyor ve ne yapılacak?”, şeklindeki sorusunu sormuş, Gazi Mustafa Kemal Paşa ayağa kalkarak sözüne tekrar başlamıştır:

“Bu soruyu soran arkadaşımızı müsaadeleriyle bir noktada eleştireceğim. Sorulan mühimdir, açıklığa sahip değildir. Evvela soruyorum. Bu soruyu sorarken bu belirsizlik bulutlarına ne ihtiyaç vardı. Bu meseleden bahsederken muğlaklığa sebep nedir? Biz bir şeyi vicdanen iyi yaptığımıza, sözlerimizin hakikat olduğuna kâni isek onu olduğu gibi açık, vazıh, tereddüt ve kapalıktan uzak olarak anlatmalıyız. Ben kendilerinin sorusunu izah edeyim: Buyurdular ki, bu millet esasen her şeye kabiliyetlidir, fakat bazı insanlar vardır ki, hakikati idrak edecek kadar olgun değildir. Bu sebeple, halkın saf vaziyetinden istifade ederek, halka zararlı fikirler vererek, halk için fesatçı mevkiinde kalabilirler. Bunlara karşı tedbir var mıdır? Eğer soru böyle irat edilse idi, işte burada hazır bulunanlar içinde muhtelif mesleklerde bulunan arkadaşlar var, asker var, tüccar var, ulema var, vesair mesleklerden ve sınıflardan zevat var. Şüphesiz hepimiz aynı kanaatte olduğumuzu söyledik.

¹⁹⁵ **Yakın Tarihimiz**, Cilt:3, Sayı:33, 11 Ekim 1962, s.223-224; **Yakın Tarihimiz**, Cilt:3, Sayı:34, 18 Ekim 1962, s.253-255.

Her şeyden evvel şunu en temel bir hakikat olarak bilelim ki, bizim dinimizde özel bir sınıf yoktur. Ruhbaniyeti reddeden bu din, tekelciliği kabul etmez. Mesela ulema, mutlaka aydınlatma vazifesi ulemaya ait olmadıktan başka, dinimiz de bunu katiyetle men eder. O halde biz diyemeyiz ki bizde özel bir sınıf vardır, diğerleri dinen aydınlanma hakkından mahrumdur. Böyle kabul edersek kabahat bizde, bizim cahilliğimizdedir, hoca olmak için yani dini hakikatleri halka telkin etmek için, mutlaka ilmi kisve şart değildir. Bizim ulvi dinimiz her Müslim ve Müslimiye ilmîn araştırılmasını farz kılıyor ve her Müslim ve Müslime ümmeti aydınlatmak ile mükelleftir.

Efendiler, bir fikri daha düzeltmek isterim. Milletimiz içinde hakiki ulema, ulemamız içinde milletimizin hakkıyla iftihar edebileceği âlimlerimiz vardır. Fakat bunlara karşılık ilmi kisve allında ilmin hakikatinden uzak, lüzumu kadar öğrenememiş, ilim yolunda layıkı kadar ilerleyememiş hoca kıyafetli cahiller de vardır. Bunların ikisini birbirine karıştırmamalıyız.

Seyahatlerimde birçok hakiki aydın ulemamızla temas ettim. Onları en yeni ilmi terbiye almış, sanki Avrupa'da tahsil etmiş bir seviyede gördüm. İslam'ın ruhuna ve hakikatine vâkıf olan ulemamızın hepsi bu olgun mertebededir. Şüphesiz ki, bu gibi ulemamızın karşısında imansız ve hain ulema da vardır, lakin bunları onlara karıştırmak isabetli olmaz.

Efendiler, hakiki ulema ile dine zararlı ulemanın yekdiğerine karıştırılması Emeviler zamanında başlamıştır. Hazreti Peygamberin saadet zamanlarında, Peygamberimizin irtihalinden sonra dört halife hazretlerinin zamanlarında, hep doğrudan doğruya Hazreti Peygamberin yol göstermesiyle İslam olan dört halifenin aydınlatmasıyla selamette bulunan ümmet kitlesi arasında hakiki temizlik, kalbi hürmet, ulvi bir irtibat vardı. Ne vakit ki Muaviye ile Hazreti Ali karşı karşıya geldiler, ne vakit ki Sıffin Vakasında Muaviye'nin askerleri Kur'an-ı Kerim'i mızraklarına diktiler ve Hazreti Ali'nin ordusunda bu suretle tereddüt ve zaaf husule gelirdiler. İşte o zaman dine fesatlık, İslamlar arasına nefret girdi ve o zaman hak olan Kur'an, haksızlığı kabule vasıta yapıldı. En zorba hükümdarlardan olan Muaviye'nin nasıl bir hile neticesinde hilafet sıfatını da takındığını biliyorsunuz. Ondan sonra bütün müstebit hükümdarlar hep dini alet edindiler, ihtiras ve istibdatlarını desteklemek için hep ulema sınıfına müracaat eylediler. Hakiki ulema, dini bütün âlimler, hiçbir vakit bu müstebit tacidarlara boyun eğmediler, onların emirlerini dinlemediler, tehditlerinden korkmadılar. Bu gibi ulema

kamçılar altında dövüldü, memleketlerinden sürüldü, zindanlarda çürütüldü, darağaçlarında asıldı. Lakin onlar yine o hükümdarların keyfine dini alet yapmadılar. Fakat gerçekte âlim olmamakla beraber, sırf o kisvede buldukları için âlim sanılan, menfaatine düşkün, hırslı ve imansız birtakım hocalar da vardı. Hükümdarlar işte bunları ele aldılar ve işte bunlar, dine uygundur diye fetvalar verdiler. İcap ettikçe yanlış hadisler bile uydurmaktan çekinmediler, işte o tarihten beri saltanat tahtında oturan, saraylarda yaşayan, kendilerine halife namı veren müstebit hükümdarlar bu gibi hoca kıyafetli dilencilere iltifat ve onları himaye ettiler. Hakiki ve imanlı ulema her vakit ve her devirde onların düşmanı oldu.

Üç buçuk dört sene evveline kadar sağ olan Osmanlı hükümdarları da aynı şeyleri yapmışlar, aynı hilelerden istifade etmişlerdi. Osmanlı tarihinden bu hususta uzun misaller iradına lüzum yok, son Osmanlı hükümdarı Vahdettin'in harekâtı gözünüzün önündedir. Onun emriyledir ki, bile bile ölüme götürülen milleti kurtarmak isteyenler asi ilan edildi. Onun emriyle millet ve vatanı kurtarmak için kan döken aziz ordumuzun serseriler sürüsü olduğuna dair fetvalar veren ulema kıyafetli kimseler çıktı. Onlar bu fetvaları Yunan tayyareleriyle ordumuzun içine atıyorlardı. İşte bu noktada soruyu soran arkadaşımıza yerden göğe kadar hak veririm. Ulema içinde böyle hainleri himaye, aşâğılık hareketlerini şeriatla tatbik eden, din kisvesi ve şeriat sözleriyle milleti küçük düşüren ve aldatan âlimlerin -onlar için bu tabiri kullanmak istemem- böyle şerre alet olan insanların yüzündendir ki, dört halifeden sonra din daima siyaset vasıtası, menfaat vasıtası, istibdat vasıtası yapıldı. Bu hal Osmanlı tarihinde böyle idi; Abbasiler, Emeviler zamanında böyle idi. Fakat şurayı görüşlerinize arz ederim ki, böyle adi ve sefil hilelerle hükümdarlık yapan halifeler ve onlara dini alet yapmaya tenezzül eden sahte ve imansız âlimler tarihte daima rezil olmuşlar, rezil edilmişler ve daima cezalarını görmüşlerdir. Abbasi halifelerinin sonuncusu, biliyorsunuz ki, bir Türk tarafından parçalanmıştı. Dini kendi ihtiraslarına alet yapan hükümdarlar ve onlara yol gösteren hoca namı hainler hep bu akıbete uğramışlardır. Böyle yapan halifelerin ve ulemanın arzularına muvaffak olamadıklarını tarih bize sonsuz misallerle izah ve ispat etmektedir. Artık bu milletin ne öyle hükümdarlar, ne öyle âlimler görmeye tahammülü ve imkânı yoktur. Artık kimse öyle hoca kıyafetli sahte âlimlerin yalan dolanına ehemmiyet verecek değildir. En cahil olanlar bile o gibi adamların mahiyetini pekâlâ anlamaktadır. Fakat bu hususta tam bir emniyet sahibi olmaklığımız için bu uyanışı, bu uyanıklığı, onlara karşı, bu nefreti,

hakiki kurtuluş anına kadar bütün kuvvetiyle, hatta artan bir azimle muhafaza ve idame etmeliyiz. Eğer onlara karşı benim şahsımdan bir şey anlamak isterseniz, derim ki, ben şahsen onların düşmanıyım. Onların olumsuz istikametle atacakları bir adım, yalnız benim şahsi imanıma değil, yalnız benim gayeme değil, o adım benim milletimin hayatıyla alakadar, o adım milletimin hayatına karşı bir kasıt, o adım milletimin kalbine havale edilmiş zehirli bir hançerdir. Benim ve benimle hemfikir arkadaşlarımla yapacağı şey, mutlaka ve mutlaka o adımı atanı tepelemektir.

Şüphe yok ki arkadaşlar, millet birçok fedakârlık birçok kan pahasına, en nihayet elde ettiği hayati umdesine kimseyi tecavüz ettirmeyecektir. Bugünkü hükümetin Meclis'in, kanunların, Teşkilatı Esasiye'nin mahiyet ve hikmeti hep bundan ibarettir. Sizlere bunun da üzerinde bir söz söyleyeyim. Farz-ı mahal eğer bunu temin edecek kanunlar olmasa, bunu temin edecek meclis olmasa, öyle olumsuz adım alanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine tepeler ve yine öldürürüm”¹⁹⁶.

20 Mart 1923 tarihinde, hükümet dairesinde Konya esnaf ve tüccarları tarafından onuruna düzenlenen ziyafete katılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Türk Ocağı'nda şereflerine verilen çay ziyafetine katılmıştır. Gazi, Ocağın vaziyeti, faaliyeti, üyelerin sayısı, meslek ve sıfatları hakkında birçok sorular sorarak malumat almışlar, gençlere azami surette yardım edilmesi için Valiye, hazır bulunanlara tavsiyede bulunarak “*Konyalılar çok zengindirler. Gençlerini bir parça himaye etmeleri lazımdır*”, demiştir¹⁹⁷. Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Konya Türk Ocağı'na, matbaa kurulması, gazete ve dergi çıkarılması için 3.000 lira sağlanacağı sözü verilmiştir¹⁹⁸.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Konya Türk Ocağı Defterine şunları yazmıştır; “*Konya, muhtelif Türk devletleri yaşatmış öz Türk vatanıdır. Konya, asırlardan beri tüten büyük bir Türk ocağıdır; Türk harsının esaslı kaynaklarından biridir. Konya Türk Ocağı, Türklüğün hakiki bir timsali olmalıdır. Bu Ocağın milletinin hissini, mefkûresini daima ısıtacak, nurlandıracak parlak alevler semalara yükselmelidir, çok yükselmelidir. O kadar ki, bu alev vatanın bütün ufuklarında aydınlıklar vücuda getirebilsin.*

¹⁹⁶ **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt:15, s.236-242; Mehmet Önder, **Atatürk Konya'da**, Ankara, 1989, s.31-39.

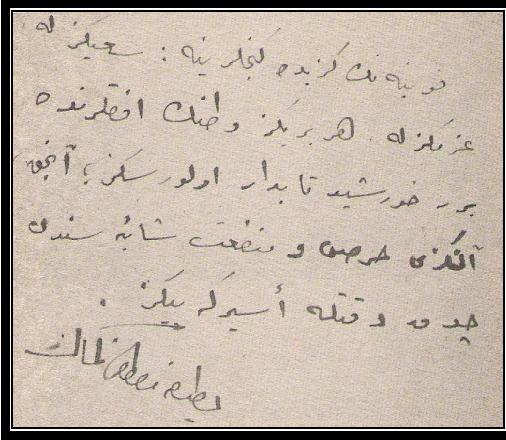
¹⁹⁷ **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt:15, s.243.

¹⁹⁸ Tuncer-Hacaloğlu-Memişoğlu, **a.g.e.**, s.94.

*Konya'nın genç dimağları! Müteşebbis, cesur, sebatkâr evlatları!
Ocağımıza sahip olunuz! Bütüin engeller Ocağımızın ateşi karşısında
derhal yanıp kara duman olmaya mahkûmdur.*

20-21 Mart 1339 (1923) Gazi Mustafa Kemal”¹⁹⁹

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın sözlerine eşi Latife Hanım da şu satırları eklemiştir:

*“Konya'nın güzide
gençlerine: Sa'yinizle
(çalışmalarınızla) azminizle,
her biriniz vatanın ufuklarında
birer tâb-dâr (parlak ışık)
olursunuz. Ancak elinizi hırs
ve menfaat şaibesinde çok
dikkatle esirgeyiniz.*

Latife Mustafa Kemal”²⁰⁰

5-Afyon Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

23 Mart 1923 günü Konya'dan Afyon'a hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı Afyon'da kalabalık bir halk kitlesi karşılamıştır. Meydanı, sokakları, evlerin pencerelerini, damların üstünü dolduran on binlerce halkın yaşasın sesleri ve sevinç gözyaşları, alkış tufanları içinde halk tarafından hazırlanan arabaya binen Gazi Mustafa Kemal Paşa ve eşi, iki saat kadar ikametgâhlarında dinlendikten sonra, akşamüstü Türk Ocağı'ndaki çay ziyafetine katılmışlardır. Gazi'nin ziyareti sırasında Ocak Başkanı Namdar Rahmi (Karatay) Bey bir konuşma yaparak, Afyon halkının Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya karşı duyduğu minnettarlığı ifade etmiş, bir buçuk ay önce açılan Türk Ocağı'nın faaliyetlerinden bahsetmiştir. Türk Ocağı tarafından 6 tane çırak mektebi açıldığını ve bu mekteplerde 500 çırağın, Ocak azaları tarafından temin edilen bir matbaada yeni bir gazetece çıkaracaklarını belirtmiş, Ocak matbaasında basılan bir destanı okumuştur²⁰¹. Türk Ocağı Reisi Namdar Bey'in

¹⁹⁹ Atatürk'ün Bütün..., Cilt:15, s.243; Önder, Atatürk Konya'da...,s.40.

²⁰⁰ Atatürk'ün Bütün..., Cilt:15, s.243; Önder, Atatürk Konya'da...,s.40.

²⁰¹ Mehmet S.Aygen-Muzaffer Görktan, Atatürk Afyon'da (Atatürk'ün Afyon'a Gelişleri), Afyon, 1982, s.79.

konuşmasından, Ocağın teşekküre değer faaliyetlerini işitmekten ve bir saattir gençlerle yapılan samimi sohbetten çok memnun olan Gazi Paşa, ayağa kalkarak şunları söylemiştir;

“Muhterem genç arkadaşlarım,

Afyonkarahisar’ın Türk Ocağı’nda geçen bu kıymetli zamanlar pek çok ferahlığıma ve bahtiyarlığıma sebep oldu. Genç arkadaşımızın memleketin ehemmiyet ve ahalisinin kabiliyet ve faaliyeti hakkındaki izahatından fevkalade memnun kaldım. Hakikaten Karahisar üç şimendifer hattının buluşma noktasında bulunmakla beraber, mevkiinin bu ehemmiyetle mütenasip bir manzara-ı ümran göstermiyorsa kabahat halkta, kabiliyet ve faaliyeti pek bariz olan halkta değil, bütün kabahat, bütün Anadolu’yu baştan başa harabe halinde bırakan idare-i sabıkadır.

O idare yüzündendir ki, Anadolu bu halde kaldı. Sarayların tertibi içindir ki, Anadolu böyle bakımsız bırakıldı. O idareyi kökünden alıp koparan milletin intibah ve teyakkuzu, artık bundan sonra Anadolu’nun az zamanda bu harabzâr halinden kurtarılacağına berat-i istiklaldir.

Ocağınızın henüz bir buçuk aylık ömrü olmasına rağmen ibraz ettiği ve iktaf eylediği semeratı cidden şayan-ı takdir görürüm. Memleketin âlimleri, muallimleri, münevverleri tarafından kıymetli mesai neticesinde iktâf edilen bu semarat daha ilk hatvede el ile hissedilecek bir şekilde tecelli etmektedir. Bize o elemli karanlık günlerden sonra Elhamdülillah işte size şataret, saadet bahşeden güneşli günlere erdiniz. Bizi bu günlere mazhar eden Cenab-ı Hakkın sizlerden bundan sonra beklediği noktayı da tabii pek iyi biliyorsunuz. Cenab-ı Hak artık ciğerden bir daha öğle kara günlere düşmemenizi bekliyor.

Ey Ahali!

Gördüğünüz bütün o felaketlerden sonra sizleri o felakete sürükleyen esbabı elbette pek salim fikirlerle anlamışsınızdır ve o felaketlerden nasıl kurtulduğunuzu elbette ve vuzuhla takdir etmişsinizdir. Sizler ve bütün millet o felaketlere kendi benliğine hakim olmadığı, mukadderatını şunun bunun eline verdiği, şunun bunun esiri olduğu için giriftar olmuş idi. O felaketlerde ancak milli benliğinize hakim olduğunuz için kurtuldunuz, gayeye doğru yekpare bir millet halinde yürüdünüz, üzerinize çöken felaketlere tahammül gösterdiniz, sebat gösterdiniz ve ancak bu sayede muvaffak oldunuz.

Bundan sonra hakimiyetinizi hazırcan edinerek hakimiyet-i milliyenize, namusunuz, mukaddesatınız gibi dört el ile sarılarak hem

ahenk mesai ile, yekpare bir halde istikbale doğru yürüyecek, bu günden daha saadetli, daha şerefli müreffeh ve mes'ûd günlere kavuşacağız.

Ey Ahali!

Cenab-ı Hak müttehid, mütesanid, çalışan, şeref namusunu muhafaza eden kavimleri mes'ûd eder. Biz de bundan evvel olduğu gibi, bundan sonra da bu ittihat, bu tesanüde çalışırsak Allah'tan böyle bir saadete haklı olarak intizar edebiliriz. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da ben ve arkadaşlarım sizler için, milletin saadet ve selâmeti için, milletin kendi hakimiyetine sahip olacak bir daha şunun bunun esiri olmaması ve layık olduğu ikbale mazhar olması için gücümüzün yettiği kadar hasr-ı mesai edeceğiz. Bu mesaimizde bize kuvvet verecek, bize isnat olacak sizlerdiniz. Sizlerde bu emniyet ve itimadı gördükçe, bütün arkadaşlarımla emin ve kuvvetli olarak çalışacağız, ileride daha müsait zamanda, daha etraflı görüşmek üzere şimdilik Allah'a ısmarladık, ey muhterem ahali!"²⁰².

Gazi'nin konuşmalarından ve kendileriyle teklifsizce, arkadaşça sohbet etmesinden çok memnun olan bir genç ayağa kalkarak şunları ifade etmiştir; "Büyük Gazi'miz, siz bütün bir tarihsiniz ve bizler de böyle canlı bir tarihin karşısında bulunmakla tarihi kimseler olduk, ileride bizim bu nasibimizi ve sizin büyüklüğünüzü düşünen torunlarımız, sizin için diyecekler ki, o da bizim gibi bir insan mı idi? Bizim gibi yürür, bizim, gibi konuşur mu idi? Acaba onun gözleri de bizim gibi mi görür, kulakları bizim gibi mi işitirdi?"

Bu gencin candan ve ruhundan gelen bu sözleri üzerine Gazi, yeniden ayağa kalkarak aşağıdaki karşılığı vermiştir: "Arkadaşlarım! Ben zannediyorum ki efrad-ı umumiye-i milletin hiç birinden fazla yükseğe malik değilim. Bende fazla teşebbüs görüldüyse bu bende değil, milletin muhassalasından çıkan bir teşebbüstür, sizler olmasaydınız, sizlerin vicdan-ı temayülatınız bana nokta-ı istinat teşkil etmemiş olsaydı, bende teşebbüsün hiç biri olamazdı. Millete ait meziyetleri yalnız şahıslarda temerküz ve tekalif ettiren, milletin zaferlerini ve büyüklüklerini yalnız eşhasa atfeden zihniyet eski idarelerin sistem ve usul meselesinden neşet ediyordu. Vaktiyle mevcut devlet ve devletlerin mahiyet-i teşekkülü sırf bir şahsın menafîini ve arzularını tatmine matuf idi. Eşhasın bu arzu ve emellerine hadim olan millet gösterilen büyüklüklerin şerefinden katiyen nasipdar olamaz, ancak hata ve beceriksizlik olursa onlar millete atfolunurdu. Bugün bu hal mevcut

---

²⁰² Latif Daşdemir, **Atatürk'ün Afyonkarahisar Ziyaretleri**, Ankara, 2002, s.67-68.

değilse; millet kendi büyüklüğünü olduğu gibi cihana göstermişse fazlalık bende değil şekl-i hazırûn mahiyetindedir. Bu şekil mevcut oldukça bu mevkiye çıkacak herkesin yapacağı şey bundan başka türlü olamaz

Arkadaşlarımızın hakkındaki sözleri beni mütehassis etti. Fakat bana karşı söylediğiniz sözlerin asıl samimiyeti, bana karşı gösterdiğiniz hareketin asıl ciddiyeti ancak bugünkü şekli idarenin muhafazasında göstereceğiniz celadetle sabit olacaktır²⁰³”.

Daha sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ocağın hatıra defterine şunları yazmıştır:

“Afyonkarahisâr Türk Ocağı azası ile bugün müşerref oldum. Ocakta geçen dakikalar birbirimizi anlamak ve dinlemek için güzel vesileler bahşetti. Çok memnunum; bilhassa Karahisâr halkının, gençliğinin, münevverânının kıymetli tahassüslerini, hakimiyet-i milliyenin muhafazasındaki kat’i azimlerini kendi heyecanlı lisanlarından işitmek benim için pek çok inşirah ve itmi’nanı mucip olmuştur. Karahisâr halkı cidden memleketlerine ve millî mefkureye sahiptirler. Karahisâr, mevki-i mühimminin icap ettirdiği bütün inkişafalara mazhar olacaktır. Çünkü burada yanan Ocak, Türk’ün en temiz kalbinden feyz alıyor.

23 Mart 339 (1923) Gazi M. Kemal”

Eşi Latife Hanım da Hatıra Defterine şunları yazmıştır;

“Çok temenni ederim ki Afyonkarahisâr Türk Ocağı, millet ve memleketin, bütün Türklüğün daima iftihar edeceği hakiki bir nur ve irfan kaynağı olsun. Bu ocağın alevleri vatanın âfâkini daima tezyî ve tenvir etsin.

23.3.339(1923) Latife Mustafa Kemal”²⁰⁴

23 Mart 1923 gecesini Afyon’dan Kütahya’ya hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 24 Mart günü Kütahya’ya gelmiştir. Törenle karşılanan ve eşi Latife Hanım ile birlikte devlet kurumlarını ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Kütahya Türk Ocağı’nı da ziyaret etmiş ve aynı gün Ankara’ya geri dönmüştür²⁰⁵.

²⁰³ Daşdemir, a.g.e., s.69-70.

²⁰⁴ Daşdemir, a.g.e., s.70.

²⁰⁵ Kocatürk, Atatürk ve Türkiye..., s.384.

C-31 ARALIK 1923-23 ŞUBAT 1924: İZMİR GEZİSİ

11 Kasım 1923 günü kalbine ağrı giren Gazi Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1923 günü kalp krizi geçirmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı muayene eden Dr. Neşet Ömer (İrdelp), kalp krizinin çok çalışmaktan meydana geldiğini belirtmiş ve birkaç günlük istirahattan sonra, hava değişimi için Akdeniz kıyılarında bir yere gitmesini tavsiye etmiştir. Zatürree geçiren eşi Latife Hanımın da hava değişimine olan ihtiyacını göz önünde bulunduran Gazi, doktorların tavsiyesine uymuş ve eşiyle birlikte İzmir gezisine çıkmıştır²⁰⁶.

31 Aralık 1923 tarihinde başlayan gezi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı sıfatıyla yaptığı ilk gezi olup, gezi sırasında İzmirli seçmenleriyle temas kuran Gazi Mustafa Kemal Paşa, İzmir'de yapılan "*Harp Oyunları*"nı da yakından takip etme imkanı bulmuştur. Gezi sırasında Halifenin aşırı istekleri gündeme gelmiştir, Hilafetin, Şerriye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılması bu gezi sırasında kararlaştırılmıştır.

7 Şubat 1924 günü öğleden sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım, İzmir Türk Ocağı'nı ve Ocak içersinde bulunan Altay İdman Yurdu'nu ziyaret etmişlerdir. Ocak'ta incelemelerde bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Ocağın faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir²⁰⁷.

8 Şubat 1924 tarihinde Söke'yi ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Hükümet binasındaki temaslarını tamamlayarak, Belediye binasına geçmiş, burada şehrin sosyal ve ekonomik durumu hakkında yetkililerle görüşmüş ve halkın sorunlarıyla ilgili bilgi almıştır. Gazi'nin ziyareti sebebiyle şehrin "*Rum Mahallesine*", "*Kemal Paşa*" isminin verildiği bildirilmiş, Gazi Mustafa Kemal Paşa da bundan büyük bir memnuniyet duymuştur. Heyet, Belediye'den Türk Ocağı'na gitmiş ve yeni inşa edilmiş olan Söke Türk Ocağı, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından açılmıştır²⁰⁸.

Söke Türk Ocağı binasında biraz istirahat ettikten sonra, kahvesini içen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Fikir İdman Yurdu ve Türk Ocağı hatıra defterlerine, Söke gençliği ile ilgili övücü yazılar yazmıştır²⁰⁹. Öğleden sonra Söke Türk Ocağı'ndan ayrılan Gazi Mustafa

²⁰⁶ Eren Akçiçek, *Atatürk'ün Sağlığı Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir, 2005, s.155, 158.

²⁰⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 8 Şubat 1924.

²⁰⁸ *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Şubat 1924.

²⁰⁹ Nejdet Bilgi, "*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İzmir Basımına Söke*", *Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu (15-16 Kasım 2001)*, İzmir, 2002, s.135.

Kemal Paşa, davet üzerine eşraftan Hüseyin (Özbaş) Bey'in evine misafir olmuş, burada bir buçuk-iki saat kadar istirahat etmiş ve kendisine ikinci çayı ikram edilmiştir²¹⁰.

D-29 AĞUSTOS - 18 EKİM 1924 DUMLUPINAR VE ANADOLU GEZİSİ

29 Ağustos 1924 tarihinde başlayan gezi sırasında Dumlupınar'da "Şehit Asker Abidesi"nin temel atma törenine katılan Gazi, Dumlupınar, Bursa, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Havza-Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Sarıkamış, Kars, Sivas, Kayseri, Yozgat ve Kırşehir'i ziyaret etmiştir. Yurt gezisinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Yozgat Milletvekili Salih (Bozok), İstanbul Milletvekili ve Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali, Rize Milletvekili Rauf (Benli) Beyler katılmıştır.

15 Eylül 1924 günü Trabzon'a gelen ve 18 Eylül 1924 gününe kadar Trabzon'da kalan Gazi Mustafa Kemal Paşa, buradaki incelemelerini tamamlayarak, Hamidiye Kruvazörü ile Giresun'a geçmiştir. 19 Eylül 1924 günü başlayan Giresun ziyareti sırasında, Bilgi Yurdu'na gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Bilgi Yurdu'nun adının, Türk Ocağı olarak değiştirilmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir²¹¹.

Aynı gün Ordu'ya geçen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ordu Gençler Kulübü'nü ziyaret etmiş ve adının Türk Ocağı olarak değiştirilmesinin daha uygun olacağını belirterek, bütün gençlerin Ocak etrafında toplanmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir²¹².

Daha sonra Samsun-Havza-Amasya-Tokat-Sivas-Erzincan üzerinden Erzurum'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, depremde zarar görenlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Felaketzedelere harcanmak üzere kendisi ve eşi Latife Hanım tarafından onar bin lira bağış yapılmıştır²¹³.

1- Sarıkamış Türk Ocağı'nı Ziyareti

Erzurum'dan Sarıkamış'a hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, eşi Latife Hanım, yakın arkadaşlarından Salih Bozok, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Kılıç Ali, Rauf (Benli), Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri

²¹⁰ Günver Güneş, *Atatürk ve Aydın*, Aydın, 2006, s.32.

²¹¹ *Türk Ocakları ve Atatürk...*, s.9.

²¹² *Türk Ocakları ve Atatürk...*, s.9.

²¹³ Kocatürk, *Atatürk ve...*, s.421.

Tevfik (Bıyıklıoğlu), Muhafız Birliği Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe), Başyaver Rusuhi Bey ve diğer yaverleri ile birlikte, 4 Ekim 1924'te Sarıkamış'a gelmiştir. Kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, geceyi Ali Sait Paşa'nın kōřkünde geçirmiştir.

Ertesi günü Sarıkamış Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş, Ocak'ta, belediye reisi tarafından Ocak ve Belediye namına verilen yemeğe katılmıştır. Yemekte halk adına tūccardan ve Ordu Pazarı sahibi Mehmet Ali Bey'i yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Ulu Gazi: Kazamız halkı bugūn mesrur ve mūteheyyic bulunuyor. Çünkü korkmuř mel'un saltanatın yaldızlı sarayları derūnuna kapanarak, řuradan buradan toplanma kadınların gōđüsleri üzerinde kendilerine mūstehak olmadıkları nam ve unvanları veren yabancı, merdut gazilerden biri deđil, ancak Çanakkale'nin yalçın kayaları, Sina'nın kızgın çölleri ortasında elinde yalın kılıcı bulunduđu halde kahramanlıklar gōsteren, nihayet bin tūrlū hata ve ihanetlere kurban olan Anadolu'nun bađrına ayak basmak isteyen kuva-yı dūřmanları řark ve Garp'ta indirdiđi darbeler ile lerze-dār ederek millete hakk-ı hayat veren, zaman-ı saadette İslam'ın diređi olmuř hakiki gazilerin ruhunu řad ve temsil eden siz, kazamızda bulunuyorsunuz.

Halkımız size karşı ne suretle eda-yı şükran edeceğini ihzardan aciz bulunuyor. Bendelerini herhangi bir işaretiniz anında feda-yı cana hazır olduklarını arz etmek üzere tevekkūl ettiler. Size selamlar ve bin yaşamanızı Cenab-ı Hak'tan teferru' ederiz. Yaşasın millet; Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye”²¹⁴.

Daha sonra Hamdullah Suphi Bey, yaptığı konuşmada genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kūltür politikası üzerinde durarak; *“Hedefimiz, milli kūltürü yükseltmek olacaktır, sizler bu kūltürün ışıklarısınız, köylere kadar yanmalısınız”*, demiştir. Sarıkamışlı gençler Gazi onuruna bir öđle yemeği vermişler ve yemekte ateşli konuşmalar yapmışlardır. Akřam ise Sarıkamış Askeri Gazinosunda Gazi Mustafa Kemal Pařa'nın onuruna bir şölen düzenlenmiřtir²¹⁵.

2- Kars Türk Ocağı'nı Ziyareti

6 Ekim 1924 salı sabahı Atatürk ve heyeti trenle Kars'a hareket etmişlerdir. Kars'ta Numune Okulu, Kız Lisesi, ve Belediye'yi ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, akşam saat:5'te Türk Ocağı'na gelmiştir.

²¹⁴ İbrahim Ethem Atnur, **Reis-i Cumhurun Doğu İncelemeleri**, İstanbul, 2006, s.74.

²¹⁵ Atnur, **a.g.e.**, s. 73.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Türk Ocağı'na gelirken, Türk Ocağı mensupları tarafından “*Selam Türk'ün Bayrağına*” şarkısını, tar ile söyleyerek karşılamışlardır. Karşılı küçük kızlar tarafından oynanan Kafkaslar oyunlarına, Ocak mensuplarından Mirza Bey de iştirak etmiştir. Misafirlere yaş pasta ve çay ikram edilirken, Ocak Reisi Hamid (Ersöz) Bey yaptığı konuşmada, Kafkasların geçirdiği felaketli günleri anlatarak, Gazi'nin ülkeyi kurtarmasından bahsetmiştir.

Hamid Bey'in konuşmasından sonra söz alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, “*Artık maziye karışmış olan felaketli günlerin bir daha avdet edemeyeceğini, Türk gençliğinde bu şuur ve mefkure mevcut oldukça teceddüd ve inkılap yolunda atılan muvaffakiyetli hatvelerin bu felaketlerin tekrarına mani olacak her türlü vesaitle mücehhez olacağını, Türk gençliğinde âsârını pek bariz gördüğünü, bu azim ve imanın kuvvetini gençliğin nafiz-i nazarlarından okumak suretiyle istikbalden emin olduklarını, seyahatleri arasında Kars'taki intibaatın kendilerini son derece mütehassis eylediğini*” ifade etmiştir²¹⁶.

Belediye Reisi İbrahim (Aydın) ve Halk Fırkası Reisi Bekir (Kubat) Beyler tarafından yapılan konuşmalarda, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ziyaretinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Gazi ise, kıymetli arkadaşlar diye başlayan konuşmasında Türk gençliğinin gücünü, bu gücün bir daha eski felaketli günleri yaşatmayacağını belirterek, Kars'taki izlenimlerinden son derece memnun kaldığını ifade etmiştir²¹⁷.

Akşam, tekrar Türk Ocağı'na gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, gençlerin hazırladığı programa katılmıştır. Konuşmaların olduğu, şiirlerin okunduğu ve Kars'ın düşman işgalinden kurtuluşunun temsil edildiği gecede Revan ve Gümrü'den göç eden Türklerden kurulu 18 kişilik “*Türk Ocağı Temsil Kolu*”, akordeon-klarnet, caz-davulu gibi salon işi ve Azerbaycan'ın tar ve tefi ile , “*Arşın Mal Alan*” ve “*Meşhedi-İbad*” adlı Azerbaycan piyeslerini temsil ederek geçinen bir “*Tuluatçı Tiyatro Heyeti*”, Kars Türk Ocağı'nda hazır bulunmuştur. Kars Türk Ocağı Reisinin isteği üzerine “*Çalgıcı Artist Taki*”, bölgede Enver Paşa'nın 1918 yazında Batum'a çıkışı sırasında söylenen “*Enver Paşa Marşını*”,

---

²¹⁶ Mesut Çapa, “*Erzurum Depremi ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Erzurum'u Ziyareti*”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum I.Uluslararası Sempozyumu (23-25 Temmuz 2002-Erzurum) Bildirileri**, Yayına Hazırlayan: Yavuz Aslan-Salim Gökçen, Erzurum, 2002, s.650-651.

²¹⁷ Atnur, a.g.e., s.79.

“*Hoş Gelişler Ola Gazi Mustafa Kemal Paşa*” diye düzenleyerek, hem oynayıp hem de söylemiştir²¹⁸. “*Kâmalpaşa Oyunu*” eşliğinde, kız ve erkek oyuncular tarafından hep bir ağızdan söylenen Türkü şu şekilde idi;

*“Hoş gelişler ola, ey meymenetli Paşa,
Askerin, milletin, devletinle bin yaşa,
Serfiraz ettin bu kademleri,
Mes’ut eyledin, Kars’a gelmeyi,
Hoş gelişlerin, bu görüşlerin,
Tebrik eyleriz, tebrik eyleriz.
Cephede mitralyöz ayna gibi parlıyor,
Şarkistan Türkleri, sancak elde bekliyor,
Marş, marş askere kurban,
Marş ileri, dönmez geri,
Türk’ün askeri, Türk’ün askeri,
Sağdan sola, soldan sağa,
Al da bayrağı, düşman üstüne”*²¹⁹.

Büyük bir alkış alan bu oyunun sergilenişi sırasında, Atatürk ve eşi Latife Hanım bir kaç kez ayağı kalkarak oyuncuları ve salondakileri selamlamışlardır. İki saat sonra salondan ayrılan Gazi, Sarıkamış’a hareket etmek üzere Kars’tan ayrılmıştır.

7 Ekim 1924 tarihinde Başbakan İsmet İnönü’ye çektiği telgrafta gezi izlenimlerinden bahseden Gazi Mustafa Kemal Paşa, “*Bilhassa Türk Ocağı’nda kesif bir gençlik pek ziyade hassasiyet gösterdi*” diyerek, Türk Ocağı gençlerinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, Latife Hanım’ın, Ankara’da yapılacak Türk Ocakları Kongresi için, “*Türk Ocağı Kars Şubesi Mümessili*” seçildiğini ve Latife Hanım’ın da bunu memnuniyetle kabul ettiğini belirtmiştir²²⁰.

²¹⁸ M. Fahrettin Kırzioğlu, “*Atatürk’ün Kars’a Gelişleri ve Kemalpaşa Oyunu*”, **Türk Dili Dergisi (Atatürk Özel Sayısı)**, Cilt:15, Sayı:170, Kasım 1965, s.114-115.

²¹⁹ M. Fahrettin Kırzioğlu, “*Gazi’nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)*”, **50.Yıl Armağanı: Erzurum ve Çevresi**, Erzurum, 1974, s.155, 158-159.

²²⁰ Kırzioğlu, “*Gazi’nin Kuzeydoğu...*”, s.156; Önder, **Atatürk’ün Yurt...**, s.210-211.

3-Şebinkarahisar Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

Ankara'ya dönmek üzere, Sarıkamış-Erzurum-Erzincan üzerinden 11 Ekim 1924 günü, Giresun'a bağlı Şebinkarahisar'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Şebinkarahisar'a girişinde top atışlarıyla ve coşkulu bir kalabalık tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmış, sokaklar ve kale meşalelerle donatılmıştır²²¹. Ertesi günü, Belediye Başkanlığı, Halk Fırkası Başkanlığı, Türk Ocağı'nı, Alay Komutanlığını ve Orta Okulu ziyaret ederek, Orta Okul merdivenlerinde hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Türk Ocağı'nı ziyaretinde, Ocağın imkansızlığı karşısında kendisinden özür dilenmiş, yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Ben bu şehri çok beğendim. Bu sevgimin devamına işaret olmak üzere Şarkikarahisar adının Şebinkarahisar olarak düzeltilmesini teklif ediyorum. Şabı başta olmak üzere Fatih'lerin otağ kurduğu bu toprakların içinde daha neler varsa ele alınmak ve tarihen olduğu kadar iktisaden de bu şehri ileri götürmek vazifemiz olmalıdır. Sürekli yangınlar görmüşsünüz, memleketiniz bir harabeye dönmüş; fakat esef etmeyiniz. Şu tek gözlü mütevazı Ocağı'nuzda derin bir samimiyet, geniş ve anlayışlı bir kültür buldum. Kalkınacaksınız, mesut olacaksınız. Türk Ocakları modern dekorlarla ölçülmez. Türkün bu şen Ocakları sönmez alevlerle ilelebet tütecektir ve bu harabeler bir gün birer mamureler haline gelecektir”²²².

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Şebinkarahisar Türk Ocağı Defterine şunları yazmıştır;

“Türk Ocağı, Türk'ün has ocağı, varlık ve birlik ocağı yüksek alevlerle tütsün, muhitine nurlar saçsın, yaşasın ve yaşatsın.

12 Ekim 1924 Gazi Mustafa Kemal”²²³

12 Ekim 1924 gecesi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bir gece geçirdiği ve daha sonra müze haline getirilen Tüfekçizade Mustafa Efendi evinde verilen yemekte hazır bulunanlara ve Belediye Reisi Rıza Bey'e hitaben Gazi Paşa; *“Reis Bey, Türk Ocağı şöyledir, Türk Ocağı böyledir der dururuz, Türk Ocağı nedir?”*, diye sormuştur. Rıza Bey cevaben;

²²¹ Mustafa Balcıoğlu, *“Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Şebinkarahisar'ı Ziyaretleri”*, Şebinkarahisar I.Tarih ve Kültür Sempozyumu (30 Haziran-1 Temmuz 2000) Bildirileri, İstanbul, 2000, s.78.

²²² Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 17, İstanbul, 2005, s.86.

²²³ Atatürk'ün Bütün..., Cilt: 17, s.87.

“Gazi Paşa oğlumuz, Türk Ocağı denilen ocak, muazzam bir mabettir. O’nun ocağında yanan ateşin alevi yükselir, yükselir ondan hasıl olan kıvılcım dünyayı yakar”. Rıza Bey’in bu cevabını çok beğenen Atatürk kalkarak elini öpmüş ve “Belediye Reisi pederin şerefine” diyerek kadeh kaldırmıştır.

IV.BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1925 YILINDA ÇIKTIĞI YURT GEZİLERİ VE TÜRK OCAKLARI'NDA YAPTIĞI KONUŞMALAR

A-1 OCAK -2 ŞUBAT 1925: KONYA – ADANA GEZİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Ocak 1925 günü başlayan yurt gezisi sırasında Eskişehir, Konya, Adana, Dört Yol, Osmaniye, Tarsus, Mersin ve Silifke'yi ziyaret etmiştir. Gezi boyunca gündemde olan konuların başında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulması, Musul Sorunu konusunda Milletler Cemiyeti kararı, Şeyh Said İsyanı, 29 Ekim gününün bayram olarak kabul edilmesi gibi konular yer almaktaydı.

1-Adana Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

3-13 Ocak 1925 tarihleri arasında Konya'da incelemelerde bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 13 Ocak 1925 günü Adana'ya gelmiştir. Belediye'yi, Vilayet Konağını ziyaret ettikten sonra, Türk Ocağını gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, burada yarım saat kadar Ocaklılarla sohbet etmiştir²²⁴. Akşam Dört Yol'a hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan ayrılırken Ocağın muhabbet ve hürmetlerini arz eden Adana Türk Ocağı Reisi ve Türk Sözü gazetesinin başyazarı Ferit Celal Bey'e, şunları söylemiştir:

“Adana Ocaklılarına bütün muhabbet ve sevgilerimi söyleyiniz. Adana'dan ayrılırken hepsinin ayrı ayrı ellerini sıkıp gözlerini öpemedim. Hepsinin muhabbeti içimdedir. Bu husustaki hislerimi görüyorsunuz. İfade etmek istediğim şeyleri arkadaşlara güzel lisanınızla siz anlatınız.”²²⁵

20 Ocak 1925 tarihinde Tarsus'u ve Tarsus Türk Ocağı'nı, 22 Ocak 1925 tarihinde de Mersin'i ve Mersin Türk Ocağı'nı ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa,²²⁶ Mersin üzerinden Silifke'ye geçmiştir.

2-Silifke Türk Ocağı'na Yapılan Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 28 Ocak 1925 tarihinde Silifke'ye gelerek şehrin sorunlarını dinlemiş, kendisi ile görüşmeye gelen heyetleri

²²⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Ocak 1925.

²²⁵ **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt:17, s.166.

²²⁶ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.10.

Silifke İdman Yurdu lokali ile aynı binada olan Türk Ocağı'nda kabul etmiştir. Silifke'nin ileri gelenleri, Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan çeşitli istek ve dileklerde bulunmuşlardır. Onlara hitaben Gazi Mustafa Kemal Paşa şu konuşmayı yapmıştır;

“Arkadaşlar, Silifke'ye geldiğimden son derece memnunum. Bu çatı altında güzel bir tesadüfle, Türk Ocağı - Cumhuriyet Halk Partili İdman Yurtlu gençlik havası yaşamaktayız. Türk milleti hayal peşinde koşmaktan bıkmış usanmıştır efendiler. Artık akılcı ve gerçekçi bir politika izlemek devrine girmiş bulunuyoruz. Cumhuriyet Halk Partisini onun için kurduk. Millî sınırlar içinde Türk zekâsını işlemek, Türk'ün uygarlık kabiliyetini geliştirmek, maddi ve manevi kaynakları işletmek Cumhuriyetin temel politikasıdır. Bu sebeple Türk Ocakları da, Türk tarihinin kutsallığını, soyluluğunu, dünyada ilk uygarlığı yayanın Türkler olduğunu anlatmalıdır”²²⁷.

İkramları yapan gençler, ayran tepsilerini ve bardakları bir yana bırakarak sıraya geçip, Gazi'nin elini öpmeye başlamışlar, bundan çok etkilenen Gazi, tekrar ayağa kalkarak konuşmasına devam etmiştir. Tamamen Cumhuriyet Halk Fırkası üzerinde durduğu konuşmasında şunları ifade etmiştir;

“Silifkeliler, sizlere şunu açıklıkla belirtmek zorundayım. Cumhuriyetin temelinin ileri bir dünya görüşüne dayalı olduğu hiçbir zaman unutulmamalı ve bu hakikat gözden kaçmamalıdır. Zira Türk halkı, padişah idaresinden çok ıstırap çekmiştir. O yüzden çok kanlar akıtmıştır. Milyonları şehit, yüz binleri gazi etmiştir. Geri kalışın, yabanlığın günahları arasında dediklerimin ehemmiyetli yeri vardır.

Halkçılık, halktan yana bir tutum içinde olmak demektir. Bütün devrimci güçlerin halktan yana olması şarttır. Halkın desteği sağlanmadıkça hiçbir şey kazanılamaz. Bu nedenle, Cumhuriyet sıkı sıkıya, dediğim ilkeye bağlı kalacaktır. Devletimiz, halkın devletidir. Bunun böyle bilinmesini isterim”²²⁸.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Silifke Türk Ocağı hatıra defterine, *“Silifke Türk Ocağı'nı bu muhitler için kıymetli bir feyiz ocağı olarak gördüm. Mensuplarını tebrik ederim”*, cümlelerini yazmıştır²²⁹.

---

²²⁷Atatürk'ün Bütün..., Cilt: 17, s.173.

²²⁸Atatürk'ün Bütün..., Cilt: 17, s.173.

²²⁹Atatürk'ün Bütün..., Cilt: 17, s.174.

B-23 AĞUSTOS – 1 EYLÜL 1925: KASTAMONU-İNEBOLU GEZİSİ

Kastamonu'dan gelen ve Kastamonu Valisi Fatin, Şurayı Devlet Üyesinden Hüsnü, Tüccar Mehmet Ali, Ticaret Odası Başkanı Hacı Mehmet Rıza, Encümen-i Vilayet Üyesi Sabri, Türk Ocağı Üyesi Tatlızade Emin ve Açıkgöz Gazetesi Müdürü Hüsnü Beylerle Muallimler Birliğinden oluşan heyeti, 11 Ağustos 1925 tarihinde kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Heyetin Kastamonu'ya davetini kabul etmiştir²³⁰.

13 Şubat 1925 tarihinde başlayan ve aylarca Türk ordusunu oyalayan Şeyh İsyanı ile uğraşmak zorunda kalan ve 5 Ağustos 1925'de eşi Latife Hanımdan boşanan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, 23 Ağustos 1925 tarihinde başlayan yurt gezisine, şapka devrimi damgasını vurmuştur. Çankırı, Kastamonu, İnebolu'yu kapsayan geziye ilk defa şapka ile katılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, şapka devrimini halka anlatmıştır.

23 Ağustos günü Ankara'dan hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çankırı yakınlarındaki Kalecik kazasını ve Kalecik Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir. Ocak'ta bir müddet dinlenerek, halkın dertlerini dinleyen Gazi Mustafa Kemal Paşa, başı açık olarak halkın karşısına çıkmış, Ocağa gelenler de başı açık olarak içeriye girmişlerdir²³¹. Bu durum şapka devriminin habercisi olmuştur. Daha sonra Çankırı üzerinde Kastamonu'ya gitmiştir.

24 Ağustos 1925'de Kastamonu'ya gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan heyetler arasında Kastamonu Türk Ocağı heyeti de bulunmaktaydı. Türk Ocağı heyetine yakın ilgi göstererek, "*Feyiz ve ilim ocaklarının ilimdarlarının ellerini sıkabilmekten müteşekkir olduğunu*" ifade eden Gazi, "*Türk gençliğinin şuurlu, münevver, ahlaklı ve çalışkan olması*" üzerinde durarak, Ocak çalışmaları hakkında bilgi almıştır²³².

İnebolu Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

25 Ağustos 1925 günü İnebolu'ya gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan heyet arasında Türk Ocağı heyeti de yer almıştır. Başlarında Mustafa Selim (İmece) Bey'in bulunduğu Türk Ocağı'na mensup gençleri gören Gazi Mustafa Kemal Paşa, arabasından inmiş ve

²³⁰ **Kastamonu Yıllığı**, Kastamonu, 1933, s.61-62.

²³¹ **Ayın Tarihi**, Cilt:6, Numara: 18, Eylül 1925, s.462.

²³² Palazoğlu, a.g.e., s.211.

onlarla konuşmuş, gençler de Paşa'nın elini öpmüşlerdir. Gazi Mustafa Kemal Paşa onlara; "*İnebolu gençlerini temsil eden Ocaklı gençlere teşekkür ederim*", demiş ve daha önceleri denizden geçerken gördüğü İnebolu'yu, şimdi karadan gelirken daha lâtif, câzibedâr ve daha hoş manzaralı bulduğunu, ancak yolların bakıma muhtaç olduğunu ifade etmiştir²³³.

26 Ağustos 1925 günü, belediye başkanının odasında kendisini ziyarete gelen heyetleri kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı Heyeti ile yaptığı görüşme sırasında, Türk Ocağına mensup gençlerin nasıl çalıştığını, üyelerin sayısının ne kadar olduğunu sormuştur. Türk Ocağı Başkanı Şükrü (Ustaoğlu) Bey verdiği cevapta, gençlerin Ocak çatısı altında iyiye, ileriye ve yüksek bir medeniyete ulaşma yolunda çalıştıklarını, birbirlerine samimiyet ve muhabbet duyguları beslediklerini, anlayış gösterdiklerini, müzik ve spor kollarında çalıştıklarını, Ocağın zengin bir kütüphaneye sahip olduğunu, Ocakta temsil edilen piyeslerle kadın erkek her seviyede insanın ruhi, fikri ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını, halktan da ilgi ve takdir gördüklerini ifade etmiş ve Paşa'yı Türk Ocağı'na davet etmiştir²³⁴.

Daveti kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 27 Ağustos 1925 tarihinde Türk Ocağı'na ziyaret etmiştir. Yanında, Nuri (Conker), Fuat (Bulca), Kastamonu milletvekili Ali Rıza ve Mehmet Fuat, Kastamonu Valisi Fatin Beyler, bazı yüksek rütbeli paşalar ve maiyeti ile, misafir kaldığı konaktan çıkarak, siyah renkli bir elbise ve elinde panama şapkasıyla, Türk Ocağı'na giren Gazi Mustafa Kemal Paşa, Hukuk Fakültesi öğrencisi Mustafa Selim (İmece) Bey ve Ocak üyeleri tarafından hararetle karşılanmışlardır²³⁵. Ocak'taki bütün odalar, salon, koridor ve balkon da dahil olmak üzere kadın-erkek gençlerden meydana gelen, büyük bir kalabalık tarafından tamamen doldurulmuş bulunuyordu. Hukuk Fakültesi öğrencisi Mustafa Selim (İmece) Bey, Gazi'ye hitaben yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“ Büyük halâskar, sizi senelerden beri hasret ve iştiyakla bekleyen İnebolu halkını ve gençliğini memleketimize teşrifinizle büyük bir sevince, şevk ve heyecana gark ettiniz. Burada bulunduğunuz günlerin

---

²³³ **Aydın Tarihi**, Cilt:6, Numara: 18, Eylül 1925, s.466.

²³⁴ Mustafa Selim İmece, **Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri**, Ankara, 1975, s.41.

²³⁵ Nazmi Eğdirici, **Atatürk'ün Kılık Kıyafet ve Şapka Devrimi ve İnebolu**, Ankara,1988, s.54.

kalplerimizde, ruhlarımızda uyandırdığı zevk ve mesudiyeti ve lerze-i heyecanı ve yüksek hatıranızı ifadeye muktedir değildir.

Şu hususu da müsaadelerinize arz ederim ki; milletleri yekdiğerinden tefrik ve temyiz eden acaba nedir? Ayakkabı mı? Yoksa başta taşınan ve dimağımızı güneşten koruyan başlık mı? Bu farkı şekilde, kıyafette arayanlar bendenizce imanı, maneviyatı zayıf olan fikirsiz ve izansız kimselerdir. Türk Milleti her şeyi temyiz eder ve etmiştir. Zavallı vatanımızı enva-ı mesaib ve felakete sürükleyen ve bizi medeniyetten, beşeri faaliyet ve hareketlerden alıkoyan hiçbir mâniâyı tanımıyoruz. Çalışıyoruz ve çalışacağız. Mesut, müreffeh bir memleket aile-i beynelmilel arasında zengin bir millet olarak bulunacağız.

Ey sevgili Gazi'miz; Siz, bizden ne isterseniz isteyin. Ona hazırız. Eğer gösterdiğiniz yol üzerinde bir lâhza tereddüt eder ve geriye gidersek milletimizin vebali üzerimizde olsun. Siz bizim örneğimizsiniz, reisimizsiniz. Kahraman, asil ve çalışkan milletimizin kurtarıcısı ve yol göstericisisiniz”²³⁶.

Gazi Mustafa Kemal Paşa cevaben şunları söylemiştir;

“Hanım ve bey arkadaşlarım:

Bana nezih huzurunuzda söz söylemek fırsatını bahşettiğinizden dolayı çok bahtiyarım. Bunun için size özel olarak teşekkür ederim. Hemen ilave etmeliyim ki, İnebolu'nun muhterem halkı beni çok samimi kabul etti; hakkımda kalbi tezahüratta bulundu. Bunun bende doğurduğu memnuniyet hislerini Belediye dairesinde ve Hükümet Konağı'nda bir vesile ile söylemişim. Fakat burada, huzurunuzda bir defa daha bu memnuniyetimi ve samimi teşekkürlerimi ifade etmek, benim için çok zevkli bir vazifedir. Müsaadenizle onu izah edeyim:

Arkadaşlar, ben sevgili memleketimizin hemen bütün kısımlarını gezdim, gördüm. Bütün vatandaşlarımızın, büyükleriyle yakından temas ettim. Bütün bu candan temaslarımın bende bıraktığı silinmez hatıraları hürmetle yâd ve zikrederken, beyan etmeliyim ki bu havalide, Çankırı ve Kastamonu havalisinde ilk defa olarak seyahat ediyorum. Arkadaşlar, bu havaliliyi yakından görmek benim için mukaddes bir emel halinde idi. Bu emel şüphesiz memleket ve millet vazifelerini vukufla yerine getirmek bakımından da aynı zamanda bir vazife idi. Onun için vilayet namına Ankara'ya gelen muhterem heyetin vuku bulan davetine memnuniyetle ve derhal icabet ettim. Bu noktada güzel ve yüksek bir tecelliyi ifade etmek, benim için çok iftihar vesilesi olacaktır. Mühim bir vazifenin yerine

²³⁶ Mustafa Eski, **Atatürk'ün Kastamonu Gezisi**, Ankara, 2002, s.35-36.

getirilmesinde benden evvel teşebbüs eden millet olmuştur. Benim şu veya bu sebeple ertelediğim mühim bir vazifeyi millet bana hatırlatmış ve yaptırmıştır. Bunu milletin hissiyatına, bunu milletin müşterek ruhundaki ulviyet ve rüşte parlak bir misal olarak zikretmeliyim.

Efendiler, bu hitap münasebetiyle ufak bir noktayı tekrar edeyim. “Efendiler” dediğim zaman, başka yerlerde olduğu gibi, burada da bunun anlamı “Hanımefendiler ve Beyefendiler”dir. Bu seyahatim ne isabet oldu, geniş ormanlarıyla, çok sayıda çeşitli madenleriyle Türkiye Cumhuriyeti’nin en mühim servet kaynaklarını ihtiva eden bu muntıkayı yakından görmek benim için ne kadar istifadeli oldu. Fakat çok yüksek sesle ifade etmeliyim ki, bundan daha çok ve daha kıymetli istifade veren şey, bu muntika halkıyla yakından temas etmek oldu. Bütün gördüklerim her bakımdan beni çok bahtiyar etmiştir. Çankırı’da, Kastamonu’da, Ankara’dan İnebolu’ya kadar bütün bu üç yüz elli kilometrelik güzergâhta ve bugün burada samimi huzurlarıyla şeref duyduğum muhterem İnebolulularda gördüğüm aydınlanma, yüksek zihniyet ve gelişme derecesi cidden iftihara değerdir. Cidden ehemmiyetle zikre değerdir. Güzel kalpli arkadaşlar! Bu bariz hakikatin aksini iddia edenlerin de mevcudiyetini düşündükçe elem duyuyorum. Bu gibiler, millete, milletin eğilimine, milletin yüksek emellerine ne kadar yabancıdırlar. Bu gibiler kendi gafletlerini umumi zannetmek derin gafletindedirler. Kendi dar zihniyetlerini ölçü tutarak milleti her türlü ilerlemeden, her türlü yüksek yenilikten mahrum etmeye kalkışıyorlar. Milletin medeniyet ve insanlık yolundaki uzun adımlarını durdurmak için adeta çırpınıyorlar. Fakat o gibiler niçin düşünmüyorlar ki, buna artık imkân kalmamıştır.

Ey memleketi seven ve memleketi, milleti için hayatını fedadan çekinmemiş bulunan kıymetli vatandaşlar! Hep beraber bütün cihana açık olarak ifade edelim ki, bunca inkılapların şuurlu kahramanı olan bu millet, medeniyet güneşinin bütün hararetini almıştır. Şüphe etmeye mahal var mıdır ki, bu hararetin feyizleri elbette emrivaki halinde feyizli olarak fışkırmaktadır.

Muhterem arkadaşlar, gerçi çok kısa bir zamanda seri ve yoğun denilecek kadar siyasi, idari, toplumsal inkılaplar yaptık. Bu yaptıklarımızın sürat ve yoğunluğundan ancak memnuniyetle ve bahtiyarlıkla bahis olunabilir. Çünkü bu böyle olmasaydı, kurtuluş ihtimali tehlikeye düşebilirdi. Emniyet etmek lazımdır ki, ve böyle yapmak zarureti olduğu içindir ki, böyle yaptık. Artık bugün her şeyi anladığına kani olduğum muhterem vatandaşlar, size soru tarzında bazı

hitaplarda bulunacağım. Hâkimiyetine sahip olan bu milletin başında, bir dakika bile olsun, bir sultanı bırakmak caiz olabilir miydi? Bunu sizden soruyorum.

Benim sevgili kardeşlerim, fikir ve idrak sahibi olduğunu büyük hadiseler ile ispat etmiş olan bu millet, Allah'ın gölgesi ve Peygamber'in vekili olduğunu iddia küstahlığında bulunan halife unvanındaki gafillere, cahillere, riyakârlara vatanında, vicdanında yer verebilir miydi? Bunu sizden soruyorum. Ey büyük millet, cihan medeniyet ailesinde ihtiram mevkii sahibi olmaya layık Türk Milleti, evlatlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki tür müesseseye taksim etmeye halen katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimini birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden meydana gelen bir millet yapmaya imkân aramak abesle iştiğal olmaz mıydı?

Efendiler, Türkiye Cumhuriyeti'ni tesis eden Türk halkı medenidir. Tarihte medenidir, hakikatte medenidir. Fakat medeni âleme - ben sizin öz kardeşiniz, arkadaşınız, babanız gibi söylüyorum- medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, fikriyle, zihniyetiyle medeni olduğunu ispat etmek ve göstermek mecburiyetindedir. Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, aile hayatıyla, yaşayış tarzıyla medeni olduğunu göstermek mecburiyetindedir. Kısacası medeniyim diyen, Türkiye'nin hakikaten medeni olan halkı, başından aşağıya kadar harici vaziyetiyle dahi medeni ve olgun insanlar olduğunu fiilen göstermeye mecburdurlar. Bu son sözlerimi çok açık beyan etmeliyim ki, bütün memleket ve cihan ne demek istediğimi kolaylıkla anlasın. Bu izahatımı yüksek heyetinize, hepimize bir soru yönelterek yapmak istiyorum, soruyorum: Bizim kıyafetimiz milli midir? Bizim kıyafetimiz medeni ve milletlerarası mıdır? Size iştirak ediyorum. Tabirimi mazur görünüz. Altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet, ne millidir ve ne de milletlerarasıdır. O halde kıyafetsiz bir millet! Bu olur mu arkadaşlar? Böyle vasıflandırılmaya razı mısınız arkadaşlar? Çok kıymetli bir cevheri çamurla sıvayarak âlemin gözleri önüne koymakta mana var mıdır? Ve bu çamurun içinde cevher gizlidir, fakat anlayamıyorsunuz demek isabetli midir? Cevheri gösterebilmek için çamuru atmak elzemdir ve tabiidir. Cevherin muhafazası için bir mahfaza yapmak lazımsa onu altından veya platinden yapmak icap etmez mi? Bu kadar açık bir hakikat karşısında tereddüt caiz midir? Bizi tereddüde sevk edenler varsa, onların ahmaklığına ve bönlüğüne hükmetmekte hâlâ mı tereddüt edeceğiz? Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp canlandırmaya mahal yoktur. Medeni ve milletlerarası kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpın veya fotin,

bacakta pantolon, üstünde yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve bittabi bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta siperlikli başlık... Bunu çok açık söylemek isterim; bu başlığın ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız. Buna caiz değil diyenler vardır. Onlara diyeyim ki, çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz ve onlara sormak isterim:

Yunan başlığı olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz ve yine onlara ve bütün milletime hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının özel kisvesi olan cüppeyi ne vakit, ne için ve nasıl giydiler? Bu bahse ait beyanatımı bitirmeden evvel birkaç kelime daha söylemek isterim.

Efendiler, toplumsal hayatın temeli asri aile hayatıdır. Aile, izaha hacet yoktur ki, kadın ve erkekte meydana gelmiştir. Kadınlarımız hakkında, erkekler hakkında söz söylediğim kadar fazla izahatta bulunmayacağım. Fakat bu ulvi mevcudiyeti bilhassa huzurlarında müsamaha ile geçemem. Müsaade buyurularsa bir iki kelime söyleyeceğim ve siz ne söylemek istediğimi kolaylıkla anlayacaksınız. Seyahatim esnasında, köylerde değil, bilhassa kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok sıkı ve itinalı surette kapamakta olduklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarzın kendileri için mutlaka azap ve ıstırap verici olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim bencilliğimiz eseridir. Bu belki çok iffetli ve dikkatli olduğumuzun icabıdır. Fakat muhterem arkadaşlar, kadınlarımız da, bizim gibi idrak ve fikir sahibi insanlardır. Onlara son icapları telkin etmek ve milli ahlakımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, incelikle donatmak esası üzerinde bulduktan sonra fazla bencilliğe lüzum kalmaz. Onlar da yüzlerini cihana gösterebilirler. Ve gözleriyle cihani dikkatle görebilirler. Bunda korkulacak bir şey yoktur. Arkadaşlar, bilhassa telaffuz ediyorum. Korkmayınız, bu gidiş zaruridir. Bu zaruret bizi yüksek ve mühim bir neticeye ulaştırıyor. İsterseniz bildireyim ki, bu kadar yüksek ve mühim bir neticeye ulaşmak için lazım gelirse, bazı kurbanlar da verelim. Bunun ziyarı yoktur. Mühim olarak şunu ihtar ederim ki, bu halin muhafazasında inat ve taassup, hepimizi her an kurbanlık koyun olmak eğiliminden kurtaramaz. Hanım ve bey arkadaşlarım! Size malumunuz olan bir hakikati kısa bir cümle ile tekrar arz edeceğim; beni mazur gölünüz. Medeniyetin coşkunu karşısında mukavemet beyhudedir ve o, gafil ve itaatsizler hakkında çok amansızdır. Dağları delen, semalarda uçan, göze görünmeyen zerrelere yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, inceleyen medeniyetin kudret ve

ulviyeti karşısında ortaçağ zihniyetleriyle, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan milletler mahvolmaya veya hiç olmazsa esir olmaya ve aşağılanmaya mahkûmdurlar. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti halkı yenilikçi ve gelişmiş bir millet olarak ilelebet yaşamaya karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte eşsiz kahramanlıklarla parça parça etmiştir”²³⁷.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşma, Türk Ocaklı gençlerden Şükrü (Tekant), İsa (Tüzer), Naim (Tığlı), Cemal (Kayaalp), Şükrü (Ustaoğlu) ve Maliyeci Şevket Beyler tarafından not edilmiş, konuşmanın yapıldığı Türk Ocağı salonunun köşesine Gazi'nin imzalı fotoğrafları asılmıştır²³⁸.

Konuşmasından sonra, soğuk ayran ikram edilen Gazi Mustafa Kemal Paşa, ikramı yapan Selahattin (Tümer) adındaki gence “*Bu ikramınızı biraz evvel yapsaydınız daha makbule geçecekti*”, demiş ve gençler de buna üzölmüşlerdir²³⁹. Daha sonra Türk Ocağı'nın denize bakan balkonuna çıkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, kayık yarışlarını izlemiş ve yapılan davet üzerine, kayığa binerek deniz gezisi yapmıştır²⁴⁰.

28 Ağustos 1925'de, İnebolu'daki tarihi şapka nutkundan sonra Kastamonu'ya dönen Gazi Mustafa Kemal Paşa, kadın-erkek binlerce insan tarafından karşılanmıştır. O gece Türk Ocağı tarafından büyük bir fener alayı düzenlenmiş, fener alayına Erkek Okulu, Türk Ocağı, Muallimler Birliğı üyeleri katılmıştır²⁴¹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa 29 Ağustos 1925 tarihinde Taşköprü'ye yaptığı ziyaret sırasında Türk Ocağı Heyeti ile de görüşmüştür. Bu görüşmede Türk Ocağı mensuplarına milli kültürden ve inkılaptan bahsederek halka rehber olmaları hususundaki isteklerini iletmiştir. Türk Ocağı binasının olmadığı ve ödeneğın yetersiz olduğunun söylenmesi üzerine Gazi, kamuya ait terkedilmiş binalardan yer tahsis edilmesini, bu gerçekleşmediğı takdirde bina tahsisi için gerekli ödeneğın sağlanması hususunda kendisine başvurulmasını istemiş ve bu iş için Vali Fatin Bey ile Kaymakam Rauf Bey'i görevlendirmiştir. Bu ilgi karşısında Türk

---

²³⁷ **Ayn Tarihi**, Cilt:6, Numara: 18, Eylül 1925, s.469; **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt:17, s.283-286.

²³⁸ Mehmet Baytimur, Aziz Değirmencioğlu, Hasan Çelikoğlu, **Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi**, Ankara, 1982, s.71.

²³⁹ Eski, **Atatürk'ün Kastamonu...**, s.40.

²⁴⁰ **Ayn Tarihi**, Cilt:6, Numara: 18, Eylül 1925, s.472.

²⁴¹ Palazoğlu, **a.g.e.**, Cilt: I (1919-1928), s.214.

Ocağı Başkanı Kadri Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ellerine kapanmış ve bu manzara herkesi duygulandırmıştır²⁴².

30 Ağustos 1925 günü, Taşköprü'den tekrar Kastamonu'ya dönen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı binasına geçmiştir. Ocak'ta 200 kadar kadınlı erkekli bir kalabalık tarafından karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ocak idare heyetinden bilgi almış ve “*Bütün Ocaklı kardeşleri bir arada görmek fırsatını bana bahsettiğinizden nâşi sizlere teşekkür ederim. Ocaklılar Türk hakikatinin pişvâsı olacaklardır*”, diyerek Türk Ocağı'ndan ayrılmıştır²⁴³.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'ya yaptığı ziyareti tamamlamış ve Çankırı'ya gelmişlerdir. Çankırı'da büyük bir kalabalık tarafından karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Hükümet Konağında ziyaretine gelen heyetleri kabul etmiştir. Ziyaretine gelen Türk Ocağı heyetinin başkanı olan Tahsin Nahit (Uygur) Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben kısa bir nutuk söylemiş, Gazi de buna cevap vermiştir²⁴⁴.

C-20 EYLÜL - 22 EKİM 1925: BURSA-İZMİR KONYA GEZİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1925 tarihinde başlayan yurt gezisinde İzmit, Mudanya-Bursa, Gemlik, Balıkesir, Akhisar-Manisa, İzmir, Uşak, Konya'yı ziyaret etmiştir.

1-Bursa Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa, İzmit-Mudanya üzerinden 23 Eylül 1925 günü Bursa'ya gelmiştir. Gazi Paşa, 22 Ekim 1922 tarihinde, İstanbul öğretmenleri ve yöneticilerinin de katıldığı bir törenle açılışını yapmış olduğu Bursa Türk Ocağı'nı²⁴⁵ tekrar ziyaret etmiştir. Kendisine Ocaklılar tarafından kahve ve İsaköyü'nde yetişen tatlı elmadan bir tane ikram edilmiştir. Gazi, Bursa arakiyecisi²⁴⁶ esnafı tarafından imal edilip kendilerine takdim edilen fötr şapkayı giyerek aynaya bakmışlar ve: “*Bana büyük geliyor. Benim başım 56 santimetredir*” demişlerdir. Aynı zamanda şapkayı imal eden ustalarla konuşarak vaki olan mesailerini takdir etmişlerdir. “*Her yerden hediye olarak memlekette imal edilmek şartıyla birer şapka istiyorum*” deyerek, arakiyecilere hitaben şunları söylemiştir;

²⁴² Baytimur-Değirmencioğlu- Çelikoğlu, a.g.e., s.88; Eski, **Atatürk'ün Kastamonu...**, s.45.

²⁴³ **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Eylül 1925.

²⁴⁴ Eski, **Atatürk'ün Kastamonu...**, s.61.

²⁴⁵ **Türk Ocakları ve Atatürk**, Ankara, 1993, s.5; Ökte, a.g.e., s.44.

²⁴⁶ Arakiyecisi, dervişlerin giydiği ince külâhı yapan esnaflara verilen isimdir.

*“Bana şöyle güzel bir şapka yapınız da, Ankara’ya o şapka ile döneyim”*²⁴⁷.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, şapka hakkındaki sohbet esnasında şunları ifade etmiştir: *“Güzel bir serpuş olan şapkadan pek az bir müddette dervişler, mürit ve hocalar da memnun kalacaklardır. Fatin ve zeki insanlar gayri medenî bir kisve altında kıymet-i zatiye ve ilmiyelerini kaybetmektedir. Binaenaleyh şerefli mevkilerini muhafaza için medenî kisveye bürünmek lazımdır.*

*Başımızda ayrı bir alametle kendimizi medeniyet cihanından hariç saymışız. Bugün şapkayı giydik. Bundan birçok yabancılar memnun olmamışlardır. Çünkü onlar başlarındaki şapka ile bizden fazla birçok imtiyaza sahip olmuşlardır”*²⁴⁸.

Gazi, hanımların başlığı hakkındaki fikirlerini soran bir hanıma şu cevabı vermiştir: *“Hanımlar da erkekler gibi şapka giymelidir. Başka türlü hareket etmemize imkân yoktur. İşte size bir misal: Bu başla medeni bir hanım Avrupa’ya gidip insan içine çıkamaz”.*

Gazi Mustafa Kemal Paşa, veda etmek üzere ayağa kalktığı sırada bir konuşma yapan Ocak başkanına cevaben şunları söylemiştir: *“Milletin hissiyatını daima hassas ve yüksek bir halde bulundurmak, zihinlerdeki eski pasları atmak için en kuvvetli dayanak noktası, Ocaklardır. Ben de böyle bir Ocakta bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Mesai tarzınızda muvaffakiyetinizi de gördüm. Tebrik ve teşekkür ederim”*²⁴⁹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Bursa ziyareti sırasında kaldığı köşkün önüne geldiğinde, Bursa Türk Ocağı üyesi Dr. Nazif Şerif Bey bir konuşma yapmıştır. Konuşmada Dr. Nazif Şerif Bey şunları ifade etmiştir;

“Ey Ulu Gazi,

Sana hitap için yine senin mübeccel isminden daha kıymetli kelime bulamıyorum. Bu fevk-al-beşer şahsın karşısında ne kadar âcizim. Siz büyük milletin en büyüğünüüz. Hangi kazadır ki senin kazalarının yüksek gayesine varmış olsun ve hangi gazidir ki senin gazalarının bir neferi kadar hizmet etmiş bulunsun. Sen yalnız Türk Milletini değil bütün medeniyeti kurtardın. Biz her şeyimizi senin uğrunda feda edeceğiz. Senin nurunu görmeyen gözler kör olsun ve senin hitabını işitmeyen

²⁴⁷ Atatürk’ün Bütün..., Cilt:17, s.323-324.

²⁴⁸ Yılmaz Akkılıç, Atatürk ve Bursa, Bursa, 1988, s.33.

²⁴⁹ Türk Yurdu, Cilt:3, Sayı:13, Ekim 1925, s.115.

kulaklar sağır kalsın! İşte biz bu gün seni huzurunda senin namına ant içiyoruz”²⁵⁰.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı temsilcisinin nutkuna cevaben şu konuşmayı yapmıştır;

“*Muhterem arkadaşlar,*

Sizi yekpare bir vicdan halinde, bir kalb halinde karşımda görüyorum. Bu kalbe bir hazz-ı vicdanla temas ediyorum. Bu temas bana çok yüksek saadetler bahşediyor. Arkadaşlar, ben öteden beri muhterem Bursalıların bu yüksek kabiliyette olduğuna çok kaniydim. Fakat maatteessüf üç beş ahmak bu kitlenin önüne çıkmak, bu zekâ ve kabiliyeti örtmek istediler. Halbuki hakikatin örtülmek imkânı olmadığı bugünkü tezahüratınızla mütecellidir. Cümlenize tercüman olarak beyefendi biraderimizin söylediği sözlerden çok mütehassis ve minnettarım. Bu samimiyete takdim-i teşekkürat eylerim. Bu çok coşkun hissiyata, hali galeyanda bulunan tezahürata lâayık olduğu veçhile mukabelede görüyorsunuz ki, fart-ı heyecanım mânidir. Yalnız sözlerime daha birkaç kelime ilâve edeyim.

Arkadaşlar! Bir zamanlar bu milletin başına fes giydirebilmek için şeyhülislâmlar tebdil olundu. Fetvalar çıkarıldı. Şayan-ı mahmedettir ki, bugün milletimiz böyle hissiz, bîmâna, bîmantık vasıtaların hiç birine arz-ı iftikar etmiyor. Bu gibi delâletlere ihtiyaç göstermiyor. Bizim delâletimiz ise milletimizden aldığımız ilhamdan başka bir şey değildir ve olamaz. Muhterem Bursalılar samimiyetle, katiyetle ifade etmek isterim ki, hep beraber takip ettiğimiz yol doğrudur. Bu yol bizi saadete isal edecektir. Tereddüde mahal yoktur. Takip ettiğimiz yolun cidden musip olduğu yine sizin hal ve şanızdan ve âli harekâtınızdan bellidir. Müteessirsiniz. Arkadaşlar, takip ettiğimiz yol demek içimizden hangi birimizin çizdiği herhangi hat değildir. Bütün efkârın muhassalasının çizdiği şehrah demektir. Onun için doğrudur, musiptir. Arkadaşlar, memleketimizin her yerinde aynı hissiyat mütecellidir. Fakat bu hissiyatın füilen izharı bugün ilk defa Bursa’da oluyor. Bunu yapan sizlere ve heyet-i tertibiyeye kemal-i samimiyetle takdim-i tebrikât ve teşekkürat eylerim”²⁵¹.

Bursa’daki incelemelerini tamamlayan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 8 Ekim 1925 tarihinde Balıkesir’e gelmiştir. Meclis Başkanı Kazım (Özalp), Ali Said ve Ali Hikmet Paşalarla birlikte iki gece Türk

²⁵⁰ **Ayın Tarihi**, Cilt:6, Numara: 19, Ekim 1925.

²⁵¹ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Cilt: II, Ankara, 1989, s.230.

Ocağı'nda kalmıştır²⁵². Türk Ocağı'nda, belediye heyeti, basın mensupları ve civar kazalardan gelen heyetleri kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, heyetlerle beraber Ocak binası önünde hatıra fotoğraf çektirmiştir²⁵³. Ocaklılarla uzun uzun sohbet eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı Hatıra Defterine şunları yazmıştır;

“Balıkesir Türk Ocağı'nda genç, aydın, ateşli üyelerinin samimi huzurlarıyla geçirdiğim kıymetli dakikaları daima mütehassis olarak hatırlayacağım. Çok kabiliyetli ve cevherli milletimizin harsını yüceltmekte Ocağın tasavvur olunan teşebbüslerini büyük memnuniyetle dinledim. Millete asrın, medeniyetin bugünkü ve yarınki icaplarını iyi telkinde Balıkesir Türk Ocağı'nın feyizli bir kaynak, muvaffak bir müessese olmasını temenni ederim

9 Ekim 1925 Gazi Mustafa Kemal”²⁵⁴.

2-Akhisar Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

10 Ekim 1925 tarihinde Balıkesir'den Akhisar'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Akhisar Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında, Türk Ocağı Reisi Şemsettin Bey tarafından yapılan konuşmaya cevaben şunları ifade etmiştir;

“İnkılabın temellerini her gün derinleştirmek, takviye etmek lazımdır. Muhterem ahali, birbirimizi aldatmayalım. Medeni cihan çok ileridedir. Buna yetişmek, o medeniyet dairesine dahil olmak mecburiyetindeyiz. Bütün safsataları, boş sözleri bertaraf etmek lazımdır. Şapka giyelim mi, giymeyelim mi gibi sözler manasızdır. Şapka da giyeceğiz, Batı'nın her türlü medeni eserlerini de alacağız. Efendiler, medeni olmayan insanlar medeni olanların ayakları altında kalmaya maruzdurlar. Sevincimi, şükranımı tekrar ederim”²⁵⁵.

Daha sonra Belediye Reisi Emin Bey tarafından yapılan konuşmaya cevaben şunları söylemiştir;

“Muhterem arkadaşlar, bu defa vuku bulan davetinizle bendenizi bundan evvel mazhar kıldığınız şeref ve saadete tekrar kavuşturduğunuzdan dolayı teşekkür ederim. Çok mütehassis oldum. Söylediklerinizde bana karşı çok lütufkâr sözler var. Ne yolda mukabele edeceğimi bilemem. Yalnız şurasını bilhassa kaydetmek isterim ki,

²⁵² Şefika Şafak Gören, **Evler Gazi Mustafa Kemal'i Anlatıyor**, Ankara, 2003, s.124.

²⁵³ **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Ekim 1925.

²⁵⁴ Hülya Baykal, *“Atatürk'ün Bazı Kuruluşların Hatıra Defterlerine Yazdıkları”*, **Atatürk Yolu**, Yıl:1, Sayı:2, 1988, s.183.

²⁵⁵ Çankaya, **a.g.e.**, s.250.

gösterilen yol benim gösterdiğim yol değildir. Gidilmesi zaruri olan yoldur. Bizim işaretimiz malumu bildirmek kabilindedir. Ve malumu âlinizdir ki, büyük ve kutsi hedefler, ulaşılamayacak hedeflerdir. Dolayısıyla herhangi bir hedefe ulaşmakla kanaat etmeyeceğiz. Daima daha ilerisine varmak için mesai sarf edeceğiz.

Gazi, yapılan bir diğer konuşmaya şu cevabı vermişlerdir:

“Muhterem arkadaşlar, bu çatı altındaki sözler beni çok mesut ve bahtiyar etmiştir. Muhterem arkadaşlarımla âlicenap arkadaşlarımla vuku bulan beyanatı şahsımı taltiften ibarettir. Bir millet, bir toplum, bir ferdin gayreti ve mesaisiyle bir adım bile atamaz. Riyasetini taşımakla iftihar ettiğim Cumhuriyet Halk Fırkası, diğer memleketlerde olduğu gibi âlelade sokak politikası yapan bir fırka değildir. Hürmetle tekrar edeceğim ki, Halk Fırkası, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi, o zaman ki gibi bütün milleti aydınlatmak ve bütün millete yol göstermek vazifesiyle mükelleftir. Fırkamıza âdi politikacılık atfedenler nankör insanlardır. Memleket dayanışma ve birliğe muhtaçtır. Âlelade politikacılıkla milleti parçalamak cinayettir. Fırkamız temiz yürüyüşleriyle nezih maksadını her gün yeni vasıtalarla dünyaya tanıtacaktır. Bundan çok memnun ve bahtiyarım”.

Daha sonra, Türk Ocağı Reisi Dr. Şemsettin Bey Gazi'ye hitaben: “Sen yalnız bir şahıs değil, bütün bir milletsin; senin şahsın, fırkan, bütün milletin şahsı ve fırkasıdır. Yaşa Gazi, var ol”, demiştir.

Gazi cevaben:

“Genç arkadaşlarımızın söylediklerine yalnız bir şey ilave edeceğim. Halk Fırkası'nın kadrosu bütün millet efradıdır. Bu hakikati düşünemeyenler, henüz beyinlerini düşündürmeye alıştıramayan bedbahtlardır”²⁵⁶.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Akhisar Türk Ocağı Hatıra Defterine şunları yazmıştır;

“Akhisar Türk Ocağı'nda muhterem Akhisarlıların hissiyat ve telkinatına tercüman olan bir hitabeyi dinlemekle çok mütehassis ve memnun oldum. Bu mukaddes kültür ocağının etrafı için feyizli olmakta azim ile devamını temenni ederim.

10 Ekim 1925 Çarşamba Gazi M. Kemal”²⁵⁷

²⁵⁶ Karagöz, a.g.e., s.66.

²⁵⁷ Atatürk'ün Bütün..., Cilt:18, s.48.

Aynı gün Manisa'ya hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 10 Ekim 1925 günü Manisa Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir²⁵⁸. 11 Ekim 1925 tarihinde İzmir'e gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Belediye'yi ziyaret ettikten sonra İzmir Türk Ocağı'na giderek, "*Türk Kadınının Gelişmesi ve İlerlemesi*" konulu bir sohbet toplantısına katılmıştır²⁵⁹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 13 Ekim 1925 günü, beraberlerinde Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım ve Müfettiş Fahreddin Paşalarla, milletvekillerinden Fuad (Bulca) Nuri (Conker) Beyler olduğu halde Türk Ocağı'nı teşrif buyurmuşlar ve Reis Aziz Bey ve Ocaklılar tarafından karşılanmışlardır. Ocak'ta, idare heyeti, Altay İdman Yurdu gençleri, Muğla heyeti, Denizli Türk Ocağı namına Mümtaz Bey kendilerine takdim edilmiştir. Musiki Yurdu gençlerinin verdiği konser Gazi'nin bilhassa takdirlerini kazanmış ve "*İnkılaplar üzerinde musikinin çok büyük tesiri olacağını*" beyan buyurarak "*Sizler bu vazifeyi yaptığınızdan dolayı tebrike değersiniz*" demiştir²⁶⁰. Kazım ve Fahrettin Paşalarla birlikte Türk Ocağı'nda hanımlar tarafından düzenlenmiş olan çay partisine katılan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Hayrunisa Şefik Hanım tarafından çay, Vali İhsan Paşa'nın eşi tarafından da şeker ikram edilmiştir. Hanımlarla, özellikle Cumhuriyette kadının görev ve sorumlulukları üzerinde sohbet eden Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Ali Nadi Bey tarafından bir şiir okunmuştur²⁶¹.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'e yaptığı bir ziyaret sırasında, Dr. Şükrü Osman (Şenoazan) Bey²⁶² tarafından bir marş bestelenmiştir. Daha sonra Türk Ocağı Marşı olarak kullanılan bestenin nasıl ortaya çıktığını, Şükrü Osman Şenoazan şu şekilde anlatmaktadır;

"Bir yaz mevsimindeydi; Fırka başkanlığından aldığım telefonla birkaç güne kadar Gazi'nin İzmir'e teşrif edeceği, içersinde cumhuriyet

²⁵⁸ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.10.

²⁵⁹ Ökte, **a.g.e.**, s.388.

²⁶⁰ **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt: 18, s.62.

²⁶¹ Günver Güneş, **İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri (1923-1931)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990, s.84-85.

²⁶² **Şükrü Osman Şenoazan**: 1875 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1897 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirmiş, İzmir Gurebayı Müslimin Hastanesinde dahiliye hekimi, 1910-1919 yılları arasında İzmir Sıhhiye Müdürü olarak görev yapmıştır. Cumhuriyet Döneminde, Kastamonu Milletvekili seçilen ve yaptığı besteleri ile müzik hayatımızda unutulmazlar arasına giren Dr. Şükrü Osman Bey, 1954 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.Bkz. Ö. Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**, Ankara, 2000, s. 564.

ve istiklâl kelimeleri olan bir marş bestelenirse iyi olacağı bildiriliyordu. Üç günde güfte ve beste hazırlanmıştı.

*Ey güneşin yeryüzünde bir eşi
Ey Türklerin can evinde güneşi
Nur elinle yükseldi şanlı hilâl
Senin lûtfun Cumhuriyet İstiklâl
Bu vatani kurtaran arslan sensin
Türk gencinin kanındaki can sensin
Ey Atatürk binler yaşa*

*Her sözünle yaratırsın bir cihan
Her işine bütün insanlar hayran
En yüce insan tanırız biz seni
Gözümüzden kıskanırız biz seni
Bu vatani kurtaran arslan sensin
Türk gencinin kanındaki can sensin
Ey Atatürk binler yaşa*

Bestenin güzel sesli bir kız tarafından solo olarak caz refakatinde okutturulması kararlaştı; okuyucu da hazırды, fakat gelmesi için haber gönderdiğimiz zaman menfi cevap aldık; Kız yeni nişanlanmış, nişanlısı da bundan sonra okumasına muvafakat etmiyormuş. Ailesi ve nişanlısına bir çok ricalardan sonra gönülleri oldu. Meşk edildi, caz provaları yapıldı; meğer bundan sonra daha büyük zorluklarla karşılaşmamız mukaddermiş. Gazi ile gelen mebuslar arasında merhum Vasıf Çınar Bey okunacak parçanın evvelâ kendisi tarafından dinlenmesi için firkadan haber gönderildi.

Akşam üstü Ocakta bekledik; gelince yukarı odalardan birine girdik; Marşı kızcağız güzel sesiyle okudu. Dinledikten sonra teşekkür ederim, siz aşığı buyurun biz de geliriz dedi. Kız çıktı, bana,

---Olamaz. Bu alaturkadır demesin mi? Türk Ocağı başıma yıkıldı sandım.

---Aman beğim bu makam Nehavendtir. Alafranga makamlardan biridir, minördür; usûl de beynelmilel basit yürüyüş temposundan ibarettir; bu kıza ailesinden izin alıncıya kadar çok üzüldük, emeklerimiz boşa gitmesin.

---Olamaz kardeşim.

---Şu halde biz zeybek havası oynatmak için bundan sonra Türk Ocakları'nda Karmen mi çalacağız?

---O başka şey! Onun hususiyeti ayrıdır;

Cevabını kesti attı. Beraber aşağı indik; hazırlıklar için emirler vermekle meşgul oldu; ben de okuyucumuza itizar ve her halde nişanlısını alarak birkaç saat sonra gelmesini rica ettim. Fırkaya dert yanmak için vakit dardı, benim de başka işlerim vardı. Esasen fırka erkânı biraz sonra buraya geleceklerdi, infialimi yatıştırmak için o işlerle meşgul oldum. Münakaşa faydasızdı. Bestenin sözsüz olarak cazla çalınması da mümküdü. Vasıf Bey farkında olsa bile cazı susturamazdı ya! Belki Gazi'ye de bahsedebilirim. Gece oldu. Gazi teşrif etti. Herkes pek zengin hazırlanmış olan büfeden zevklerini deniyorlardı. Ben de hislerimdeki fırtınayı orada yenmeğe çalışıyordum. Arkadaşlara şikâyetlerimi yaptım, hepsi bana hak veriyordu. Bu musiki inkılâbı her taraftan şiddetli esiyordu.

Gazi, Ocağın davetlilerle dolu salonunda arada bir geziniyor bazıları ile görüşüyor, cevherlerini tartıyordu. Zahirde eğlence ve neşe gülzarı olan bu toplulukta keşfettiği zekâ ve bilgi sahipleriyle her zaman yaptığı gibi içtimaî, ilmî, edebî münazaralar açıyor, irfan zümrelerini nurlandırıyor. Ben bir köşede; Nur-u safasın ey dolu peymane gel beri teranesiyle ömrü-dalâlin ruhunu şad etmekle teselli buluyordum.

Salonun kenarında yer alanlarla konuşan Gazi bir aralık ortaya gelmiş, büyük bir gurupla sarılmış yüksek sesle konuşmaya başlamıştı. Kiminle ve ne üzerine konuştuğunu anlamak için yaklaştım. Halkanın dışından, dinlemeğe başladım, tam karşı tarafta ve yüksekçe bir yerde duran Vasıf Bey'in pırl pırl ışıldayan gözlük camları da uzaktan gözlerimi yakıyordu. Gazi, İzmir Adliye Tabibi Merhum Mustafa Bey ile bir Alman filozofu hakkında münakaşaya dalmıştı. Doktor Avrupa'da tahsil görmüş cerbezeli bir adam olmakla beraber, Gazi ile muhaveresinde ifadelerini laubali ve cür'etli buldum, kiminle, konuştuğunu düşünmüyordu; Belki de Gazi'yi kızdırmıştı. Sıkıldım, oradan ayrılmak istedim, tam bu sırada beni görmüş, doktor dediğini işittim. Eğilerek tazim ettim.

---Doktor nasılsın? Yeni bir şeyler var mı bakalım?, dedi.

---Var efendim, teşrifinizi tebcil için bir marş yapmıştım, müsaade buyururlarsa güftesini arz edeyim.

---Oku bakalım.

*Birinci beyiti okudum. İkinci beyitin üçüncü mısrasına geldim.
(Nur elinle yükseldi, şanlı hilâl) deyince*

*---Yok canım, nur elinle nasıl olur, diye ebedî tenkide başladılar.
Aniden düşündüm. Vasıf Bey tarafından Türk Ocağı'ndan Türk diye içeri
sokulmayan marşı da beğenilmezse vay benim talihsiz başıma, dedim.*

*---Bakınız efendim, aşağısında neler arz ediyorum diye lafa
tuttuktan sonra hayatımda hiç vukua gelmemiş bir şekilde elimle
mübarek başını işaret ederek güfteyi sesimin en yüksek kuvvetiyle
başından sonuna kadar okudum. Türk Ocağı'nı çınlattım. Kopan sürekli
alkış muvaffakiyetimi gösteriyordu. Bitince eğildim, emir buyurursanız
caz takımı besteyi çalabilir, demekle beraber esasen bu işe evvelden
benim güfte okuduğum bir zamanda teyakkuzla hazırlanmış bulunan
takım, bizim hitabe bitince birden bire kendi kendine marşı çalmağa
başladı.*

---İşte marş budur efendim, dedim.

*Bravo doktor, kelimeleriyle taltif ettiler. Artık bizim marş Türk
Ocağı'nın meşru malı oldu²⁶³."*

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 12 Ekim 1925 tarihinde İzmir'e yaptığı ziyaret sırasında Bornova Türk Ocağı'nı da ziyaret etmiştir²⁶⁴. Ocak'ta Gazi Mustafa Kemal Paşa şerefine bir çay ziyafeti verilmiş, Nahiye Müdürü Reşad Bey tarafından Bornovalıların hisleri Gazi Paşa'ya aktarılmıştır²⁶⁵.

3-Kemalpaşa Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 12 Ekim 1925 günü, İzmir civarında yapılmakta olan sonbahar ordu manevraları sahasını ziyaret etmiştir. Yollarda halk tarafından samimi tezahürat yapılmış, Ulucak'ta kurban kesilmiştir. Gazi, Meclis Reisi Kâzım Paşa, Milletvekili Fuad (Bulca), Nuri (Conker) Beylerle Ordu Müfettişi Fahreddin (Altay) Paşa ve askeri erkân ile birlikte manevra sahasındaki harekâtı incelemiştir. Manevra sahasındaki incelemelerin birinci safhası tamamlandıktan sonra Kemalpaşa'ya giden Gazi Mustafa Kemal Paşa, büyük bir tezahürat ile karşılanmıştır. Kasabanın çeşitli yerlerine, dört zafer takı yapılmıştır. Türk Ocağı kapısı önündeki tak, zafer perisini temsil eden canlı bir tablo

²⁶³ Şükrü Şenozan, "Atatürk'ten Hatıralar", **Türk Musikisi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 19, Mayıs 1949, s.8, 24; Cilt:2, Sayı: 20, Haziran 1949, s.8.

²⁶⁴ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.10.

²⁶⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 14 Ekim 1925.

şeklinde idi. Gazi, bir müddet askerlik şubesinde dinlendikten sonra Türk Ocağı ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyaret etmiş, Ocak ve Fırka temsilcilerinin takdiminden sonra Kemalpaşalıların davetine icabet ederek yemeği orada yemiştir.

Kemalpaşa Türk Ocağı Reisi Feyzi Bey, yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Büyük münci, Kemalpaşalıların büyük halaskarını aralarında görmekte hissettikleri sevinç ve bahtiyarlığa nihayet yoktur. Çoktan beri arzuladığımız Gazi'mizin kazamıza lütfen teşrifleriyle halk bugün bayram yapmaktadır. Ey büyük dahi! Senin gösterdiğin yol, bizim için en doğru ve en nurlu yoldu. Senin arkandan ve gösterdiğin yoldan bilâperva yürüyoruz ve daima yürüyeceğiz. Yaşasın büyük Gazi!”²⁶⁶

Gazi Mustafa Kemal Paşa cevaben şunları söylemiştir;

“Muhterem kaza ahalisinin hissiyatını tercüme eden bu sözlerden çok memnunum.

Arkadaşlar, bütün hayatımda pek sevimli geçirdiğim bir gece vardır. O gece, ordumuzun İzmir'e girdiği günün burada geçirdiğim gecesidir. O vakit buradan geçerken, bu muhterem halkın gördüğü her türlü zulüm ve tecavüze rağmen resmimi koyunlarından çıkararak beni tanıdıklarını ve otomobilime atılarak kucakladıklarını unutmadım. Bugün o hatırayı yaşıyorum, bahtiyarım”²⁶⁷.

16 Ekim 1925 tarihinde Kasaba'yı (şimdiki adıyla Turgutlu'yu) ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, tren istasyonunda büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Kasaba Türk Ocağı'nı da ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben Türk Ocağı Başkanı Dr. Seyfettin Bey, bir konuşma yapmıştır. *“Memleketin hissiyatından çok memnun olduğunu”* söyleyen Gazi Mustafa Kemal Paşa, kendisine takdim edilen fotoğrafına, *“16 Teşrinievvel 1925, Kasaba Türk Ocağı'na”* ibaresini yazmıştır²⁶⁸.

4-Uşak Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

16 Ekim 1925 günü İzmir'de ayrılarak Uşak'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Uşak İstasyonunda kısa bir mola vermiştir. Bir müddet İstasyonda dinlenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, şehir çocukları ve yetimlerin okutulduğu Şefkat Yurdu'nu ziyaret etmiştir. Karşılama son derece memnun olan Gazi, daha sonra Uşak Musiki Derneğinin

²⁶⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 14 Ekim 1925.

²⁶⁷ **Atatürk'ün Bütün...**, Cilt:18, s.57.

²⁶⁸ Mevlüt Çelebi, **Atatürk ve Manisa**, Manisa, 2006, s.63.

lokali olarak kullanılan Bedesten'nin üst katındaki Türk Ocağı'na gelmiş, burada Uşaklı bir şehit yavrusu Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben şu konuşmayı yapmıştır;

“Büyük dahi, saygıdeğer ve yüce babamız;

Yaratılışın eşsiz bir harikası, temiz ve çok yüce ruhunuzun koruyucu cazibesi karşısında benim gibi maddeten ve manen küçük bir varlığın sözleri büyük bir cesaret ve belki de büyük bir haddini bilmemezliktir.

Bu suçumu itiraf etmekle beraber bağışlayıcı müşfik kişiliğinize sığınarak sizi rahatsız etme cesaretini göstereceğim ve sözlerime devam edeceğim. Çünkü, beni söyleten nedenler var, söyleyeceğim. Çünkü ben içinde lavlardan intikam fırtınaları, boraları esen bir volkanım. Gök gürültüleri, yıldırımlar, şimşekler benim depremlerimden, sarsıntularımdan meydana gelir. Dünyanın varlığı yokluğu benimle mümkündür. Maddi manevi hiçbir kuvvet bendeki öfkeyi söndüremez. Ne Alp dağlarının buzulları, ne Niyagara'nın coşkun köpükleri, ne okyanusların kudurmuş dalgaları benim bu öfkeme hiçbir engel teşkil edemez. Çünkü ben, bu hain kuvvetler tarafından saldırıya uğramış bir yetimim. Babamı şehitlik, annemi yoksulluk, vatanımın bayındırlıklarını düşman zulüm ve vahşeti aldı götürdü.

Şimdi ben kökü kurumuş, dalları kırılmış kuru bir ağaca benziyorum. İşte bunun içindir ki söyleyeceğim, söyleyeceğim. Dünyanın en amansız düşmanları beni engellese yine söyleyeceğim.

Saygıdeğer Paşa Babamız; bendeki bu azmi, bu imanı yaratan, aziz ve kutsal bir kuvvet var. İşte o da Türk yurdunu, Türk toplumunu uygarlık nurlarına boğan, mükemmelliğin doruğuna ulaştırın büyük varlığınızdır. Evet, yalnız sizin büyük varlığınızdır.

Nasıl küçük bir işaretinizle Türk orduları, sefil ve alçak düşmanları aziz vatandan kovdular ve Akdeniz'de boğdularsa, ben de ve benim gibi içinde volkanlar taşıyan binlerce şehit yavrusu ve bütün millet kurtarıcı elinizle gösterdiğiniz kurtuluş yolundan yürüyeceğiz. Dumlupınar Şehitliğinde, Dumlupınar kutsal türbesinde yatan aziz şehitlerin ruhlarını mutlandırıncaya kadar yürüyeceğiz.

Saygıdeğer Babamız; uzun günlerden beri yiğitlik örneği olan seçkin kişiliğinizi görmek arzusuyla anavatanın ufuklarında titreyen bakışlar, bugün sizi görmekle bahtiyar ve övünçlüdür. Çünkü, göklerde parlayan bir güneş gibi ayak bastığınız yerlere ışık, nur, ısı ve hayat veriyorsunuz. Sizin büyük lütfünüzden dolayı Uşak'lular ve Uşak yetimleri adına yüz binlerce minnet ve yüz binlerce saygı”.

Şehit yavrusunun bu hitabesinden büyük bir teessür ve heyecan duyan Gazi, ağlamış ve göz yaşlarını sildikten sonra müessir bir lisanla şunları söylemiştir; “Şehit yavrusunun sözleri ruhumda büyük bir heyecan tevliid etti. Bunu tasvir imkân haricindedir. Yalnız göz yaşlarım bu teessürün belîğ bir ifadesidir. Ben hayatta nadiren ağlayan bir adamım. O da Uşak’ta şurada vaki oldu”²⁶⁹.

5-Konya Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

16 Ekim 1925 günü Uşak’tan ayrılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 18 Ekim 1925 tarihinde Konya’ya gelmiştir. Ertesi günü, Konya Valiliğini, Belediyeyi, Konya Öğretmenler Birliğini ve Türk Ocağı’nı ziyaret etmiştir. Türk Ocağı’nı ziyareti sırasında fotoğraflar, sinemalar alınmış ve Ocak’ta çay, bisküvi ve şekerlemeler ikram edilmiştir. Ocağın faaliyetleri hakkında Ocak başkanından bilgi alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Ocaklı arkadaşlar!

Birkaç dakika misafiriniz olmaktan, feyizli ve parlak alınlarınızda çok büyük ümitler görmekten duyduğum zevk ve saadet büyüktür. Gördüm ki, Ocağınızın yanışı, parlamışı değişmiştir. Ocağın alevi çok yükselmiştir. Bu alevin Türk ufuklarını ne kadar onurlandırmakta olduğunu düşünerek bahtiyar olabiliriz. Mesainizi, azim ve ciddiyetinizi artmış görmekle memnun oldum. Sizi tebrik ederim arkadaşlar”²⁷⁰.

6-Afyon Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

Konya’dan Afyon’a hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 21 Ekim 1925 günü Afyon’a gelmiştir. Afyon’da ziyaretleri sırasında Türk Ocağı’na da gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı temsilcisi İsmail Bey’in nutkuna cevaben şu konuşmayı yapmıştır;

“Efendiler;

Afyonkarahisar’ın muhterem ahalisi tarafından hakkımda izhar olunan samimî hissiyat, yapılan bu coşkun tezahürata karşı arz-ı minnet ve şükran eylerim. Halkın hissiyatını tercüme eden genç arkadaşımızın sözlerinden çok mütehassis oldum. Bilhassa kendilerine bir noktadan dolayı teşekkür edeceğim. O da, bana vazifemin henüz bitmemiş olduğunu ihtar etmeleridir. Vazifemin bitmediğini, deruhte ettiğim mesuliyetin yüksek ve çetin olduğunu müdrikim.

²⁶⁹ Aktaş, a.g.e., s.104-105.

²⁷⁰ Atatürk’ün Bütün..., Cilt:18, s.87.

Arkadaşlar, bu vazife bitmeyecektir. Ben toprak olduktan sonra dahi devam edecektir. Ben seve seve, sevine sevine bütün mevcudiyetimi bu kutsi vazifeye hasredeceğim ve onun yüksek mesuliyetini deruhte etmekle mesut olacağım. Vazifeme muvaffakiyetle devam edebileceğim. Çünkü büyük milletimizin kalp ve vicdanında, bana karşı sarsılmaz bir emniyet ve itimat taşımakta olduğunu görüyorum. Bu benim için büyük kuvvettir, büyük salâhiyettir.

Efendiler, bu binanın sakfı altında ne mesut, ne tatlı hâtıralarımı ihya ediyorum. Bir gece ben şu odada, Fevzi Paşa bu odada ismet Paşa da bu odada yatıyorduk. Erkân-ı Harbiyemiz şu odada çalışıyordu. Düşman ordusunu tamamen sarsmak ve imha etmek kararı şu odada çıktı. Afyonkarahisar, son büyük zaferin kilidi oldu. Esası oldu. Afyonkarahisar, tarihî mücadelemizde unutulmaz bir parlak sahifeye maliktir. Burada, buranın aziz halkıyla beraber bulunmaktan duyduğum zevk ve saadet büyüktür. Bana bu saadeti bahşeden sizlere muhabbet ve teşekkür”²⁷¹.

D- 7 MAYIS – 10 TEMMUZ 1926: BATI ANADOLU GEZİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 7 Mayıs 1926 günü başlayan Anadolu Gezisi sırasında, Eskişehir-Afyon-Akşehir, Tarsus, Mersin, Taşucu, Silifke, Adana, Konya, Bozöyük-Bilecik-Bursa, Mudanya-Bandırma-Balıkesir, Soma-Akhisar-Manisa-İzmir, Çeşme’yi ziyaret etmiştir. Ziyaretin gerçekleştiği günlerde ülke gündemini meşgul eden konularında başında, tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılması ve türbedarlıkla ilgili bazı unvanların yasaklanması, uluslararası saat ve takvimin kabulü, Kabotaj Kanununun kabulü, Musul sorunun çözülmesi, Sovyetler Birliği ile Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması imzalanması, İzmir’de, Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya karşı düzenlenen suikast girişimi gibi konular gelmekteydi. Gazi Mustafa Kemal Paşa, seyahati ve seyahat sırasında yaptığı konuşmalarda bu konular hakkında görüşlerini izah etmiştir.

7 Mayıs günü Ankara’dan hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Konya-Tarsus üzerinden Mersin’e gelmiş, oradan da Silifke’ye geçmiştir. Silifke’deki ziyaretlerini tamamlayan Gazi Mustafa Kemal Paşa, dönüşte 16 Mayıs 1926 tarihinde Mersin’e gelmiş, Vilayet ve Belediye’yi ve Türk Ocağı’nı ziyaret etmiştir²⁷².

²⁷¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: II, Ankara, 1989, s.247.

²⁷² Ökte, a.g.e., s.416.

Aynı gün Adana'yı günü birlik ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Vilayeti, Belediye'yi, Halk Fırkasını ve Türk Ocağı'nı ziyaret ederek akşam geç saatte Dört Yol'a hareket etmiştir. Daha sonra Konya-Bozöyük üzerinden, 26 Mayıs 1926 tarihinde Bursa'ya gelmiştir. Ziyareti sırasında, Selbaşı Köprüsü'nün yanı başındaki Bahçeli Kahve'de bulunan Bursa Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir. Burada halkın sevgi gösterisiyle karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Ocak üyelerinde Nazif Bey tarafından izahat verilmiştir. Gazi, incelemeler sırasında çalışmanın, özellikle çok sıkı bir etkinliğin ulusumuz için çok gerekli olduğundan söz etmiş, daha sonra dinsel sorular hakkında değerli uyarılarda bulunarak, ibadetimizde, Kur'an'ın Türkçe'sinin kullanılması gerektiğini belirterek bu konuda açıklamalar yapmıştır²⁷³.

13 Haziran 1926 tarihinde Bursa'dan Balıkesir'e geçen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Balıkesir'de incelemelerde bulunmuştur. 14 Haziran günü İzmir'e hareket edeceği gün, kendisine karşı bir suikast teşebbüsünden haberdar edilen Gazi, bir gün daha Balıkesir'de kalarak, 16 Haziran 1926'da İzmir'e gelmiştir. 18 Haziran günü Bornova'da incelemeler yapan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Bornova Ziraat Mektebi ve Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir²⁷⁴.

Gazi'nin İzmir ziyareti, İzmir suikastına teşebbüs edenlerin İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmaya başladıkları ve suikast teşebbüsüne karşı bütün ülkede protestoların yaşandığı bir dönemde gerçekleşmiştir. 30 Haziran 1926 tarihinde, Başvekil İsmet Paşa ile birlikte Çeşme'ye hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Urla'yı ziyaret etmiştir. Gazi Paşa onuruna, Urla Türk Ocağı'nda verilen çay ziyafeti sırasında, Gazi'nin etrafını saran gençler O'na olan sevgilerini, cumhuriyete ve inkılâplara bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Gazi, gençlere hitaben yaptığı konuşmada, "*İnkılâp, içerde ve dışarıda pek çok şeyleri başarmıştır; fakat daha görevimiz bitmemiştir. Gençliğin pek çok çalışması gerekir. Bu görüşe önemle dikkatlerinizi çekerim*" diyerek, düşüncelerini ifade etmiştir²⁷⁵.

---

²⁷³ Akkılıç, a.g.e., s.39.

²⁷⁴ Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye...*, s.457.

²⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Temmuz 1926.

V.BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1930-1931 YILLARINDAKİ YURT GEZİLERİ VE TÜRK OCAKLARINDA YAPTIĞI KONUŞMALAR

A-26 ŞUBAT -13 MART 1930: İZMİR ve ANTALYA GEZİSİ

26 Şubat 1930 tarihinde yurt gezisine çıkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, gezi sırasında İzmir, Isparta, Burdur, Antalya, Dinar ve Afyon'u ziyaret etmiş, ziyareti sırasında idari yapının, parti örgütlerinin, okullarda yapılan eğitimin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur.

İzmir-Isparta-Burdur üzerinde 8 Mart 1930 günü Antalya'ya gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, kazalardan gelen heyetleri kabul ederek, şehirde incelemelerde bulunmuştur²⁷⁶. Antalya Türk Ocağı'nı da ziyaret eden Gazi, Ocağı'nın kütüphanesini, konferans salonunu, sinemasını gezmiş, Ocak başkanından bilgi almış, Ocağa gelen gençlerle görüşmüştür²⁷⁷. Akşam da Türk Ocağı'nda yapılan toplantıya katılmış, gençlerle memleket sorunları üzerinde görüşmeler yapmıştır²⁷⁸.

Antalya-Afyon üzerinden Ankara'ya dönen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 12 Mart 1930 tarihinde Dinar'ı ve Dinar Türk Ocağını ziyaret etmiştir²⁷⁹.

B-17 KASIM 1930 - 6 OCAK 1931: İNCELEME GEZİSİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 17 Kasım 1930 tarihinde başlayan yurt gezisi sırasında Kayseri, Sivas, Tokat, Turhal, Amasya, Çarşamba, Samsun, Trabzon, İstanbul, Kırklareli, Edirne'yi ziyaret etmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasında hemen sonra gerçekleşen ziyaretin amacı, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın açık olduğu dönemlerde ortaya çıkan ve yer yer halkın galeyana gelmesine neden olan şikayetleri ve yaşanan aksaklıkları yerinde incelemektir. Ziyareti sırasında Menemen'deki gerici ayaklanma olmuştur. Edirne'yi ziyareti sırasında Menemen Olayını öğrenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Olay karşısında tepkisini, ziyaretleri sırasında yaptığı konuşmalarda ifade etmiş, konuşmalarında gericilik olaylarına yer vermiştir.

---

²⁷⁶ Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye...*, s.499.

²⁷⁷ Ökte, *a.g.e.*, s.605.

²⁷⁸ Önder, *Atatürk'ün Yurt...*, s.54; *Türk Ocakları ve Atatürk...*, s.11.

²⁷⁹ *Türk Ocakları ve Atatürk...*, s.11.

17 Kasım günü Kayseri'ye hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Sivas-Tokat-Turhal-Amasya üzerinden 22 Kasım günü Samsun'a gelmiştir. Samsun'da buldukları üçüncü, 24 Kasım 1930 tarihinde Çarşamba ilçesini ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çarşambalılar tarafından büyük sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Gazi, önce Belediye'yi ziyaret etmiş, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası ve Hükümet Konağını ziyaret etmiştir. Akşama doğru Çarşamba Türk Ocağını ziyaret eden Gazi, burada genç öğretmenler, Kaymakam Mazhar Bey ve diğer misafirlerle sohbet etmiştir. Ocağın faaliyetleri ve üye durumu hakkında bilgi alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çarşamba Türk Ocağı'ndan ayrılırken, Ocağın hatıra defterine şu cümleyi yazmıştır; *"Çarşamba Türk Ocağı'nda tanıştığım kıymetli gençlik iftihara layıktır"*²⁸⁰.

26 Kasım 1930 tarihinde Samsun'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Hükümet Konağı, Belediye'yi ve Samsun Lisesi'ni ziyaret ettikten sonra, Samsun Türk Ocağı binasına giderek bilgi almıştır. Samsun Türk Ocağı'nda büyük bir kalabalık oluşturan Samsunlular Gazi'ye güzel bir konser dinletmiş ve şiirler okunmuştur. Gazi, Ocak'ta gördüğü ilgiden ve dinlediği konserden oldukça etkilenmiş ve Ocak'tan ayrılırken şunları ifade etmiştir; *"Milletin kıymetli ve güzide gençleriyle konuşmak benim için saadettir. Bu saadeti uzatmak isterdim. Fakat, vapuru bekletmemek lazım. Çok memnun oldum"*²⁸¹.

Ege Vapuru ile 27 Kasım 1930 tarihinde Trabzon'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, halkın coşkun sevgi gösterisiyle karşılanmıştır. Gazi, önce Türk Ocağı'nı, ardından Vilayet ve Belediye'yi ziyaret ederek Soğuksu Yöresini gezmiş, akşam tekrar Türk Ocağı'na dönerek geceyi burada geçirmiştir. Ertesi günü öğleye kadar dinlenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, yemekten sonra Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyaret edip, burada uzun bir konuşma yapmış, kentin sorunları ve ihtiyaçları ile ilgilenmiştir. Daha sonra Değirmendere'ye doğru bir gezinti yapıp, Türk Ocağı'na geri dönmüştür. Akşam, Necmiâti Kulübü gençleri tarafından Trabzon Türk Ocağı'nda verilen konseri izlemiştir²⁸². Trabzon'da halkın içten sevgi gösterilerine tanık olan Gazi, ayrıca tören istemeyerek, 29

---

²⁸⁰ Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları**, Ankara, 1971, s.12.

²⁸¹ **Türk Yurdu**, Cilt: 6-26, Sayı: 37-231, Ocak 1931, s.3.

²⁸² **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1931.

Kasım 1930 günü sabaha karşı Ege Vapuru'na binerek Trabzon'dan ayrılmıştır²⁸³.

1-İstanbul Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

29 Kasım 1930 günü Trabzon'dan ayrılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Aralık 1930 günü İstanbul'a gelmiştir. Gazi, 18 Aralık 1930 günü Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyaret ettikten sonra İstanbul Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş, Ocak'ta Hamdullah Suphi Bey ve Ocaklılar tarafından karşılanmıştır. Ocağın harpten önceki ve sonraki vaziyeti hakkında bilgi alan Gazi Mustafa Kemal Paşa; “*Ne güzel fikir kuvveti, ne güzel bir fikir ordusu*”, diyerek, aldığı bilgilerden duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir²⁸⁴. Konferans salonunda toplanan gençlere hitaben yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Son ziyaretim sırasında ziyaret ettiğim bütün Ocak'larda beni çok memnun eden bir faaliyete, canlılığa şahit oldum. Bilhassa Türk Ocakları'nın buldukları merkezlerde faydalı bir takım hizmetlerle, halk üzerinde çok müsait bir tesir bıraktıklarına şahit oldum. Şimdi burada gördüğüm gibi, milletin bir çok güzide münevverleri Türk Ocakları'nda toplanmıştır. Sizi böyle etrafımda gördüğüm bu anda son seyahatimin diğer hatıralarını zihnimde uyandırarak ve Türk Ocakları'nın faaliyetlerinden duyduğum derin memnuniyeti ifade etmekle çok mütehasşısım.

Siz milliyetçi zümre, halk ile konuştuğunuz vakit yüksek sesle söylemeği unutmayınız; yüksek ses imanun ifadesi olduğu vakit, tesir yapmaktan hâli kalmaz. Yolunda çalıştığımız büyük mefkureyi halkın kalbinde bir fikir halinden, bir his haline geçirmelisiniz. Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir. Bir takım kelimeler vardır ki sık sık telaffuz edildiği halde, hattâ münevverlerimiz arasında onu tamamiyle anlayan çok değildir. Halkçılığın ne olduğunu, esasları neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler deruhte etmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lazımdır. Cumhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız, cumhuriyet prensiplerini sevdiniz, bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz.

²⁸³ Ahmet Can Bali-Rasim Şimşek, **Atatürk'ün Trabzon Konuşmaları**, Trabzon, 1990, s.10-11, 49.

²⁸⁴ **Türk Yurdu**, Cilt: 6-26, Sayı: 37-231, Ocak 1931, s.3.

*Ayrılmadan evvel bir defa daha tekrar ediyorum; Sizin gibi bir takım ihtisas şubelerine mensup güzide münevverlerimizi karşıda görmekten ziyadesiyle memnunum. Size, kalbimde bu hisle memnuniyetle veda ediyorum*²⁸⁵.

İstanbul Türk Ocağı Reisi Dr. Fethi Bey, Gazi'nin sözlerine cevaben şunları söylemiştir;

*“Büyük Reisimiz Ocağımıza gelmekle mesaimizde bizi teşvik etmiş oldunuz. Bize yeni bir kuvvet verdiniz. Zaten kalpleri daima sizinle beraber olan Ocaklılar, huzurunuzda her zaman duydukları muhabbeti ve minnettarlığı doğrudan doğruya size arz etmeye imkan buldukları için son derece mesutturlar*²⁸⁶.

Gazi Mustafa Kemal Paşa daha sonra salona geçerek bütün Ocaklılar ile birlikte toplu fotoğraf çektirmiştir. Şerefine tertip edilen çay ziyafetine katılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ocağın harpten önceki ve sonraki üye sayısını sormuş, Ocağın mesaisi hakkında bilgi almıştır²⁸⁷. Ocak'ta bulunan Almanca ve Fransızca dersaneleri, Ocağa ait dispanser ve kütüphaneyi gezen ve talebeleri imtihan ederek bazı sorular soran Gazi Mustafa Kemal Paşa, alkışlar arasında Türk Ocağı'ndan ayrılmıştır²⁸⁸.

2-Kırklareli Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

19 Aralık 1931 günü İstanbul'dan ayrılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 20 Aralık günü Kırklareli'ne gelmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyaretinden sonra saat 14.30'da Türk Ocağı'na gelmiştir. Ocağa otomobili ile gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, yol boyunca kendilerine sevgi gösterisinde bulunan halkı selamlamıştır. Kadın-erkek, bine yakın insan, Türk Ocağı'nın çatısı altında Gazi'yi dinlemek için toplanmıştır. Gazi'yi kapıda, Vali Mustafa Arif, Mehmet Nahit (Kervan), Türk Ocağı Başkanı Kara Hafızın Mehmet, yönetim kurulundan Ragıp (Özer), Necmettin, Avukat Alaaddin, Avukat Kemal, Baytar Süreyya, Diş Hekimi Halit, Belediye Başkanı Şevket (Dingiloğlu) Beyler ve eşraftan insanlar karşılamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, kendisini karşılayanların ellerini sıkarak içeri girmiş ve kalabalığın arasına girip oturmuştur²⁸⁹.

²⁸⁵ **Türk Yurdu**, Cilt: 6-26, Sayı: 37-231, Ocak 1931, s.3-4.

²⁸⁶ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1930.

²⁸⁷ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1930.

²⁸⁸ **Aydın Tarihi**, Cilt:24, Sayı:82-83, Ocak-Şubat 1931, s.7056.

²⁸⁹ Nazif Karaçam, **Atatürk Kırklareli'nde**, Edirne, 1998, s.67.

Kırklareli Gençler Birliği ile Türk Ocağının birleşmesinde duyduğu memnuniyeti dile getiren Gazi, toplantıda özellikle Türk Ocaklarının fikri misyonu üzerinde durmuş, bu misyonun yeni Türk toplumunu ulusal siyaset sınırları içinde, yeni fikirler ve görüşlerle donatmak olduğunu söylemiştir. Ocaklılara bir çok konular üzerinde sorular sormuş, soruların karşılıklarını Türk tarihi açısından yine kendileri yanıtlamışlardır. Gazi Mustafa Kemal Paşa bu konuda şunları ifade etmiştir;

“Osmanlı siyaseti asırlarca pek yüksek ve parlak yaşamakla beraber yine de parçalanmaktan kendini kurtaramadı. İmparatorluğun bu sükutu karşısında pek yalnız ve mustarip kalan Türk Ulusu, kendisini kurtarabilmek için Osmanlı siyasetine tamamen zıt bir siyaset takip etti. Bu siyaset bir milli siyaset idi. Bu itibarla Türk Ocakları siyasal birer kuruluş olarak meydana gelmişlerdir. Türk Millî siyasetini takip eden teşekküllerdir”²⁹⁰.

Bu girişten sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa, hazır bulunanlara “Hars” kelimesi ve kavramının ne anlama geldiğini sormuştur. Gazeteci Ali Rıza, Osmanlı Bankası Müdürü Asım Bey söz alıp, hars kavramını ağıklamaya çalışmışlarsa da, Gazi’ye inandırıcı bir şey söyleyememişlerdir. Gazi tekrar konuşmaya başlayarak şunları söylemiştir; *“Biraz önce Ocakların siyasal ve milli birer kuruluş olduklarını söylemiştim. Bu doğrudur. Türk Ocakları bir hars etrafında teşekkül etmiştir. Bu itibarla Türk Ocakları bu ülküsünü gerçeğeştirmek için bilim, hars ve toplum bilim alanında savaşmakla zorunludur”²⁹¹.*

Ali Rıza (Dursunkaya) Bey ile Banka Müdürü Asım Bey’in “hars” kelimesini “Milli benlik”, “Milli ülkü” kelimeleri ile ifade ettiklerine değinen Gazi Mustafa Kemal Paşa; *“Benim harstan anladığım, bir devleti meydana getiren toplum, yani ulusu düşünün. Bir ulusta kaç türlü hayat tanımlanabilir? Devlet hayatı, fikir hayatı, ekonomik hayat, yani ticari, zirai hayat değil mi? Her ulus devlet hayatında, fikir hayatında, ekonomik hayatında bir şeyler yapar. İşte bu üç hayatın toplamına ve sonuçlarına “hars” denir. Bizim devlet hayatımızda, bilindiği gibi Osmanlı siyaseti gayr-i mütecanis unsurlardan ve maddelerden meydana gelmişti. Bunlardan bir halita yapmak mümkün olmadığı için, Osmanlı siyaseti yerine yeni bir siyaset çıktı. O siyaset ulusal siyasettir. Türkçülük siyaseti idi. Bu siyaseti ilan edip, yaygın hale getirmekle beraber fikir, toplumsal, ekonomik hayatı*

²⁹⁰ Mehmet Serez, **Atatürk ve Milli Mücadelede Tekirdağ**, Tekirdağ, 1988, s.149.

²⁹¹ Karaçam, **a.g.e.**,s.73.

ilerletmek gereklidir. Bu üç biçimin hayattaki gelişme dereceleri birleştiği zaman ortaya o ulusun harsı çıkar. Bazıları harsla, uygarlığı ayırmazlar. Bundan maksat, devlet, fikir ve ekonomik hayattır ki, bu ulusun harsıdır. Bilindiği üzere her ulusun kendine özgü bir özelliği vardır. Hars bu özellik ve bu karakter ile ifade edilir. Bence de en bilimsel olanı, harsla uygarlığı birleştirmektir. O zaman Ocakların kültür (hars) olarak ifa edecekleri vazifenin niteliği kendinden ortaya çıkacaktır”²⁹².

Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu bilimsel konuşma ve açıklamalarını daha anlaşılır kılmak, toplantıda bulunana çeşitli anlayış ve düzeydeki kişilere anlatabilmek için şöyle bir örnek vererek konuşmasına devam etmiştir; “Bizans’ı yıkan İstanbul’u alan Türkleri, Bizanslılara göre uygarlıkları üstün olduğu için, Türkler bu işi başarmışlardır”, demişler ve Ocakları siyasal bir kuruluş olarak niteledikten sonra, “Turan” kelimesi ve kavramı üzerinde açıklamalar yapmışlardır. Konuşmasını genç Cumhuriyetin izlediği iç ve dış siyasete getiren Gazi Mustafa Kemal Paşa sözlerine devam ederek şunları ifade etmiştir; “Türk ulusu hayal peşinde koşmaktan bıkmış usanmıştır. Artık akılcı ve gerçekçi bir politika izlemek zorundayız. Temel prensip budur. Ulusal sınırlar içerisinde Türk zekasını işlemek, Türk’ün uygarlık yaratma kabiliyetini geliştirmek, maddi ve manevi kaynakları işletmek, geliştirmek Cumhuriyetin temel politikasıdır. Bu sebeple Türk Ocakları, Türk tarihinin kutsallığını, Türk Milletinin asaletini, dünyaya ilk tarihi kuranın kendi soyları olduğunu, anlatmayı başardıkları gün vazifelerini yapmış olacaklardır. Türklerden alim, dahi, düşünür yetişmez iddiaları, gerçek ile taban tabana zıttır. Gerçeklerle tutarlı değildir. Çünkü, Batıya ilk uygarlığı götüren, Türklerdir”²⁹³.

Banka Müdürü Asım Bey’in Türk Ocağı’nda iş başına gelenlerin yeterli derecede çalışmadıklarını söylemesi üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa; “İnsanlarda kusur olur. Kusurlarımızı söylemek iyidir, yararlıdır. Geçmişte yapılmış çok kusurlar ve noksanlar olmuştur. Öyle olmasaydı, zor durumlara düşmezdik. Biz gerektiği oranda az kusurlu olmaya ve çok gayretli olmaya ve fedakar olmaya çalışmalıyız. Türk Ocakları’nın buldukları yerde, ulusa, milliyet, bilimsel fikirler ve diğer konularda gerekli bilgileri vermeye çalıştıklarını memnuniyetle gördüm”, demişler ve son olarak “Kırklareli’nde halkın çok hassas ve millet, memleket işlerinde çok alakalı ve heyecanlı olduğunu gördüm. Faaliyetlerinizi de

²⁹² **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.9.

²⁹³ Karaçam, **a.g.e.**, s.79.

işittim. Burada geçirdiğim iki gün zarfında edindiğim hislerle, unutulmaz hatıralarla sizlerden ayrılıyorum”, demiştir²⁹⁴.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, 20 Aralık 1930 tarihinde Kırklareli Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmayı Afet (İnan) Hanım ise şu şekilde nakletmektedir;

“Medeniyetin ne olduğunu başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu nokta-i nazarımı izah için “hars” ne demektir, tarif edeyim. Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet muhassalasından hâriç ve başka bir şey olmayacağı zannederim. Şüphesiz her insan cemiyetinin hars yani medeniyet derecesi bir olmaz. Bu farklar devlet, fikir, iktisadî hayatların her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi bu fark üçünün muhassalası üzerinde de görülür. Mühim olan muhassalalar üzerindeki farktır. Yüksek bir hars, onun sahibi olan millette kalmaz, diğer milletlerde de tesirini gösterir. Büyük kıtalara şamil olur. Belki bu itibarla olacak, bazı milletler yüksek ve şamil harsa medeniyet diyorlar. Avrupa medeniyeti, asr-ı hazır medeniyeti gibi.

Hars mefhumunu da milletlerin güç ve geç değişen bazı ırkî, fitrî hasletlerine, karakterlerine hasrederler ve buna çok kıymet ve ehemmiyet verirler. Meselâ, İstanbul'un zaptı hadisesini mütalâa ederken, diyenler vardır ki: Bizanslılar Türklerden daha medenî idiler, fakat Türklerin harsı kuvvetli olduğu için galip ve muvaffak oldular. Bu telâkki ve izah doğru değildir. Hakikatte Türkler Bizanslılardan hem daha medenî idiler, hem de ırkî karakterleri onlardan yüksekti. Medeniyet dediğimiz harsın, üç mühim unsurunu göz önünde tutarak hâdiseyi mütalâa edersek, fikrimiz kolaylıkla izah edilmiş olur.

İstanbul'u zapteden Türkler devlet hayatında elbette Bizans İmparatorluğu'ndan çok yüksekti. Türklerin İstanbul fethinde inşa ve icat ettikleri gemiler, toplar ve her nevi vasıtalar, gösterdikleri yüksek fen iktidarı, bilhassa koca bir donanmayı Dolmabahçe'den, Haliç'e kadar karadan nakletme dehası, daha evvel Boğaziçi'nde inşa ettikleri kaleler, aldıkları tedbirler Bizans'ı zapteden Türklerin fikir ve fen âleminde ne kadar ileri olduklarının şahitleridir. Bizans prenslerinin Türk ordugâhlarında staj yaptıklarını, her hususta ders aldıklarını da hatırlatmak isterim. Daha Atillâ zamanındaki Şarkî Roma İmparatorluğu'nun Türklerin haraç - güzarı olacak kadar siyasette ve askerlikte dûn mertebede bulunduğu malûmdur. Bizans'ı zapteden

²⁹⁴ Serez, a.g.e., s.149; **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.9.

Türklerin iktisadî hayatta Bizanslıların çok ilerisinde olduğunu izaha ise hacet görülmez. Hulâsa, medeniyet harstan başka bir şey değildir. Hars medlûlünü seciye diyebileceğimiz karakter mefhumuna indirmemelidir. Bu arz ettiğim telâkki birbirinden ayırt edilmesi güç olan, medeniyet ve harsın tarif, izah ve anlaşılmasında kolaylığı mucip olur”²⁹⁵.

Türk Ocağından ayrılırken, Türk Ocağı hatıra defterine şunları yazmıştır: “Kırklareli Türk Ocağında çok kıymetli arkadaşlarla geçirdiğim zamanın hatırasını ölmez hislerle saklayacağım.

20 Aralık 1930 Gazi Mustafa Kemal”²⁹⁶

21 Aralık 1930 tarihinde Edirne’yi ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 23 Aralık 1930 günü Türk Ocağı’nı ziyaret etmiştir. Kaleiçi’nde bulunan ve daha sonra Kız Yetiştirme Yurdu olarak kullanılan Türk Ocağı binasında büyük bir kalabalık tarafından karşılanan Gazi, Ocak Başkanı Mehmet Edip (Ağaoğulları) Bey’den bilgi almıştır²⁹⁷. Buradaki gençlere kültür konusundaki görüşlerini açıklamıştır. Türk Ocağı’nda çay içerek Ocaklılarla konuşan Gazi Mustafa Kemal Paşa, “Edirne’nin samimi muhitinde hissettikleri memnuniyet ve gördükleri muhabbet ve tezahürattan mütevellit teşekkürlerini ifade ile veda etmişlerdir”²⁹⁸.

Edirne Türk Ocağı’nda bulunduğu sırada, Menemen’de gerici bir ayaklanma çıktığını haber alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 25 Aralık 1930 günü Edirne’den İstanbul’a dönmüştür. Dolmabahçe Sarayında gelişmeler hakkında bilgi alan Gazi, 3 Ocak 1931 günü Ege Vapuru ile İstanbul’dan ayrılmış, Mudanya üzerinden Bursa’ya gelmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, 5 Ocak 1931 günü Bursa’ya yaptığı ziyaret sırasında, Bursa Türk Ocağı’nı da ziyaret etmiştir. Burada iki buçuk saat süreyle karşılıklı görüş alışverişinde bulunduktan sonra, Türk Ocakları’nın amaç ve görevleri üzerinde açıklamalar yapmış ve daha sonra Bursa Türk Ocağı şubesi tarafından yaptırılan Ocak Dispanserini gezmiştir²⁹⁹.

²⁹⁵ Afetinan, M. **Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım**, İstanbul, 1970, s.43-45.

²⁹⁶ Baykal, *a.g.m.*, s.185; **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.9.

²⁹⁷ Latif Bağman-Oral Onur, **Atatürk’ün Yaşamında Edirne**, İstanbul,1982, s.75.

²⁹⁸ **Aydın Tarihi**, Cilt:24, Sayı:82-83, Ocak-Şubat 1931, s.7061.

²⁹⁹ **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1931.

C-25 OCAK – 3 MART 1931: İNCELEME TAMAMLANMASI

GEZİSİNİN

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 25 Ocak 1931 günü başladığı yurt gezisi sırasında Uşak, İzmir, Aydın, Nazilli, Denizli, Balıkesir, Antalya, Silifke, Mersin, Malatya, Adana, Konya ve Afyon’u ziyaret etmiştir.

1-İzmir Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

Trenle, Eskişehir- Kütahya-Afyon-Uşak üzerinden, 28 Ocak 1931 tarihinde İzmir’e gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, aynı günün akşamı Türk Ocağı’nda düzenlenen Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongresine katılmıştır. Toplantıda Tire, Bayındır, Kemalpaşa gibi ilçelerin raporları okunduktan sonra söz alan Gazi Mustafa Kemal Paşa şu konuşmayı yapmıştır;

“Umumi reisi olmakla mubahi bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkasının İzmir Vilayeti ve kazaların murahhasları huzurunda bulunmaktan fevkalade memnun ve mütehassisim. Huzur-u âlinize çıktığım zaman namınıza ve bittabi temsil ettiğiniz halk namına reis beyefendi hakkımdaki hissiyatınızı ifade etti. Bu hissiyattan dolayı suret-i mahsusada teşekkür ederim.

Burada okunan raporları ve söylenen sözleri fevkalade alaka ile dinledim. Fevkalade isabetli buldum. Görülüyor ki halkın her türlü dertlerini düşünen ve tedbirler arayan kıymetli azaya malikiz. Her şeyden bahsettiniz. Ziraattan, sanattan, ticaretten, maarıftan bahsettiniz. İktisadiyatın bütün şubeleri hakkında çok güzel mülahazaları samimi buldum ve bütün bunları halkın efkar ve hissiyatına yakından alakadar olan, ona layık olduğu ehemmiyeti atfeden Hükümet-i Cumhuriyet tarafından tamamı ile nazar-ı itibara alınacak ve icabına tamamıyla tevessül olunacaktır. Şüphesiz hükümetin istinat ettiği fırkamızın müdürleri de bunların tahakkuku için her türlü takibat ve teşebbüsatta bulunacaklardır.

Fakat bir nokta üzerinde umumun nazar-ı dikkatini celbetmek isterim. Herhangi bir kazanın ihtiyacı izah olunurken diğer kaza murahhasları gördüler ki serdolan talepler yalnız kendi kazalarına ait değildir. Bu ihtiyaçlar birbirine müşabih ve mümasil olarak her kaza ve her vilayet murahhasları tarafından zikrolunmaktadır. Yalnız her köy bir kaza, bir vilayet düşünüldüğü zaman bütün bu dertlerin süratle halledilebileceği zehabı hasıl oldu. Memleketin umumi vaziyetine göre aynı ihtiyaçların her kaza, her vilayette mevcut olduğu düşünülürse hepsinin birden ve suhuletle tatmini mümkün olmayacağına kanaat etmek lazımdır.

Nazar-ı dikkati celbeden nokta şudur ki, birbirine zıt iki arzu dermeyan olunuyor. Bir taraftan memleketin bir çok ihtiyaçlarının sürat ve suhuletle tatmini istenirken diğer taraftan bunlar için elzem olan vasıtayı esasiyenin de tenkisi talep olunuyor. Yani şu veya bu verginin tadil ve tahfifi mevzuu bahis oluyor. Şüphe yok ki mümkün olan bütün tadiller, tahfipler yapılmalıdır. Bunun için makul ve mantıkî usulleri bulmak daima elzemdir.

Fakat zamanın ve vasitanın çok mühim olduğunu hatırdan çıkarmamak şarttır. Mesela; bazı arkadaşlar Küçük Menderes Çayı'ndan bahsederken, onun husule getirdiği fecaati hepimizi mütehassis eden bir şekilde izah ettiler. Fakat memleketin diğer bütün aksamında bataklıklar vücuda getiren ve güzergahındaki kıymetli araziye istifadesiz bir hale koyan nehirler düşünülürse, şüphesiz bunların yalnız Küçük ve Büyük Menderes'ten ibaret olmadığı, bütün bu nehirler başka yerlerde servet membaları iken bizim memleketimizde harabî membalardır. Bunları bertaraf etmek lazımdır. Behemehal bertaraf olacaktır. Fakat takip edilen program heyet-i umumiyeye şamil olduğu için bittabi bir sıra takip ediliyor ve bu meyanda bazıları geri kalıyor. Hakikaten mahdut mıntıkadaki ihtiyacı düşünülmesi zaman bu mülahazalar varittir. Fakat düşünülmelidir ki bu ihtiyacı tevdi edeceğimiz hükümet bütün memleket ihtiyaçları ile meşguldür. Bütün memleket ihtiyaçlarını sıraya koymak ve programa raptetmek mecburiyetindedir.

Şundan bu noktayı tebarüz ettirmek istiyorum. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın maksadı bittabi içinde bulunduğu muhitin her türlü arzularını ihtisas etmek ve bunları kabiliyet-i tatbikiyeleri derecesinde tatbik etmek üzere icra makamlarına bildirmek heyet-i âliyenizin kıymetli azası gibi fırka azasının kendileri bununla mükellef addetmeleri lazımdır. Bu alakayı azami şekilde idame etmelidir. Yalnız bu temenniler icra kuvvetlerine isal edildikten sonra hepsi tatbik olunmazsa bundan müteessir olmamak lazım geldiğini bilmek ve bunu bütün erbab-ı müracaata ihbar etmek icap eder. Bütün bu raporların muhteviyatı yapılabilecek gibi bir zehap hasıl olur ve sonra tamamen yaptırılmazsa umumi bir nevmîdî meydana gelir. Bu raporları mercilerine isale delalet edenlere karşı bir itimatsızlık uyanır. Her temenninin kabil-i tatbik olup olmadığını düşünmek lüzumunu bütün vatandaşlara anlatmalıdır.

Arkadaşlar zaman telakkisi çok mühim bir meseledir. Yollardan bahis olunuyor. Meselâ; Ödemiş kaza merkezinden Kasaba ovasına yol lazımdır. Bu çok kıymetli bir yoldur. Kezalik Küçük ve Büyük Menderes vadilerini birbirine rapteden yol da çok kıymetlidir. En nihayet bütün

memleketi mütalaa ettiğimiz zaman ne kadar çok kilometre yola ihtiyaç vardır. Bunlar hep yapılacaktır. Fakat zaman mefhumunu idrak etmek lâzımdır. Dünyayı dümdüz telâkki edenler onun beş altı bin senede vücuda geldiğini zannetmişlerdir. Halbuki dünyanın mahiyeti meydana çıktıktan sonra anlaşıldı ki dünya beş altı bin değil ancak milyonlarca seneler zarfında meydana gelebilmiştir. Mükemmel bir şehrin âni bir teşebbüsle vücuda gelmesi o kadar kolay değildir. Aynı zamanda düşünmek lâzımdır ki bu noksanlar yarım asırlık bir tekâsülün neticesi olsaydı belki o kadar düşünmeğe lüzum yoktu. Fakat bütün bu noksanlar asırların teraküm ettirdiği noksanlardır. Bu nesil hatta bundan sonraki nesiller çok seneler çalışarak bu noksanları telâfi edebileceklerdir. Her vatandaşın arzu ettiğini yapmağı düşünmek hayalperestliktir. Yapılabilecek şey herkesin arzusu muhassalasının vasatı olabilir.

Arkadaşlar, cümlelizce malûmdur ki Cumhuriyet Halk Fırkası ve ona mensup arkadaşların kâfesi hiçbir zaman yapmadıkları ve yapamayacakları şeyler hakkında efkâr-ı umumiyeye iğfalkar bir vaatte bulunmamağı bir prensip olarak kabul etmişlerdir. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da böyle bir iğfalkar siyaset takip edebileceğimizi kimse zannetmesin. Onun için memleketi imar edeceğiz, dediğimiz zaman ancak yapabileceğimiz şeyleri yapacağız. Yoksa bütün asırların ihmal ettiği memleketi bir kaç senede cennete çevirmek hayalini takip edemeyiz. Memleketi imar edeceğiz derken vatandaşları en hafif mükellefiyetler altında bırakacak değiliz. Bilâkis bütün vatandaşlar icabında ağır mükellefiyetlere ve her türlü fedakârlığa tahammül edeceklerdir. Hep beraber yapacağız. Vatandaşların şunu isterim, bunu isterim demesi, şunu bunu yapmağa mecburum demektir. Bu yapılması lâzım gelen şeyler için vatandaş maddi, mali ve manevi mevcudiyetini müheyya tutarsa ancak o zaman mefkureye muvasalat mümkündür. Fırkamızın takip ettiği program, bir istikametten tamamı ile demokratik halkçı bir program olmakla beraber iktisadi nokta-ı nazardan devletçidir. Bu itibarla fırkamıza müstenit olan Hükümet-i Cumhuriyenin her nokta-ı nazardan vatandaşların hayatı ile, istikbali ile ve refahı ile alakadar olması tabiidir. Halkımız teb'an devletçidir ki her türlü ihtiyacı devletten talep etmek için kendisinde bir hak görür. Bu itibarla milletimizin tebayii ile fırkamızın programında tamamıyla bir mutabakat vardır. Bu istikametten yürüyeceğiz ve muvaffak olacağımızda şüphe yoktur.

Mütalaanız içinde iktisadi sahada çok pratik noktalara temas ettiniz. Mesela kooperatifler şurada burada halk veya münevverlerin teşebbüsü ile fiil sahasına geçen kıymetli, hasılalar görülmektedir. Hükümetimizin de teşebbüsleri takviye etmesi lâzımdır. Hükümet-i

Cumhuriyet bu lüzumu tabii idrak etmektedir. Fakat daima bu meyanda üzerine çok yüklenilen bir müessese-i maliye vardır ki o da Ziraat Bankası'dır. Banka fazla faiz alıyor. Mütehasıs olmadığım için bu mevzu üzerinde çok fazla söz söylemeyeceğim. Fakat diğer ecnebi bankaların aldığı faizler mukayese edilirse ancak o zaman nispet meydana çıkar. Herkes kendisine yardım düşündüğü zaman arzu ettiği kadar yardım görmemektedir.

Bazı yerlerde yaptırdığım hesaplara göre, bütün bu temenniler tamamen nazar-ı dikkate alınırsa bu taleplerin hatta yarısını tatmin edebilmek için Ziraat Bankası'nın en aşağı 100 milyon lira sermayeye malik olması lazımdır. Halbuki bugün Ziraat Bankası'nın sermayesi ancak 25-30 milyon lira kadardır. Bunun için muaveneti ancak bu kadar yapabiliyor. Daha fazlasını beklemek hayal olur. Yalnız muhtelif muntıkların da ihtiyaçlarının nispetini nazarı dikkate almıyorsa ve parasını müstahak olanlardan ziyade olmayanlara veriyorsa o zaman bu itiraz ve tenkit edilecek bir nokta olur. Bu takdirde Bankanın vaziyet-i hakikiyesine gelmesini talep etmek halkın, bilhassa çiftçilerin sarih bir hakkıdır.

Arkadaşlar; bu raporlar ve bu raporlar özerinde söylenen sözler behemehal nazar-ı dikkate alınmalıdır. Ben de umumi reisiniz olmak itibariyle şahsan alâkadar olacağım. Bütün vilâyetlerin raporları tasnif olunabilir. Aynı cinsten meseleler vardır. Umumi raporlar umumi heyet-i idareye bildirilir. Orada tasnif olunur. Hangi işlerin derakap yapılması mümkündür, hangileri tehir edilebilir. Orada bunu tespit mümkündür. Bunlarla şahsan alakadar olacağım. Heyet-i âliyenize vaat ediyorum. Yalnız söylediğim bir noktaya avdet ederken arkadaşlara rica edeceğim ki vatandaşlara, efkâr-ı umumiyeye daima hakikati söylemek vazifemiz olsun. Herkese arzuların tamamen kabilî is'af olduğuna dair fikir vermek bizim için fayda vermez. Fırkamızın maksadı böyle gün kazanmak değildir. Bütün hayatımızı hakiki hedeflere sevk etmek ve en nihayet millete bir gün eliyle tutacağı hakiki ve maddi eserler vermektir. Fırkamızın sözleri herkesin hoşuna gidecek sözler değil fakat milleti yükseltecek hakikatler olacaktır. Eğer Cumhuriyet Halk Fırkası'nın heyet-i âliyenizi teşkil eden münevver azası bir noktadan milleti her gün irşat etmeği vazife bilir ve nihayet kendisi için külfet addedemezlerse, hasıl olacak efkâr-ı umumiye şayan-ı itimat olabilir. Çünkü arkadaşlar, efkar-ı umumiye her içtimai heyette daima mevcuttur. Fakat hakiki efkar-ı umumiye hariçten kimsenin tesiri olmaksızın tabii olarak mevcut olan efkar ve hissiyatın gene tabii olarak yarattığı bir havadır. Halbuki beşer daima tesir altında kalır. Yalnız yeter ki bu tesir içtimai heyeti vücuda

getiren insanların hakikaten onları düşünen ve bütün varlığını onlara hasr-ü tahsis edenler tarafından yaratılsın. Bu suretle yaratılacak olan efkâr-ı umumiye bu memleketin istikbalini temin edebilir. Yoksa herhangi esen bir hava ile tebeddül edebilecek bir efkâr-ı umumiye içinde yaşarsak yarına itimat mümkün olmaz. Türk Milletinin sağlam bir fikre malikiyetini temin etmek gayemizdir. Yürüdüğümüz hakikat yolunun milleti saadete isal eden yegane yol olduğunu anlatmak lâzımdır. Her şeyin husulüne çalışırken bütün mesainin bütün teşebbüslerin fevkinde Türk efkâr-ı umumiyesinin hakikati idrak ve ihtisasa alıştırmak, bu hali ona, hal-i tabii yapmak şuradan buradan gelecek günlük fikirlere ve sahtekâr ve iğfalkar telkinlere asla ehemmiyet vermeyecek bir olgunluk da yaratmaktır. Bunu yapmak heyet-i âliyenize terettüp eden bir vazifedir. Fırkamız diğer memleketlerde olduğu gibi herhangi bir politik fırka gibi telâkki edilmemelidir. Malûm-u âlinizdir ki siyasi fırkalar muayyen, mahdud maksatlarla teşekkül ederler.

Mesela; İzmir tüccarları yalnız kendi menfaatlerini tatmin edebilecek bir fırka yapabilirler. Yahut yalnız çiftçilerden ibaret bir fırka olabilir. Halbuki bizim fırkamız böyle mahdud bir nazar takip eden bir teşekkül değildir. Bilâkis her sınıf halkın menfaatlerini müsavi bir surette biri diğerini mutazarrır etmeden, temin etmeyi istihdaf eden bir teşekküldür. Bunu tavr-ı hareketimiz ispat etmektedir. Bundan sonra da böyle olacaktır. Diğer memleketlerde bu teşekkülün bir müşabihini aramağa lüzum yoktur.

Arkadaşlar, zaman fani hadisat, takip ettiğimiz istikamette bizi aldatmamıştır. Bu yol üzerinde her gün daha çok tenevvür ederek hedefe yürüyeceğiz. Bizimle beraber yürümek istemeyenlere bir şey diyemeyeceğiz. Onlar da istedikleri gibi hareket ederler. Bizim hedefimize doğru yürürken isabetli olduğumuza ve en nihayet muvaffakiyetle hedefe vasıl olacağımıza itimadımız o kadar kuvvetlidir ki şunun ve bunun müteessir olması bizi asla müteessir etmez. Belki tembih eder, daha çok dikkatli yapar. Yalnız bizi geriye götürecekteler onların takip edecekleri istikamete asla müsait davranmayız. Kanunlarımız müsait değilse o kanunları tadil ederiz, yeni kanun yaparız. En nihayet lüzum ve mecburiyet görürsek bu yolda her şeyin fevkine çıkarak hedefimize yürümekte asla tereddüt etmeyiz.

Bir tarihte İzmir'de İktisat Kongresi oldu. Orada bütün arkadaşlarla beraber ben de bazı sözler söylemiştim. Türk Milleti bütün tarihinde harp meydanlarımızda bir çok zafer taçları giymiştir. Bununla müftehirdir, daima müftehir olacaktır. Ancak bu mefharet tacını daha çok

tezyin ederek, milletin başında tutabilmek için diğer bir sahada behemehal muvaffak olması lâzımdır. O da iktisat sahasıdır, demiştim. Bu dakikada iftiharla görüyorum ki kıymetli azanız söz söylerken benim o zaman mütehassis olduğumdan daha yüksek bir tahassüs ile iktisat sahasındaki noktaya parmaklarını koymuşlardır. Bunu görmek benim için manevi, bir mazhariyettir. Bu mazhariyeti bana ihsas ettiklerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Arkadaşlar, eğer bugüne kadar iktisadi sahada arzu ettiğiniz derecede büyük muvaffakiyetler görülüyorsa, bunu tabii bulmak lazımdır. Bu demek değildir ki Türk Milleti iktisat sahasında kabiliyetsizdir. Bunu belki diyenler vardır. Fakat bunlar Türk Milletinin hakiki tarihini bilmeyenler ve onu hakiki kıymeti ile tanımamış olanlardır. Bütün beşeriyette ziraatı, sanatı ilk öğrenen Türk Milletidir. Türk Milletinin dünyaya mürebbilik etmiş olduğuna artık hakiki alimlerin şüphesi kalmamıştır. Türk Milletinin bundan sonra lâyük olduğu derecede iktisadiyat sahasında yükseleceğine kimsenin şüphesi olmamalıdır. Fırkamızın vazifesi bu hedefe biran evvel erişebilmek için millete yol göstermek ve yardım etmektir. Bunu bir vicdan borcu bir insanlık borcu biliriz. Borcumuza sadığız, daima sadık olacağız”³⁰⁰.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 2 Şubat 1931 tarihinde Türk Ocağı’nda kendi onuruna verilen çay ziyafetine katılmıştır³⁰¹. Çok samimi bir havada geçen, dans ve müzikle süslenen çay ziyafeti, gece geç saatlere kadar sürmüştür.

2-Aydın Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

3 Şubat 1931 günü, İzmir’den Aydın’a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Aydın’da incelemelerde bulunmuş ve Türk Ocağı’nı ziyaret etmiştir. İki katlı olan ve alt katı kahvehane olarak kullanılan Türk Ocağı binasına gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak kahvehaneye uğramış, burada oyun oynayanların aldıkları sayıları yazdıkları el tahtasındaki eski yazıyla yazılmış rakamları görünce, buradakilere “*Bu rakamlar yasak değil mi?*” diyerek kızmış ve daha sonra üst katta bulunan Türk Ocağı’na çıkmıştır. Gazi, Fevzi (Germen) Bey’in başkanlığındaki idare heyetiyle tanıştıktan sonra, Fevzi Bey’e, “*Aydın nüfusu ne kadardır? Bunun ne kadarı şehirlerde, ne kadarı köylerde*

³⁰⁰ **Aydın Tarihi**, Cilt: 24, Sayı: 82-83, Ocak-Şubat 1931, s.7064-7070; **Ulu Reisimiz Gazi Hazretlerinin İzmir’de Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongresinde İrat Buyurdukları Nutuk**, İzmir, 1931, s.1-9.

³⁰¹ Çankaya, a.g.e., s.288.

yaşamaktadır?Buradaki faaliyetiniz hangi safhadadır?” şeklinde sorular sormaya başlamıştır. Böyle bir soruyla karşı karşıya kalacağını tahmin etmeyen Fevzi Bey, tahmini ve gelişi güzel birkaç rakam söylemiş, verilen yanıtlardan tatmin olmayan Gazi Mustafa Kemal Paşa bu kez; “Kültür, sağlık ve ekonomi konularında köylüyü aydınlatacak çalışmalarının olup olmadığını”, sormuştur. Toplantıda bulunan grup içerisinde Emin Bey, “Harcırah ve vasıtalarının olmadığı için köylere gidemediklerini” söylemiş, bunun üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa, “Siz gidemiyorsunuz ama bir sürü yobaz çarığı çektiği gibi sırtında torbası ile karanfil yağı satacağım diye inkılâbı köstekleyen yayınlarla köylere adım dolaşmaktadır. Sizin ise bu uğurda en küçük tedbir ve hareketiniz yok”³⁰² diyerek, Menemen Olayına atıfta bulunmuş, istediği yanıtları alamamanın verdiği kızgınlık kısa sürede hayal kırıklığına dönüşmüştür.

Aydın Türk Ocağı’ndaki bu sürpriz diyalog, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın kafasında, Türk Ocakları’nın rejim içerisindeki konumu ile ilgili kaygıları arttırmış, Ocakların C.H.F. ile bütünleşmesine giden süreç, bu diyalog sonrasında başlamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu konudaki ilk mesajlarını da Aydın ziyaretinde Türk Ocağı’nda dile getirmiş ve şunları ifade etmiştir; “Türk Ocakları C.H.F.’nin hars şubesidir. Fırka millete mürebbilik yapacak ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvâlık (başkanlık) edecektir. Ocaklılar C.H.F.’nin programını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış ve mefkurelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Gayemiz bu çok faydalı olduklarına kati kanaatimiz bulunan yol üzerinde milleti ahenk olarak yürütmekten ibarettir”³⁰³.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın, birkaç ay öncesine kadar rejime muhalefet eden unsurların toplandığı Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın oldukça güçlü olduğu Aydın’da ve Türk Ocağı’nda karşılaştığı heyecansız ve rejimin ideallerinden uzak topluluklar karşısında, verdiği mesajlar ve yaptığı konuşmalar farklı bir ton taşımakta, irticâın bölgede güç kazanmasının faturasını iyi çalışmadıklarını söylediği Türk Ocağı’na kesmekteydi³⁰⁴.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı’ndan ayrıldıktan sonra Gazi’nin eleştirileri karşısında bütün şimşekleri üzerine çeken Türk Ocağı idare heyeti istifa etmiştir. İstifa olayında, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın, o dönemki C.H.F. Aydın İl Başkanı Adnan Menderes’e

³⁰² Önder, *Atatürk’ün Yurt...*, s.60.

³⁰³ Palazoğlu, *a.g.e., Cilt:II (1928-1938)*, s.685.

³⁰⁴ Güneş, *a.g.e.*, s.41.

yönetim kurulunun istifa etmesi yönündeki telkini etkili olmuş ve yönetim kurulu toplu şekilde istifa etmiştir. Yerine Asaf Gökbel başkanlığında yeni bir idare heyeti oluşturulmuştur³⁰⁵.

Aydın'dan Nazilli'ye geçen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 4 Şubat 1931 tarihinde, Nazilli Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir³⁰⁶.

3-Balıkesir Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

6 Şubat 1931 günü İzmir'den ayrılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 7 Şubat 1931 günü Balıkesir'e varmıştır. İncelemeleri sırasında Türk Ocağı'nı da ziyaret eden ve Ocak'ta yaptığı konuşmalarda daha çok iktisadi konular ve kooperatifçilik konusuna değinen Gazi,³⁰⁷ milli duygu ve ahlak konusundaki görüşlerini açıklamış ve şunları ifade etmiştir; *“Cumhuriyet Halk Fırkası'nın prensipleri üzerine yürüyen Ocaklıların fikri, siyasi ve iktisadi hayatta milletimize mev'ûd ve mukadder olan tekamül yolunda nasıl çalışmaları lazım geldiğini anlatmıştır”*³⁰⁸.

Bir yıl önce, Balıkesir'de yapılan belediye seçimlerinde oy verenlerin sayılarının çok az olmasının, bazı gizli tarikat mensuplarının telkin ve tahriklerinden kaynaklandığını öğrenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, konuşmasını gericilik üzerine yoğunlaştırmıştır³⁰⁹. Ocaklılardan birisi, Balıkesir'de tarikatları temsil etmiş kimselerin bir takımlar cahiller olduğunu, tekkeler kapandıktan sonra bunlarında izi kalmadığını, münevver ve akli başında hiçbir ferдин bunların arkasından gitmediğini söylemiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa verdiği cevapta şunları ifade etmiştir;

“Halkın safvetinden (temizliğinden) yararlanarak milletin maneviyatına tasallut eden kimselerle onların ardından gidenler elbette ki, bir takım cahillerden ibarettir. Bunlar; Türk Milleti için şin teşkil edecek vaziyetlerin meydana gelmesinde daima amel olmuşlardır. Milletimizin önünde açılan kurtuluş ufuklarında aralıksız yol almasına mani olmağa çalışanlar, hep bu müesseseler ve bu müesseselerin mensupları olmuştur. Millete anlatmalıdır ki, bunların millet bünyesinde yaptıkları tahribatı hissetmek lazımdır; bu gibilerin mevcudiyetini müsamaha ile telakki edenler, Menemen'de Kubilay'ın başı kesilirken,

³⁰⁵ Güneş, a.g.e., s.42.

³⁰⁶ **Türk Ocakları ve Atatürk...**, s.11.

³⁰⁷ Ökte, a.g.e., s.742.

³⁰⁸ **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1931.

³⁰⁹ İsmail Arar, *“Atatürk'ün Günümüz Olaylarına Da Işık Tutan Bazı Konuşmaları”*, **Bellelen**, Cilt:XLV/I, Sayı:177, Ankara, 1981, s.22-23.

kayıtsızca seyretmeye tahammül ve hatta alkışlamaya cesaret edenlerle birdir”³¹⁰.

Aynı gün kendisini ziyarete gelen Balıkesirli öğretmenler, bir birlik yapmakta olduklarını ve konferanslara başlamak üzere bina istediklerini ifade etmişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada ayrı ayrı teşkilat yapmalarından vazgeçmelerini ve aynı maksatlar için çalışan Türk Ocakları ile birleşmelerinin daha faydalı olacağını belirtmiştir³¹¹.

8 Şubat 1931 günü Balıkesir’den dönen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ege Vapuru ile Antalya’ya doğru hareket etmiş, 10 Şubat 1931 günü Antalya’ya gelmiştir. Ertesi günü Silifke’yi ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Silifke Türk Ocağı’nı da ziyaret etmiştir³¹².

12 Şubat 1931 günü Mersin’e geçen Gazi, Mersin Türk Ocağı’nda, Gençler Birliği ve Türk Ocağı üyeleri ile görüşmüş, Ocağın esas programını ifade eden 3.maddeyi hatırlatarak, “*Aynı amaçlar için çalışan gençlerin ayrı kuruluşlar şeklinde kalmalarının doğru olmadığını, bütün bilgi, vasıta ve güçlerini ve çalışmalarını Türk Ocağı çatısı altında birleştirmeleri gerektiğini, bu nedenle de Gençler Birliği’nin Ocağa katılmasının uygun olacağını*” ifade etmiştir³¹³.

4-Malatya Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

12 Şubat 1931 günü, Ege Vapuru ile geldiği Mersin’den ayrılarak Adana’ya geçen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 13 Şubat 1931 günü Malatya’ya gelmiştir. Malatya Türk Ocağı’nı ziyaret eden Gazi, burada yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir; “*Malatya’yı görmek, Malatya ahalisi ile daha çok görüşmek için bu kadar zaman kâfi değildir, ileride daha müsait bir mevsimde belki Başvekil İsmet Paşa ile gelir görmek ve görüşmek fırsatını bulurum*”.

Belediye Reisinin daha fazla kalması ricası üzerine şunları ifade etmiştir;

“Mühim bir vilâyetimizin merkezine bizi getiren demiryolu olmuştur. Bugüne kadar bu mühim ve çok feyizli Malatya’ya gelmek isteyenler, bu medeni vasıtanın bulunmamasından dolayı arzularına kolaylıkla muvaffak olamamışlardır. Bu arzular bu memlekete çok feyiz

³¹⁰ Soyak, a.g.e., s.463.

³¹¹ *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1931; Tüfekçi, a.g.e., s.126.

³¹² *Türk Ocakları ve Atatürk...*, s.11.

³¹³ *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1931.

getirecek ve bu memleketin tabii kıymetlerinden dünyayı müstefid edecek mahiyettedir. Yeni eser bu umumi arzuyu tatmin edecektir, ümidindeyim.

Türkiye Hükümetinin tespit ettiği projeler dahilinde muayyen zamanlar zarfında vatanın bütün muntıkaları çelik raylarla birbirlerine bağlanacaktır. Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir. Demiryolları memleketin tüfenkten, toptan daha mühim bir emniyet silâhıdır. Demiryollarını kullanacak olan Türk Milleti menşesindeki ilk sanatkârlığını, demirciliğin eserini tekrar göstermiş olmakla müftechir olacaktır. Demiryolları Türk Milletinin refah ve medeniyet yollarıdır.

Türkiye’de iktisat hayatının yüksek inkişâfları ancak demiryollarla olacaktır. Milletın saadeti, istiklâli bu yollardan geçecektir. Cumhuriyet Hükümetin bu vadideki çok verimli gayreti ve çok idealist hareketi takdire şayandır. Burada mühim olan nokta, Türk Milletinin bu hakikati bütün müşküllerine rağmen, takdir etmesi ve ona sahip olması keyfiyetidir. Demir sanatının nâşiri bulunan Türk, vatanında ikmal edilmiş olan bu lazimeyi elbette muasır medeniyetin bütün dünyada yükselttiği dereceye isâl edecektir”³¹⁴.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın, 13 Şubat 1931 tarihinde bir gece kaldığı Malatya Türk Ocağı binası, daha sonra Halkevi binası olarak kullanılmış, 1981 yılında da “Atatürk Evi” olarak düzenlenmiştir³¹⁵.

5-Adana Türk Ocağı’nda Yaptığı Konuşma

Malatya’dan ayrılarak, 16 Şubat 1931 tarihinde Dört Yol ve Adana’yı ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, gezi boyunca çeşitli incelemeler yapmış, kendisine daha önce yansıtılan para darlığının baş gösterdiği, çiftçilerin bankalara olan borçlarını ve hazineye olan vergi borçlarını ödeyemediği, şeklindeki şikayetleri yerinde incelemeye çalışmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya bu gezisinde Millî Eğitim Eski Bakanı Vasıf (Çınar) Bey de eşlik etmiştir. Adana’da, Türk Ocağı Başkanı Fahri (Uğurlu) Bey’in evine konuk olmuş, ayağının tozu ile dinlenmeden bölgenin iktisadi durumu ile alâkalı incelemelere başlamıştır.

Ertesi günü şehri gezen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Vilayet, Belediye ve Cumhuriyet Halk Partisi’ni ziyaret etmiştir. Halkla yaptığı temaslarda Türkçe konuşmayanları fark etmiş ve bu durum O’nu çok üzümüştür.

³¹⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt:III, Ankara, 1989, s.301.

³¹⁵ Mehmet Önder, Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri, Ankara, 1988, s.68.

Gazi, Türk Ocağı'ndaki temasları sırasında, Ocağın faaliyetleri hakkında bilgi almış, Ocağın sadece bir köyde okul ve dispanser açtığını öğrenmiştir. Asıl amacından uzak konulara yönelmiş olan Türk Ocağı'nın çalışmalarını sert bir dille eleştirmiş, dispanserin Sağlık Bakanlığı'nın, okulun ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın vazifesi olduğunu, oysa 70.000'den fazla nüfusu olan Adana'da, büyük bir vatandaş kitlesinin Türkçe konuşmadığını, ister ihmal, ister umursamazlık yüzünden olsun, bu durumun memleketin selâmeti açısından kabul edilemez olduğunu, bu vatandaşların kesinlikle Türkçe konuşmalarının sağlanması gerektiğini ve bu görevin başta Türk Ocağı olmak üzere, resmi ve gayri resmi bütün kuruluşlar tarafından üstlenilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Adana'daki incelemeleri sırasında daha çok ekonomik sorunlarla ilgilenen Gazi, Adana'nın önde gelenlerinin hazır bulunduğu Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmasında, başta dil meselesi olmak üzere sosyal ve kültürel nitelikteki konulara da değinmiştir³¹⁶. 17 Şubat 1931 günü Adana Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir;

“Arkadaşlar,

Birkaç gündün beri bölgenizde bulunuyoruz. Düünden beri de muhitinizde, içinizde, temasınızdayız. Bu muhitte söz konusu olabilecek, muhtelif meseleler üzerinde mümkün olabilen tetkikatta bulundum. Tarım konularına temas ettim. Bütün bu inceleme ve görüşlerimizin bende bıraktığı kanaati, bir kaç kelimeyle huzurunuzda ifade etmek isterim.

Bu memleket halkı genellikle büyük, ciddi, hakiki bir ıstırap ve sıkıntı karşısında değildir. Fakat, bazı sıkıntılara uğrayanların varlığı da inkâr edilemez. Yalnız üzerinde durulması gereken nokta şudur ki, asıl sıkıntıya uğramış olan, halkın çoğunluğu olmaktan ziyade, büyük toprak ve çiftlik sahibi bulunanlardır. Genellikle zengin tanınmış kişilerdir. Bunlar arasında öteden beri, kısa zamanda fazla servet yapmak arzusuyla, malî güçlerinin üstüne çıkanlar vardır. Bunların doğal olarak muhtelif bankalara, şuraya buraya yaptıkları borçları birikmiş, bunları sıkıntı ve ıstırapa ve ümitsizliğe sürüklemiştir. Asıl halk kitlesinin, çiftçilerin, emeği ile geçinenlerin ıstırapı ile ilgili bir misal vermek isterim.

Dört bölgede köylüler, kooperatif kurmuşlar, çalışmışlar ve borçlarını kısa zamanda ödemişlerdir.

---

³¹⁶ Toros, a.g.e., s.56.

Sıkıntı sebebi olarak işitilen diğer bir ses de vergi baskısından gelmektedir. Gerçekten bu memlekette, diğer bölgelerden fazla bir vergi sıkıntısı vardır. Bunun sebebi de yıllardan beri bu muntıkada vergi ödeme işinin, daima müsamahaya uğramasıdır.

Bir taraftan vergi vermek vazifesiyle mükellef olan vatandaşlar daima vermemek yönüne gitmişler, öte taraftan vergiyi almakla görevli maliye memurları müsamaha etmişlerdir. Bu iki tarafın tutumu, vatandaşları vergi ödemekte bir tembelliğe ve müsamahaya alıştırmıştır. Bu suretle vergiler birikmiştir. Bugün çalışkan bir defterdar işe başlamış ve en nihayet, kanun belki biraz fazla ciddi bir surette uygulanmaya başlanınca, müsamahaya alışmış bulunanlarda sıkıntı ve sızıltıya yol açmıştır. Ama, sıkıntı içinde kalmış olanlar halkın çoğunluğu değildir. Yine en zenginlerindedir. Vergi vermek istemeyenler içinde, tahsil görmemiş olanlar için de bazı mazeretler olabilir. Fakat kanunu anlayan ve düşünen insanların vergilerini vermemelerine hiçbir makul sebep düşünülemez. Maliye memurlarının da suiistimal ve ihmal göstermemeleri gerekir.

Bankalara olan borçlar da aynı sebeplerle birikmiş olabilir. Bu nedenle birçok köylünün, birçok çalışanların muhtaç oldukları parayı şundan bundan, hatta, % 150 faizle sağlamış oldukları anlaşılıyor. Bunları ödeyebilmek bir vatandaşa nasip olmuyor. Çalışanlar, tefecileri memnun edemediği zaman, hemen feryat başlıyor. İstirap sesleri işitiliyor. Sebep ne olursa olsun vatandaşın derdine çare bulmak, yardımda bulunmak Cumhuriyet Hükümeti'nin üstleneceği bir görevdir.

Fakat, Hükümet'in himayesini isterken, karşısına gerçek ahlâk sahibi olarak çıkmak gerekir, yoksa bir takım hasis, aşağılık çıkarlarını gizlemeye çalışmak, kişisel ıstırapları bütün millete mal etmek, bu suretle Cumhuriyet Hükümeti'ni kandırmak isteyenler bilsinler ki, daima aldanacaklardır.

Arkadaşlar;

Vatandaşları, milleti iğfal etmek ve meşru olmayan kötü emelleri doğrultusunda sürükleyebilmek için, her türlü hileye başvurmadıkları vasıta kalmamış, sahtekârlığa girişmişlerdir. Özellikle bu muhitte görülen bazı girişimlerde bulunanlar, sizlerce benden fazla bilinmektedir.

Bu gibiler, genellikle, vergilerin çokluğundan söz etmişlerdir. Bu gibiler, bugünkü rejimin, dini kaldırdığından ve şeriatın geri geleceğinden söz etmişlerdir. Vatandaş olan bir kişinin verginin

kalkabileceğine inandırılması ve böyle bir düşünceye itilmesi, devletin yıkılmasını istemekle müsavidir.

Askerlik nasıl bir vatan borcuysa, vergi de vatandaşın ödemesi gereken borcudur. Vatandaşı, millete karşı, milletin büyüyüp, yaşaması için alınan tedbirlere karşı harekete geçirmek, en büyük ihanettir.

Arkadaşlar;

Bu gibi insanlar, hemen hükmedebiliriz ki, vatanla, milletle, vicdanla ilgili değıllerdir. Kendi karanlık düşüncelerini gizlemek için, ortaya attıkları kutsal bir kelime vardır ; “Hürriyet!”

Vatandaşlar bilmelidir ki; Vicdan ve fikir hürriyeti vardır. Fakat nihayet bunlar, sınırsız değildir. Ferdî hürriyet karşısında, fertlerin vücuda getirdiğı toplumun kurduğı, dayandığı bir devlet, devletin de yönetimi ve hakimiyeti vardır. Fertlerin hürriyetini korumakla görevli olan insanların, öte yandan devletin de irade ve hakimiyetinin felce uğramamasına çok dikkat etmesi gerekir. Fertlerin hürriyeti, devletin hakimiyeti ve iradesinin kuvvetli olmasına bağlıdır. Devlet iradesi felce uğrarsa, fertlerin hürriyetini muhafaza edecek hiçbir kuvvet ve vasıta kalmaz. Bu itibarla hürriyeti, yalnız tek taraflı değil, her iki taraflı düşünmek gerekir.

Arkadaşlar;

Ferdî hürriyetler kutsaldır. Bunun korunması için, daima çalışılır. Fakat bu çabada devletin gücü, otoritesi hiçe sayılırsa, buna sebep olanların, başka devletin otoritesi altına girmek zilletine düşeceklerini, yabancı bir devlet otoritesinin esaret zincirlerini kendi elleriyle, boyunlarına takmaya mecbur kalacaklarını hatırdan çıkarmamak lazımdır.

Arkadaşlar;

Vatandaş olan fertler, kendi hürriyetlerinin bir kısmını, seve seve, lüzumlu görerek, zaten devlete devretmişlerdir. Devlet, kendine has olan irade ile ferdi hürriyetlerin bir kısmına, yine o hürriyetlerin temini için, sahip olur. Yeter ki devlet hakimiyeti, milletin refahı ve mutluluğı ile vatandaş hürriyetinin sağlanmasına yönelik olsun.

Bugünkü Cumhuriyet Hükümetimizin ve Partimizin izlediğı yol bu amaca yöneliktir. Bu kadar yüksek, bu kadar kutsaldır. Başka türlü düşünmeye imkân yoktur. Vatandaşlarda bu güven ortamı yarattıktan sonra, fertlerin kurdukları devletin gücü ve otoritesini korumak vatandaşlara düşen vazifelerdendir. Bu meyanda memurlara ve özellikle hâkimlere düşen görev büyüktür. Hâkimler hem vatandaşların hürriyetini

düşünmeli, hem devlet otoritesinin güçlü kalmasına dikkat ve riayet etmelidir. Aksi takdirde kendilerine verilmiş olan yüksek görevde kusur işlemiş olurlar.

Arkadaşlar;

Memleketin gençliği ile, öğretmenleriyle karşı karşıya bulunuyoruz. Öğretmenler bir bakıma memur sayılırlar ve politika ile uğraşmazlar. Esasen bütün devlet memurları siyasetle uğraşamaz. Yâni, memurlar ve öğretmenlerin görevleri o kadar çok ve önemlidir ki, bütün yaşam ve zamanlarını ancak resmî vazifelerinde yürütebilirler. Fakat, açık söylemeliyim, seçim sırasında, oylarını kullanırken şüphesiz onlar da bir düşünceye, bir programa, bir ideale rey vereceklerdir. Bu günkü Hükümet ve Partimiz arzu eder ki, bütün öğretmenler, bütün memurlar, bütün vatandaşlar oylarını kendi kendisine versin. Öğretmenler ve memurlar hükümetin dayandığı partinin aleyhine rey vereceği zaman bundan memnun olacağını zannetmek doğru olmaz. Rey veren öğretmen ve memurun reyinde, vicdanının müsterih olması için, her halde Cumhuriyet Halk Partisi'nin izlediği programın isabetine, düşünce açısından inanmış olması gerekir. Bu bakımdan bütün vatandaşlar programı iyi incelemeli, buna karşı çıkacak programlarla kıyaslamalıdır. Sonunda görülecektir ki bu millet için en faydalı olacak program, Partimizin izlediği programdır. Biz bu kanaatteyiz. Bizimle ilgili olan ve bizim fikirlerimizi yaymasını arzuladığımız insanların, bizimle aynı fikirde olmasını istemek hakkımızdır.

Muhterem Arkadaşlar;

Bir arkadaşımız "Biz milliyet fikirlerini dağıtıyoruz", dedi. Tabii bu yolda öteden beri sarf edilen gayretlerin devam edeceğine şüphe yoktur. Yalnız, milliyetin çok belirgin niteliklerinden biri dildir. Türk Milleti'ndenim diyen insan, her şeyden önce ve behemehal Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk düşüncesine bağlı olduğunu iddia ederse, buna inanmak doğru olmaz. Halbuki Adana'da Türkçe konuşmayan 20.000'den fazla vatandaş vardır. Eğer Türk Ocağı buna müsamaha gösterirse, gençleri, siyasal ve sosyal bütün kuruluşlar bu durum karşısında duyarsız kalırsa, en aşağı yüz seneden beri devamedegelen bu durum, daha yüzlerce sene devam edebilir. Bunun neticesi ne olur?

Efendiler, herhangi bir felâketli gününüzde bu insanlar, başka dille konuşan insanlarla el ele vererek aleyhimize hareket edebilir. Türk Ocaklarımızın başlıca vazifesi bu gibi unsurları, bizim dilimizi konuşan, hakikî Türk yapmaya çalışmaktır. Bunlar Türk vatandaşlarıdır. Bugün ve

*yarın talihimiz ve kaderimiz birdir. Gençlerimizin bu yüksek vazifede, kısa zamanda başarıya ulaşacaklarını ümit ederek, sözlerime nihayet veriyorum*³¹⁷”.

Atatürk 18 Şubat 1931 günü Adana'dan ayrılmıştır. Adana nutku, Türk toplumunda siyasal ve sosyal sonuçları açısından önemli kararlara kaynak olmuş, bir süre sonra Türk Ocakları kapatılarak yerine Halkevleri açılmış ve Meclis seçimlere gitme kararı almıştır.

6-Konya Türk Ocağı'nda Yaptığı Konuşma

18 Şubat 1931 günü Adana'dan ayrılarak Konya'ya gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Asar-ı Atika Müzesini, Mevlana Müzesini ziyaret etmiştir³¹⁸. 28 Şubat 1931 günü, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ziyareti sırasında, Fırka ile Türk Ocakları'nın birlikte çalışmaları gerektiği konusunda şunları ifade etmiştir;

*“Biz bütün vatandaşları Fırkamızın kadrosu haricinde tasavvur etmiyoruz. Aralarında maksadı anlamamış olanlar bulunabilir. En nihayette bunlara millî ve siyasi vazifelerini anlatmak, Fırka teşkilatımıza, Fırkamızın bir şubesi olan Türk Ocakları'na ve her yerde behemehal Türk Ocakları içinde memleket gençleri ile beraber çalışmaları icap eden muallimlere teveccüh eder. 18 yaşında ve daha yüksek yaşta rey sahibi olan gençleri fiilen azamız görmek isteriz. Henüz bu yaşa gelmeyenleri aza namzedi telakki etmek ve onları buna göre hazırlamak lazımdır. Fırkamızın yüksek mefkuresini ve programının esaslarını bütün arkadaşlara anlatmalıdır”*³¹⁹.

Aynı günü akşamı Konya Türk Ocağı'nı ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ocak başkanından çalışmalar hakkında bilgi almış ve gençlere hitaben şu konuşmayı yapmıştır;

*“Konya'nın değerli ve seçkin gençleri ile bu defa da karşı karşıya olmaktan ve kendilerini şimdi de gittikleri yolda azimli ve neşeli görmekten çok memnunum, çok bahtiyarım. Konya gençliği vatanın, Cumhuriyetin ve inkılapların hakiki bekçileri olarak her zaman methedilmeye lâyıktır”*³²⁰.

---

³¹⁷ Toros, **a.g.e.**, s.57-61.

³¹⁸ Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye...**, s.519.

³¹⁹ **Cumhuriyet**, 2 Mart 1931.

³²⁰ Önder, **Atatürk Konya'da...**, s.110.

DEĞERLENDİRME

Çok kavimli, çok dinli unsurları bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti, Batı'da Reform ve Rönesans hareketleri başlayan Aydınlatma Çağı ve beraberinde gelişen sanayi devrimine ayak uyduramamış ve dağılma sürecine girmiştir. Yayılan milliyetçilik düşüncesi ile birlikte, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan unsurlar ayaklanarak, Osmanlı Devleti'nden kopmaya başlamışlardır. Devletin kurucusu ve aslı unsuru olan Türklerde ise milliyetçilik düşüncesi çok geç ortaya çıkmıştır. Türk milliyetçiliği, Türk aydınlarının Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğunu anladıkları bir dönemde, devletin çeşitli din ve milliyetten meydana gelen kozmopolit yapısı içerisinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade Türkçülük olarak adlandırılmıştır. Bir yandan Osmanlı Devleti içerisindeki aydınların dil ve tarih alanındaki çalışmaları, diğer yandan Rusya'dan gelen Türklerin Osmanlı Devleti içerisindeki faaliyetleri, Türkçülük akımının gelişmesine neden olmuştur. Avrupalı devletlerin ve azınlıkların Osmanlı Devleti'ne yönelik saldırıları, büyük toprak kayıpları ve bunun sonucu olarak yüz binlerce insanın Anadolu'ya göç etmesi, Türkçülük akımının daha geniş kitlelere yayılmasında ve güçlenmesinde itici güç olmuştur.

1908 yılında ilan edilen II.Meşrutiyet, basın ve siyaset alanında yeni oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Basın ve siyaset alanında yaşanan hareketlilik ve gelişen milliyetçi düşünceler, 3 Temmuz 1911 tarihinde Türk Ocakları'nın kuruluşu ile sonuçlanmıştır. Askeri Tıbbiyeli öğrenciler tarafından kurulan Türk Ocakları, kısa sürede ülke geneline yayılmış ve 1916 yılına gelindiğinde, şube sayısı 25'e, üye sayısı 3.000'e çıkmıştır.

Balkan Savaşlarında alınan yenilgi ve sonrasında çekilen sıkıntıların, Türk aydınları ve gençlerinde yarattığı ümit ve azmin birer sembolü haline gelen Türk Ocakları, Milli Mücadele sırasında, işgallere karşı ilk tepkilerin verildiği, halkın aydınlatıldığı ve mücadele ateşinin yakıldığı yerler olmuş, düzenlenen mitingler, yayınlanan bildirimler işgallere karşı direnişin ilk kıvılcımları ateşlemiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve sonrasında İstanbul'un işgali, İstanbul Türk Ocağı'nın faaliyetlerinin durdurulmasına neden olmuştur. Ocak üyelerinin büyük bir kısmı Ankara'ya giderek Milli mücadeleye destek vermiş, Türk Ocakları merkez şubesi de Hamdullah Suphi Bey tarafından Ankara'ya taşınarak, 23 Nisan 1923 tarihinde eski bir okul binasında tekrar açılmıştır.

Gerek cephelerde gerekse TBMM’de aktif olarak görev yapan Türk Ocağı mensupları, savuna geldikleri fikir ve ilkelerin, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde gerçekleştiğini görmekten sonra derece memnun olmuşlar, yeni devletin kuruluş sürecinde ve devrimlerin gerçekleşmesi aşamasında önemli katkılar sağlamışlardır. Ankara’da yeniden faaliyete başlayan Türk Ocakları’nın kısa sürede ülke geneline yayılarak kuvvetlenmesinde, Ocaklar’ın yeni yönetim anlayışı ile aynı fikirleri savunuyor olmasının yanında, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Türk Ocakları’nı açıktan desteklemesinin de rolü büyüktür.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları’nın fahri başkanlığını kabul ettiği gibi, 6 Ekim 1924 tarihinde Kars’ı ziyareti sırasında, eşi Latife Hanım, Kars Türk Ocağı tarafından, Ankara’da toplanacak olan Türk Ocakları Kongresine, Kars Türk Ocağı temsilcisi olarak seçilmiştir. 1925 yılında yapılan Türk Ocakları Kurultayında bir konuşma yapan Latife Hanım, Türk Ocakları Merkez İdare Heyeti fahri başkanlığına seçilmiştir. Gazi, Türk Ocağı kurultaylarını yakından takip etmiş, kurultay delegelerini Çankaya’da ağırlamış, Onlar’la samimi konuşmalar yapmıştır.

I. Türk Ocakları Kurultayı için Ankara’ya gelen delegeleri, 24 Nisan 1924 günü kabul eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, “*Yeni Türk Devleti’nin kuruluşunda en çok Türk Ocakları’na güvendiğini*”, 26 Nisan 1925 günü, II.Türk Ocakları Kurultayı için gelen delegeleri kabulünde, sosyal kuruluşlara ihtiyaç olduğunu ve “*Bu boşluğun Türk Ocakları tarafından doldurulduğunu*”, 26 Nisan 1926 günü, III.Türk Ocakları kurultayına katılan delegeleri kabulünde de, “*Devrimlerin halka anlatılmasında Ocakların büyük hizmetleri olduğunu*” söylemiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları’nın sıkıntıları ile de yakından ilgilenmiş, ihtiyacı olan Ocaklara, hazineden binalar tahsis edilmesini sağlamış, Ankara, İstanbul, İzmir, Sivas, Zonguldak Türk Ocağı’na da bizzat kendisi maddi yardımda bulunmuştur. Ankara Türk Ocakları Merkez Binasının yapımını yakından takip etmiş, inşaatı ziyaret ederek bilgi almıştır. Verdiği emirlerle, inşa edilen binanın gerek mimarisi ile gerekse süslemeleriyle Türk kültürünün izlerini taşımasını sağlamıştır. Ziyaret ettiği yerlerdeki Türk Gücü, Bergama Birlik Yurdu, Buldan Bilgi Yurdu, Muallimler Birliği, Simav Gençler Çalıştırma Yurdu, Söke Fikir ve İdman Yurdu gibi cemiyetlerin Türk Ocağı çatısı altında birleşmelerini teşvik ederek, Türk Ocakları’nın güçlenmesini sağlamıştır. Yerel idarecilere Türk Ocakları’na kolaylıklar sağlanması için emirler vermiştir.

Türk Ocakları'na devlet kurumları da destek vermiştir. Ocaklara, 2 Aralık 1924 Tarih ve 1186 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kamuya yararlı dernek statüsü verilmiştir. Bakanlar Kurulunun 3 Mayıs 1925 tarihli toplantısında da Türk Ocaklarına yardım edilmesi kararlaştırılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Cumhurbaşkanlığı döneminde pek çok yurt gezisine çıkarak halk ile yakından temas etme, onların dertlerini dinleme ve memleket gerçeklerini yakından görme fırsatı bulmuştur. 17 Ekim 1922-26 Ekim 1931 tarihleri arasında 19 yurt gezisine çıkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu tarihler arasında zamanının 881 gününü yurt gezilerinde geçirmiştir. Geziler sırasında hem halkla temas etme hem de yeni fikirlerini halka aktarma imkanı bulan Gazi Mustafa Kemal Paşa, gezilerinde halkın yeni idare hakkındaki düşüncelerini ve sorunlarını öğrenmeye çalışmıştır. Bu nedenle Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu geziler, halkla fikir alışverişi yapılmasını sağlamasının yanında, devrimlerin birer tatbikat sahası da olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, yurt gezileri sırasında halk ile doğrudan temasa büyük önem vermiş, kamu kurumları yanında mutlaka eğitim, sağlık ve kültür kurumlarını da ziyaret etmiştir. Belediye ve hükümet konağını ziyaretten sonra o yöredeki okulları, hastaneleri ziyaret eden Gazi, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası il teşkilatlarını ve Türk Ocakları'nı ziyaret etmiştir. Türk Ocakları'na olan ilgisini ziyaret ettiği yerlerde de gösteren Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, pek çok yurt gezisinde dinlendiği, ziyaretine gelenleri kabul ettiği, konakladığı yerlerin başında Türk Ocağı binaları gelmektedir. Gerek milliyetçi fikirleri ile gerek Batı'ya dönük modernleşme hamlelerindeki tutumları ile inkılaplara destek veren ve kendilerini "*Devrimlerin bekçisi*" olarak gören Türk Ocakları, O'nun bu ilgisine aynı samimiyetle karşılık vermişler, Gazi'yi karşılayan bütün heyetlerde Türk Ocağı temsilcileri hazır bulunmuş, Türk Ocakları tarafından çay partileri, yemek ziyafetleri, tiyatro gösterileri tertip edilmiştir.

Devrimlerin yerleşmesinde, kökleşmesinde gençlere, aydın insanlara büyük umutlar bağlayan Gazi Mustafa Kemal Paşa, yöredeki genç, eğitilmiş ve aydın insanların toplandığı Türk Ocakları'nda önemli konuşmalar yapmıştır. Ocaklardaki gençlerle samimi ve içten sohbetler yapmış, pek çok yeniliği ilk defa, samimi bir havada geçen Türk Ocakları'ndaki konuşmalarında dile getirmiştir.

15 Mart 1923 tarihinde, Adana Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada çiftçilere "*Muhterem çiftçiler, sizler hepimizin babasıdır, hepimizin efendisidir*", sözleriyle seslenen Gazi Mustafa Kemal Paşa,

“Zaferinin vasıtası yalnız kılıçtan ibaret kalan bir millet bir gün girdiği yerden kovulur, terzîl edilir, sefil ve perişan olur. Öyle milletlerin sefaleti, perişanlığı o kadar azîm ve elîm olur ki, kendi memleketinde bile mahkûm ve esir bir halde kalabilir. Onun için hakikî fütuhât yalnız kılıçla değil, sabanla yapılandır”, diyerek tarıma verdiği önemi vurgulamıştır.

15 Mart 1923 tarihinde, Adana Türk Ocağı’nda esnaflara hitaben yaptığı konuşmada, hafta tatili hakkındaki düşüncelerini, *“Sizler ki çok çalışıyorsunuz, çok çalışanlar o nispette havaya, sessizliğe, dinlenmeye muhtaçtır. Cuma günü hava alma ve tatil günü yapmakla çok akıllıca bir iş yapmış oldunuz. Bu haftada bir günlük tatil hem sıhhatiniz için ve hem de din gereği olarak bir lüzumdur”,* sözleriyle açıklamıştır.

20 Mart 1923 tarihinde Konya Türk Ocağı’nda yaptığı konuşmada İslam dini hakkındaki düşüncelerini, *“Her şeyden evvel şunu en temel bir hakikat olarak bilelim ki, bizim dinimizde özel bir sınıf yoktur. Ruhbanlığı reddeden bu din, tekelciliği kabul etmez. Mesela ulema, mutlaka aydınlatma vazifesi ulemaya ait olmadıktan başka, dinimiz de bunu katiyetle men eder. O halde biz diyemeyiz ki bizde özel bir sınıf vardır, diğerleri dinen aydınlanma hakkından mahrumdur. Böyle kabul edersek kabahat bizde, bizim cahilliğimizdedir, hoca olmak için yani dini hakikatleri halka telkin etmek için, mutlaka ilmi kisve şart değildir. Bizim ulvi dinimiz her Müslim ve Müslimiye ilmîn araştırılmasını farz kılıyor ve her Müslim ve Müslime ümmeti aydınlatmak ile mükelleftir”,* sözleriyle açıklamış ve devrimlerin korunması yolundaki kararlılığını şu sözlerle ifade etmiştir; *“Şüphesiz ki arkadaşlar, millet birçok fedakârlık birçok kan pahasına, en nihayet elde ettiği hayati umdesine kimseyi tecavüz ettirmeyecektir. Bugünkü hükümetin Meclis’in, kanunların, Teşkilatı Esasiye’nin mahiyet ve hikmeti hep bundan ibarettir. Sizlere bunun da üzerinde bir söz söyleyeyim. Farz-ı mahal eğer bunu temin edecek kanunlar olmasa, bunu temin edecek meclis olmasa, öyle olumsuz adım alanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine tepeler ve yine öldürürüm”.*

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 28 Ocak 1925 tarihinde, Silifke Türk Ocağı’nda yaptığı konuşmada halkçılık konusundaki düşüncelerini, *“Halkçılık, halktan yana bir tutum içinde olmak demektir. Bütün devrimci güçlerin halktan yana olması şarttır. Halkın desteği sağlanmadıkça hiçbir şey kazanılamaz. Bu nedenle, Cumhuriyet sıkı sıkıya, dediğim*

ilkeye bağı kalacaktır. Devletimiz, halkın devletidir. Bunun böyle bilinmesini isterim”, sözleriyle izah etmiştir.

Kastamonu gezisinde ilk defa halkın karşına şapka ile çıkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 27 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada Şapka Kanununu İnkılabını gündeme getirmiş ve bundan sonra fes yerine şapka giyileceğini bütün ülkeye duyurmuştur.

Latin harflerine geçileceğinin ilk izleri 1927 yılında görülmeye başlanmış, Ankara'da inşa edilen Türk Ocağı merkez binasının şeref salonuna, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile, üzerine Latin harfleri ile yazılmış “*Gençliğe Hitabe*”nin kazındığı mermer bir pano asılmıştır. Harf İnkılabından bir yıl önce gerçekleşen bu uygulama ile Latin harflerine geçilmesine yönelik ilk adım atılmıştır.

Türk Ocakları, kadın haklarının gelişmesinde de önemli rol oynamıştır. Türk kadının toplumsal hayata daha fazla katılmasını, ekonomik ve siyasi faaliyetlerde daha fazla yer alması gerektiğini savunan Türk ocakları, Medeni Kanuna hazırlık niteliğindeki Aile Yasası Tasarısının hazırlanmasında önemli rol oynamıştır. Türk Ocakları'nda verilen konferansları, kadın ve erkekler birlikte izlemiş, kadın konuşmacıların erkekler karşısında konferanslar vermesi sağlanmıştır. Ankara Türk Ocağı'nda, Musiki Muallim Mektebi öğretmenlerinden Afet İnan tarafından 3 Nisan 1931 tarihinde verilen “*Kadınlar İçin Genel Oy*” konulu konferansa, bakanlar, milletvekilleri ve yabancı diplomatlarla birlikte Gazi Mustafa Kemal Paşa da katılmıştır. Konferansı izleyen günlerde Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile 1930 Nisan'ın ortalarında, Türk Ocağı bünyesinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Türklüğün ulusal özgüvenini tekrar kazanmak ve Anadolu'yu Türk milli vatani olarak tespit etmek amacıyla kurulan Cemiyet, İlk toplantısını 12 Nisan 1931 tarihinde, Türk Ocağı binasında, Atatürk'ün başkanlığında yapmıştır.

Türk Ocakları'nın yaptığı ilklerden biri de soyadı ile ilgilidir. Türkiye'de soyadı, Soyadı Kanunu çıkmadan önce, ilk defa Türk Ocakları'nda kullanılmıştır. Mesela; Ocağın başkanı Hamdullah Suphi'nin Ocak'taki soyadı “*Özkul*”, Ocağın üyesi olan İsmet İnönü'nün soyadı ise “*İnan*”dır.

Türk Ocakları sadece devrimlerin tartışıldığı, konuşulduğu yerler olmayıp, bizzat devrimlerin halka öğretildiği, ilk uygulamalarının yapıldığı yerlerdir. Milliyetçilik, toplumsal modernleşme, cumhuriyet idaresinin getirilmesi, kadınların toplumsal hayatta daha fazla söz sahibi

olması gibi fikirleri savunan Türk Ocakları, devrimlerin yaygınlaştırılması, halka öğretilmesi için mücadele etmiştir. Bu amaçla taşra şubelerinde reformları halka açıklamak ve kabul ettirmek için “*İrşad Heyetleri*” kurulmuş, yeni alfabenin halka öğretilmesi için kurslar düzenlenmiş, laiklik karşıtlarıyla mücadele edilmiştir. Eğitime ve kültüre büyük önem veren Türk Ocakları, çıkarmış oldukları dergilerle halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Türk Ocakları’nda tarih, eğitim, medeniyet, Türk dili, milliyet, Türk kadını, sağlık ve milli kültüre dair konularda verilen konferanslar, tiyatro gösterileri, konserler ve kurslarla halka yeni fikirler aşılarmaya çalışmıştır.

Dil birliğinin sağlanmasını, Türkçe’nin yaygınlaştırılmasını amaçlayan “*Vatandaş, Türkçe Konuş!*” kampanyası, Türk Ocağı himayesinde yürütülmüştür, Türk Ocakları Merkez Heyeti desteği ile Ocaklılar tarafından, “*Türkçe Konuşurma ve Yayma Cemiyeti*” kurulmuştur.

Türk Ocakları’nın önem verdiği konulardan biri de köylerin ve köylülerin kalkındırılması meselesidir. Köycülük hareketi, Türk Ocakları içindeki halka doğru hareketini fiilen uygulama safhasına koymak amacıyla başlatılmış, başta doktorlar olmak üzere milliyetçi aydınların Anadolu içlerine hizmet için gitmeleri teşvik edilmiştir.

Türk Ocakları tarafından çıkarılan ve siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda fikirler üreten Türk Yurdu Dergisi, Türk Ocağı’nın yayın organı haline gelmiştir. 1911-1931 yılları arasında toplam 233 sayısı çıkan Dergide, Türk dilinin yabancı kelime ve etkilerden arındırılması, halkın konuştuğu dilin esas alınması, milli bir edebiyatın gelişmesi, Halkçılık ve Anadoluculuk konusunda halkı aydınlatan yazılar yayınlanmıştır. Türk Yurdu Dergisi, milliyetçilik fikrine halkçı bir muhteva kazandırılmasında, milli iktisat fikrinin oluşturulmasında, eğitimin modernleştirilmesinde, kadın haklarının geliştirilmesinde, Türklerin kültürel sahada birlikteliğinin sağlanmasında, halk sağlığı politikalarının oluşturulmasında, milli tarih yazıcılığından, sosyolojik analizlere ve laik-bilimsel eğitimin nasıl olması gerektiğine değin pek çok alanda, Cumhuriyet Döneminde izlenen politikaların temelini oluşturmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları’ndaki konuşmalarında daha çok sanat, kültür, eğitim, sağlık, ekonomi gibi konulara değinmiş, devrimlerin halka anlatılmasının, halk tarafından kabul görmemesinin önemini vurgulayarak, bu konuda Türk Ocakları’na düşen vazifeler üzerinde durmuştur. Bu konularda gayret sarf eden Ocaklıları öven Gazi

Mustafa Kemal Paşa, gayretlerini yetersiz gördüğü Ocakları da sert dille eleştirmekten çekinmemiştir. Bunun en canlı örneği Aydın'da yaşanmıştır.

3 Şubat 1931 günü, İzmir'den Aydın'a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Aydın'da incelemelerde bulunmuş ve Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir. Gazi, idare heyeti başkanı Fevzi (Germen) Bey'e bazı sorular sorarak bilgi almak istemiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kültür, sağlık ve ekonomi konularında köylüyü aydınlatacak çalışmalarının olup olmadığını sormuş, Emin Bey, "*Harcırah ve vasıtalarının olmadığı için köylere gidemediklerini*" söylemiştir. Bunun üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa, "*Siz gidemiyorsunuz ama bir sürü yobaz çarığı çektiği gibi sırtında torbası ile karanfil yağı satacağım diye inkılâbı köstekleyen yayınlarla köyleri adım adım dolaşmaktadır. Sizin ise bu uğurda en küçük tedbir ve hareketiniz yok*" diyerek, kızgınlığını dile getirmiştir.

16 Şubat 1931 tarihinde Dört Yol ve Adana'yı ziyareti sırasında halkla yaptığı temaslarda, Türkçe konuşmayanları fark eden ve bu duruma çok üzülen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Adana Türk Ocağı'nın bir köyde okul ve dispanser açtığını öğrendiğinde, Türk Ocağı'nın çalışmalarını sert bir dille eleştirmiş, dispanserin Sağlık Bakanlığı'nın, okulun ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın vazifesi olduğunu, oysa 70.000'den fazla nüfusu olan Adana'da, büyük bir vatandaş kitlelerinin Türkçe konuşmadığını, bu vatandaşların kesinlikle Türkçe konuşmalarının sağlanması gerektiğini belirterek şunları ifade etmiştir; "*Efendiler, herhangi bir felâketli gününüzde bu insanlar, başka dille konuşan insanlarla el ele vererek aleyhimize hareket edebilir. Türk Ocaklarımızın başlıca vazifesi bu gibi unsurları, bizim dilimizi konuşan, hakikî Türk yapmaya çalışmaktır. Bunlar Türk vatandaşlarıdır. Bugün ve yarın talihimiz ve kaderimiz birdir*".

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 7 Şubat 1931 tarihinde Balıkesir Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada, üyelerden birisinin, tarikatları temsil etmiş kimselerin bir takım cahiller olduğunu, tekkeler kapandıktan sonra bunlarında izi kalmadığını, münevver ve akli başında hiçbir ferdin bunların arkasından gitmediğini söylemesi üzerine şunları ifade etmiştir; "*Halkın safvetinden (temizliğinden) yararlanarak milletin maneviyatına tasallut eden kimselerle onların ardından gidenler elbette ki, bir takım cahillerden ibarettir. Bunlar; Türk Milleti için şin teşkil edecek vaziyetlerin meydana gelmesinde daima amel olmuşlardır. Milletimizin önünde açılan kurtuluş ufuklarında aralıksız yol almasına mani olmağa çalışanlar, hep bu müesseseler ve bu müesseselerin mensupları olmuştur.*"

Millete anlatmalıdır ki, bunların millet bünyesinde yaptıkları tahribatı hissetmek lazımdır; bu gibilerin mevcudiyetini müsamaha ile telakki edenler, Menemen’de Kubilay’ın başı kesilirken, kayıtsızca seyretmeye tahammül ve hatta alkışlamaya cesaret edenlerle birdir”.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Türk Ocakları’ndaki davranışları, konuşmaları ve halk ile olan temasları bize O’nun kişiliği, karakteri hakkında ipuçları vermektedir. Şana, şöhrete meraklı olmayan, övülmeyi sevmeyen, davranışlarında samimi ve içten davranan, aynı şekilde davrananları taktir eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, 19 Şubat 1923 tarihindeki Uşak Türk Ocağı’nı ziyareti sırasında kendisini, Bismark’a, Napolyon’a benzeten Ocak Başkanı Ruhi Bey’i azarlamıştır. Konuşma sırasında kaşlarını çatan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ruhi Bey’in sözlerini keserek yaptığı konuşmada, *“Hangi şan ve şeref? Eğer mensup olduğum milletin şanı ve şerefi varsa ben de şanlı ve şerefliyim...Şan da şeref de milletimindir. Benim şan ve şerefimden bahsetmek de hatadır, iyi dinleyiniz benim nasihatim budur ki, içinizden her hangi bir adam çıkar, şan, şeref, davası güder ve teferruat etmek isterse, başınızın belasıdır, ilk önce kafası kırılacak adam budur. Mensup olduğum Türk Milletinin şanı, şerefi varsa benim de bir ferdi olmak sıfatıyla şanım, şerefim vardır. Asla gayrı değilim”*, deyerek, elde edilen başarının milletin başarısı olduğunu belirtmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1923 tarihindeki Mersin ziyareti sırasında, Millet Bahçesinde, Mersin Türk Ocağı tarafından tertiplenen toplantıda kendi koltuğunun diğerlerinden yüksek yerde olmasına kızmış, bir daha böyle şey istemediğini kendinin halkın arasında konuşmaları dinlemek istediğini belirtmiştir.

15 Mart 1923 tarihinde, Adana Türk Ocağı’nda yaptığı konuşmada savaş konusunda düşüncelerini, *“Behemehal şu ve bu sebepler için, milleti harbe sürüklemek taraftarı değilim. Harp zarurî ve hayatî olmalı. Hakikî kanaatim şudur: Milleti harbe götürünce vicdanımda azap duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, “Ölmeyeceğiz” diye harbe girebiliriz. Lâkin, hayat-ı millet tehlikeye maruz kalmayınca, harp bir cinayettir”*, sözleriyle dile getirmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 18 Aralık 1930 tarihinde İstanbul Türk Ocağı’nda yaptığı konuşmada demokrasi kavramı ve halkçılık ilkesi üzerinde durarak, devrimlere inanların yapması gerekenleri şu şekilde ifade etmiştir; *“Siz milliyetçi zümre, halk ile konuştuğunuz vakit yüksek sesle söylemeği unutmayınız; yüksek ses imanın ifadesi olduğu vakit, tesir yapmaktan hâli kalmaz. Yolunda çalıştığımız büyük mefkureyi halkın*

kalbinde bir fikir halinden, bir his haline geçirmelisiniz. Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak bilhassa sizin vazifenizdir. Bir takım kelimeler vardır ki sık sık telaffuz edildiği halde, hattâ münevverlerimiz arasında onu tamamiyle anlayan çok değildir. Halkçılığın ne olduğunu, esasları neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler deruhte etmek mecburiyetinde kalacaklarını madde madde izah etmek lazımdır. Cumhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız, cumhuriyet prensiplerini sevdiniz, bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz”.

1931 yılına gelindiğinde, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ocakları'na bakışı değişmeye başlamıştır. Bu değişikliğin temelinde, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri sırasında bazı Türk Ocakları'nın esas gayelerinde uzaklaştığını fark etmesi, Türk Ocakları'na yönelik eleştirilerin artması, Fethi (Okyar) Bey tarafından 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan ve devrim karşıtı insanların partiye katılması nedeniyle, 18 Kasım 1930 tarihinde kapanmak zorunda kalan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyetleri sırasında, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın halkla yeterince bütünleşemediğini fark etmesi ve Cumhuriyet Halk Fırkasının yeniden teşkilatlandırmak istemesi, devrimlerin daha geniş halk kitlelerine ulaşmasını sağlayacak yeni kurumlar kurmayı amaçlaması ve bu süreçte eğitilmiş, aktif, dinamik bir tabanı bulunan Türk Ocakları'ndan yararlanmak isteği yatmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 25 Mart 1931 tarihinde yaptığı konuşmada; *“Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve îmanla çalışan ve bu yolda memnuniyet-i mucip hizmetleri sebkemiş olan Türk Ocakları'nın, aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün mânasıyla yek vücud olarak çalışmalarını münasip gördüm”*, diyerek, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkası ile bütünleşeceğini ve Halkevleri'nin kurulacağını belirtmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Mart 1931 tarihindeki açıklamasından sonra, 10 Nisan 1931 tarihinde olağanüstü kurultayda bir araya gelen Türk Ocakları delegeleri, Türk Ocakları'nın bütün malvarlığı ile Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılmasını kabul etmişler, 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası 3.Büyük Kongresi'nde de Türk Ocakları kurultayında alınan karar aynen kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

Aydın Tarihi Dergisi
Cumhuriyet Gazetesi
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi
Türk Yurdu Dergisi
Yakın Tarihimiz

KİTAPLAR ve TEZLER

- AFETİNAN, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1984.
AFETİNAN, M. **Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, İstanbul, 1970.
AKÇİÇEK, Eren, **Atatürk'ün Sağlığı Hastalıkları ve Ölümü**, İzmir, 2005.
AKKILIÇ, Yılmaz, **Atatürk ve Bursa**, Bursa, 1988.
AKTAŞ, Erhan, **Atatürk ve Uşak**, İstanbul, 1981.
ARIKAN, Zeki, **Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları**, Ankara, 1991.
ARIKOĞLU, Damar, **Hatıralarım**, İstanbul, 1961.
ASLANOĞLU, İnci, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938)**, Ankara, 2001.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt:14, İstanbul, 2004.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt:15, İstanbul, 2005.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt:16, İstanbul, 2005.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt:17, İstanbul, 2005.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt:18, İstanbul, 2006.
Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri, Ankara, 1990.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: II, Ankara, 1989.
ATNUR, İbrahim Ethem, **Reis-i Cumhurun Doğu İncelemeleri**, İstanbul, 2006.
AYDA, Adile, **Böyle İdiler Yaşarken:Edebi Hatıralar**, Ankara, 1984.
AYGEN, Mehmet S.- GÖRKAN, Muzaffer, **Atatürk Afyon'da (Atatürk'ün Afyon'a Gelişleri)**, 1982.
BAĞMAN, Latif - ONUR, Oral **Atatürk'ün Yaşamında Edirne**, İstanbul,1982.
BALI, Ahmet Can - ŞİMŞEK, Rasim, **Atatürk'ün Trabzon Konuşmaları**, Trabzon, 1990.
BAYDAR, Mustafa, **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**, İstanbul, 1968.
BAYDAR, Mustafa, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?**, 1960.
BAYKAN, Ayşegül – ÖTÜŞ, BASKETT, Belma, **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını (1931)**, İstanbul, 1999.
BAYRAKTUTAN, Yusuf, **Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları**, Ankara, 1996.

- BAYTİMUR, Mehmet-Değirmencioğlu, Aziz-Çelikoğlu, Hasan, **Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka Devrimi**, Ankara, 1982.
- BOZDOĞAN, Ahmet, **Türkocağının Taşra Dergileri**, Ankara, 2006.
- ÇANKAYA, Necati, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul, 1985.
- ÇAYCI, Abdurrahman, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)**, Ankara, 2002.
- ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, İstanbul, 2000.
- ÇELEBİ, Mevlüt, **Atatürk ve Manisa**, Manisa, 2006.
- DAŞDEMİR, Latif, **Atatürk'ün Afyonkarahisar Ziyaretleri**, Ankara, 2002.
- DEVELİ, H.Şinasi, **Dünden Bugüne Mersin (1836-1990)**, Mersin, 1990.
- EĞDİRİCİ, Nazmi, **Atatürk'ün Kılık Kıyafet ve Şapka Devrimi ve İnebolu**, Ankara, 1988.
- ELMAN, A. Şevket **Dr. Reşit Galip**, Ankara, 1955.
- ERDOĞDU, Şeref, **Ankara'nın Tarihi Semt İsimleri ve Öyküleri**, Ankara, 1999.
- ESKİ, Mustafa, **Atatürk'ün Kastamonu Gezisi**, Ankara, 2002.
- ESKİ, Mustafa,, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Ankara, 1999.
- FIRAT, Nurcan İnci, **Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek: Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası (Devlet Resim ve Heykel Müzesi)**, Ankara, 1998.
- GEORGEON, François, **Osmanlı – Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul, 2006.
- GEORGEON, François, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura**, Çeviren: Alev Er, Ankara, 1996.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Devrimler ve Tepkiler Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1 (1924 – 1930)**, İstanbul, 2007.
- GÖREN, Şefika Şafak, **Evler Gazi Mustafa Kemal'i Anlatıyor**, Ankara, 2003.
- GÜL, Muhammed-BAYRAM, Atilla-HAKKOYMAZ, Oğuzhan, **Selçuklulardan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı**, Konya, 2003.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, İstanbul, 2005, s.32.
- GÜNEŞ, Günver, **Atatürk ve Aydın**, Aydın, 2006.
- GÜNEŞ, Günver, **İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri (1923-1931)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990.
- HACALOĞLU, Yücel, **Türk Ocaklarına Dair Bazı Vesikalar (1912-1995)**, Ankara, 1995.
- HEYD, Uriel, **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**, Ankara, 1979.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**, Ankara, 2000.
- İMECE, Mustafa Selim, **Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri**, Ankara, 1975.
- KAL, Nazmi, **Atatürk'le Yaşayanlar Anılar**, Ankara, 2003.

- KAPLAN, Leyla, **Cemiyetlerde ve Sîyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara, 1998.
- KARAÇAM, Nazif, **Atatürk Kırklareli'nde**, Edirne, 1998.
- KARAER, İbrahim, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara, 1992.
- KARAGÖZ, Sadık **Atatürk Manisa'da**, İzmir, 1983.
- KARPUZ, Haşim, **Fotoğraflarla Geçmişte Konya**, İstanbul, 1996.
- Kastamonu Yıllığı**, Kastamonu, 1933.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları**, Ankara, 1971.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara, 1988.
- KURNAZ, Şefika, **II.Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, İstanbul, 1996.
- MUHAMMETDİN, Rafael, **Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi**, İstanbul, 1998.
- OY, Aydın, **Tekirdağ'da Atatürk**, İstanbul, 1965.
- ÖKTE, Ertuğrul Zekai, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, Cilt:1 (1922-1931)**, İstanbul, 2000.
- ÖNDER, Mehmet, **Atatürk Konya'da**, Ankara, , 1989.
- ÖNDER, Mehmet, **Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri**, Ankara, , 1988.
- ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara, 1975.
- ÖZ, Hikmet, **Atatürk Tarsus'ta**, Ankara, 1986.
- ÖZDOĞAN, Günay Göksü Özdoğan, **"Turan"dan "Bozkurt"a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, İstanbul, 2001.
- ÖZTÜRK, Kazım **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-II.Dönem (1923-1927)**, Cilt:III, Ankara, 1995.
- PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, **Başöğretmen Atatürk, Cilt:II (1928-1938)**, Ankara, 1991.
- SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, İstanbul, 1994.
- SEFERCİOĞLU, Necmeddin, **Türk Ocağı'na Hizmet Edenler, Ocak'ta Kim Kimdir?**, Ankara, 2004.
- SERARSLAN, Halim, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Ankara, 1995.
- SEREZ, Mehmet, **Atatürk ve Milli Mücadelede Tekirdağ**, Tekirdağ, 1988.
- SEVÜK, İsmail Habib, **Atatürk İçin**, Ankara, 1981.
- SOMÇAĞ, Selim, **Kanunî'den Vahdettin'e Osmanlı ve Batı**, İstanbul, 2007.
- SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Cilt:II, İstanbul, 1973.
- ŞİMŞEK, Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, İstanbul, 2002.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, **Dağ Yolu**, Cilt:1, Yayına Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, Ankara, 1987.
- TANYU, Hikmet, **Atatürk ve Türk Milliyetçiliği**, Ankara, 1981.
- Tarihi Türk Ocağı Binası İnşaat ve Onarımına Ait Anılar**, 1983.
- TAŞKIRAN, Tezer, **Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadın Hakları**, Ankara, 1973.

- TEVETOĞLU, Fethi, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Ankara, 1986.
- TOROS, Taha, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Adana, 1981.
- TUNCER, Hüseyin,-Hacaloğlu,Yücel- Memişoğlu, Ragıp, **Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji)**, Cilt:I (1912-1931), Ankara, 1998.
- TUNCER, Hüseyin, **Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 1990.
- TUNCER, Hüseyin, **Doksanıncı Yılında Türk Yurdu Bibliyografyası (1911-2001)**, Ankara, 2002.
- TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul, 1999.
- TURAN, Şerafettin, **Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, 2004.
- TÜFEKÇİ,Gürbüz, **Atatürk, Seyahat Notları (1930-1931)**, İstanbul, 1998.
- Türk Ocaklarını Tanyalım**, Ankara, 1995.
- Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, Ankara, 1341 (1925), s.10
- Türk Ocakları ve Atatürk**, Ankara, 1993.
- Türk Ocakları Yasası**, Ankara, 1928.
- Ulu Reisimiz Gazi Hazretlerinin İzmir'de Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongresinde İrat Buyurdıkları Nutuk**, İzmir, 1931.
- UZUN, Mehmet- HACALOĞLU, Yücel, **Türk Ocakları Belgeseli Belgeler/Resimler**, Ankara, 1994.
- ÜSTEL, Füsun, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul, 1997.
- YILDIZ, Ahmet, “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etne-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İstanbul, 2001.
- Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, 2004.

MAKALELER

- AKÇİÇEK, Eren, “**Atatürk'ün Verdiği Adlar ve Soyadları Üzerine Bir Deneme**”, **Sevgili Atatürk ve Mustafa Kemal Olmak**, İzmir, 2003.
- AKYÜZ, Kenan “**Türk Ocakları**”, **Bellekten**, Cilt:I, Sayı: 196, Nisan 1986.
- ARAR, İsmail, “**Atatürk'ün Günümüz Olaylarına Da Işık Tutan Bazı Konuşmaları**”, **Bellekten**, Cilt:XLV/I, Sayı:177, Ankara, 1981.
- ARIKAN, Zeki, “**Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi**”, **Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 12, Sayı:23, Mayıs 1999.
- “**Arif Hikmet Koyunoğlu**”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul, 1985.
- ARTAN, Gündüz, “**Mersin'de İlk Türk Ocağı**”, **Türk Yurdu**, Cilt:20, Sayı: 158, Ekim 2000.
- AYIN, Faruk, “**Atatürk ve Milliyetçilik**”, **Askeri Tarih Dergisi**, Yıl:24, Sayı:46, Şubat 1999.

- BALCIOĞLU, Mustafa, “Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Şebinkarahisar’ı Ziyaretleri”, **Şebinkarahisar I.Tarih ve Kültür Sempozyumu (30 Haziran-1 Temmuz 2000) Bildirileri**, İstanbul, 2000.
- BAYKAL, Hülya, “Atatürk’ün Bazı Kuruluşların Hatıra Defterlerine Yazdıkları”, **Atatürk Yolu**, Yıl:1, Sayı:2, 1988.
- BEHAR, Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İstanbul, 1992.
- BİLGİ, Nejdet, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İzmir Basınına Söke”, **Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu (15-16 Kasım 2001)**, İzmir, 2002.
- CAN, Bahattin, “Uşak’ta Kuva-yı Milliye ve Atatürk’ün Uşak’ı Ziyaretleri”, **21.Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)**, Cilt:1, Uşak, No:2, 2001.
- CANSEVER, Hasan Ferit “Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler”, **Türk Yurdu**, Cilt: 6, sayı: 10 (340), Ekim 1967.
- ÇAPA, Mesut, “Erzurum Depremi ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’in Erzurum’u Ziyareti”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I.Uluslararası Sempozyumu (23-25 Temmuz 2002-Erzurum) Bildirileri**, Yayına Hazırlayan: Yavuz Aslan-Salim Gökçen, Erzurum, 2002.
- DEVELİOĞLU, Burhaneddin, “Hamdullah Suphi ile 55 Sene”, **Türk Yurdu Dergisi**, Şubat 1967, Cilt:6, Sayı:2.
- ERDEN, Fethi, “Türk Ocakları Merkez Binasının Tarihî Durumu ve Türk Ocağı’nın Bugüne Kadar Geçirdiği Safhalar”, **Türk Yurdu**, Cilt:3, Sayı: 6, Kasım 1963.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs “Türk Yurdu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:4, Milliyetçilik**, İstanbul, 2002.
- İNAL, Ayhan, “Unutulmayan Anılar (XI)”, **Dostluk Dergisi**, Sayı:241, Ocak 2007.
- KARAER, İbrahim, “Atatürk ve Türk Ocakları”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı:332, Aralık 1990.
- KIRDAR, Sevim, “Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme”, **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı: 4, Mayıs 1980.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, “Gazi’nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)”, **50.Yıl Armağanı: Erzurum ve Çevresi**, Erzurum, 1974.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, “Atatürk’ün Kars’a Gelişleri ve Kemalpaşa Oyunu”, **Türk Dili Dergisi (Atatürk Özel Sayısı)**, Cilt:15, Sayı:170, Kasım 1965.
- KOYUNOĞLU, Hikmet, “Eski Türk Ocakları Merkez Binasının İnşaatına Ait Hatıralarım”, **Kültür ve Sanat**, Sayı:5, Ocak 1977.
- PEHLİVANLI, Selçuk – BİRKAN, Güven, “Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi”, **Mimarlık**, Yıl:15, Sayı:150, 1977.
- SARINAY, Yusuf, “İmparatorluktan Milli Devlete Dönüşüm Sürecinde Türk Ocakları”, **XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999), Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt: III, Kısım:II, Ankara, 2002.

- SARINAY, Yusuf, “20.Yüzyıl Başlarında Türk Milliyetçiliği, Milliyetçi Teşkilatlanmalar ve Etkileri”, **Türk Ocakları Yüzyıllığı**, Hazırlayan: Yücel Hacaloğlu, Ankara, 2000.
- SEVÜK, İsmail Habib, “Reşid Galip’i Anış”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1953.
- SOYSAL, Gün “Hasan Ferid Cansever”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:4, Milliyetçilik**, İstanbul, 2002.
- SÖNMEZ, Neslihan, “Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi”, **Taç (Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını)**, Cilt:1, Sayı: 2, Mayıs 1986.
- ŞENOZAN, Şükrü, “Atatürk’ten Hatıralar”, **Türk Musikisi Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 19, Mayıs 1949; Cilt:2, Sayı: 20, Haziran 1949.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, “Türk Ocağı’nın Tarihçesi ve İftiralara Karşı Cevaplarımız”, **Türk Yurdu**, Cilt:5 -25, Sayı: 36-230, Aralık 1930.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, “Türk Ocakları Tarihi”, **Türk Yurdu**, Cilt:4, Sayı: 308, Şubat 1965.
- TAŞDEMİR, Serap, “Sivas Türk Ocağı ve Dergisi: Birlik”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:20, Sayı: 58, Mart 2004.
- YUVALI, Abdülkadir, “Milli Mücadele ve Türk Ocakları”, **Türk Yurdu**, Cilt:17, Sayı:122, Ekim 1997.